

www.metropoolregioamsterdam.nl/evmra

Economische Verkenningen

Metropoolregio
Amsterdam 2026

Economische Verkenningen

Metropoolregio
Amsterdam 2026

Kerngegevens Metropoolregio Amsterdam

	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025	2026*	2027*
Nederland									
Bbp in mrd euro (marktprijzen van 2021)	872,7	838,7	891,6	936,13	930,51	940,75	957,7	971,1	981,8
Economische groei in % (CBS, CPB)	2,3	-3,9	6,3	5,0	-0,6	1,1	1,8	1,4	1,1
Metropoolregio Amsterdam									
Brp in mld euro (marktprijzen van 2021)	178,4	164,1	177,3	193,25	195,09	197,14	200,6	204,9	209,0
Economische groei in %	3,8	-8,0	8,0	9,0	0,9	1,1	1,8	2,1	2,0
Werkgelegenheid									
Werkzame personen (x 1.000)	1.583	1.567	1.586	1.672	1.694	1.695			
Groei in %	2,3	-1,0	1,2	5,4	1,3	0,0			
Bevolking (x 1.000)	2.530	2.548	2.564	2.596	2.631	2.652	2.670	2.688	
Groei in %	1,0	0,7	0,6	1,3	1,3	0,8	0,7	0,7	
Bevolking 15-74 jaar (x 1.000)	1.915	1.930	1.953	1.977	2.002	2.020	2.028		
Als % van de bevolking (potentiële beroepsbevolking)	75,7	75,7	76,2	76,1	76,1	76,2	76,0		
Beroepsbevolking (x 1.000)	1.422	1.430	1.447	1.500	1.536	1.555	1.573		
Als % van de potentiële beroepsbevolking (bruto-participatiegraad)	74,3	74,1	74,1	75,9	76,7	77,0	77,6		
Werkloosheid (x 1.000)	63	75	72	58	61	64	66		
Als % van de beroepsbevolking (werkloosheidspercentage)	4,4	5,2	5,0	3,9	4,0	4,1	4,2		

* Prognose van CPB (Centraal Economisch Plan) van maart 2026 en ING-voorspellingen (sectoraal) van mei 2026.
Bron: CBS, CPB (bewerkingen en prognose TNO, SEO Economisch Onderzoek en Vrije Universiteit Amsterdam).

Inhoud

Voorwoord	8	4	Deelregio's van de MRA in vogelvlucht	120
Samenvatting	12	4.1	Economische groei, arbeidsmarkt en inkomensontwikkeling	122
1	De MRA in vogelvlucht	4.2	Bevolking, woningmarkt, verhuizingen en woon-werkverkeer	137
1.1	Brede welvaart in de MRA	5	Kerncijfers per deelregio	152
1.2	Verdienvermogen en inkomen	5.1	Almere-Lelystad	153
1.3	Werkgelegenheid en werkloosheid	5.2	Amstelland-Meerlanden	163
1.4	Toegevoegde waarde en werkgelegenheid per sector	5.3	Amsterdam	173
1.5	Investerings- en innovatie	5.4	Gooi en Vechtstreek	181
2	Bevolking en arbeidsmarkt	5.5	IJmond	189
2.1	Bevolking	5.6	Zaanstreek-Waterland	197
2.2	Krapte en mismatch op de arbeidsmarkt	5.7	Zuid-Kennemerland	205
2.3	Bruto-arbeidsparticipatie	Eindnoten		213
2.4	Werkloosheid	Bijlagen		217
2.5	Arbeidsaanbod	Bijlage 1	Begrippenlijst	218
2.6	Woon-werkverkeer	Bijlage 2	Gemeenten in de MRA per regio	224
3	Structuur en concurrentiekracht	Bijlage 3	Afbakening economische sectoren	225
3.1	Economische ontwikkeling en specialisatie	Bijlage 4	Achtergrond brede welvaart	228
3.2	Bedrijvendynamiek	Bijlage 5	Woon-werkverkeer en verhuizingen	241
3.3	Arbeidsproductiviteit	Bijlage 6	Referenties	246
3.4	Energieverbruik	Bijlage 7	Verantwoording	252
		Colofon		255

Voorwoord

In het uit de dertiende en veertiende eeuw stammende stadhuis van Siena (Italië), aan het beroemde schelpvormige Piazza del Campo, is de Allegorie van (de gevolgen van) goed en slecht bestuur van Ambrogio Lorenzetti te bewonderen. De reeks fresco's beeldt de gevolgen van goed en slecht bestuur voor de stad en het platteland uit. De panelen zijn in opdracht van de toenmalige topbestuurders van Siena, de Raad van Negen, gemaakt om henzelf en de toekomstige bestuurders van Siena er blijvend aan te herinneren dat zij zich in hun beraadslagingen moeten laten leiden door principes van rechtvaardigheid en algemeen welzijn. Tegenwoordig zouden wij zeggen: brede welvaart. De panelen beelden uit dat goed, deugdzaam bestuur leidt tot een welvarende economie en samenleving, waar de handel bloeit, de velden er goed bij liggen en de mensen letterlijk dansend over straat gaan. Slecht, tiranniek bestuur leidt tot het tegenovergestelde: stedelijk verval, armoedige handel en vertrapte en verbrande velden.¹

De fresco's waren bedoeld als inspiratiebron, maar zeker ook als waarschuwing voor de bestuurders. De late middeleeuwen was een periode waarin Siena en andere stadstaten in Italië in grote onzekerheid verkeerden met de pestepidemie, voortdurende oorlogen tussen stadstaten en onderlinge strijd tussen de elkaar beconcurrerende elites. De opbrengst van technologische vooruitgang, voor zover daar sprake van was, kwam terecht bij een beperkte elite en leidde niet tot algemene welvaartsverbetering. Goed bestuur, stabiliteit en brede welvaart was in die tijd zeker geen vanzelfsprekendheid.²

Vijftien jaar na de publicatie van de eerste Economische Verkenningen Metropoolregio Amsterdam in 2011 is de boodschap van Lorenzetti's meesterwerk nog steeds een belangrijke inspiratiebron. De eerste editie van de Economische Verkenningen verscheen als reactie op de turbulenties van de kredietcrisis en de grote onzekerheid over de economische toekomst van de Metropoolregio Amsterdam (MRA). Na een periode van groei en bloei vanaf de jaren negentig van de vorige eeuw werd de MRA vanaf eind 2008 geconfronteerd met de gevolgen

van de wereldwijde bankencrisis die volgde op het faillissement van de Lehman Brothers. Het was een periode van grote onzekerheid en veel vragen over de toekomst van het ontwikkelmodel van de regio. De Economische Verkenningen moesten voorzien in een gezaghebbende, wetenschappelijk onderbouwde beschrijving en analyse van de ontwikkeling van de economie van de regio. De publicatie diende daarmee als basis voor overleg, advies en uiteindelijk besluitvorming over de toekomst van de MRA. Deze functie hebben de Verkenningen daarna weten vast te houden en heeft de afgelopen jaren aan belang gewonnen. Net als vijftien jaar geleden moeten we constateren dat na een periode van stabiele groei die tot en met 2019 duurde, we nu al enkele jaren achtereen met crises van verschillende aard worden geconfronteerd die de duurzaamheid van het economisch succes van de regio niet vanzelfsprekend maken. Het gaat hierbij om de COVID pandemie, de Russische inval in Oekraïne, de ontwikkelingen in het Midden-Oosten en de Perzische Golf, het handelsbeleid van de Verenigde Staten, de toenemende economische betekenis van China en – zeer recent - de periode van hitte en droogte in Europa die onder andere de Rijn als belangrijkste transportader van het Europese continent dreigt droog te leggen en ons bewust maakt dat beschikbaarheid van drinkwater geen vanzelfsprekendheid is.

In het licht van deze turbulenties is de economische stabiliteit van de MRA iets wat wij mogen koesteren. Maar deze editie van de Economische Verkenningen laat ook zien dat er onder de motorkap veel aan de hand is. Ik moet onmiddellijk denken aan de schilderijen van Johannes Vermeer. Zijn schilderijen beelden huiselijke en vredige taferelen uit, maar altijd lijkt er iets aanstaande wat de rust gaat verstoren.

De Gemeenteraadsverkiezingen in het voorjaar van 2026 hebben geleid tot nieuwe volksvertegenwoordigers en nieuwe gemeentebesturen. Volgend voorjaar volgen nieuwe Provinciale Statenverkiezingen die leiden tot nieuwe volksvertegenwoordigers en nieuwe besturen in de provincies Noord-Holland en Flevoland. Deze editie van de Verkenningen laat zien dat zij staan voor een eervolle maar ook uitdagende opdracht. Naast de inmiddels vertrouwde informatie en analyse van de economische kerncijfers, laat deze editie ook duidelijk zien dat ruimte, energie en arbeid ons gemeenschappelijk streven naar brede welvaart begrenzen.

Wij wensen allen die vanuit welke functie dan ook een bijdrage leveren aan de ontwikkeling van de MRA veel inspiratie toe. Met deze editie

willen we bijdragen aan het ontwikkelen van *evidence based* beleid en ondernemingsplannen. Daarnaast hopen wij dat deze publicatie de basis vormt voor een goed geïnformeerd gesprek over de ontwikkeling van de regio, het te voeren beleid en de gezamenlijke investeringen die nodig zijn.

Ik dank de leden van de stuurgroep en klankbordgroep voor hun bijdragen en betrokkenheid. In het bijzonder denk ik terug aan de inzet en steun van Martin Bekker, een groot steunpilaar van samenwerking in de MRA én de Economische Verkenningen, die helaas in het voorjaar plotseling is overleden.

Namens de stuurgroep Economische Verkenningen Metropoolregio Amsterdam

Martijn van Vliet
September 2026

PS: Op de website www.metropoolregioamsterdam.nl/evmra zijn dit rapport en alle eerdere edities vanaf 2011 te vinden. Ook zijn daar de database, de presentaties van Henri de Groot en Arjan Heyma en de figurenbibliotheek met alle figuren uit het boek te vinden. Deze zijn voor iedereen kosteloos beschikbaar voor eigen gebruik en analyse; uiteraard onder de gebruikelijke bronvermelding.

Samenvatting

De MRA in roerige tijden

De wereld gaat door roerige tijden. Niet eerder sinds het einde van de Tweede Wereldoorlog vonden wereldwijd zoveel gewapende conflicten gelijktijdig plaats. Verschillende van deze conflicten, waaronder de oorlog in Oekraïne en de instabiliteit in het Midden-Oosten, hebben directe impact op Europa vanwege de geografische nabijheid en effecten op onder andere de energieprijzen. De gevolgen daarvan zijn direct merkbaar in onzekerheid onder burgers en bedrijven over onder andere prijs- en renteontwikkelingen. Met name het conflict in het Midden-Oosten raakt de wereld in het hart door grote afhankelijkheden van grondstoffen die we uit die regio betrekken. Dichter bij huis zijn de uitdagingen ook groot. Het land snakt naar een oplossing voor het stikstofprobleem. Enerzijds vanwege het voor lange termijn noodzakelijke natuurherstel, maar ook omdat het op korte termijn forse druk zet op de ambities om bijvoorbeeld meer woningen te bouwen. Maar denk ook aan de benodigde infrastructuur voor de digitale transitie, de energietransitie, en de noodzaak om onze defensie weer op orde te krijgen.

Tegen deze achtergrond is de Metropoolregio Amsterdam (MRA) nog steeds een belangrijke bron van verdienvermogen voor de Nederlandse economie. Maar we constateren ook dat in zowel 2024 als 2025 de economische groei in de MRA ongeveer gelijk was aan die van Nederland. Dat maakt duidelijk dat de relatief hoge groei van de MRA ten opzichte van Nederland (en Europa) die zo kenmerkend was voor de afgelopen decennia geen vanzelfsprekendheid (meer) is. Deze afvlakkende groei heeft verschillende mogelijke verklaringen. Ook in het recente verleden zagen we telkens weer dat in tijden van internationale spanningen de ontwikkeling in de MRA tijdelijk achterbleef. Het is een gevolg van de sterke internationale verwevenheid van de MRA die in goede tijden een bron van kracht, maar in slechte tijden een bron van extra tegenwind vormt. Een tweede verklaring is dat een deel van de economische groei van de afgelopen decennia voortkwam uit de opkomst van ICT als nieuwe, breed toepasbare technologie. De regio heeft hier in sterke mate van geprofiteerd. Tegelijkertijd geldt dat de voordelen van

dergelijke technologische ontwikkelingen niet onbeperkt zichtbaar blijven; op termijn treedt de wet van de remmende voorsprong in werking. En ten derde loopt de MRA aan tegen grenzen aan de groei die primair samenhangen met schaarste aan arbeid, energie en fysieke en milieuruimte.

De komende tijd zal een aantal ingrijpende keuzes gemaakt moeten worden. Door de geschiedenis heen is economische vooruitgang altijd een proces van creatieve destructie geweest. Juist op het hoogtepunt van een technologische golf is de neiging om voort te borduren op successen uit het recente verleden groot. Maar de nu nog onbekende succesverhalen van de toekomst die de broodnodige transities vorm kunnen geven hebben behoefte aan ruimte. Zowel de fysieke als milieuruimte is in de regio beperkt, en zal de komende decennia naar verwachting ook schaars blijven. In deze Economische Verkenningen maken we een diagnose van de huidige stand van de economie die een basis vormt voor het maken van (noodzakelijke) keuzes voor de toekomst.

Brede welvaart in de MRA

De MRA is een belangrijke bron van verdienvermogen voor de Nederlandse economie. Per saldo verdienen niet alleen de inwoners van de MRA hun inkomen in de regio, maar ook velen van buiten de MRA vinden werk in de MRA. De regio is bij uitstek een aantrekkelijke plek gebleken voor hbo/wo-opgeleiden uit binnen- en buitenland. Hiermee heeft de regio een uitstekende uitgangspositie als hoogwaardige kennisintensieve economie. Deze kracht van de regio kent ook zijn keerzijden. De kwaliteit van de leefomgeving steekt op verschillende dimensies ongunstig af ten opzichte van zowel Nederland als Europa. Dit geldt met name voor de luchtkwaliteit (hoewel deze de afgelopen jaren wel verbeterd is), maar we zien dat de regio ook kwetsbaar is voor klimaatgerelateerde risico's zoals bodemdaling, extreme warmte, watertekorten (in zowel hoeveelheid als kwaliteit) en overstromingen door extreme regenval. Ook geluidsoverlast en verstoring door licht zijn factoren die de aantrekkelijkheid van de regio als woonlocatie negatief beïnvloeden. Op sociaal terrein zien we een redelijk gemiddeld beeld. Relatief gunstig is de bereikbaarheid van sociale voorzieningen. Daarentegen voelen inwoners zich gemiddeld genomen relatief onveilig. Vertrouwen in instituties en anderen is gemiddeld in vergelijking met Nederland, maar steekt zeer gunstig af in vergelijking met andere landen in Europa. Het algehele consumentenvertrouwen kent sinds het midden van de jaren tachtig van de vorige eeuw een duidelijk dalende trend.

De borging van de brede welvaart voor de toekomst is bij uitstek een bron van zorg. Er staat een grote druk op ruimte en kwaliteit van natuur en hoewel het opleidingsniveau in de regio hoog is, is er een steeds grotere zorg over de kwaliteit van het onderwijs in ons land. Ook de relatief hoge (problematische) schulden beperken de weerbaarheid van huishoudens. De relatief hoge hypotheeklen die voor velen nodig zijn om aan een woning te komen in de regio en het relatief grote percentage huishoudens onder de armoedegrens in met name Amsterdam maken de regio kwetsbaar voor negatieve economische schokken. Denk hierbij bijvoorbeeld aan de huidige hoge energieprijzen die na een jarenlange afname sinds 2022 weer leiden tot oplopende energie-armoede.

Economie, bevolking en arbeidsmarkt

De economische groei in de MRA was in 2024 en 2025 met, respectievelijk, 1,1 en 1,8 procent in vergelijking met de jaren daarvoor relatief laag en ongeveer gelijk aan de groei van de Nederlandse economie. De groeiverwachtingen voor 2026 en 2027 zijn eveneens bescheiden en zijn recent naar aanleiding van het conflict rondom de straat van Hormuz negatief bijgesteld. Op basis van de structuur van de economie van de MRA en haar agglomeratiekracht voorzien we een potentiële groei van 2,1 en 2,0 procent voor 2026 en 2027 (ten opzichte van een door het CPB verwachte groei van 1,4 en 1,1 procent voor Nederland). Maar op basis van de recente groei zien we dit wel als een bovengrens, zowel vanwege de eerder gesignaleerde beperkte ruimte en krappe arbeidsmarkt als ook vanwege de aanhoudende internationale spanningen. De arbeidsmarkt zal naar verwachting iets afkoelen maar structureel krap blijven.

Op nationaal niveau wordt door het kabinet gewerkt aan de aanpak van een aantal structurele problemen zoals stikstof en de vertragende arbeidsproductiviteitsgroei. Daarvoor zijn forse investeringen en een daadkrachtige en consistente aanpak nodig. De minderheidsconstellatie van het kabinet zal dat niet eenvoudig maken, maar tegelijkertijd zal het besef bij steeds meer partijen door dringen dat het nemen van verantwoordelijkheid voor pijnlijke maar broodnodige hervormingen essentieel is om de huidige brede welvaart ook voor toekomstige generaties binnen bereik te houden. De grote transities waar ons land voor staat vragen om fundamentele keuzes die ruimte creëren voor toekomstgerichte investeringen op het terrein van scholing, innovatie, energie, circulariteit en klimaat die allemaal gediend zijn bij snel, daadkrachtig en consistent volgehouden beleid.

De bevolking van de MRA groeide in 2025 met 18 duizend personen (0,5 procent). Kenmerkend voor het afgelopen decennium is dat deze groei per saldo het gevolg is van de groei van het aantal buitenlandse ingezetenen. Daar tegenover staan verhuisbewegingen van Nederlandse ingezetenen die per saldo verhuizen naar regio's buiten de MRA, wat de groei van de bevolking van de MRA juist dempt. De hoge huizenprijzen in combinatie met toegenomen mogelijkheden om (enkele dagen per week) thuis te werken dragen hieraan bij. Voor de MRA als geheel is de inkomende pendel sinds 2019 afgenomen, en voor Amsterdam juist toegenomen. De uitgaande pendel is toegenomen, zowel voor Amsterdam als voor de MRA als geheel. Het laat zien dat de MRA nog steeds een unieke combinatie biedt van aantrekkelijkheid als zowel woon- als werkregio. Wel vormt de betaalbaarheid van woningen in toenemende mate een probleem voor mensen zonder hoge inkomens of vermogens.

De krapte op de arbeidsmarkt is structureel groot. De participatiegraad is met 77,6 procent van de potentiële beroepsbevolking in de MRA en zelfs 78,3 procent in Amsterdam, historisch hoog en hoger dan landelijk (76,2 procent). De werkloosheid is in 2025 marginaal opgelopen (van 4,1 naar 4,2 procent), maar nog steeds zeer laag. Opvallend is dat de werkloosheid juist toenam onder hbo/wo-opgeleiden. Reden hiervoor is een sterkere toename van het aanbod dan van de vraag. Voor mbo-opgeleiden zien we een relatief gunstige ontwikkeling van de werkloosheid die samenhangt met een toenemende vraag naar middelbaar opgeleid personeel en een afnemend aanbod. Ook voor de komende jaren is de verwachting dat de krapte zal aanhouden. De belangrijkste oorzaak hiervan is de vergrijzing, die de komende jaren zal versnellen en naar verwachting rond 2040 zal pieken om vervolgens tot 2070 stabiel hoog te blijven. Nog grotere toename van de arbeidsparticipatie of een nog verdere verlaging van werkloosheid is niet realistisch. Mogelijk zit er nog enige ruimte in het aantal gewerkte uren dat in internationaal perspectief relatief laag is. Daarbij moet wel worden bedacht dat deze deels ook samenhangt met de hoge arbeidsparticipatie van vrouwen die relatief veel in deeltijd werken en met cultureel bepaalde voorkeuren voor de werk-privé balans. Oplossingen voor de arbeidsmarktkrapte zullen daarom vooral gezocht moeten worden in het vergroten van de arbeidsproductiviteit.

Economische structuur en concurrentiekracht

De concurrentiekracht van de MRA is relatief sterk, maar staat onder druk – evenals die van Nederland en de Europese Unie (zie de recente bijdragen van Enrico Letta, Mario Draghi en Peter Wennink). De specifieke sectorstructuur van de MRA draagt echter nog altijd bij aan de relatief gunstige economische groei. De regio is sterk in kennisintensieve diensten die internationaal werken en veel onderlinge vraag naar diensten creëren. Daarnaast groeien sectoren binnen de MRA gemiddeld sneller dan dezelfde sectoren elders in Nederland. Dit wijst op een gunstig vestigingsklimaat, met voordelen door nabijheid van bedrijven, kennis en arbeidsaanbod. Tegelijk staan enkele voorwaarden voor verdere groei onder druk, zoals personeel, beschikbare ruimte, bereikbaarheid en de kwaliteit van de leefomgeving.

Door de geschiedenis heen is economische ontwikkeling altijd een proces geweest van creatieve destructie: ooit succesvolle bedrijven verdwijnen en nieuwe bedrijven komen op. Tegen die achtergrond valt het op dat zowel nationaal als in de regio er de afgelopen jaren zeer weinig faillissementen hebben plaatsgevonden. De groei van het aantal bedrijfsvestigingen is vooral groot in kennisintensieve en dienstensectoren. Daar staat een daling in de Financiële diensten,

Groothandel, Bouw, Energie, water en afval en Landbouw tegenover. De relatief beperkte bedrijvendynamiek (en daarmee gepaard gaande instandhouding van weinig succesvolle activiteiten en beperkte vernieuwing door creatieve destructie) is één van de mogelijke verklaringen voor de dalende arbeidsproductiviteitsgroei (naast de relatief geringe investeringen in scholing en innovatie).

In 2024 zien we in de MRA een beperkte groei van de arbeidsproductiviteit van 0,3 procent, na een daling van 1,9 procent in 2023. Om deze groei in perspectief te plaatsen: lange tijd was in de macro-economische literatuur de gedachte dat op de lange termijn de arbeidsproductiviteit gemiddeld met zo'n twee procent per jaar zou groeien. Wereldwijd staat de productiviteitsgroei onder druk, waarbij Europa met name de afgelopen decennia ongunstig afsteekt ten opzichte van de Verenigde Staten, en Nederland op haar beurt ongunstig afsteekt ten opzichte van Noord-West Europa. De in vergelijking met Nederland nog relatief gunstige arbeidsproductiviteitsgroei in de MRA zit vooral in enkele zakelijke en meer kapitaalintensieve sectoren. Maar in verschillende andere grote sectoren daalt de arbeidsproductiviteit, zoals Financiële diensten, Bouw, Horeca, Onroerend goed en Overheid. In combinatie met krapte op de arbeidsmarkt zet de vertragende arbeidsproductiviteitsgroei druk op het toekomstige groeipotentieel van de regio. Een inzet op toekomstige brede welvaart vraagt daarom om structureel investeren in technologische en sociale innovatie en Leven Lang Ontwikkelen om de wendbaarheid, weerbaarheid en vernieuwing van de regio op peil te houden.

De energietransitie is in de MRA in volle gang. Het energiegebruik in de MRA is sinds 2015 in de meeste sectoren afgenomen, met name in de Industrie, Landbouw, Zorg, Overheid, Financiële diensten en Onroerend goed. De Industrie blijft met afstand de grootste energiegebruiker in de regio. De sector Informatie en communicatie is een steeds grotere energiegebruiker binnen de MRA. Dit wordt met name verklaard door het grote beslag dat datacenters doen op de energievraag en ruimte in de regio. We zien hier een van de grote dilemma's waar de regio zich voor ziet gesteld. De datacenters vervullen een belangrijke rol in de digitale transitie, maar leggen ook een fors beslag op schaarse middelen. De komende jaren zal dit – zolang het probleem van netcongestie nog niet is opgelost – een blijvend dilemma vormen waarbij woningbouw, datacenters en industrie zullen blijven concurreren om schaarse hulpbronnen. Overigens hoeven niet al deze activiteiten in de regio

of Nederland plaats te vinden. Mede in het streven naar Europese strategische autonomie is coördinatie en afstemming op zowel nationaal als Europees niveau van keuzes waar ruimte te bieden voor strategisch relevante sectoren van groot belang.

Naast een krappe arbeidsmarkt en de hiervoor genoemde problemen met energievoorziening en netcongestie is ook gebrek aan ruimte voor de MRA een steeds meer knellende factor. Waar in Nederland gemiddeld ongeveer 11 procent van het beschikbare land bebouwd is, is dit in de MRA bijna 25 procent (en zelfs meer dan 45 procent in Amsterdam). Het percentage bos en natuurlijk terrein is ongeveer vergelijkbaar met het landelijk gemiddelde (wat gegeven de hoge bevolkingsdichtheid wel een grote druk op de schaarse natuur zet). Het grote verschil tussen de MRA en Nederland in de beschikbare ruimte voor verdere ontwikkeling is met name gelegen in de omvang van het agrarisch gebied. In de MRA beslaat dat ongeveer 30 procent ten opzichte van 55 procent in Nederland. Voor verdere economische groei ligt de keuze voor bedrijvigheid die een beperkt beslag legt op arbeid en fysieke ruimte voor de hand, naast samenwerking met andere regio's binnen Nederland en Europa waar die ruimte meer beschikbaar is.

Ontwikkelingen in deelregio's

Het aandeel van de MRA in de Nederlandse economie, werkgelegenheid en bevolking is de afgelopen decennia gestaag toegenomen. Het tempo van economische- en bevolkingsgroei in de MRA ligt overigens steeds dicht bij het landelijk gemiddelde, wat erop lijkt te wijzen dat er steeds beperktere 'ruimte voor groei' is in de MRA. Binnen de MRA kenden Amsterdam, Amstelland-Meerlanden en Almere-Lelystad lange tijd de sterkste groei. Opvallend is dat in 2025 bijna alle deelregio's een ongeveer gelijk groeitempo kenden, dicht bij het gemiddelde van 1,8 procent in de MRA. Alleen de groei in Zaanstreek-Waterland lag hier met 3,3 procent ruim boven. In Gooi en Vechtstreek bleef de groei juist achter.

De deelregio's verschillen sterk op het punt van de inkomensverdeling. Waar Amsterdam een sterk gepolariseerde verdeling kent met zowel relatief veel rijken als armen worden Almere-Lelystad, IJmond en Zaanstreek-Waterland juist gekenmerkt door een verdeling met relatief veel middeninkomens. De deelregio's Amstelland-Meerlanden, Gooi en Vechtstreek en Zuid-Kennemerland kennen veel rijken en weinig armen. De positieve koopkrachtontwikkeling van het laatste decennium heeft zich lange tijd vertaald in een daling van de armoede.

Sinds 2022 stijgt in de MRA en met name in Amsterdam het aandeel huishoudens met een huishoudinkomen onder de armoedegrens. Dat is mogelijk mede het resultaat van het afbouwen van coronasteunmaatregelen, die tussen 2021 en 2022 juist zorgden voor een sterke daling van de armoede, maar zeker ook van een sterke stijging van energieprijzen na 2022. Daardoor is het aantal huishoudens in de MRA dat leeft in energiearmoede gestegen naar 69 duizend huishoudens (6,6 procent van het totale aantal huishoudens). Veruit het grootste deel hiervan woont in Amsterdam.

Evenals de bevolking is ook de woningvoorraad in de MRA tussen 2016 en 2025 sterker gegroeid dan landelijk. Vooral het aandeel niet-corporatiehuurwoningen is in deze periode sterk gestegen, met een piek in 2023, maar met recent juist een daling in 2025. Daarnaast is ook het aantal koopwoningen gegroeid. De groei van de woningvoorraad gaat sneller dan de groei van de bevolking, maar omdat huishoudens steeds kleiner worden, neemt de krapte op de woningmarkt toch toe en blijft de prijs van koopwoningen stijgen. Die prijsstijging is daarnaast het gevolg van hoge groei van grondprijzen, met name in het centrum van de MRA, die wijzen op de grote aantrekkelijkheid van de regio als plek om te willen wonen. Overigens zien we de prijsstijging in 2025 in de MRA relatief ten opzichte van Nederland wel wat afvlakken.

Blik op de toekomst

In 2019 poneerden we de deels prikkelend bedoelde stelling dat de MRA zich op een kantelpunt bevond. Nu de pandemie voor velen voelt als iets dat we ver achter ons hebben gelaten, zien we hardnekkige aanwijzingen dat de ontwikkeling in de MRA inderdaad tegen grenzen aanloopt van beperkte ruimte, energie en arbeid. Desondanks blijft de uitgangspositie van de MRA sterk. Maar om de brede welvaart voor de toekomst veilig te stellen, zijn fundamentele en deels ook schurende keuzes onvermijdelijk. Dat betekent deels los durven laten wat de regio in het verleden krachtig heeft gemaakt. Maar het vergt ook blijven investeren in kennis, innovatie en infrastructuur. In belangrijke mate is de regio daarvoor uiteraard afhankelijk van Den Haag en Europa. Maar de regio is niet geheel onmachtig, ook niet op deze terreinen. Woningmarktbeleid is in belangrijke mate een regionale bevoegdheid. En ook op het gebied van Leven Lang Ontwikkelen is de regio aan zet. Gegeven de zorgen over de Haagse overheidsfinanciën verdient het aanbeveling om tot een versterking van de lokale belastinggrondslag te komen. En ook de houding van nieuwe bestuurders kan een verschil maken.

De kracht van de regio zit in haar unieke verscheidenheid. Regionale coördinatie en afstemming zijn behulpzaam om de verscheidenheid te versterken en te benutten. Dat vergt een houding van geven en nemen. Jan Tinbergen stelde eens dat van herverdelen de winst komt. Parafraserend zou een passende slogan voor deze editie van de Economische Verkenning zijn: 'Van investeren in verscheidenheid komt de brede welvaart'. Gemeenten zijn simpelweg te klein om met elkaar in beleidsconcurrentie te treden. Juist in tijden waar ruimte en menskracht schaars is, is coördinatie en slim verdelen van de schaarse beschikbare middelen een sleutel tot toekomstig succes. Alleen met een goede samenwerking binnen de regio en vanuit de regio met de rijksoverheid en Europa zijn de grote transities het hoofd te bieden. Deze transities dulden eigenlijk geen uitstel. Met elke dag vertraging komt de toekomstige welvaart verder onder druk te staan en worden rekeningen niet alleen doorgeschoven naar toekomstige generaties, maar ook nog eens met meerkosten van uitstel.

1 De MRA in vogelvlucht

- De MRA is een sterke economische motor met een groot verdienvermogen, goede interne en externe bereikbaarheid, een goed opgeleide bevolking, maar ook met uitdagingen op het gebied van sociale inclusie (blijkend uit een relatief hoge werkloosheid en meer armoede in vergelijking met Nederland) en duurzaamheid. De regio is relatief kwetsbaar voor klimaatgerelateerde risico's zoals bodemdaling en het stedelijk hitte-eilandeffect. De beschikbare ruimte wordt zeer intensief benut.
- Hoewel er het afgelopen decennium sterke verbetering zichtbaar is op het gebied van armoede, de luchtkwaliteit, de verduurzaming van de energievoorziening en het vergroten van veiligheid, zien we dat het presteren van de MRA op het gebied van duurzaamheid slecht scoort ten opzichte van Nederland, en dat Nederland op haar beurt weer ongunstig scoort in vergelijking met Europa.
- In zowel 2024 als 2025 groeide de economie van de MRA op een niveau dat vergelijkbaar is met dat van Nederland. De sterkere economische groei vergeleken met Nederland die zo kenmerkend was voor de MRA in de afgelopen decennia, lijkt daarmee structureel af te zwakken.
- De combinatie van vergrijzing en vertragende arbeidsproductiviteitsgroei is voor de toekomstige welvaart van de MRA een bron van zorg. De dalende basisvaardigheden van leerlingen in het voortgezet onderwijs, en de relatief lage uitgaven aan onderzoek zijn juist voor de kennisintensieve samenleving die de MRA ambieert te zijn extra zorgelijk, zeker met het oog op de transitie-opgaven waar de regio en Nederland voor staan.
- Zowel nationaal als internationaal is de politieke onzekerheid groot. De vereiste investeringen in defensie, strategische relevantie en verduurzaming zijn substantieel en zullen scherpe keuzes vergen. Onduidelijkheid over de aanpak van deze vraagstukken creëert onzekerheid onder zowel consumenten als bedrijven. Dat trekt een wissel op investeringsbereidheid en werkt daarmee extra vertragend op de oplossing van problemen.

De MRA in roerige tijden

In 2019, vlak voor het uitbreken van de pandemie, wezen we in de Economische Verkenningen voor het eerst expliciet op een economisch groeimodel dat tegen grenzen aanloopt en een grondige revisie behoeft. Dat groeimodel dreef in belangrijke mate op de golf van de snelle en impactvolle opkomst van ICT sinds het begin van de jaren negentig van de vorige eeuw en werd versterkt door internationalisering en het aantrekken van internationale kenniswerkers. Verschillende lange termijn trends zetten dit groeimodel onder druk. Denk hierbij aan vergrijzing die schaarste aan arbeid in de hand werkt, milieugrenzen die forse transformaties vergen van de wijze van energievoorziening en onze omgang met natuur, en gebrek aan fysieke ruimte in een land waar zo ongeveer elke vierkante meter een expliciete bestemming heeft. Bovendien nemen zorgen toe over de ongelijke verdeling van de vruchten van de economische ontwikkeling en de druk op ons maatschappelijk kapitaal die ons vermogen om grote uitdagingen het hoofd te bieden ondermijnt (zie ook Tjeenk-Willink, 2018; Van Zanden, 2026).³

Bovendien zijn uiteenlopende internationale geopolitieke risico's zeer manifest geworden. Het lijkt soms alsof we in een *perfect storm* terecht zijn gekomen, die alleen maar aan lijkt te zwellen. Dat begon in 2020 met de coronapandemie die de kwetsbaarheid ten gevolge van de grote internationale afhankelijkheden in lange en complexe waardeketens blootlegde. Maar nog fundamenteeler is dat de op regels gebaseerde wereldorde ('rules-based order') en de Washington consensus onder grote druk staat. Politiek en economie raken op steeds complexere wijzen verweven en macht lijkt aan belang te winnen waardoor vooruitgang steeds ongelijker wordt verdeeld (zie Acemoglu en Johnson, 2023).⁴ Tussen landen is een strijd gaande tussen China en de Verenigde Staten om de economische en politieke hegemonie, waarbij de relevantie van Europa onder druk staat (zie HCSS, 2024). De globaliseringsgolf waar Nederland, en de MRA in het bijzonder, optimaal van hebben geprofiteerd staat onder grote druk (zie Rodrik, 2025). Wie zich in 2019 zorgen maakte over een reisje naar de Verenigde Staten om het Nederlands elftal tijdens het WK voetbal te zien spelen zou waarschijnlijk als een wereldvreemd persoon zijn weg beschouwd. Anno 2026 is de Verenigde Staten van een betrouwbare leidende wereldmacht verworden tot een bron van grote onzekerheid en institutionele instabiliteit. Ten tijde van het schrijven van deze editie van de Economische Verkenningen is het land tevens verwickeld in een conflict in het Midden-Oosten waarvan het einde nog

niet in zicht is. Er wordt steeds vaker gesproken over een *change of times* waarbij China een almaar dominantere positie in de wereld voor zich opeist. Dat geldt in politiek opzicht, maar ook door haar toenemende beheersing van strategische plekken in waardeketens, de snelle technologische ontwikkeling en dominante posities op de markt voor kritische materialen en grondstoffen (zie HCSS, 2025).

Deze ontwikkelingen laten de internationaal georiënteerde MRA niet onberoerd. Uit eerdere edities van de Economische Verkenningen weten we dat de MRA altijd sterker dan de rest van Nederland reageert op internationale turbulentie, maar zich in het verleden ook altijd snel en krachtig wist te herstellen. De regio is nog steeds weerbaar, maar de afgelopen twee jaar zien we op vele fronten dat de groeivoorsprong ten opzichte van Nederland die de regio zo'n twintig jaar lang had niet langer vanzelfsprekend is. Deels komt dat voort uit de internationale onzekerheden en sterke afhankelijkheden die ook in de afgelopen twintig jaar altijd extra sterk voelbaar waren in de internationaal georiënteerde MRA. Maar ook nationaal zien we dat gebruik aan ruimte, menskracht, creativiteit en maatschappelijke weerbaarheid onder druk staat. Denk aan netcongestie, tekorten aan personeel in de horeca, zorg die onder druk staat en scholen die steeds meer moeite hebben om leerkrachten te vinden.

Tegen deze achtergrond is het Rapport Wennink (2025) een wake-up call die duidelijk maakt dat Nederland en de MRA voor fundamentele keuzes staan. Behoud van onze welvaart is niet vanzelfsprekend. Juist in een fragmenterende wereld is het voor een kleine open economie als de Nederlandse van essentieel belang een antwoord te formuleren op de vraag hoe ons land relevant kan zijn voor de strategische autonomie van Europa. En voor de MRA vergt dit nadenken over de manier waarop de regio een bijdrage kan leveren aan de versterking van de strategische relevantie en het belang van Nederland voor Europa. Hoewel het kabinet Jetten overduidelijk kennis heeft genomen van deze boodschap, zijn de eerste signalen niet heel hoopvol. De daadkracht en de investeringen waartoe in het Rapport Wennink wordt opgeroepen blijkt lastig te organiseren. De reflex om vast te houden aan zekerheden uit het verleden is groot.

Er is sprake van een duidelijke handelingsverlegenheid die ons land en de MRA zich niet kunnen veroorloven. De focus op welvaart in het hier en nu dreigt ten koste te gaan van toekomstige generaties en

generaties elders. Onze samenleving staat voor een aantal grote transities waar we in vergelijking met internationale ontwikkelingen weliswaar meer eigen controle over hebben, maar die ook om daadkrachtige en ingewikkelde keuzes vragen. De eerste zeer bepalende transitie voltrekt zich demografisch. De snelle vergrijzing, die rond 2040 een eerste piek zal bereiken en richting 2070 nog verder toe zal nemen, leidt tot een structurele krapte op de arbeidsmarkt, met steeds minder werkenden ten opzichte van ouderen (zie hoofdstuk 2). Een tweede grote transitie is vereist tegen de achtergrond van de klimaat- en energieopgave, waarin CO₂-reductie en de energietransitie een belangrijk onderdeel vormen. Verzwaring van ons elektriciteitsnetwerk en inzet op slimmer benutten van beschikbare capaciteit gedurende de dag zijn belangrijke vereisten om de energietransitie door te zetten. De relatief energie-intensieve industrie in Nederland staat voor grote veranderingen om de afgesproken doelen van Parijs te kunnen behalen (zie WKR, 2026). Tegen de achtergrond van de geopolitieke spanningen is ook de grondstoffentransitie van groot belang. Deze is niet alleen een voorwaarde voor een succesvolle energietransitie, maar ook om minder kwetsbaar en afhankelijk te worden van de grillen van de landen waar grondstoffen zijn geconcentreerd. Daarnaast staat de landbouw voor grote opgaven gegeven de stikstofproblematiek, verslechterende biodiversiteit en waterkwaliteit. Een vierde grote opgave centreert zich rondom de reeds lang geconstateerde dalende arbeidsproductiviteitsgroei (zie hoofdstuk 1 en 3). Deze opgave is extra urgent met het oog op de demografische transitie. Nederland en Europa staan hier voor grote opgaven om innovatie te versnellen, blijvend te investeren in de kwaliteit van scholing, en het potentieel van digitalisering en automatisering te omarmen en benutten. Meer doen met minder mensen is niet voor niets een uitgangspunt in de nationale Productiviteitsagenda (EZK, 2026) die moet bijdragen aan het borgen van de toekomstige welvaart in Nederland.

1.1 Brede welvaart in de MRA

De hoogst onzekere tijden en de grote opgaven waar we als samenleving voor staan vergen een aantal fundamentele keuzes. Voor het vierde jaar op rij duiden we in de Economische Verkenningen het duurzame en sociaal-economische reilen en zeilen in de regio door de Brede Welvaart in kaart te brengen. De presentatie is dit jaar weer verrijkt met extra indicatoren en een wijze van presenteren die expliciet de afruil tussen nu en later in kaart brengt. We maken daartoe het economische, sociale en natuurlijke kapitaal zichtbaar in de presentatie. Deze kapitalen vormen de basis voor onze toekomstige welvaart en vergen investeringen in het hier en nu ten behoeve van toekomstige generaties. Brede welvaart legt een basis om inzicht te verschaffen in het presteren van een regio op verschillende dimensies van welvaart in zowel absolute als relatieve zin en de ontwikkeling daarvan in de loop van de tijd (zie Kader 1.1 voor een nadere toelichting op het concept brede welvaart).

Kader 1.1 Het concept van brede welvaart

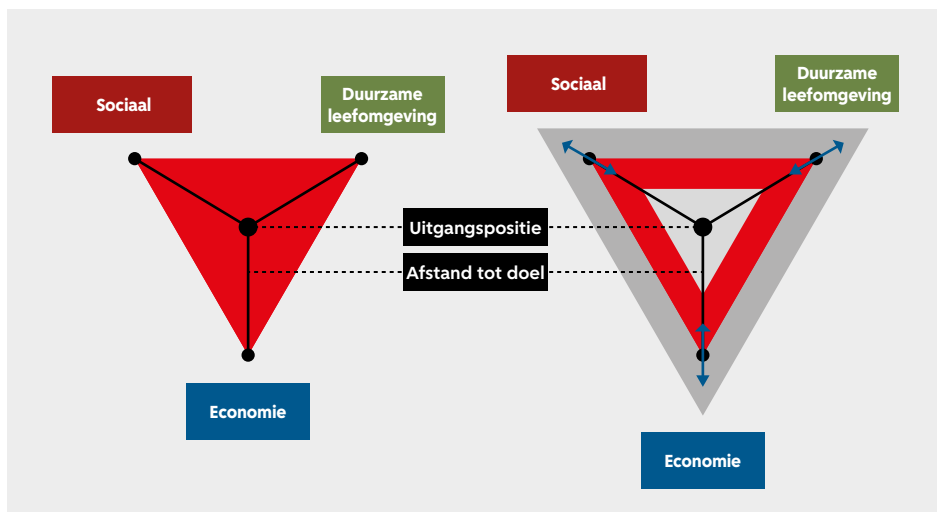
In de Economische Verkenningen van 2023 is uitgebreid aandacht besteed aan het concept 'brede welvaart'. Dit kader bespreekt de kern daarvan. De geïnteresseerde lezer wordt verwezen naar MRA Beleidsdossier 2023/1 ('Brede welvaart voor de MRA: Een analytisch kader voor fundamentele keuzes en Afruilen').⁵

De centrale onderdelen van brede welvaart kunnen in essentie worden teruggebracht tot economische, sociale en duurzame hoofddimensies van ontwikkeling. Deze terminologie is onder andere geïnspireerd door de in de Europese Unie veelvuldig gehanteerde S3-strategie die streeft naar *Smart, Socially inclusive en Sustainable development*. We kunnen deze dimensies op de hoekpunten van een driehoek plaatsen. De driehoek visualiseert dat optimaal presteren op alle drie dimensies – vanwege deels onvermijdelijke afruilen – niet mogelijk is. Vanuit de uitgangssituatie in de driehoek is er een afstand tot alle drie de doelen. De zijden van de driehoek verbeelden de afruilen tussen economische, sociale en duurzame ontwikkeling. Hoe groter de afstand, hoe sterker de afruil. Dit is geïllustreerd in figuur 1.1. Binnen deze dimensies vormen het economische, sociale en natuurlijke kapitaal de basis voor de toekomstige welvaart.

Elk economisch systeem bevindt zich op een punt in de driehoek (de uitgangspositie in de figuur), met daarmee samenhangende afstanden tot de doelstellingen op het gebied van duurzaamheid, economie en sociaal. De afstanden tot de doelstellingen zijn geen statisch gegeven. Onder invloed van bijvoorbeeld wijzigende voorkeuren, externe economische ontwikkelingen en (nieuw) beleid, kan er sprake zijn van een nieuwe balans tussen de drie dimensies van ontwikkeling (zie het rechterdeel van figuur 1.1). De totale omvang van de driehoek kan daardoor groter worden (wat slecht nieuws is omdat alle doelstellingen verder weg komen te liggen), maar kan ook kleiner worden wat juist gunstig is voor de brede welvaart. En tussenvormen waarbij sommige doelen dichterbij komen ten koste van andere doelen zijn uiteraard ook denkbaar.

Een voorbeeld kan dit verduidelijken. Steviger inzetten op verduurzaming zal de afstand tot het duurzaamheidsdoel verkleinen. Dit kan op korte termijn ten koste gaan van economische groei

Fig. 1.1 Brede welvaart: Afruilen in het hier en nu

* Door keuzes te maken, kunnen worden afruilen kleiner (groter) worden, wat zichtbaar wordt in de kleinere (grootere) driehoek, waarbij de afstand tussen de uitgangspositie en de doelen kleiner (groter) worden.

Bron: Vrije Universiteit Amsterdam

(door noodzakelijke aanpassingen van productieprocessen, mogelijke verplaatsing van economische activiteit, omscholing van werknemers, et cetera). En zonder aanvullend beleid kan er meer energie-armoede ontstaan gegeven het relatief grote aandeel dat huishoudens met lage inkomens uitgeven aan energie waarvan de prijs op korte termijn hoger zal worden. Ziehier een eenvoudige maar krachtige weergave van de afruilen waarmee we in het hier en nu worden geconfronteerd en die dwingen tot fundamentele keuzes. Deze keuzes krijgen deels vorm in de keuze voor beleidsinstrumenten. Zo is er bijvoorbeeld discussie over de voor- en nadelen van groene subsidies versus CO₂-beprijzing. Subsidies verzachten op korte termijn de pijn van de transitie, maar zijn minder efficiënt dan belastingen. Dit zal gevolgen hebben voor de mate waarin de afstand tot de economische en sociale doelen verandert bij verschillende invullingen van klimaatbeleid.

Naast de afruilen in het hier en nu zijn er ook afruilen tussen 'hier en elders' en 'nu en later'. In het eerste geval gaat het om verdelingsvraagstukken over bijvoorbeeld ontwikkeling in Nederland en de rest van de wereld, maar ook de verdeling tussen de Randstad en bijvoorbeeld de Achterhoek of de Brainportregio Eindhoven.

Het voorbeeld van de energietransitie kan wederom dienen ter illustratie. Opwek van groene energie in de directe nabijheid van de vraag is efficiënt gegeven de transportkosten van energie. Tegelijkertijd zijn er belangrijke schaalvoordelen te behalen in het opwekken van energie, wat juist aanleiding geeft tot concentratie van opwek op plekken met relatief veel ruimte. Dit leidt tot keuzes die we bijvoorbeeld terugzien in discussies over de afstand van windparken op zee tot de kust en de aanleg van zonneweides. Op globale schaal spelen vergelijkbare vraagstukken, waarbij de verdeling van schaarse natuurlijke hulpbronnen tussen de rijke *Global North* en de armere *Global South* aan de orde is.

Bij de afruilen tussen 'nu en later' staat met name het intergenerationele vraagstuk centraal, waarbij de ontwikkeling van huidige generaties de mogelijkheden van toekomstige generaties beïnvloedt. Het economische, sociale en natuurlijke kapitaal laat zien

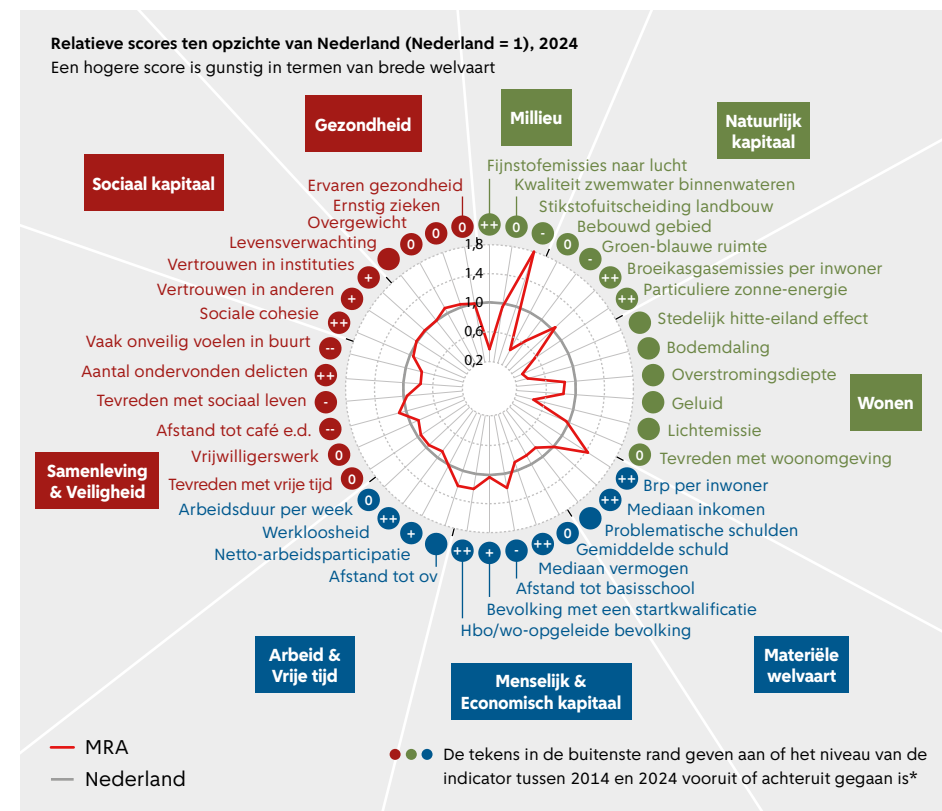
in hoeverre de basis voor de toekomst op orde is. Ook hier is het voorbeeld van de energietransitie illustratief. Voorgaande en huidige generaties hebben de planetaire grenzen dusdanig ver overschreden dat de negatieve gevolgen van klimaatverandering nu al merkbaar zijn en in toenemende mate duidelijk wordt dat klimaatbeleid in het belang van toekomstige generaties niet alleen rechtvaardig maar ook onvermijdelijk is. Ook het menselijk kapitaal, sociale cohesie en vertrouwen in instituties zijn voorbeelden van vormen van kapitaal die kortetermijn investeringen vergen ten behoeve van toekomstige welvaart.

Brede welvaart wordt in kaart gebracht door gebruik te maken van de Monitor Brede Welvaart ontwikkeld door het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS). De regionale indicatoren die het CBS verzamelt, worden gebruikt voor (i) het illustreren van de scores van de MRA op de verschillende dimensies van brede welvaart, (ii) het weergeven van de ontwikkeling van deze dimensies in de loop van de tijd en (iii) het inzichtelijk maken van de afruilen tussen de verschillende dimensies en de ontwikkeling daarin. Bijlage 4 geeft een gedetailleerde beschrijving en definitie van de indicatoren.

Figuur 1.2 geeft de stand van brede welvaart in de MRA weer. De scores laten zien hoe de MRA op elke indicator scoort ten opzichte van het gemiddelde voor Nederland. Een score van 1 betekent dat de MRA hetzelfde scoort als het gemiddelde voor Nederland, terwijl een score van bijvoorbeeld 1,2 aangeeft dat de MRA het 20 procent beter doet dan Nederland. Een score kleiner dan 1 betekent juist dat de MRA het slechter doet (0,8 laat bijvoorbeeld zien dat de MRA 20 procent slechter scoort dan het gemiddelde van Nederland). In de buitenste rand is vervolgens te zien hoe de indicatoren zich in de afgelopen tien jaar in de MRA hebben ontwikkeld. Ook hier geldt dat een plusteken een gunstige ontwikkeling betekent (wat voor bijvoorbeeld het aantal ondervonden delicten een lager aantal betekent). Met enkele of dubbele plussen en minnen is aangegeven of de gemiddelde jaarlijkse groeivoet tussen, respectievelijk 0,5 en 1,5 procent ligt, of groter is dan 1,5 procent. Groeivoeten kleiner dan 0,5 zijn met een 0 aangegeven. De indicatoren zijn op twee niveaus geordend. Op het hoogste niveau zien we de driedeling in duurzame

Zowel tussen als binnen de dimensies van brede welvaart zien we markante positieve en negatieve afwijkingen ten opzichte van Nederland. Economisch gezien is de MRA, afgemeten aan het bbp per inwoner, een belangrijke bron van verdienvermogen voor Nederland. In de afgelopen 10 jaar is die positie alleen maar sterker geworden. Ook de bereikbaarheid van voorzieningen steekt gunstig af ten opzichte van Nederland (met name voor openbaar vervoer en basisscholen). Daar tegenover staat dat de leefomgeving onder druk staat. De regio kent

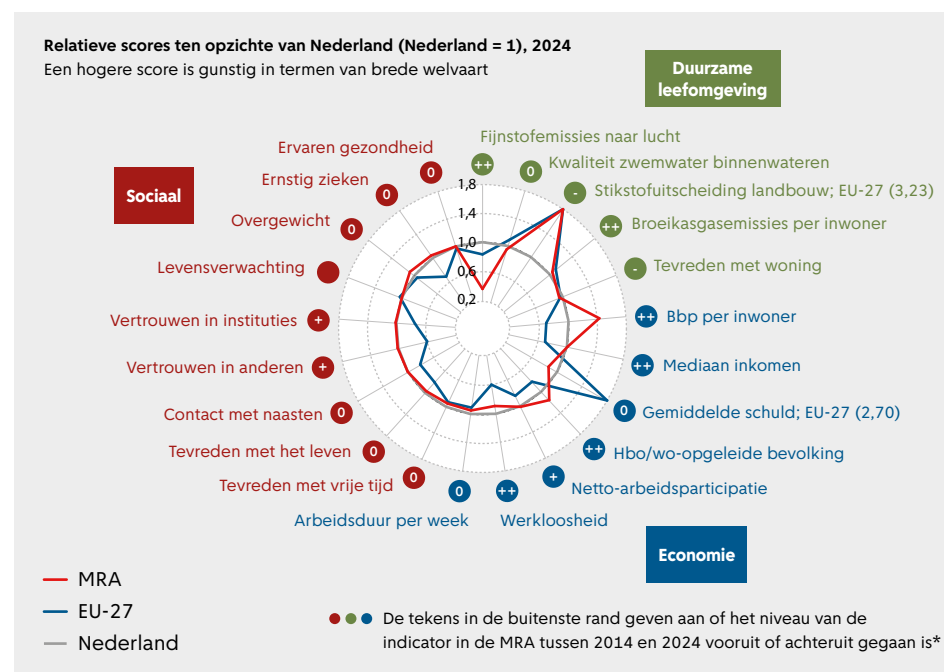
Fig. 1.2 Brede welvaart in de MRA

* -- achteruitgang groter dan 1,5 procent; - achteruitgang tussen 0,5 en 1,5 procent; 0 verandering tussen -0,5 en +0,5 procent; + vooruitgang tussen 0,5 en 1,5 procent; ++ vooruitgang groter dan 1,5 procent.
Bron: CBS (bewerking Vrije Universiteit Amsterdam)

een slechte luchtkwaliteit, heeft veel overlast van licht en geluid, blijft achter bij opwek van zonne-energie, en is kwetsbaar voor bodemdaling en het stedelijk hitte-eiland effect. Desondanks is de tevredenheid met de woonomgeving slechts iets lager dan gemiddeld in Nederland en kent de regio substantieel minder landbouw-gerelateerde problematiek dan elders in Nederland. Op sociaal gebied zien we dat lang niet iedereen profiteert van het sterke economische verdienvermogen. De werkloosheid is relatief hoog in vergelijking met Nederland (hoewel historisch nog steeds zeer laag, zie ook hoofdstuk 2). Ook de (problematische) schulden zijn groter dan elders in Nederland. Tot slot zien we de voor grote steden kenmerkende problematiek rondom misdaad en (on-)veiligheid en ook een wat lager dan gemiddelde tevredenheid met vrije tijd, sociale cohesie en bijdrage aan vrijwilligerswerk.

Fig. 1.3 Brede welvaart in de MRA en Nederland t.o.v. EU-27

* -- achteruitgang groter dan 1,5 procent; - achteruitgang tussen 0,5 en 1,5 procent; 0 verandering tussen -0,5 en +0,5 procent; + vooruitgang tussen 0,5 en 1,5 procent; ++ vooruitgang groter dan 1,5 procent.

NB Voor de leesbaarheid van de figuur zijn onder- en bovengrenzen gehanteerd. Wanneer de score onder 0,2 of boven 1,8 uitkomt, is deze bij de indicator vermeld.

Bron: CBS (bewerking Vrije Universiteit Amsterdam)

Figuur 1.3 vergelijkt brede welvaart in de MRA en Nederland met de gemiddelde score van de 27 landen uit de Europese Unie (EU-27). Vanwege beperkingen in beschikbaarheid van voldoende goed vergelijkbare indicatoren op Europees niveau is de set aan indicatoren hier beperkter dan in Figuur 1.2. Het algemene patroon laat zien dat zowel de MRA als Nederland het beter doen in economisch opzicht dan het gemiddelde in de EU-27, waarbij de scores van de MRA relatief dicht bij die van Nederland liggen. Verschillen tussen landen in Europa zijn met andere woorden vele malen substantiëler dan die binnen Nederland. Zowel het bruto binnenlands product als het mediaan besteedbaar inkomen liggen hoger dan het gemiddelde in Europa. Ook de werkloosheid ligt substantieel lager, en de netto-arbeidsparticipatie is relatief hoog. Daarnaast kent Nederland een hoger aandeel aan hbo/wo-opgeleide personen, wat duidt op een hogere concentratie van menselijk kapitaal. Dit ligt voor de MRA zelfs nog hoger dan in Nederland, wat de sterke agglomeratievoordelen van de MRA benadrukt. De gemiddelde schuld per huishouden is wel veel hoger voor zowel de MRA als Nederland. Dit wordt in belangrijke mate veroorzaakt door de hypotheeklasten die in zowel nationaal als internationaal perspectief in de regio hoog zijn. En die zijn weer het gevolg van de hoge woningprijzen en de forse subsidies op het aangaan van hypotheekschuld via de hypotheekrenteaftrek, gunstige leenvoorwaarden, en een hoge mate van bezit van een eigen woning. Zie bijvoorbeeld SER (2023) voor een uitgebreidere analyse van het functioneren van de woningmarkt in Nederland.

Ook op het gebied van sociale indicatoren scoren de MRA en Nederland vergelijkbaar, en beter dan het gemiddelde van de Europese Unie. Vooral het vertrouwen in anderen en in instituties ligt hier hoger. Daarnaast ligt de tevredenheid met het leven aanzienlijk hoger en zijn de gezondheidsindicatoren ook net iets gunstiger dan in Europa.

Toch bestaat er een duidelijke afruil. Zowel de MRA als Nederland scoren slechter op het gebied van duurzaamheid dan de rest van Europa. Daarbinnen doet de MRA het nog weer slechter dan Nederland. Met name broeikasgasemissies per inwoner liggen hier aanmerkelijk hoger. Zo levert de energie-intensieve industrie in de regio een substantiële bijdrage aan de Nederlandse CO₂ emissies (zie WKR, 2026). Hierbij past de kanttekening dat er bij deze indicator sprake is van een bijdrage aan een globaal probleem waarvan de directe lokale impact beperkt is. Daarnaast is het stikstofoverschot veel groter in Nederland. Dit overschot komt voornamelijk door het gebruik van kunstmest en de mestproductie in de

veehouderij (CLO, 2026). Zelfs de MRA met relatief weinig veehouderij scoort slechter dan het Europese gemiddelde. Wat opvalt is dat Nederland beter scoort op het gebied van stedelijke blootstelling aan fijnstof ten opzichte van de rest van Europa, terwijl de MRA juist slechter scoort. Dit is kenmerkend voor veel grootstedelijke agglomeraties waar zich veel transportstromen en industrie bevinden (denk hierbij in het geval van de MRA met name aan Schiphol en Tata Steel).

1.2 Verdienvermogen en inkomen

De economische groei in de MRA lag in 2024 en 2025 dicht bij de gemiddelde ontwikkeling in Nederland en de EU-27. De groei lag daarmee zowel in absolute zin als in vergelijking met Nederland duidelijk lager dan we in eerdere edities van de Economische Verkenningen voorspelden. Figuur 1.4 toont de economische ontwikkeling voor de MRA, Nederland en de EU-27 sinds 1995. In 2025 groeide het brp van de MRA evenals de Nederlandse economie met 1,8 procent, terwijl de economie van de EU-27 met 1,5 procent groeide.⁶

Over een langere periode beschouwd is de trend in de MRA, Nederland en de EU-27 vergelijkbaar: krachtig economisch herstel na corona waarna vanaf 2023 de groei is gestabiliseerd op een lager tempo. De economie van de MRA presteert daarbij nog altijd beter dan het landelijk gemiddelde. Maar de aanwijzingen worden steeds sterker dat de groeivoorsprong die zo kenmerkend was voor de MRA in de ruim twintig jaar vóór de coronapandemie lijkt te zijn verdwenen. Weliswaar waren er relatief grote negatieve uitschieters tijdens recessies, maar ook sterk compenserend herstel daarna (zie kader 1.2). Of hier sprake is van een structurele trendbreuk is nog te vroeg om te concluderen. De regio heeft op basis van bestaande specialisatiepatronen een goede uitgangspositie om op de huidige golf van AI een nieuwe periode van relatief hoge groei te mogen verwachten. Maar de relatief grote internationale onrust trekt ook een wissel op het groeivermogen. Meer structureel zagen we al in 2019 dat het groeimodel van de eerste twintig jaar van deze eeuw tegen grenzen aanliep in beschikbaarheid van mensen en ruimte. Die grenzen worden anno 2026 steeds duidelijker voelbaar in spanningen op de arbeidsmarkt (zie hoofdstuk 2), teruglopende productiviteitsontwikkeling (zie hoofdstuk 3), en schaarste aan ruimte (zie hoofdstuk 4). De successen uit het verleden zijn daarmee geen garanties voor de toekomst.

Kader 1.2 Recent succes van MRA geen garantie voor de toekomst

Het patroon van tijdelijke relatief hoge groei past in de theorie van lange termijn economische ontwikkeling. Daarin speelt het fenomeen van convergentie een belangrijke rol in combinatie met golven waarin technologische doorbraken zich aandienen. Vaak wordt hier een onderscheid gemaakt tussen de eerste industriële revolutie die

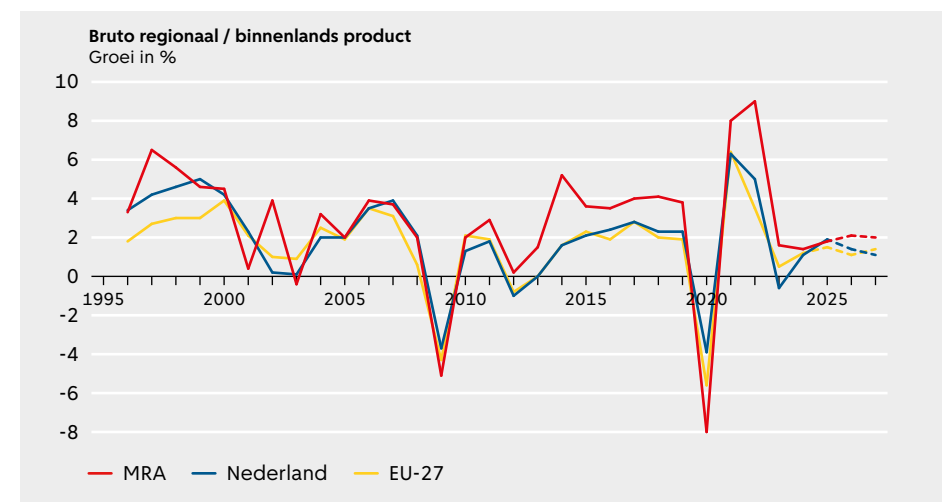
werd gekenmerkt door de opkomst van het gebruik van water en stoomkracht waardoor productie gemechaniseerd kon worden (in de periode 1760-1867), de tweede industriële revolutie die gekenmerkt werd door de opkomst van massaproductie (in de periode 1867-1914), en de digitale revolutie (vanaf ongeveer de jaren negentig van de vorige eeuw). Zie bijvoorbeeld Gordon (2016) voor een fraaie analyse van de gevolgen van technologische doorbraken voor economische groei. Met de groei- en convergentietheorie in de hand valt de periode van 30 jaar relatief hoge groei in de MRA te verklaren als gevolg van de digitale revolutie die eind jaren negentig van de vorige eeuw met name in de MRA een goede voedingsbodem heeft gevonden. Wat volgde is een langdurige periode van relatief hoge groei in de MRA, leidend naar zowel een absolute als relatieve economische voorsprong ten opzichte van Nederland. Aan het einde van een dergelijk proces convergeren groeivoeten weer (in dit geval naar het Nederlandse gemiddelde), en blijven relatieve niveaus constant. In hoofdstuk 3 gaan we hier nader op in, waarbij we ook kijken naar hoe sectoren zich hebben ontwikkeld door de jaren heen in de MRA ten opzichte van Nederland.

Als we uit blijven gaan van het scenario waarin de MRA de groeivoorsprong van de afgelopen decennia ten opzichte van Nederland weet vast te houden, en voortbouwen op de CPB-raming van het Centraal Economisch Plan (maart 2026), dan komt de verwachte brp-groei van de MRA uit op 2,1 procent in 2026 en 2,0 procent in 2027. We zien deze prognose als een bovengrens. Het CPB (2026a) raamt voor Nederland een groei van 1,4 procent voor 2026 en 1,1 procent voor 2027. Deze geraamde groei in Nederland ligt dicht bij de prognose voor de EU-27 van de Europese Commissie (mei 2026), die 1,1 procent in 2026 bedraagt en 1,4 procent in 2027.

De onzekerheid over deze prognoses is echter groot door diverse geopolitieke en technologische ontwikkelingen in de wereld. De oorlog in het Midden-Oosten heeft een grote invloed op het wereldwijde aanbod aan olie, waardoor de olieprijs fors zijn gestegen. Deze prijsstijgingen zijn niet alleen voelbaar aan de pomp, maar leiden ook tot hogere prijzen in de gehele economie. Voor de nabije toekomst zal veel afhangen van de vraag of er op afzienbare tijd een einde komt

aan het conflict, of de straat van Hormuz weer opengaat en hoe lang het herstel van installaties in die regio gaat duren. Alle nationale en internationale bureaus hebben de afgelopen maanden met het langer duren van het conflict hun groeiprognozes naar beneden bijgesteld. Wanneer de crisis echt nog maanden aanhoudt komt er een moment dat ook strategische reserves van olie en gas aangesproken moeten worden en zijn verdere prijsstijgingen en mogelijk rantsoeneringen niet uit te sluiten. Tijdens eerdere crisisperiodes bleek de MRA extra gevoelig te zijn voor internationale economische schokken, vanwege de sterke mate van internationale verbondenheid. Een andere grote bron van onzekerheid voor met name ontwikkelingen op de arbeidsmarkt is de opkomst van AI waarvan de gevolgen voor werkgelegenheid en inkomensontwikkeling steeds duidelijker zichtbaar beginnen te worden. Denk bijvoorbeeld aan de snelle ontwikkelingen in de financiële beroepen (het bankwezen maar ook accountancy) waar belangrijke werkzaamheden geautomatiseerd kunnen worden, juridische beroepen, consultants, ICT beroepen, maar ook de gevolgen voor bijvoorbeeld notulisten, receptionisten, kunstenaars en vertalers. Tegelijkertijd zien we premies ontstaan op supertalenten. En in toenemende mate zijn er zorgen rondom de vraag of er rondom AI geen bubbel aan het ontstaan is en of de gigantische investeringen die op dit

Fig. 1.4 Economische groei vlakkt af

* Prognose als stippellijn; 2026 en 2027 op basis van CPB raming (Centraal Economisch Plan) van maart 2026 en ING voorspelling (sectoraal) van mei 2026.
Bron: CBS, CPB, ING, Eurostat en Europese Commissie (bewerking TNO/Vrije Universiteit Amsterdam)

moment worden gedaan (tegen vooralsnog zeer lage rendementen) op termijn wel zullen gaan renderen.

Kader 1.3 Methode voor raming brp

Bij de raming van het brp van de MRA houden we rekening met: (i) de prognose voor de macro-economische groei van het CPB uit het Centraal Economisch Plan van maart 2026, (ii) de nationale en sectorale groei prognoses van ING (mei 2026), (iii) de sectorstructuur van de MRA (zie ook hoofdstuk 3) en (iv) historische groeiverschillen per sector tussen de MRA en Nederland (zie ook hoofdstuk 3).

Voor de sectorale groei prognoses baseren we ons op de landelijke raming van het CPB en de prognose per sector van de ING. Bij het opstellen van de raming voor de MRA gaan we ervan uit dat de sectoren in de MRA hetzelfde absolute gemiddelde jaarlijkse groeiverschil met Nederland behouden dat kenmerkend was voor de periode 2015-2024. Op basis van deze raming per sector in de MRA verkrijgen we een schatting voor de totale economische ontwikkeling (als optelling van alle sectoren). De groei in de MRA komt hiermee voor 2026 uit op 2,1 procent.

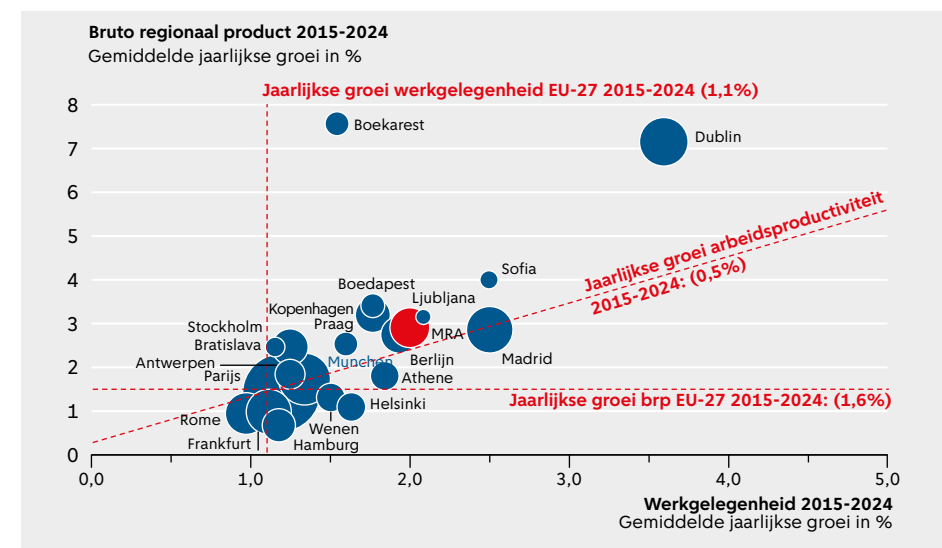
In eerdere edities van de Economische Verkenningen beschouwden we deze raming als eerste schatting, en vertaalden we deze door naar een multiplier op de landelijke CPB-raming. De geraamde brp-groei voor de MRA werd daarbij tenslotte verkregen door die multiplier toe te passen op de landelijke CPB-raming voor de Nederlandse economie. Nu kiezen we daar niet voor, omdat de CPB-raming uit maart 2026 nog relatief optimistisch was over de gevolgen van de oorlog in het Midden-Oosten. De ING-raming van mei 2026 gaat voor Nederland en sectoren al uit van een lagere groei in 2026 ten opzichte van de CPB-raming. Bij toepassing van de afgeleide multiplier volgens de 'oude methode' zou de groei in de MRA in 2026 uitkomen op 2,3 procent.

Voor 2027 gaat ING uit van economisch herstel en schat zij de economische groei in Nederland hoger in dan de CPB-raming van maart jl. Voor 2027 gaan wij vooralsnog wel uit van de landelijke CPB-raming van 1,1 procent en projecteren hier onze afgeleide multiplier voor de MRA

op. Daarmee komen we voor de MRA in 2027 uit op een brp-groei van 2,0 procent.

Als we de economische ontwikkeling in de MRA vergelijken met andere Europese regio's, dan zien we dat de MRA het relatief goed doet. Figuur 1.5 toont een selectie van Europese regio's die qua economische omvang redelijk vergelijkbaar zijn met de MRA – zoals Stockholm, München en Kopenhagen. De gemiddelde jaarlijkse brp-groei van de MRA komt uit op 2,9 procent in de periode 2015-2024, terwijl het gemiddelde voor de selectie aan Europese regio's 1,6 procent bedraagt. Hetzelfde geldt voor de jaarlijkse groei in werkgelegenheid die 2,0 procent voor de MRA bedraagt en 1,1 procent voor de EU-regio's. Daarmee kent de MRA een gemiddelde arbeidsproductiviteitsgroei van 0,9 procent per jaar, wat iets hoger is dan gemiddeld 0,5 procent in de andere regio's. Het concurrentievermogen van de MRA is daarmee relatief hoog ten opzichte van de andere Europese regio's.

Fig. 1.5 De MRA doet het economisch relatief goed ten opzichte van de rest van Europa

* Grootte van bol: omvang bruto regionaal product 2024. Europese regio's NUTS2.
Bron: CBS en Eurostat (bewerking TNO/Vrije Universiteit Amsterdam)

Kader 1.4 Nationale en internationale context: grote (geo-)politieke onzekerheden

Internationale politieke onzekerheden

De herverkiezing van Donald Trump in 2024 heeft tot grote spanningen in de wereld geleid en lijkt het einde van de Pax Americana in te luiden (zie ook HCSS, 2024). Het heeft tot een forse inbreuk op het opgebouwde wederzijdse vertrouwen gezorgd die wel eens langdurige en verstrekende gevolgen zou kunnen hebben. De importheffingen zijn daarbij de minste zorg. De economische effecten daarvan blijken voor Nederland en Europa vrij beperkt te zijn (zoals ook voorspeld; zie bijvoorbeeld CPB, 2025). Veel ingrijpender zijn de gevolgen voor leveringszekerheid en vertrouwen van consumenten en producenten. Voor Nederland zal veel afhangen van de mate waarin Europa tot versterking van haar strategische positie kan komen (zie ook rapport Wennink, 2025). Binnen Europa zitten immers onze belangrijkste handelspartners. Verdieping van Europese integratie zou per saldo voor Nederland zelfs gunstig uit kunnen pakken. Maar op korte termijn overheerst de ontstane onzekerheid die naar verwachting de op lange termijn gerichte investeringen negatief zal beïnvloeden en zal zorgen voor uitstelgedrag. Daar komt bij dat door de hoge en sterk oplopende schulden van overheden en oplopende inflatie rentes geleidelijk oplopen wat verdere druk zet op de bereidheid tot investeren. Centrale banken staan daarbij voor een dilemma. Enerzijds is er een toenemend risico op een recessie, maar anderzijds stijgt de inflatie. Herinneringen aan de periode van stagflatie uit de jaren zeventig van de vorige eeuw komen daarbij op.

Bredere geopolitieke spanningen en conflicten

Naast de politieke onzekerheden wordt de wereld om ons heen ook steeds onveiliger. Het aantal conflicten loopt op. Denk hierbij aan de oorlog tussen Rusland en Oekraïne en de ontwikkelingen in het Midden-Oosten. Ook zien we verder oplopende spanningen rondom Taiwan, maar ook de conflicten in Soedan, Burkina-Faso, Myanmar en tussen India en Pakistan. Deze ontwikkelingen maken de voor Nederland zo belangrijke internationale waardeketens kwetsbaar en zijn aanleiding geweest om de investeringen in defensie fors op te schroeven om fundamentele waarden van

veiligheid te kunnen borgen. Voor Nederland betekent dat een zeer forse toename van 15-30 miljard euro per jaar (van 2,0 procent naar 3,5 tot 5,0 procent van het bbp bij een bbp van ruim 1.000 miljard) met grote uitdagingen voor de Rijksfinanciën, maar ook voor het vinden van personeel en fysieke ruimte om deze extra uitgaven te materialiseren.

Europese en Nederlands ambities op gebied van concurrentiekracht

De afgelopen jaren hebben we verschillende rapporten zien verschijnen die zorgen uiten over de teruglopende concurrentiekracht van Europa (en Nederland). Meest spraakmakend zijn de rapporten van Enrico Letta (2024), Mario Draghi (2024) en Peter Wennink (2025). Hoewel de politiek in zowel Brussel als Den Haag deze rapporten heeft omarmd en probeert om te zetten in beleid is de voortgang beperkt. Het vinden van de financiële ruimte om investeringen in ons toekomstig verdienvermogen mogelijk te maken is lastig gebleken vanwege de door ons land gehanteerde strikte budgettaire kaders. Een belangrijke kanttekening bij zowel het rapport van Mario Draghi als dat van Peter Wennink is dat de focus dusdanig sterk op verdienvermogen is gericht dat sociale inclusie en verduurzaming onder druk komen te staan. Dit is het meest zichtbaar in Brussel waar door verschillende lidstaten en het bedrijfsleven stevig is gelobbyd om de ambities op het gebied van klimaat naar beneden bij te stellen (resultierend in de recente voorstellen van de Europese Commissie van juli 2026 om het EU Emission Trading System (ETS) af te zwakken).

Technologische onzekerheden

Er wordt op dit moment fors geïnvesteerd in AI. De verwachtingen zijn hooggespannen. Maar tegelijkertijd zijn er ook zorgen over het verdienmodel van AI en daarmee een mogelijke investeringsbubbel. Ook is de vraag of verwachtingen niet te hoog gespannen zijn over de mate waarin AI daadwerkelijk tot productiviteitswinst zal leiden en zo ja, of iedereen in de samenleving in gelijke mate van de winsten zal profiteren (zie ook Acemoglu en Johnson, 2023). Een periode vergelijkbaar met het barsten van de internetbubbel in 2001 is zeer wel voorstelbaar. Bovendien kunnen ook de enorme behoeften aan energie en water een rem zetten op de mogelijkheden tot verdere doorontwikkeling van AI.

Nationale politieke onzekerheden

Naast deze buitenlandse ontwikkelingen, zijn er in het binnenland vele problematische dossiers. Veel van deze problemen vinden hun oorsprong in de slechte staat van de natuur die noopt tot stappen richting verduurzaming. Dit geldt voor de klimaatopgave, noodzakelijke energietransitie, het oplossen van het stikstofprobleem, maar ook de te verwachten problemen rondom water ten gevolge van het zo goed als zeker niet behalen van de doelstellingen afgesproken in de Europese Kaderrichtlijn water. In toenemende mate leidt het niet behalen van onze duurzaamheidsdoelen tot rechterlijke uitspraken die uitbreiding van economische activiteit simpelweg verbieden. Hierdoor loopt de woningbouw vertraging op, kunnen bedrijven niet aangesloten worden op het energienetwerk, etc. Het kabinet Jetten heeft vlak voor de zomer een ambitieus plan gepresenteerd om Nederland van het stikstofslot te halen. Maar een daadkrachtige uitvoering en aanpak van dit en andere dossiers wordt bemoeilijkt doordat het huidige kabinet Jetten een minderheidskabinet is.

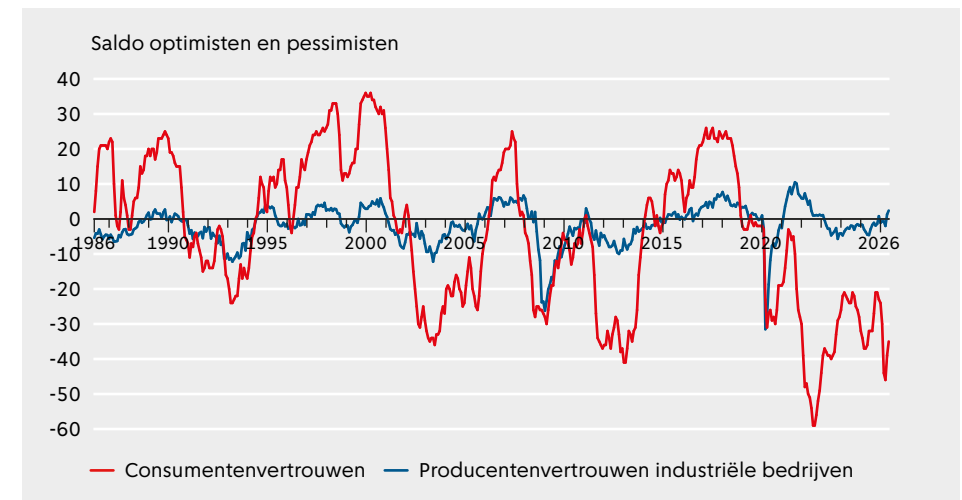
Een aantal regio's in Oost-Europa maakt een relatief hoge groei door. Hoofdstedelijke regio's als Sofia, Ljubljana en Boekarest bevinden zich in een andere ontwikkelingsfase die wordt gekenmerkt door hoge groeicijfers. Hoewel het initiële niveau van economische ontwikkeling relatief laag ligt in deze regio's, zorgt de snelle groei ervoor dat ze een forse inhaalslag aan het maken zijn. Dublin vormt een uitzondering op de regel. De hoge groei wordt hier in sterke mate gedreven door het aantrekkelijke belastingklimaat in Ierland, waardoor veel internationale bedrijven zich vestigen in Dublin. De winsten van deze bedrijven worden wel gemeten in het bbp van Ierland, maar deze vloeien niet terug in de economie – wat de hoge groeicijfers vertekent.

De MRA doet het ook beter dan grotere economische regio's in Europa. De jaarlijkse brp-groei van bijvoorbeeld Parijs (1,4 procent) en Rome (0,9 procent) ligt lager dan in de MRA (2,9 procent). Madrid kent een hoge brp-groei bij een eveneens hoge werkgelegenheidsgroei. Hierdoor is de arbeidsproductiviteitsgroei hier betrekkelijk laag (0,3 procent). Hoewel de groei in arbeidsproductiviteit in de MRA (0,9 procent) lager is dan voorheen, doet de MRA het nog steeds beter dan vergelijkbare regio's als

München (0,3 procent) en Frankfurt (0,1 procent). De EU-27 kampt met een afname in de groei van de arbeidsproductiviteit, maar de MRA blijft het gemiddeld nog steeds beter doen dan andere vergelijkbare regio's in de EU-27. In hoofdstuk 3 is een uitgebreidere Europese vergelijking opgenomen.

De onzekerheid op het wereldtoneel en de turbulente geopolitieke tijd vertaalt zich ook naar het consumenten- en productenvertrouwen.⁷ Figuur 1.6 laat de saldo's van optimisten en pessimisten zien onder producenten en consumenten, waarbij een positief saldo betekent dat er meer optimisten dan pessimisten zijn. Omgekeerd betekent een negatief saldo dat er meer pessimisten dan optimisten zijn. Het producentenvertrouwen volgt sterk de algemene economische conjunctuurencyclus waarbij events als het barsten van de internetzeepbel (rond 2002), de grote financiële crisis (2008), de eurocrisis (2012) en de coronapandemie (2020) zich vertalen naar een fors negatief saldo. Vooral na de coronapandemie zien we een sterk negatief saldo dat zich in de jaren erna iets herstelt, maar nog steeds negatief blijft. Dat betekent dat er nog steeds meer ondernemers zijn die negatief naar de toekomst kijken dan positief.

Fig. 1.6 Vertrouwen in de economie daalt nog verder sinds de oorlog in het Midden-Oosten

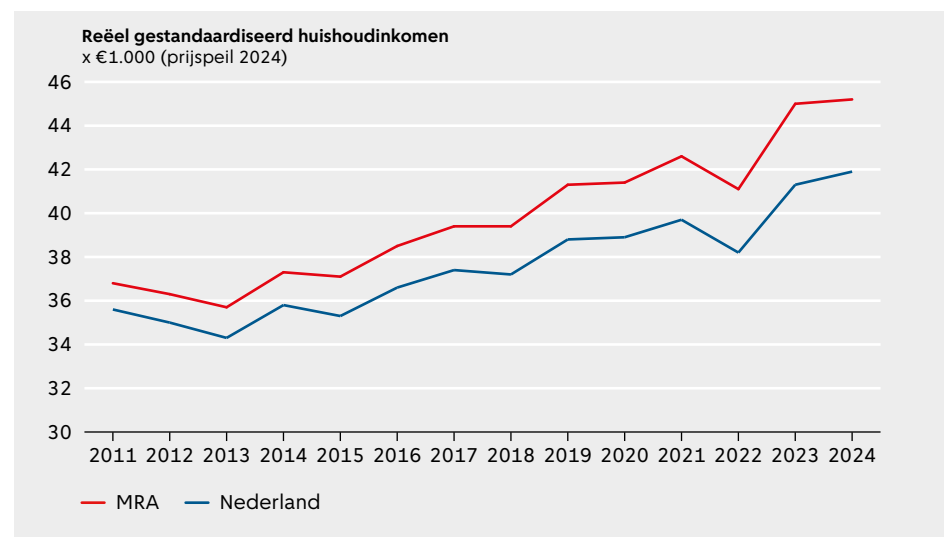

Bron: CBS (bewerking TNO)

Het consumentenvertrouwen vertoont veel sterkere fluctuaties. Daarmee lijken er veel meer factoren van belang te zijn dan alleen de algemene economische trend. We zien dezelfde gebeurtenissen terug als bij het producentvertrouwen, maar de positieve en negatieve uitschieters zijn veel groter. Bovendien herstelde het consumentenvertrouwen zich nauwelijks na de coronapandemie, waarmee het huidige saldo sterk negatief blijft. Consumenten kijken momenteel dus met een sterk negatieve blik naar de toekomst. Dat zet met name op lange termijn gerichte bestedingen en investeringen van zowel consumenten als producenten onder druk en heeft daarmee een drukkend effect op de economische groei.

Een belangrijke vraag voor het welzijn van de burgers in de MRA is hoe het sterke verdienvermogen zich doorvertaalt in het reële inkomen. Figuur 1.7 laat daartoe de ontwikkeling van het gestandaardiseerde huishoudinkomen zien. Het gemiddelde gestandaardiseerde reële inkomen van huishoudens in de MRA lag in 2024 ongeveer 7,8 procent boven het landelijk gemiddelde.⁸ Over de periode 2011-2024 groeide

Fig. 1.7 **Koopkracht in MRA is hoger en groeit sneller dan in Nederland**

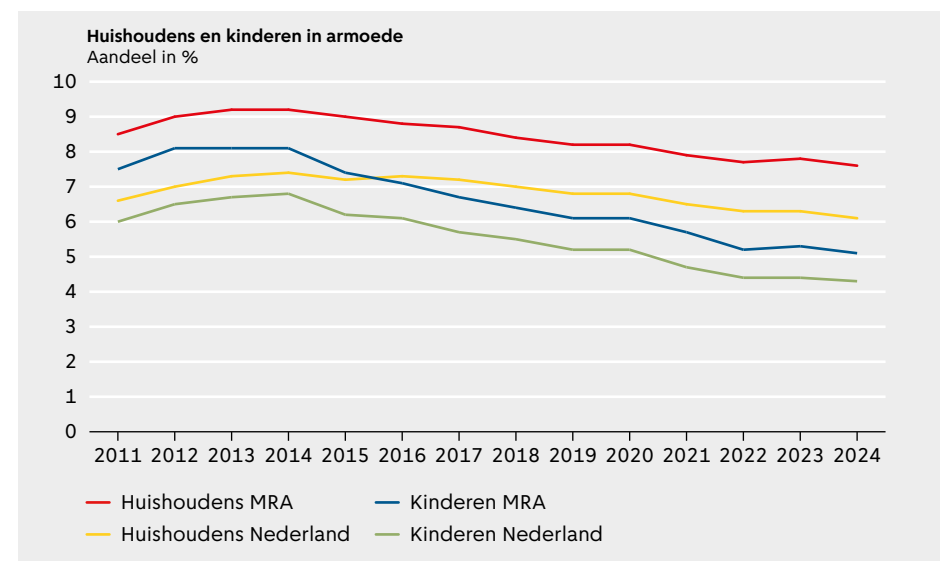

Bron: CBS (bewerking Vrije Universiteit Amsterdam)

het inkomen gemiddeld met 1,6 procent per jaar tegenover 1,3 procent in Nederland.

Een vervolgvraag is of iedereen in de regio van het verdienvermogen profiteert. Figuur 1.8 toont de ontwikkeling van armoede onder huishoudens (met en zonder kinderen). Sinds 2013 dalen de armoedecijfers gestaag. Wel zien we dat armoede in de MRA structureel een groter probleem is dan elders in Nederland, zowel onder huishoudens als onder kinderen.⁹

Fig. 1.8 **Armoede 10 jaar dalend, maar in de MRA structureel hoger dan in Nederland**

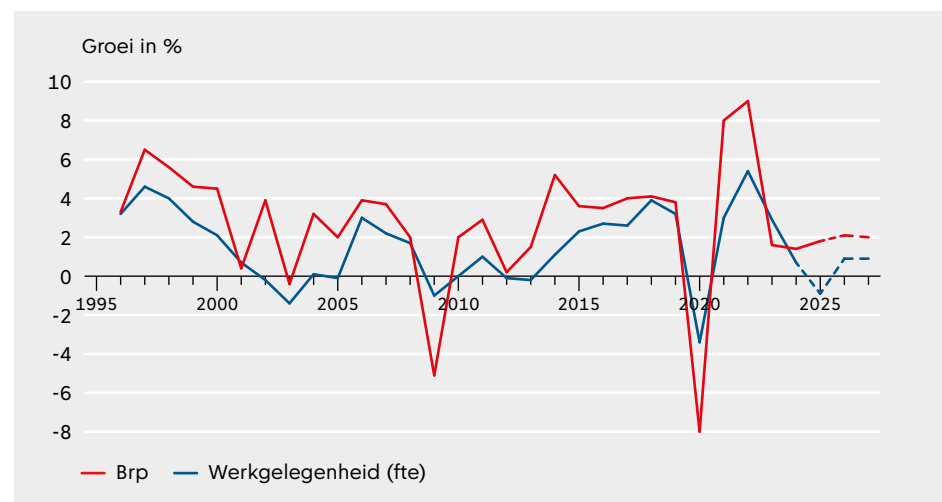
Bron: CBS (bewerking Vrije Universiteit Amsterdam)

1.3 Werkgelegenheid en werkloosheid

Werkgelegenheid vormt een belangrijke indicator voor het verdienvermogen van een regio. Niet alleen laat werkgelegenheid zien in hoeverre economische groei zich vertaalt naar banen, maar ook in welke mate productiviteitsgroei plaatsvindt. In de MRA zien we de afgelopen jaren een relatief sterke arbeidsmarkt, maar tegelijkertijd zijn er signalen dat verdere groei steeds meer wordt beperkt door structurele factoren zoals arbeidsmarktkrapte en een beperkte arbeidsproductiviteitsstijging.

Na de coronapandemie liet de arbeidsmarkt binnen de MRA een veerkrachtig herstel zien (zie figuur 1.9). De economische structuur, de concentratie van kennisintensieve activiteiten en aanhoudende arbeidsmarktkrapte zorgden ervoor dat de werkgelegenheid relatief snel terugkeerde naar het groeipad van vóór de pandemie. Figuur 1.9 toont ook dat de groei van het brp en de werkgelegenheid zich na het herstel van de pandemie geleidelijk stabiliseren. Voor 2025 wordt een lichte daling van de werkgelegenheid binnen de MRA verwacht.¹⁰ Hier speelt mee dat voor het eerst in lange tijd het aantal werklozen groter werd dan het aantal openstaande vacatures (CBS, 2026). Dit betekent

Fig. 1.9 Stabilisering groei brp en werkgelegenheid

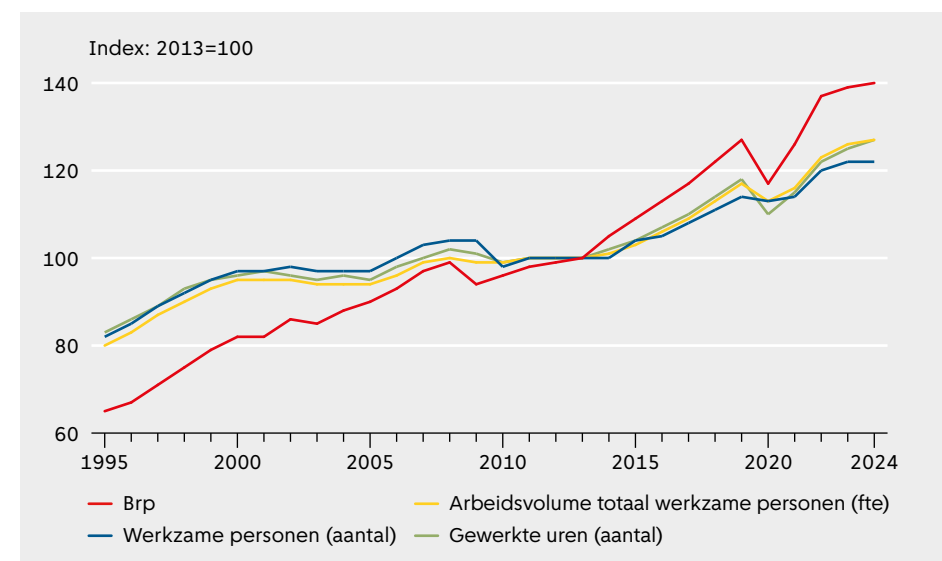

* Prognose als stippellijn; brp 2026 en 2027; werkgelegenheid (fte) 2025, 2026 en 2027.
Bron: CBS (bewerking en prognose TNO/Vrije Universiteit Amsterdam)

echter niet noodzakelijk een fundamentele verslechtering van de situatie op de arbeidsmarkt. Ondanks deze afkoeling blijft de arbeidsmarkt historisch gezien relatief krap en blijven vacatures op een hoog niveau. De prognoses suggereren bovendien dat deze afkoeling zich niet zal doorzetten in een structurele trend. Naar verwachting neemt de werkgelegenheid in de MRA in 2026 en 2027 weer toe, en blijft de groei zoals gebruikelijk (vanwege arbeidsproductiviteitsontwikkeling) iets lager dan die van het bruto regionaal product (brp).

Figuur 1.10 toont de (geïndexeerde) ontwikkeling van het brp en werkgelegenheid in de MRA. De werkgelegenheidsindicatoren zijn daarbij uitgesplitst naar arbeidsvolume (fte), het aantal werkzame personen en het totaal aantal gewerkte uren. Opvallend is dat in recentere jaren het arbeidsvolume sneller groeit dan het aantal werkzame personen. Dit suggereert dat niet alleen meer mensen werken, maar dat werknemers gemiddeld ook meer uren maken of vaker voltijds werken. In een krappe arbeidsmarkt kan dit erop wijzen dat bedrijven eerst proberen bestaande arbeid intensiever te benutten voordat zij nieuw personeel aantrekken. Ook de ramingen van het CPB ondersteunen

Fig. 1.10 Aantal gewerkte uren en totaal aantal fte's stijgt sneller dan werkzame personen

Bron: CBS (bewerking TNO)

dit beeld. In het Centraal Economisch Plan 2026 verwacht het CPB dat de groei van werkgelegenheid de komende jaren beperkt blijft, terwijl de werkloosheid slechts geleidelijk toeneemt. Vooral in de marktsector blijft de groei van werkgelegenheid gematigd, waardoor het werkloosheidsniveau in Nederland naar verwachting stijgt van 3,9 procent in 2025 tot ongeveer 4,3 procent in 2027. In de MRA bedroeg de werkloosheid in 2025 4,2 procent, waarmee deze ondanks krapte op de arbeidsmarkt licht is opgelopen ten opzichte van 4,1 procent in 2024. Die toename is niet het gevolg van een afname van de werkgelegenheid, maar komt vooral door een relatief sterke groei van de beroepsbevolking (waarover meer in hoofdstuk 2). In historisch perspectief ligt het werkloosheidspercentage als gevolg van de arbeidsmarktkrapte nog steeds relatief laag en op een niveau dat geduid kan worden als frictiewerkloosheid. Dit geldt zowel voor Nederland als de MRA.

De cijfers en lange termijn trends wijzen er sterk op dat de MRA zich dient te ontwikkelen richting een economie waarin economische groei steeds minder afhankelijk wordt van extra arbeid en steeds meer van productiviteit. Vergrijzing zorgt voor een lager arbeidsaanbod en de arbeidsparticipatie kan zo ongeveer niet hoger (zie hoofdstuk 2). Voor de lange termijn is de rek daarmee uit het mechanisme om economisch te groeien met meer mensen die meer uren werken. Productiviteitsgroei is onontbeerlijk. Voor de MRA, waar ruimte, capaciteit van (energie) infrastructuur en arbeid schaars worden, is een voorwaarde voor toekomstige groei om te investeren in innovatie, kennisontwikkeling, verduurzaming en efficiënter gebruik van productiefactoren.

1.4 Toegevoegde waarde en werkgelegenheid per sector

Deze paragraaf belicht de ontwikkeling van de toegevoegde waarde en de werkgelegenheid per sector in de MRA op hoofdlijnen (zie hoofdstuk 3 voor meer details) voor de periode 2015-2024. In 2024 bedroeg de brp-groei in de MRA 1,1 procent. Een groot deel van deze groei was afkomstig uit een snelle stijging van het aantal gewerkte uren met 1,4 procent. Dat betekent dat de arbeidsproductiviteit (gemeten als brp per gewerkt uur) in de MRA met 0,3 procent is afgenomen in 2024 (wat vergelijkbaar is met het gemiddelde van Nederland – een afname van 0,2 procent).¹¹

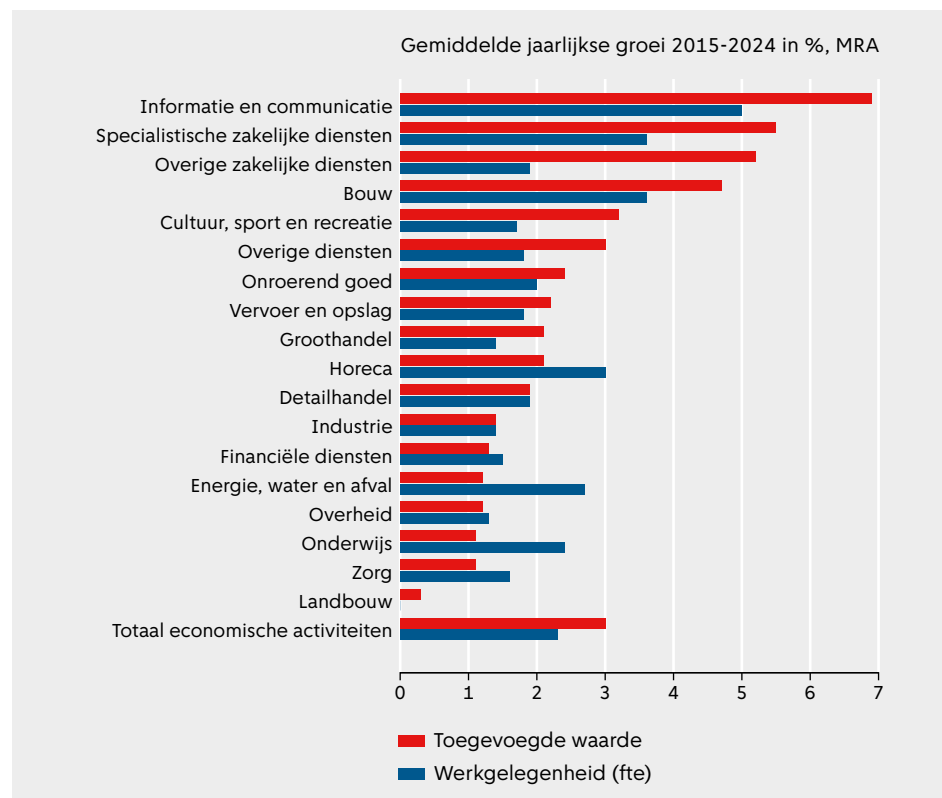
De groei van toegevoegde waarde in de MRA is in de periode 2015-2024 gemiddeld het hoogst in (gespecialiseerde) zakelijke dienstverlening (zie figuur 1.10) – waaronder Informatie en communicatie (6,9 procent), Specialistische zakelijke diensten (5,5 procent) en Overige zakelijke diensten (5,2 procent). In omvang van brp-bijdrage zijn dit ook de belangrijkste sectoren van de MRA. Tezamen brachten zij ongeveer 36 procent van de totale toegevoegde waarde in 2024 voort. Vooral Amsterdam speelt hierin een prominente rol, als regio waar veel van deze dienstenactiviteiten zijn gelokaliseerd. Ongeveer twee-derde deel van de toegevoegde waarde in Informatie en communicatie en Specialistische zakelijke diensten (waaronder bedrijven in juridische dienstverlening, consultancy e.d.) werd in Amsterdam geproduceerd. Voor Financiële diensten betrof dit zelfs 86 procent. Bovendien nam de toegevoegde waarde van de Specialistische zakelijke diensten en Informatie en communicatie sneller toe dan de werkgelegenheid, waardoor deze sectoren een groei in arbeidsproductiviteit hebben gerealiseerd. In deze sectoren zitten veel bedrijven die gebruik maken van geavanceerde digitale technologie en AI, waarmee zij hun productiviteit hebben verhoogd.

In sectoren als de Horeca, de Zorg en het Onderwijs zien we juist dat de werkgelegenheid sneller stijgt dan de toegevoegde waarde. Dat typeert de daling in de arbeidsproductiviteit in deze sectoren. Deels komt dit door het relatief arbeidsintensieve karakter van deze sectoren, waar digitalisering en automatisering moeilijker te implementeren is (Van Bree et al., 2025). De afnemende arbeidsproductiviteitsgroei in de MRA wordt daarmee deels verklaard door verschuivingen binnen sectoren. Arbeidsintensieve sectoren zien het aantal gewerkte uren harder groeien

dan de toegevoegde waarde, terwijl het omgekeerde plaatsvindt in de gespecialiseerde zakelijke dienstverlening (waar onder andere digitalisering en toepassing van AI werkprocessen efficiënter maakt).

Als laatste zien we ook een relatief sterke economische ontwikkeling in de Bouw, Cultuur, sport en recreatie, en de Horeca. Dit benadrukt de hoge aantrekkelijkheid van de MRA als woonplaats en als bestemming voor zowel binnenlandse als buitenlandse bezoekers en recreanten. De druk op de woningmarkt wordt extra gevoeld in de MRA, wat vereist dat er snel nieuwe woningen worden gebouwd. Daarnaast komt deze forse groei door het herstel na de coronapandemie, waarna mensen weer massaal zijn gaan reizen en erop uit zijn gegaan.

Fig. 1.11 Hoogste groei in ICT, Zakelijke diensten en Bouw

Bron: CBS (bewerking TNO)

1.5 Investerings en innovatie

Investerings en innovatie zijn belangrijke factoren voor het stimuleren van economische groei en toekomstig verdienvermogen. Investerings vergroten de kapitaalvoorraad, maken technologische vooruitgang mogelijk en dragen bij aan productiviteitsgroei op de lange termijn. Niet alleen de omvang van investeringen is daarom relevant, maar ook de samenstelling ervan. In dit onderdeel bekijken we de ontwikkeling van investeringen en de stand van innovatie binnen de MRA. We kijken zowel naar investeringen in miljoenen euro's als naar de omvang hiervan in verhouding tot de toegevoegde waarde (investeringsquote). Daarnaast wordt gekeken naar innovatie in Nederland ten opzichte van andere landen en hoe de MRA zich in dit perspectief verhoudt tot andere stedelijke regio's in Europa.

Tabel 1.1 laat de investeringen in de MRA zien naar type vaste activa. In totaal vond 18,3 procent van alle investeringen in Nederland plaats in de MRA, terwijl de regio een aandeel van 21,0 procent heeft in de Nederlandse economie. De investeringsquote ligt met 20,7 procent iets lager dan het Nederlandse gemiddelde van 23,3 procent. Daarentegen ligt de gemiddelde jaarlijkse groei van investeringen in de MRA in de periode 2015–2023 met 8,5 procent hoger dan het nationale gemiddelde van 6,6 procent.

Op basis van het aandeel in het bruto regionaal product wordt er in de MRA dus minder geïnvesteerd dan men op voorhand zou verwachten. Maar dit betekent niet noodzakelijk dat de economie minder dynamisch is. De relatief lage investeringsquote kan deels worden verklaard door de economische structuur van de MRA, waar kennisintensieve sectoren zoals financiële dienstverlening, ICT en specialistische zakelijke dienstverlening sterk vertegenwoordigd zijn. Deze sectoren kennen doorgaans een lagere kapitaalintensiteit en genereren relatief veel toegevoegde waarde met een beperktere fysieke kapitaalinzet. Voor die sectoren zijn vooral investeringen in immateriële activa zoals kennis, nieuwe werkvormen en -processen, omgang met data en digitale transformatie van belang voor hun productiviteitsontwikkeling.

In absolute termen vinden de grootste investeringen binnen de MRA plaats in woningen (9,2 miljard euro). Dat wordt mede verklaard door het grote woningtekort binnen de regio, waardoor substantiële investeringen in woningbouw noodzakelijk zijn. De relatief hoge gemiddelde jaarlijkse

groei van woninginvesteringen ten opzichte van Nederland bevestigt dit beeld. Tegelijkertijd ligt de investeringsquote voor woningen met 4,7 procent iets lager dan het Nederlandse gemiddelde van 5,8 procent. Dit suggereert dat de MRA ondanks de hoge bouwopgave ook steeds sterker tegen fysieke grenzen aanloopt, zoals beperkte ruimte, netcongestie, stikstofproblematiek en concurrentie met andere ruimteclaims. Deze beperkingen zijn economisch relevant omdat zij de mogelijkheid beperken om verdere agglomeratievoordelen te realiseren. Wanneer productieve stedelijke regio's onvoldoende kunnen uitbreiden, kan dit leiden tot hogere prijzen, minder economische dynamiek en een lagere groei van het nationale verdienvermogen.

De investeringsquote voor onderzoek en ontwikkeling (R&D) ligt met 1,8 procent net iets onder het Nederlands gemiddelde van 1,9 procent.¹² Dit hangt mede samen met de aanwezigheid van kennisintensieve bedrijven en -ecosystemen binnen de regio. Een aantal grote bedrijven, zoals Booking.com, investeert substantieel in R&D en trekt daarmee het regionale gemiddelde omhoog (TNO, 2025b). Hoewel de investeringen

in R&D over de tijd groeien, haalt Nederland nog niet de beoogde R&D-intensiteit van 3 procent volgens de Lissabon-doelstelling zoals in EU-verband was afgesproken in 2000 (TNO, 2025a). Het kabinet Jetten heeft zich nu met het coalitieakkoord en het 3%-R&D-actieplan (EZ, 2025) gecommitteerd aan het behalen van deze doelstelling.

Het Joint Research Center van de Europese Commissie (Europese Commissie, 2026) heeft cijfers ontwikkeld op regionaal (NUTS3) niveau over de totale R&D investeringen (publieke + private R&D uitgaven) als percentage van het brp. Hieruit blijkt dat in 2022 de gemiddelde R&D-intensiteit in Europa 2,2 procent bedroeg. Voor stedelijke regio's was dit percentage 2,4 procent. Uit de analyse van het Joint Research Center blijkt dat de R&D-intensiteit in NUTS3 regio's die tot de MRA behoren onder dit gemiddelde voor stedelijke regio's ligt. De achterstand van Nederland in de totale R&D-uitgaven in vergelijking met EU- en OESO-lidstaten is daarmee ook zichtbaar binnen de MRA.

Het 'Regional Innovation Scoreboard' van de Europese Commissie geeft een aanvullende vergelijking. Deze is niet alleen gebaseerd op de omvang van investeringen in R&D, maar op een bredere vergelijking van innovatieprestaties in Europese (NUTS2) regio's. Vanuit dit scoreboard kunnen op regionaal niveau over tijd de sterke en zwakkere punten van een regio worden vastgesteld. Dit wordt gedaan door naar een breed scala van innovatie-indicatoren te kijken (onder andere menselijk kapitaal, competitiviteit en digitalisering). In veel gevallen betekent het zijn van een innovatief land ook dat de regio's in dat land innovatief zijn, maar er zijn uitzonderingen.

Tabel 1.2 laat de 25 innovatiefste regio's in Europa zien op basis van het scorebord in 2025, aangevuld met de provincie Flevoland die niet in deze top 25 staat. Omdat de gegevens in het scoreboard alleen op provincieniveau beschikbaar zijn, moeten we de MRA benaderen als samenstelling van beide provincies. Noord-Holland (en daarmee een belangrijk deel van de MRA) staat in het meest recente scoreboard op positie 11 en wordt daarmee gezien als een 'innovation leader', maar is in de afgelopen jaren wel een aantal posities gezakt. In het meest recente jaar, van 2024 ten opzichte van 2025, is de provincie zelfs 3 plekken gedaald. Ook andere Nederlandse provincies, zoals Utrecht, Gelderland en Zuid-Holland scoren nog relatief goed op de indicatoren uit het innovatiescoreboard vergeleken met andere Europese regio's. Maar de negatieve trend van een dalende positie op de ranglijst is zorgelijk

Tabel 1.1 Investeringsquote in vaste activa naar type

	2023		2023		2015-2023	
	MRA	MRA	MRA	Nederland	MRA	Nederland
	mld euro	% MRA in NL	Investeringsquote		Gemiddelde jaarlijkse groei in %	
Totale investeringen	40,2	18,3	20,7	23,3	8,5	6,6
Woningen	9,2	16,7	4,7	5,8	12,6	11,3
Vervoersmiddelen	6,1	30,9	3,2	2,1	16,4	8,0
Software en databanken	5,5	23,1	2,8	2,5	5,5	4,4
Overige investeringen	5,0	23,4	2,6	2,3	9,8	6,7
Bedrijfsgebouwen	4,1	13,7	2,1	3,2	5,6	6,3
Machines en installaties	4,1	16,4	2,1	2,6	7,5	4,4
Onderzoek en ontwikkeling	3,5	19,1	1,8	1,9	5,3	4,8
Grond, weg- en waterbouw	2,8	12,0	1,4	2,5	2,0	4,0
Overdrachtskosten op grond	0,5	21,6	0,3	0,2	7,2	7,5
In cultuur gebrachte activa	0,0	3,7	0,0	0,0	2,7	0,9

Bron: CBS (bewerking TNO/Vrije Universiteit Amsterdam)

vanuit de wetenschap dat de maatschappelijke opgaven waar Nederland en de MRA voor staan juist vragen om méér inspanningen op het gebied van investeringen en innovatie. Flevoland staat op plek 51, maar heeft ten opzichte van 2018 juist een flinke stijging ten opzichte van andere Europese regio's genoteerd.

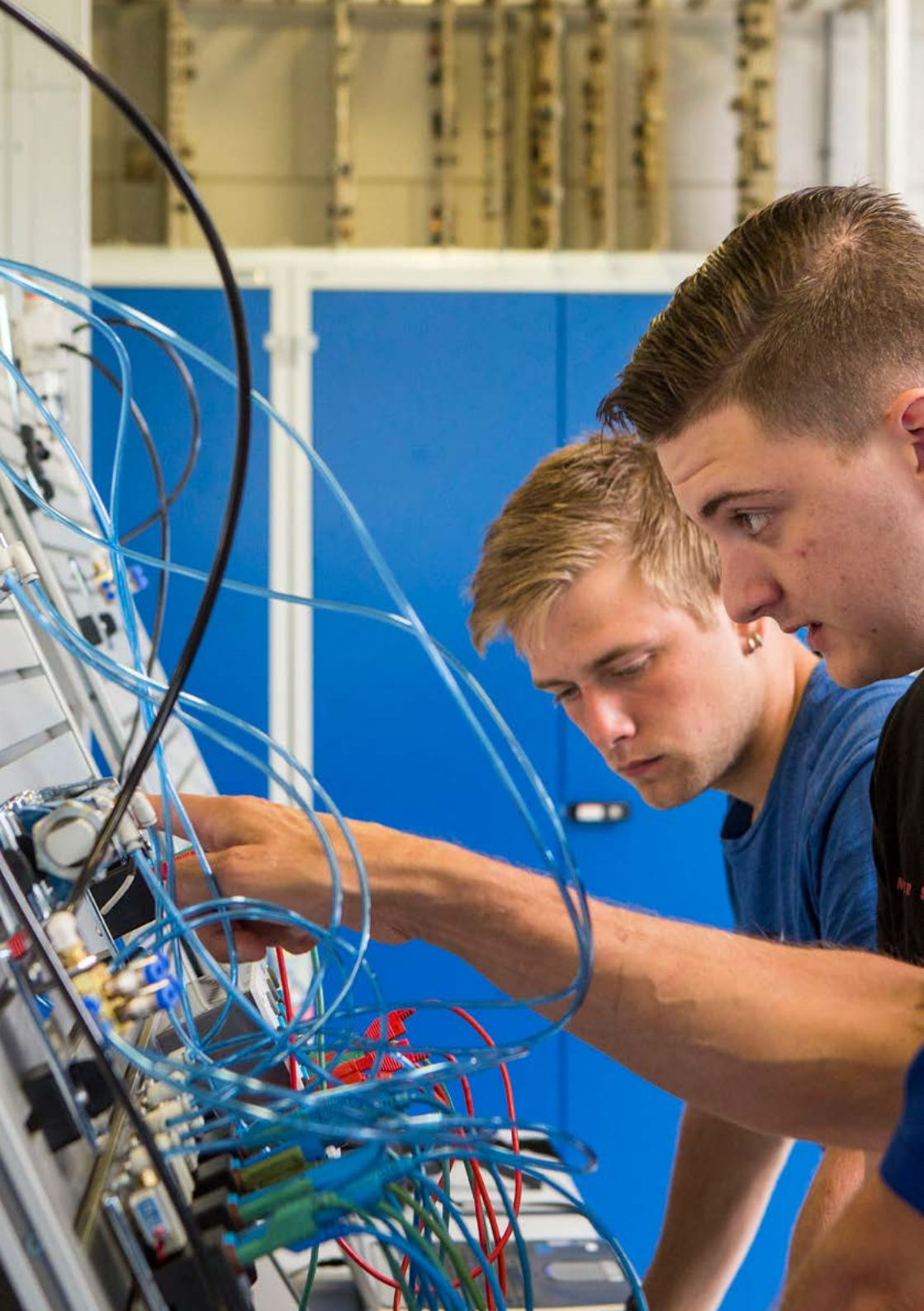
Tabel 1.2 De MRA in het ‘Regional Innovation Scoreboard’

Regio (NUTS2)	Positie 2025	Verandering positie 2018-2025
Stockholm (Zweden)	1	2
Kopenhagen (Denemarken)	2	0
Londen (VK)	3	9
Zürich (Zwitserland)	4	-3
München (Duitsland)	5	17
Ticino (Zwitserland)	6	-1
Zuidoost Engeland (VK)	7	6
Helsinki (Finland)	8	0
West Zweden (Zweden)	9	6
Zuid Zweden (Zweden)	10	0
Noord-Holland*	11	-2
Berlijn (Duitsland)	12	5
Utrecht	13	-2
Oslo (Noorwegen)	14	5
Mid-Jutland (Denemarken)	15	-1
Basel (Zwitserland)	16	-12
Oost-Engeland	17	16
Parijs (Frankrijk)	18	3
Karlsruhe (Duitsland)	19	5
Oost-Midden-Zweden	20	-4
Oost-Zwitserland (Zwitserland)	21	-15
Zuidwest-Engeland	22	7
Trøndelag (Noorwegen)	23	-3
Gelderland	24	6
Zuid-Holland	25	1
Flevoland	51	15

* Wanneer de MRA wordt gedefinieerd op basis van een gewogen gemiddelde van de score van Flevoland en Noord-Holland, zakt de MRA 3 plaatsen.
Bron: Europese Commissie - Regional Innovation Scoreboard 2025 (bewerking TNO)

Voor Noord-Holland zien we in de onderliggende indicatoren van het innovatiescoreboard dat de publieke uitgaven aan innovatie verder zijn gedaald ten opzichte van het Europese gemiddelde. Opvallend is ook dat sinds 2024 private innovatie-uitgaven minder worden in vergelijking met andere Europese regio's. Vergeleken met andere Europese regio's werken in de provincie Noord-Holland vooral veel ICT-specialisten. Dit laatste is goed te verklaren vanuit de sectorstructuur van de MRA, waarin Informatie en communicatie en specialistische-, kennisintensieve zakelijke diensten een groot onderdeel vormen (zie hoofdstuk 3). Met deze economische structuur zullen R&D- en innovatie-activiteiten in de MRA van een ander type en omvang zijn dan in Noord-Brabant, waar nu eenmaal een groot deel van de R&D-intensieve hightech bedrijvigheid is gevestigd. Noord-Brabant valt overigens op plek 26 net buiten de tabel. In het Europese innovatiescoreboard wegen naast R&D-uitgaven ook indicatoren over o.a. digitale vaardigheden, wetenschappelijke publicaties en het aantal mensen met een hbo- of wo opleiding mee. Daarop scoort de MRA vanuit haar sectorstructuur relatief goed.

De noodzaak om structureel te investeren in zowel fysiek kapitaal, R&D als innovatie is groot en hangt samen met het belang om productief en concurrerend te blijven (zie onder andere Wennink, 2025 en Draghi, 2024). Deze investeringen dragen bij aan het weerbaar blijven in de huidige geopolitieke context en het realiseren van voortgang in grote maatschappelijke uitdagingen en transities, zoals de energietransitie en de verduurzaming van industrie. Toekomstige brede welvaart vraagt om structureel investeren in technologische en sociale innovatie en leven lang ontwikkelen om de wendbaarheid, weerbaarheid en vernieuwing van de regio op peil te houden.

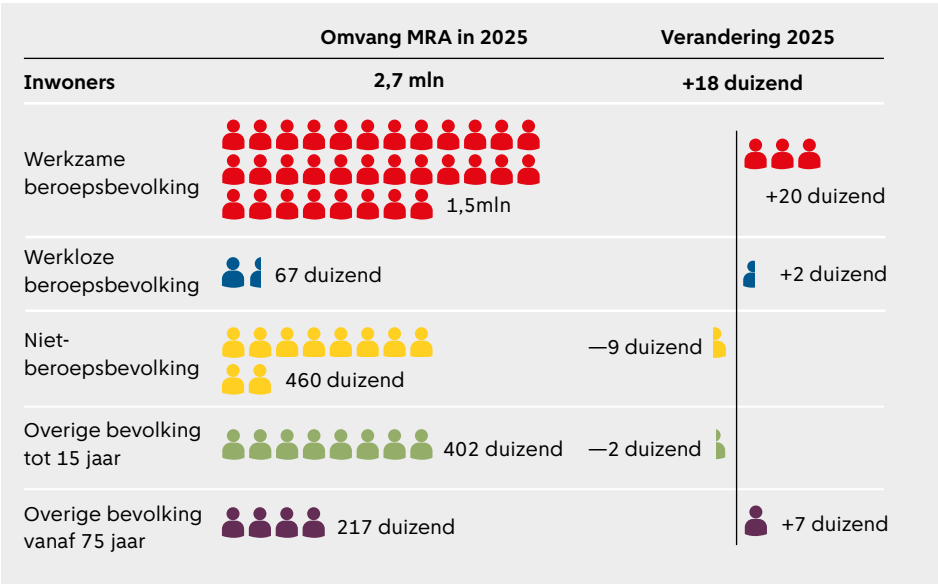
2 Bevolking en arbeidsmarkt

- De bevolking van de MRA groeide in 2025 met 18 duizend (0,7 procent). Deze groei is het gevolg van een positief buitenlands migratiesaldo dat het negatieve binnenlands migratiesaldo overtreft. Het natuurlijk verloop is in Nederland sinds 2022 negatief, maar blijft in de MRA vooralsnog positief. Per saldo vlakt de bevolkingsgroei door de jaren heen af en vergrijsd de bevolking.
- In 2025 is 78 procent van de potentiële beroepsbevolking van de MRA actief op de arbeidsmarkt, een historisch hoge bruto-arbeidsparticipatie. De keerzijde is een relatief beperkte omvang van het onbenutte arbeidspotentieel, waardoor er weinig ruimte is om extra vraag naar arbeid op te vangen of een daling van het arbeidsaanbod, o.a. door vergrijzing, te compenseren.
- Ondanks blijvende krapte op de arbeidsmarkt in met name zorg- en dienstverlenende beroepen is de werkloosheid in de MRA in 2025 licht toegenomen: van 4,1 naar 4,2 procent. De stijging deed zich vooral voor onder hbo/wo-opgeleiden. De relatief gunstige ontwikkeling van de werkloosheid onder mbo-opgeleiden hangt samen met een toenemende vraag naar middelbaar opgeleid personeel en een afnemend aanbod.
- Ten opzichte van 2009 zijn de reële uurlozen in Nederland nauwelijks gestegen. De basisvaardigheden van de toekomstige beroepsbevolking dalen sterk in Nederland, met name op het gebied van leesvaardigheid en wiskunde.
- Er werken meer mensen in de MRA dan er wonen. De inkomende pendel (inwoners van elders die in de MRA werken) is daarmee groter dan de uitgaande pendel (inwoners van de MRA die elders werken). Het verschil neemt echter af over de tijd. Het aantal mensen dat buiten de MRA woont en in de MRA werkt is afgenomen, terwijl het aantal mensen dat zowel in de MRA woont als werkt is toegenomen. Ook het aantal mensen dat in de MRA woont en buiten de MRA werkt is toegenomen.

2.1 Bevolking

De bevolking van de Metropoolregio Amsterdam (MRA) is in 2025 verder gegroeid en vergrijsd. Figuur 2.1 laat zien dat het aantal inwoners in de MRA in 2025 met 18 duizend (0,7 procent) is toegenomen. De bevolkingsgroei verloopt trager dan in 2024, toen het aantal inwoners steeg met 22 duizend. De groei in 2025 zit vooral in een groter aantal 75-plussers (+7 duizend, +3,2 procent) en een groeiende beroepsbevolking van 15 tot 75 jaar (+22 duizend, +1,4 procent). Een deel van de groei van de beroepsbevolking vertaalt zich in een groter aantal werklozen (+2 duizend, +3,4 procent), waardoor het werkloosheidspercentage in de MRA in 2025 licht is toegenomen. De vergrijzing nam in 2025 verder toe doordat het aantal inwoners jonger dan 15 jaar afnam (–2 duizend, –0,6 procent). Daarmee ligt de vergrijzing in de MRA rond het gemiddelde van andere Europese stedelijke regio's (zie ook figuur 2.3 van de Economische Verkenningen voor de MRA uit 2025).

Fig. 2.1 Werkgelegenheid blijft groeien, maar ook werkloosheid neemt toe

NB. Gegevens over inwoneraantallen zijn nauwkeuriger dan bronnen over de verdeling van de potentiële beroepsbevolking, die op duizendtallen zijn afgerond. Cijfers over die verdeling zijn in deze figuur aangepast zodat de som aansluit op het totale inwoneraantal.
Bron: CBS (bewerking SEO Economisch Onderzoek)

Het meest in het oog springt de toegenomen arbeidsparticipatie: terwijl de beroepsbevolking in 2025 met 1,4 procent groeide, nam de niet-beroepsbevolking met 1,9 procent af (–9 duizend personen).

De bevolking van de MRA groeit al jaren sterker dan landelijk (zie tabel 2.1). In 2025 nam de bevolking van de MRA met 0,7 procent toe, tegenover 0,5 procent landelijk. Vooral Almere-Lelystad, Amsterdam en Amstelland-Meerlanden dragen bij aan de groei van het inwoneraantal in de MRA. In IJmond, Zuid-Kennemerland en Gooi en Vechtstreek is de bevolkingsgroei daarentegen vergelijkbaar met het landelijk gemiddelde en in recente jaren zelfs iets lager. De relatief sterke bevolkingsgroei in de MRA ten opzichte van het landelijk gemiddelde neemt door de jaren heen af. Dit kan erop wijzen dat de MRA tegen de grenzen van verdere groei aanloopt door factoren als spanning op de woningmarkt (Gemeente Amsterdam, 2026) en schaarste aan ruimte.

Tabel 2.1 Bevolkingsgroei MRA naar regio en periode

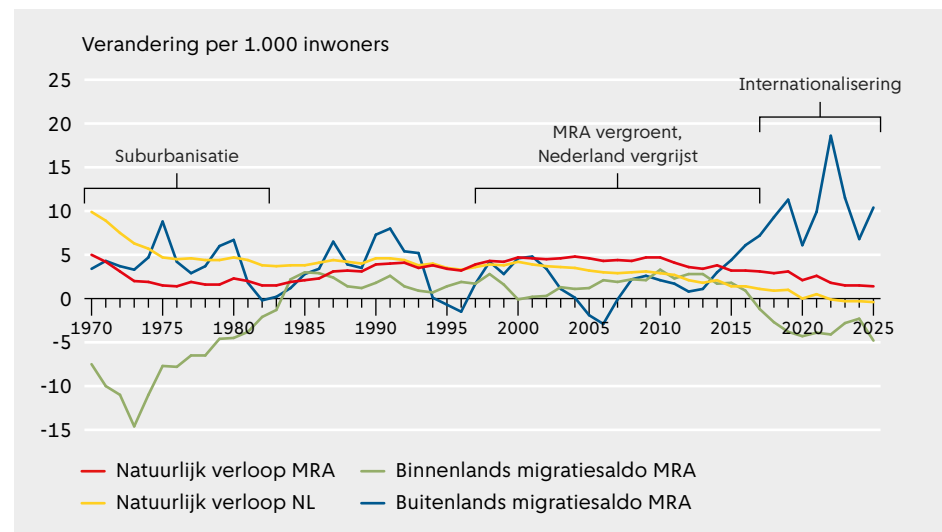
	2025*	2005-2008	2009-2014	2015-2019	2020-2025	2024	2025	2026**	2027**
	x mln	gemiddelde jaarlijkse groei in %							
Nederland	18.1	0,3	0,4	0,6	0,7	0,7	0,5	0,5	0,5
MRA	2,7	0,6	0,9	1,0	0,9	0,8	0,7	0,7	0,7
	x 1.000								
Amsterdam	939	0,3	1,4	1,2	0,9	0,9	0,6	-	-
Amstelland-Meerlanden	375	1,4	0,9	1,0	1,1	0,8	0,8	-	-
Zaanstreek-Waterland	353	0,5	0,5	1,0	0,7	0,8	0,7	-	-
Almere-Lelystad	316	1,5	0,9	1,1	1,6	1,4	1,2	-	-
Gooi en Vechtstreek	246	0,1	0,2	0,8	0,7	0,4	0,3	-	-
Zuid-Kennemerland	237	0,1	1,1	0,8	0,5	0,6	0,2	-	-
IJmond	203	0,4	0,3	0,5	0,4	0,4	0,5	-	-

* Cijfers betreffen de gemiddelde omvang in 2025 ((omvang 1 januari + omvang 31 december) / 2).
** De prognose voor 2026 en 2027 voor de gehele MRA is gebaseerd op de regionale prognoses van het CBS, die voor het laatst zijn geactualiseerd in 2022. De prognoses zijn gecorrigeerd voor het verschil tussen de voor-
spelde en de feitelijke bevolkingsgroei in recente jaren.
Bron: CBS (bewerking SEO Economisch Onderzoek)

De bevolkingsgroei in zowel de MRA als Nederland wordt vooral veroorzaakt door immigratie (zie figuur 2.2). Voor Nederland is het natuurlijk verloop (het saldo van geboorte en sterfte) in 2025 zelfs negatief. In de MRA ligt het natuurlijk verloop al jaren hoger dan in de rest van Nederland en is in 2025 nog licht positief. Maar ook hier neemt het aantal geboortes af ten opzichte van het aantal overledenen. In de MRA is de bevolkingsgroei daarmee grotendeels toe te schrijven aan een positief buitenlands migratiesaldo (meer immigratie dan emigratie), in lijn met de ontwikkelingen sinds de kredietcrisis. Die internationalisering nam vanaf ongeveer 2015 fors toe en lijkt zich de laatste jaren te stabiliseren op een structureel relatief hoog niveau (met weliswaar forse fluctuaties tijdens de coronapandemie). Het binnenlandse migratiesaldo is sinds 2017 negatief (meer mensen verhuisden van de MRA naar buiten de MRA en/of minder mensen verhuisden van buiten de MRA naar de MRA).

Een kanttekening bij figuur 2.2 is dat het buitenlandse migratiesaldo in 2025 weliswaar weer toenam en het binnenlandse migratiesaldo weer afnam, maar dit kan in belangrijke mate worden toegeschreven aan

Fig. 2.2 Bevolkingsgroei MRA sterk bepaald door (buitenlands en binnenlands) migratiesaldo

NB. De cijfers voor 2025 worden beïnvloed door administratieve inschrijvingen van asielzoekers door de gemeente Amsterdam. Hierdoor wordt het buitenlandse migratiesaldo in 2025 overschat en het binnenlandse migratiesaldo onderschat.

Bron: CBS (bewerking SEO Economisch Onderzoek)

incidentele administratieve inschrijvingen. De gemeente Amsterdam hielp in 2025 namelijk met het wegwerken van achterstanden door ruim 11 duizend asielzoekers die elders in Nederland verbleven in te schrijven in de Basisregistratie Personen (BRP). Vervolgens zijn deze asielzoekers administratief verhuisd naar de gemeente waar zij daadwerkelijk verbleven (Het Parool, 2024). Hierdoor wordt het aantal immigranten dat daadwerkelijk naar Amsterdam is gekomen overschat, net zoals het aantal verhuisbewegingen van Amsterdam naar elders in Nederland. Dat leidt in figuur 2.2 tot een overschatting van het buitenlandse migratiesaldo en een onderschatting van het binnenlandse migratiesaldo. Na correctie neemt het buitenlandse migratiesaldo in 2025 verder af en het binnenlandse migratiesaldo verder toe. De correctie komt neer op een verandering van ongeveer 4 migranten per 1.000 inwoners.

2.2 Krapte en mismatch op de arbeidsmarkt

Krapte op de arbeidsmarkt kan worden gemeten met behulp van de vacaturegraad: het aantal vacatures per 1.000 arbeidsplaatsen. Figuur 2.3 laat zien dat zowel in de MRA als Nederland de vacaturegraad in 2025 is gedaald, waardoor de arbeidsmarkt in vergelijking met 2024 minder gespannen is geworden. De daling is sterker in de MRA dan in Nederland. Desondanks ligt de vacaturegraad in de MRA nog altijd hoger dan voor de coronapandemie. Met circa 40 vacatures per 1.000 arbeidsplaatsen blijft ook in 2025 sprake van een krappe arbeidsmarkt. De aanhoudende vergrijzing van de bevolking (Staatscommissie Demografische Ontwikkelingen 2050, 2024) en (op termijn) krimpende potentiële beroepsbevolking leiden tot een toenemende vervangingsvraag naar arbeid en een afnemend aanbod. Deze ontwikkelingen wijzen erop dat de arbeidsmarkt de komende jaren gespannen zal blijven (DNB, 2022).

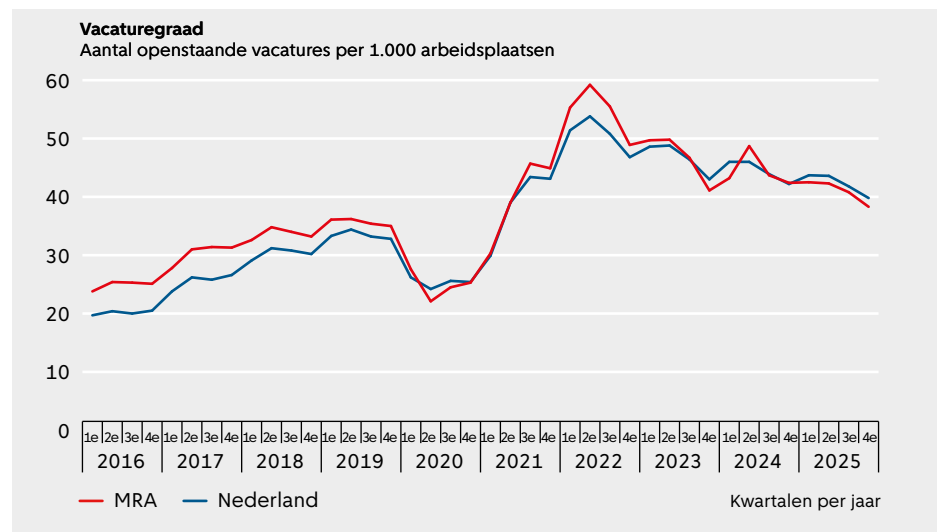
Krapte op de arbeidsmarkt kan ook worden gemeten door te kijken naar het verschil in vraag en aanbod per beroepsklasse. Figuur 2.4 toont de spanningsindicator van het UWV. De spanningsindicator is gedefinieerd als het aantal vacatures per beroepsklasse gedeeld door het aantal

personen met een werkloosheidsuitkering uit die beroepsklasse die op het moment van meten korter dan 6 maanden een uitkering ontvangen (kortdurende werkloosheid). Een hoge waarde voor de spanningsindicator kan worden veroorzaakt door een groot aantal vacatures, een beperkt aantal kortdurend werklozen of allebei. Waarden groter dan 1,5 worden getypeerd als krap en waarden groter dan 4 als zeer krap.

Uit de figuur blijkt dat binnen alle beroepsklassen in 2025 sprake is van krapte. Voor een groot aantal beroepsklassen is de arbeidsmarkt zelfs zeer krap. Het gaat om zorg-gerelateerde beroepen, dienstverlenende beroepen zoals koks, conciërges en schoonmakers, technische beroepen zoals monteurs, ingenieurs en timmerlieden, en juridische en bestuurlijke beroepen zoals juristen en bestuurders bij overheidsorganisaties. Dat betekent dat binnen deze beroepen veel vacatures bestaan ten opzichte van het aantal kortdurend werklozen, zowel in de MRA als elders in Nederland.

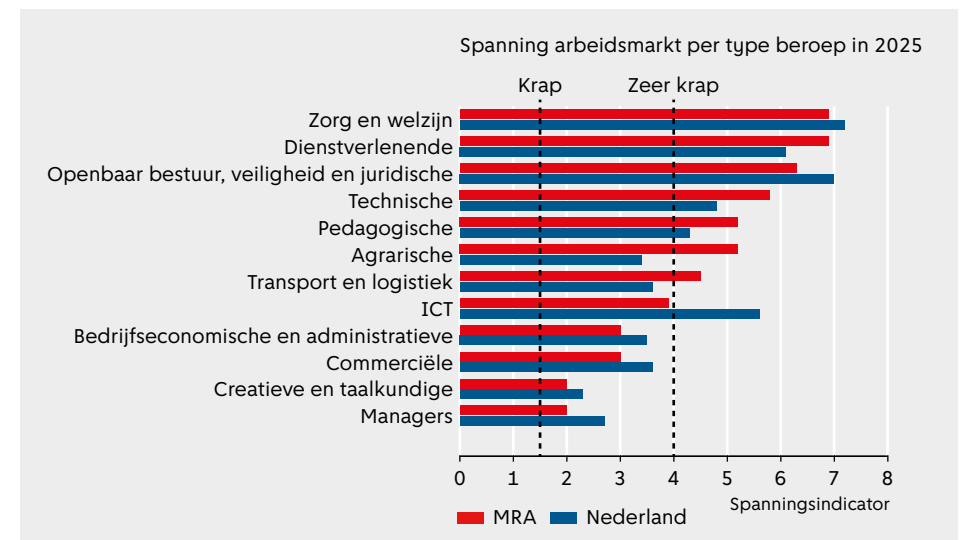
Verschillen tussen de MRA en Nederland zijn ook in figuur 2.4 zichtbaar. De MRA kent minder krapte voor ICT-beroepen, zoals softwareontwikkelaars, in vergelijking met Nederland. Mogelijk zorgt de specialisatie van

Fig. 2.3 Arbeidsmarkt minder gespannen dan afgelopen jaren, maar nog steeds krap

Bron: CBS en UWV (bewerking SEO Economisch Onderzoek)

Fig. 2.4 Arbeidsmarktkrapte het grootst in zorg- en dienstverlenende beroepen

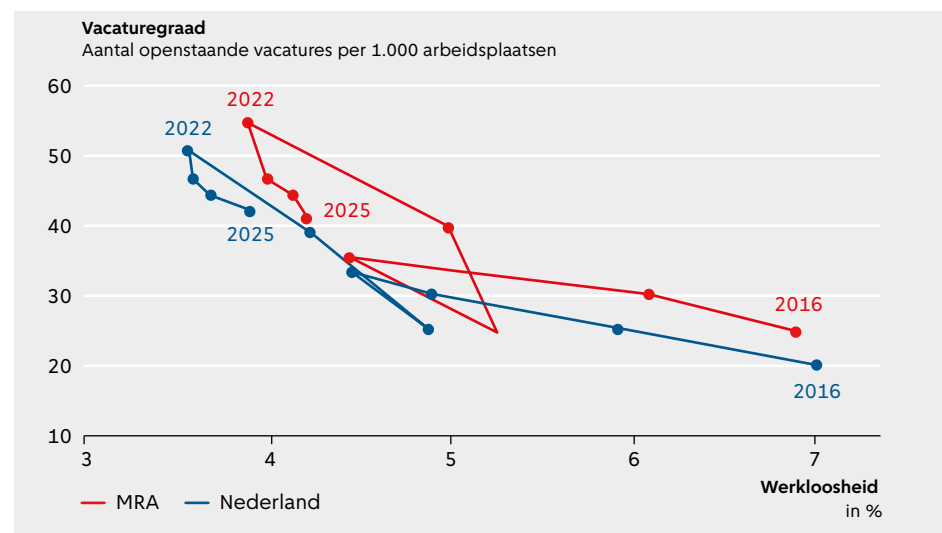

Bron: UWV (bewerking SEO Economisch Onderzoek)

de ICT-sector in de MRA voor een zekere aantrekkingskracht op het arbeidsaanbod, waardoor elders in Nederland de krapte in ICT-beroepen juist relatief groter wordt. Daartegenover staat dat de krapte in de MRA juist relatief groot is in technische beroepen, pedagogische beroepen zoals leerkrachten in het basisonderwijs, agrarische beroepen zoals hoveniers, tuinders en kwekers, en transport- en logistieke beroepen zoals vrachtwagen- en buschauffeurs. Dat is opvallend, omdat de technische en agrarische sectoren relatief klein zijn in de MRA.

Figuur 2.5 zet de ontwikkeling van de vacaturegraad tussen 2016 en 2025 af tegen de ontwikkeling van het werkloosheidspercentage (bekend als de 'Beveridge curve'). In de MRA en in Nederland is de werkloosheid sinds 2016 gedaald, terwijl de vacaturegraad is gestegen. Dit wijst op een toename van de arbeidsmarktkrapte. Als gevolg van de coronapandemie is rond 2020 tijdelijk een tegengestelde beweging zichtbaar: de werkloosheid nam toe en de vacaturegraad daalde. Dat herstelde zich in de jaren erna. Sinds 2023 neemt de vacaturegraad opnieuw af en loopt de werkloosheid licht op. Ondanks deze recente ontspanning blijft de arbeidsmarkt in 2025 relatief krap, met een hogere vacaturegraad

Fig. 2.5 Hogere werkloosheid in MRA bij gelijke spanning op arbeidsmarkt

NB. De Beveridge-curve toont de samenhang tussen werkloosheid en vacaturegraad. De lijnen verbinden opeenvolgende jaren.

Bron: CBS en UWV (Bewerking SEO Economisch Onderzoek)

en lagere werkloosheid dan in 2016. De Beveridge curve van de MRA ligt structureel hoger dan die van Nederland. Dat betekent dat bij een gegeven werkloosheidsniveau de vacaturegraad hoger is in de MRA dan elders in Nederland. Dat wijst op een minder goede aansluiting tussen vraag en aanbod op de arbeidsmarkt van de MRA.

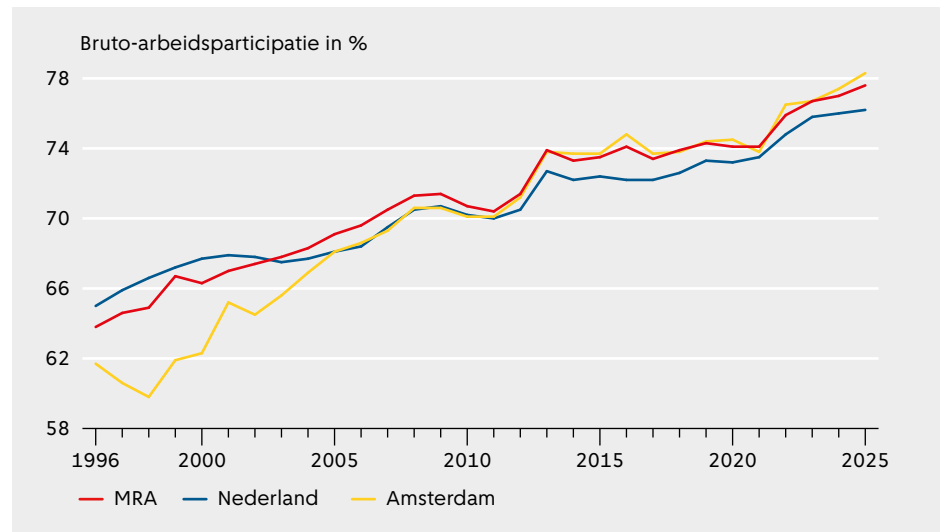

2.3 Bruto-arbeidsparticipatie

Het aandeel van de potentiële beroepsbevolking dat actief is op de arbeidsmarkt (werkend of werkloos) is in 2025 verder toegenomen (zie figuur 2.6). De aanhoudende krapte op de arbeidsmarkt speelt hierbij een belangrijke rol. De bruto-arbeidsparticipatie is in de MRA sterker gestegen dan landelijk, in het bijzonder in Amsterdam. Binnen de MRA ligt de bruto-arbeidsparticipatie inmiddels 1,4 procentpunt hoger dan landelijk, in Amsterdam zelfs 2,1 procentpunt. De arbeidsparticipatie ligt met ruim driekwart van de potentiële beroepsbevolking (15 tot 75 jaar) historisch hoog, zowel in Nederland als in de MRA.

Enerzijds betekent dit dat de MRA erin slaagt een relatief groot deel van de bevolking te laten participeren op de arbeidsmarkt. Anderzijds is het onbenutte arbeidspotentieel relatief beperkt, waardoor er weinig ruimte is om extra vraag naar arbeid op te vangen of een daling van het arbeidsaanbod te compenseren. Daarmee is er ook weinig ruimte om de gevolgen van verdere vergrijzing in de regio op te vangen via een hogere arbeidsparticipatie.

Fig. 2.6 Sterke groei bruto-arbeidsparticipatie sinds coronapandemie in MRA nog niet ten einde

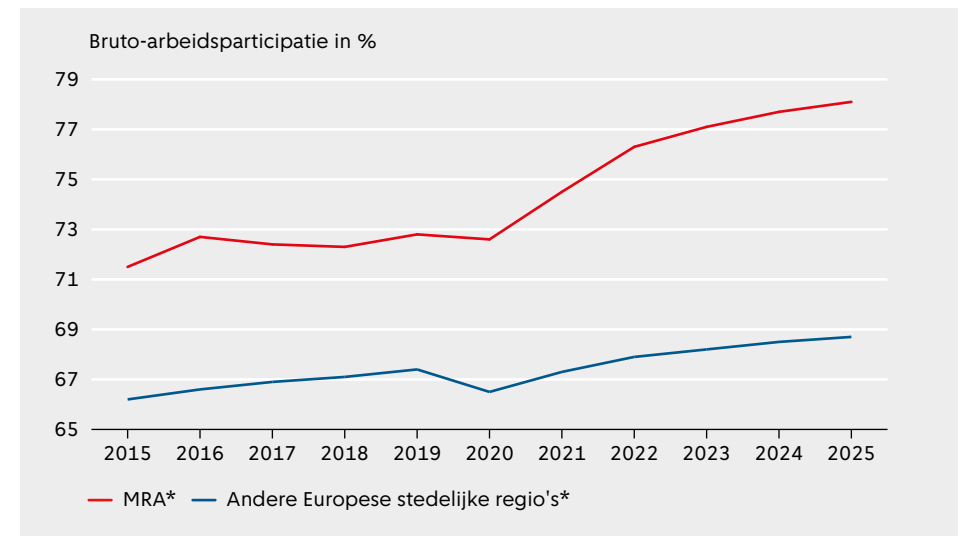

Bron: CBS (bewerking SEO Economisch Onderzoek)

Tot 2005 lag de bruto-arbeidsparticipatie in de MRA en Amsterdam lager dan gemiddeld in Nederland, maar was de regio wel bezig met een inhaalslag. Sinds 2005 is de bruto-arbeidsparticipatie in de MRA en Amsterdam vergelijkbaar met of zelfs hoger dan het landelijk gemiddelde. In Amsterdam nam de arbeidsparticipatie in het coronajaar 2021 relatief sterk af, maar ook het daaropvolgende herstel was sterker dan landelijk.

Vergeleken met andere Europese stedelijke regio's ligt de bruto-arbeidsparticipatie in de MRA ook relatief hoog (figuur 2.7). Bovendien is het verschil de laatste jaren verder toegenomen. Zo lijkt de MRA vanuit Europees perspectief weinig last te hebben gehad van de coronapandemie. Na de pandemie nam de arbeidsparticipatie in de MRA sterker toe dan in andere Europese stedelijke regio's. Een kanttekening is dat een hogere bruto-arbeidsparticipatie in Nederland vaak gepaard gaat met een relatief hoog aandeel deeltijdwerkers (OECD, z.d.). Een hogere arbeidsparticipatie betekent daarom niet altijd een groter aantal gewerkte uren per hoofd van de potentiële beroepsbevolking.

Fig. 2.7 Bruto-participatie MRA hoog en snel stijgend in vergelijking met Europa

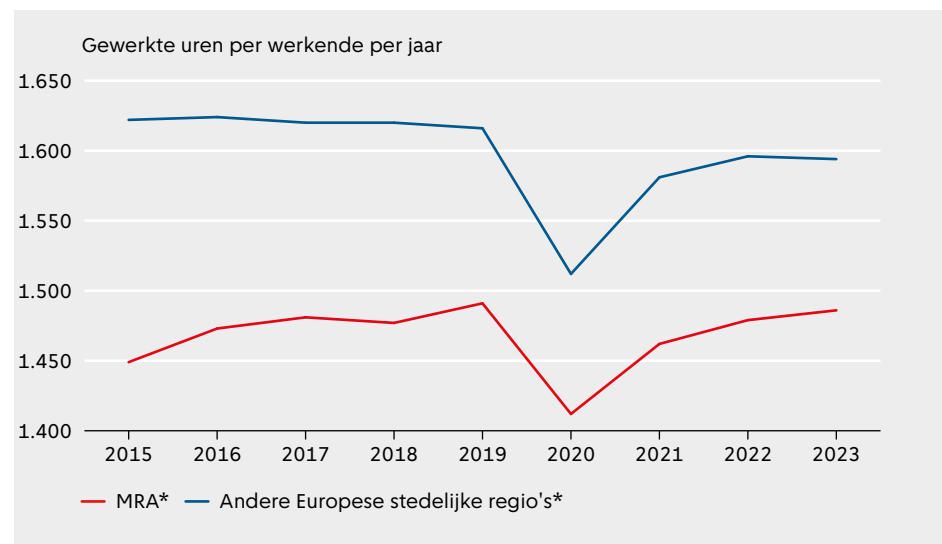

* NUTS2-regio's in Europa. Voor de MRA worden de cijfers van Noord-Holland gebruikt. 'Andere Europese stedelijke regio's' is een gewogen gemiddelde van overige stedelijke regio's in Europa.

Bron: Eurostat (bewerking SEO Economisch Onderzoek)

Het relatief grote aandeel deeltijdwerk in de MRA blijkt uit figuur 2.8. Het aantal gewerkte uren per werkende in de MRA ligt lager dan in andere Europese stedelijke regio's. Eerdere figuren lieten zien dat er in de MRA, en in het bijzonder in Amsterdam, weinig ruimte is om het arbeidsaanbod te vergroten door meer *personen* te laten participeren op de arbeidsmarkt. Figuur 2.8 laat zien dat er vergeleken met andere Europese stedelijke regio's wel ruimte is om het arbeidsaanbod te vergroten door werkenden te stimuleren meer *uren* te werken. Of dat ook in de praktijk haalbaar is hangt af van de mogelijkheden om betaald werk te combineren met niet-betaald werk (huishouden, (mantel-)zorgtaken, etc.). Wel is in figuur 2.8 te zien dat het aantal gewerkte uren per werkende in de MRA bezig is met een inhaalslag. Zo gingen werkenden in de MRA ook in 2023 gemiddeld meer uren werken, terwijl werkenden in andere Europese stedelijke regio's gemiddeld juist minder uren gingen werken. Zowel voor de MRA als andere Europese stedelijke regio's geldt dat het aantal gewerkte uren per werkende in 2023 onder het niveau van voor de coronapandemie ligt.

Fig. 2.8 Gewerkte uren per werkende in MRA laag maar stijgend in vergelijking met Europa

* NUTS2-regio's in Europa. Voor de MRA worden de cijfers van Noord-Holland gebruikt. 'Andere Europese stedelijke regio's' is een gewogen gemiddelde van overige stedelijke regio's in Europa.

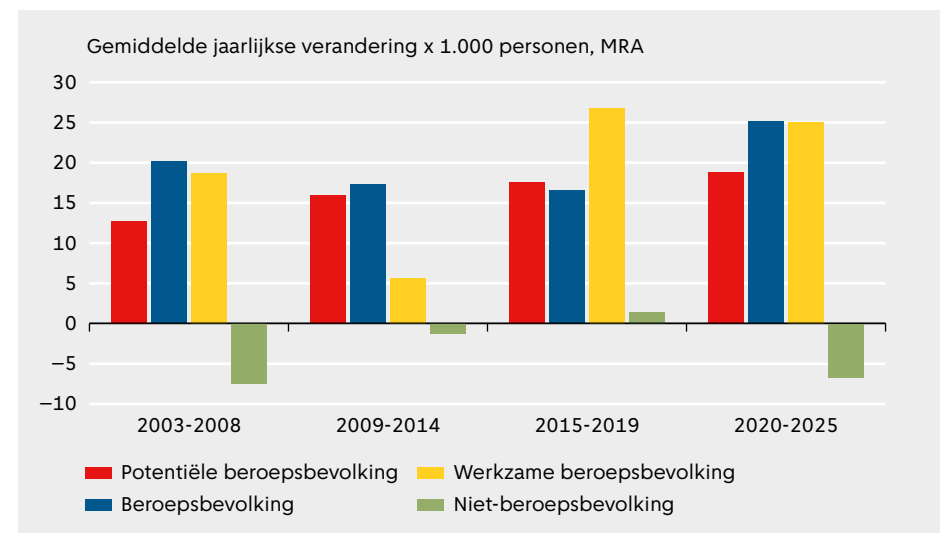
Bron: Eurostat (bewerking SEO Economisch Onderzoek)

De relatief sterke toename van de bruto arbeidsparticipatie én van het aantal gewerkte uren per werkende, zorgt ervoor dat het totaal aantal gewerkte uren door de potentiële beroepsbevolking inmiddels hoger ligt in de MRA dan het gemiddelde van andere Europese stedelijke regio's. Dat is al sinds 2016 het geval. In 2023 gaat het om 6 procent meer gewerkte uren, terwijl er in 2015 nog sprake was van 1 procent minder gewerkte uren door de potentiële beroepsbevolking van de MRA.

De beroepsbevolking van de MRA (werkenden en werklozen) is sinds 2003 gemiddeld met ten minste 15 duizend personen per jaar toegenomen. Figuur 2.9 laat zien dat de beroepsbevolking sinds 2003 sneller groeit dan de potentiële beroepsbevolking (de populatie tussen de 15 en 75 jaar), met uitzondering van de periode 2015-2019. Daardoor is de bruto-arbeidsparticipatie in de MRA in de loop van de tijd gestegen. Vooral na de coronapandemie is de participatiegraad sterk toegenomen, een indicatie van de relatief grote vraag naar arbeid. Het spiegelbeeld hiervan is de krimp van de niet-beroepsbevolking.

In de periode 2003-2014 groeide de werkzame beroepsbevolking minder snel dan de beroepsbevolking, waardoor de werkloosheid toenam. In de periode 2015-2019 nam de werkloosheid door een lagere bruto-

Fig. 2.9 Werkzame beroepsbevolking groeit sneller dan potentiële beroepsbevolking

Bron: CBS (bewerking SEO Economisch Onderzoek)

arbeidsparticipatie juist af. Als gevolg van vergrijzing neemt de groei van de potentiële beroepsbevolking ook steeds verder af over de tijd.

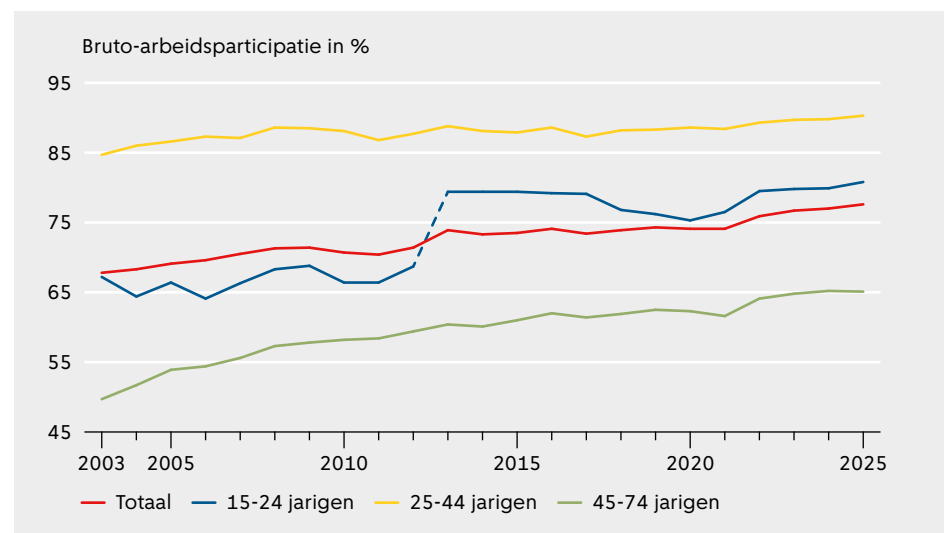
De stijging van de bruto-arbeidsparticipatie in de MRA in 2025 komt doordat personen jonger dan 45 jaar zich vaker aanbieden op de arbeidsmarkt (zie figuur 2.10). In de groep 45-plussers is de bruto-participatiegraad in 2025 vrijwel gelijk gebleven. Voor de jongere leeftijdsgroepen geldt dat de participatiegraad sneller toeneemt dan in 2024. De groei van de arbeidsparticipatie is geconcentreerd binnen groepen waar de participatiegraad al relatief hoog ligt. Vergrijzing zorgt ervoor dat de groep met de hoogste arbeidsparticipatie (de groep tussen de 25 en 44 jaar) kleiner wordt, terwijl de groep 45-plussers met een lagere participatie in omvang toeneemt. Vergrijzing leidt daarmee tot gemiddeld een steeds lagere bruto-arbeidsparticipatie in de MRA en aanhoudende krapte op de arbeidsmarkt.

De bruto-arbeidsparticipatie neemt toe met het opleidingsniveau (zie figuur 2.11). Bovendien is de participatiegraad in 2025 voor zowel hbo/wo- als mbo-opgeleiden toegenomen. Deze stijging is – anders dan in

2024 – vooral sterk onder mbo-opgeleiden. De bruto-arbeidsparticipatie van basisopgeleiden is in 2025 wederom licht afgenomen. De gemiddelde stijging van de bruto-arbeidsparticipatie in de MRA komt vooral door een stijgende participatiegraad voor groepen waarbij deze al hoger ligt, terwijl de participatiegraad voor groepen met een lagere participatie stabiliseert of juist afneemt.

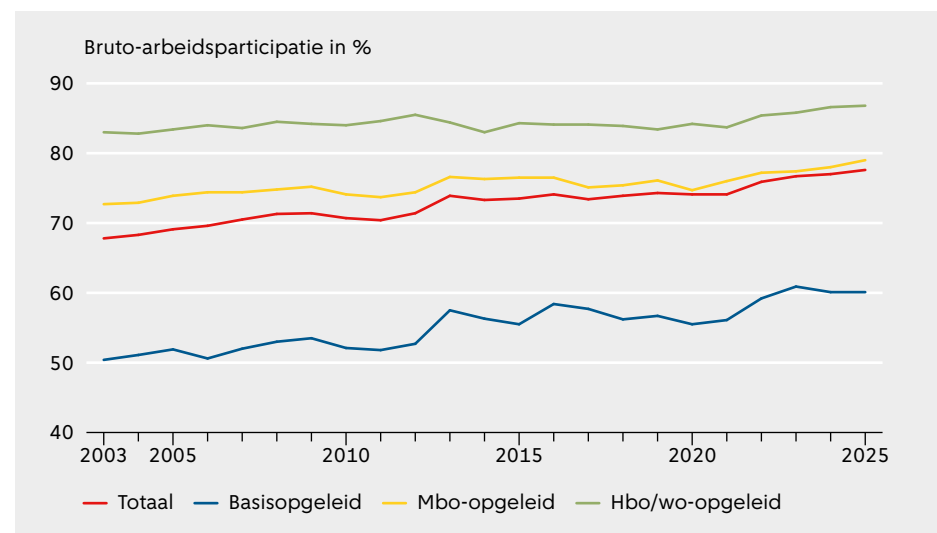
Tabel 2.2 splitst de bruto-arbeidsparticipatie in de MRA en Nederland voor het jaar 2025 uit naar geslacht, leeftijd en opleidingsniveau. Voor vrijwel alle groepen geldt – net als in 2024 – dat de bruto-arbeidsparticipatie in de MRA minstens zo hoog ligt als landelijk. De uitzondering is basisopgeleiden en jongeren tot 25 jaar. De MRA kent een relatief grote groep studenten en scholieren, die nog geen vervolgopleiding hebben afgerond en minder vaak actief zijn op de arbeidsmarkt. Dat zou de relatief lage participatiegraad voor jongeren en basisopgeleiden in de MRA kunnen verklaren. Het relatief hoge niveau van de bruto-arbeidsparticipatie in de MRA ten opzichte van Nederland is vooral toe te schrijven aan de relatief hoge participatie van mbo- en hbo/wo-opgeleiden en vrouwen in de regio.

Fig. 2.10 Bruto-arbeidsparticipatie blijft in de jongere leeftijdsgroepen licht stijgen

NB. De breuk bij jongeren in 2013, die ook licht doorwerkt in het totaal, komt door een nieuwe meetmethode.
Bron: CBS (bewerking SEO Economisch Onderzoek)

Fig. 2.11 Bruto-arbeidsparticipatie sinds 2021 toegenomen voor alle typen opleidingen

Bron: CBS (bewerking SEO Economisch Onderzoek)

Niet alleen de bruto-arbeidsparticipatie ligt in de MRA hoger dan in de rest van Nederland, dat geldt ook voor het werkloosheidspercentage. De werkloosheid in de MRA ligt in alle groepen hoger dan gemiddeld in Nederland. De grootste verschillen zitten bij basisopgeleiden, hbo/wo-opgeleiden en 15-44-jarigen.

Een vergelijking met cijfers voor 2024 (zie ook de Economische Verkenningen voor de MRA uit 2025) leert dat de omvang van de niet-beroepsbevolking tussen 2024 en 2025 vooral is afgenomen onder basis- en mbo-opgeleiden, terwijl deze onder hbo/wo-opgeleiden is gegroeid. Verder is het werkloosheidspercentage voor de MRA met 0,1 procentpunt gestegen, vergeleken met 0,2 procentpunt landelijk. De groei van de werkloosheid in de MRA is het sterkst voor hbo/wo- en basisopgeleiden en vrouwen.

De combinatie van arbeidsmarktkrapte, stijgende bruto-arbeidsparticipatie en vergrijzing betekent dat de niet-beroepsbevolking de laatste jaren in omvang is afgenomen. Vooral in 2025 daalt de

Tabel 2.2 Participatie, werkloosheid en niet-beroepsbevolking naar achtergrondkenmerken, 2025

	Bruto-participatie		Werkloosheid		Niet-beroeps-bevolking	Werklozen
	MRA	Nederland	MRA	Nederland	MRA	MRA
	%	%	%	%	x 1.000	x 1.000
Totaal	78	76	4,2	3,9	454	66
Basisopgeleid	60	61	6,6	6,0	192	19
Mbo-opgeleid	79	78	3,8	3,6	139	19
Hbo/wo-opgeleid	86	85	3,6	3,1	124	28
Mannen	81	80	4,1	3,8	187	33
Vrouwen	74	72	4,3	4,0	267	33
15-24-jarigen	81	83	9,4	8,9	58	24
25-44-jarigen	91	90	3,8	3,2	75	27
45-74-jarigen	65	64	2,5	2,4	321	15

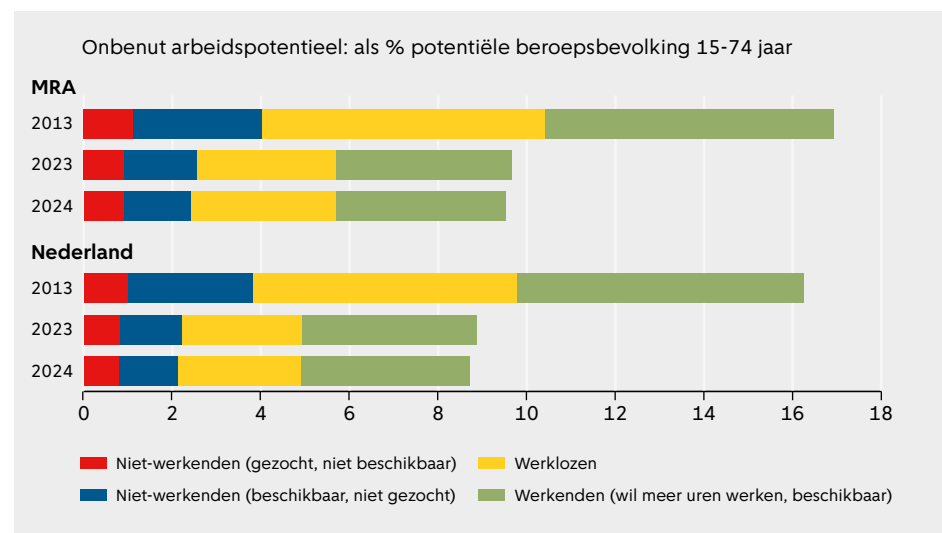
Bron: CBS (bewerking SEO Economisch Onderzoek)

omvang van de niet-beroepsbevolking sterk (–9 duizend, zie figuur 2.1). Ook binnen de beroepsbevolking kan echter sprake zijn van onbenut arbeidspotentieel. Concreet bestaat het onbenut arbeidspotentieel uit werklozen op zoek en beschikbaar voor werk, semi-werklozen op zoek maar niet beschikbaar voor werk of niet op zoek en wel beschikbaar voor werk, en deeltijdwerkenden die meer uren willen werken. Figuur 2.12 laat het aandeel van deze verschillende groepen in de potentiële beroepsbevolking van de MRA en Nederland zien voor de jaren 2013, 2023 en 2024. In alle jaren ligt het onbenut arbeidspotentieel hoger in de MRA dan landelijk, wat vooral wordt verklaard door een hoger aandeel werklozen.

Over de tijd is het onbenut arbeidspotentieel sterk afgenomen. In 2013 was het onbenut arbeidspotentieel bijna 17 procent van de beroepsbevolking, in 2024 nog slechts 9,5 procent. Een vergelijkbare afname is zichtbaar voor heel Nederland, van ruim 16 naar bijna 9 procent. Het resterende onbenutte arbeidspotentieel zit vooral bij werkenden die meer uren willen werken en bij werklozen die beschikbaar zijn voor werk (frictiewerkloosheid). De sterke afname van het onbenut arbeidspotentieel betekent dat de arbeidsmarkt goed werkt en mensen

Fig. 2.12 Onbenut arbeidspotentieel in MRA neemt verder af

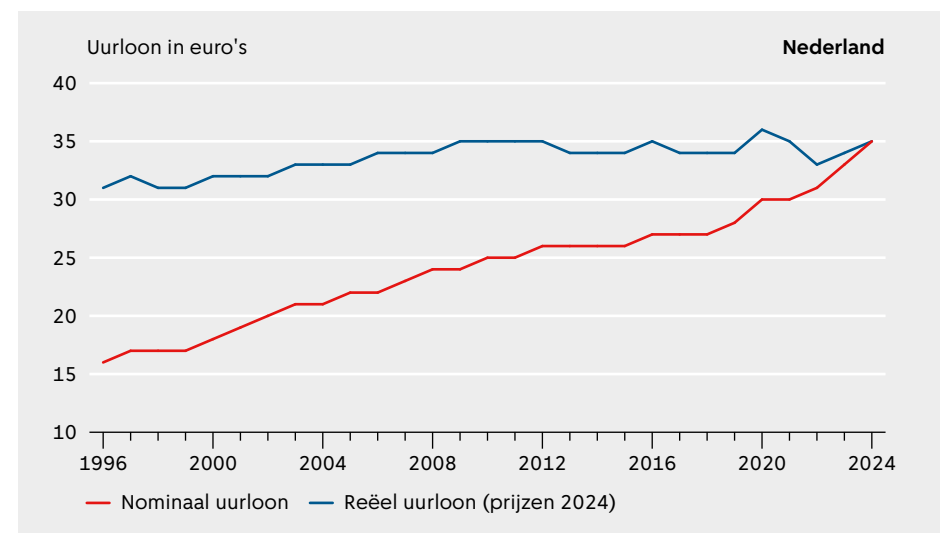

Bron: CBS (bewerking SEO Economisch Onderzoek)

activeert om aan het werk te gaan. Maar het impliceert ook dat op een krappe arbeidsmarkt weinig arbeidspotentieel beschikbaar is om aan de groeiende arbeidsvraag te voldoen.

Om meer arbeidsaanbod uit te lokken, kunnen bedrijven besluiten om het werk aantrekkelijker te maken door bijvoorbeeld een hoger loon te bieden. Figuur 2.13 brengt de ontwikkeling van het gemiddelde nominale en reële uurloon in Nederland in kaart (in hoofdstuk 1 en 4 kijken we in meer detail naar de gevolgen van het samenspel van uurlonen, het aantal gewerkte uren en huishoudenssamenstelling voor de inkomensontwikkeling van huishoudens in de MRA en de deelregio's). De figuur laat zien dat de nominale uurlonen sinds de coronapandemie sterk zijn gestegen, mede als compensatie voor de hoge inflatie. Door deze inflatie zijn de reële lonen echter grotendeels gelijk gebleven: het gemiddelde reële uurloon in 2024 is vergelijkbaar met dat in 2009. Sinds 2022 stijgt ook het reële uurloon licht, maar deze stijging is onvoldoende om de eerdere daling tijdens de coronapandemie volledig te compenseren. Reële loongroei zou daarmee kunnen bijdragen aan het vergroten van het arbeidsaanbod.

Fig. 2.13 Uurlonen in Nederland alleen in nominale termen flink gestegen

Bron: CBS (bewerking SEO Economisch Onderzoek)

2.4 Werkloosheid

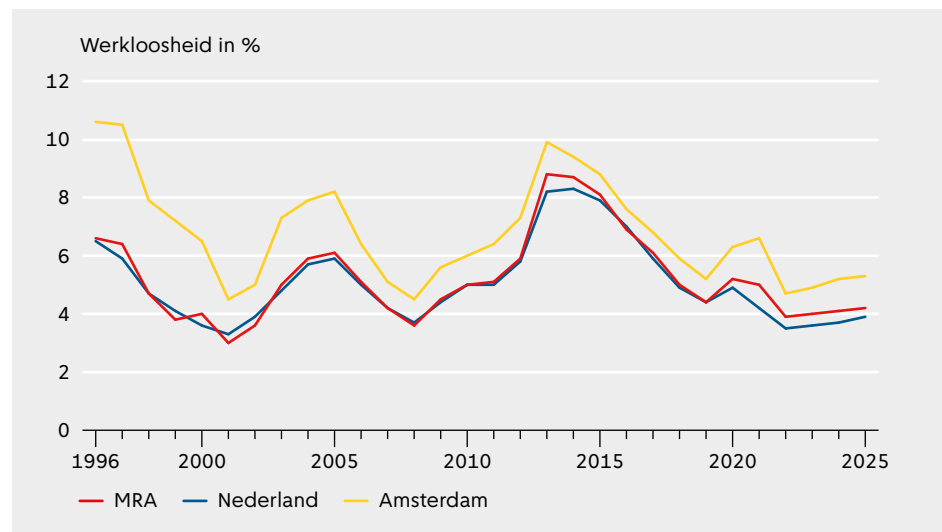
De werkloosheid is in 2025 licht gestegen, zowel in de MRA en Amsterdam als landelijk (zie figuur 2.14). Na een scherpe afname van het werkloosheidspercentage in 2021 neemt de werkloosheid daarmee voor het vierde jaar op rij licht toe. Sinds 2021 stijgt de werkloosheid vooral in Amsterdam (+0,6 procentpunt naar 5,3 procent in 2025). In de MRA (+0,3 procentpunt naar 4,2 procent in 2025) en Nederland (+0,2 procentpunt naar 3,9 procent in 2025) is de stijging minder groot. In 2025 is het werkloosheidspercentage in de MRA nauwelijks hoger dan in 2024. De stijging is duidelijker voor Nederland, waardoor het verschil in werkloosheid tussen de MRA en Nederland afneemt. In historisch perspectief ligt het werkloosheidspercentage als gevolg van de arbeidsmarktkrapte nog steeds relatief laag en op een niveau dat geduid kan worden als frictiewerkloosheid. Dit geldt voor Nederland, de MRA en Amsterdam.

De werkloosheid ontwikkelt zich niet voor alle leeftijdsgroepen hetzelfde. Figuur 2.15 laat zien dat de werkloosheid in de jongste leeftijdsgroep – de groep die een relatief hoge werkloosheid kent – in 2025 afneemt, terwijl

deze stijgt voor oudere leeftijdsgroepen. Hierdoor nemen de verschillen in werkloosheid tussen leeftijdsgroepen licht af. Dat is een tegengesteld patroon aan dat van 2024, toen de werkloosheid juist daalde onder 45-plussers en steeg onder jongeren. Per saldo blijft de werkloosheid relatief stabiel op het niveau van frictiewerkloosheid, met beperkte variatie tussen jaren. In 2025 bedraagt het werkloosheidspercentage onder jongeren 8,2 procent, tegenover 3,3 procent voor 25- tot 44-jarigen en 2,1 procent voor 45-plussers. De relatief lage werkloosheid onder 45-plussers hangt samen met de goede arbeidsmarktperspectieven voor ervaren werknemers in een krappe arbeidsmarkt, in combinatie met de mogelijkheid om bij baanverlies uit te stromen naar pensioen (voor de oudste leeftijdsgroep). Jongeren zijn gevoeliger voor conjunctuurschommelingen, waardoor het werkloosheidspercentage sterker meebeweegt met de economische cyclus. Dit hangt onder andere samen met het relatief grote aandeel tijdelijke en flexibele contracten onder jongeren.

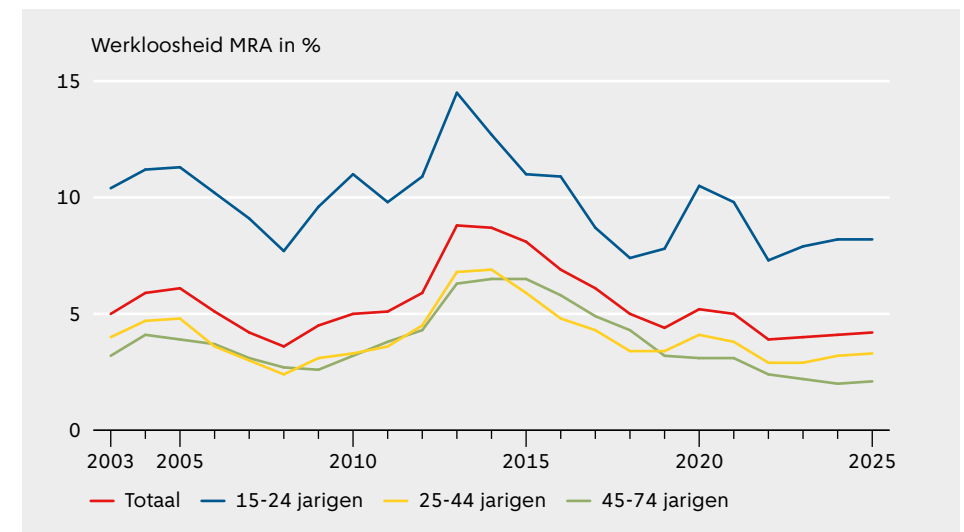
Ook tussen groepen met verschillende typen opleidingen bestaan verschillen in de ontwikkeling van de werkloosheid. In 2025 blijft het werkloosheidspercentage in de MRA stabiel voor mbo-opgeleiden,

Fig. 2.14 Werkloosheid neemt sinds 2022 weer licht toe, vooral in Amsterdam

Bron: CBS (bewerking SEO Economisch Onderzoek)

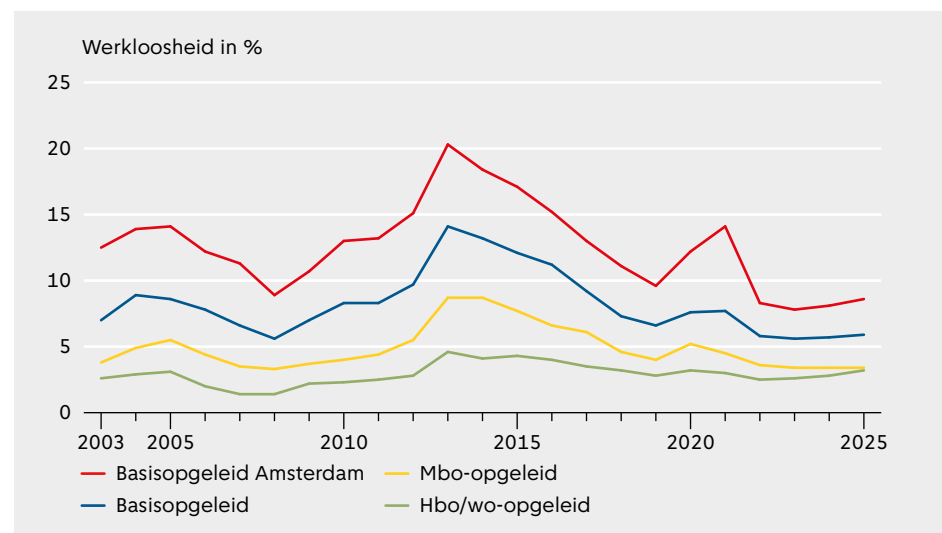
Fig. 2.15 Werkloosheidspercentage in 2025 voor alle leeftijdsgroepen vrijwel onveranderd

Bron: CBS (bewerking SEO Economisch Onderzoek)

terwijl het toeneemt voor zowel hbo/wo- als basisopgeleiden (zie figuur 2.16). Net als in 2024 nemen de verschillen tussen mbo- en hbo/wo-opgeleiden daardoor af; het werkloosheidspercentage voor mbo-opgeleiden ligt nog slechts 0,2 procentpunt hoger dan voor hbo/wo-opgeleiden (3,4 tegenover 3,2 procent van de beroepsbevolking). Ook de verschillen tussen basisopgeleiden en hbo/wo-opgeleiden zijn in 2025 afgenomen, terwijl die tussen basis- en mbo-opgeleiden juist zijn toegenomen. De relatief gunstige ontwikkeling van de werkloosheid onder mbo-opgeleiden hangt samen met een toenemende vraag naar middelbaar-opgeleid personeel (zie ook figuur 2.4 voor een vergelijking van arbeidskrapte tussen beroepsgroepen) en een afnemend aanbod. Die afname is weer het gevolg van een groei in het aantal mbo-opgeleiden dat met pensioen gaat in combinatie met een dalende in- en uitstroom in het mbo. De arbeidsmarktkrapte in de MRA lijkt daarmee gemiddeld genomen minstens zo groot voor mbo-opgeleiden als voor hbo/wo-opgeleiden.

Fig. 2.16 Werkloosheid hbo/wo-opgeleiden stijgt licht en blijft gelijk onder mbo-opgeleiden

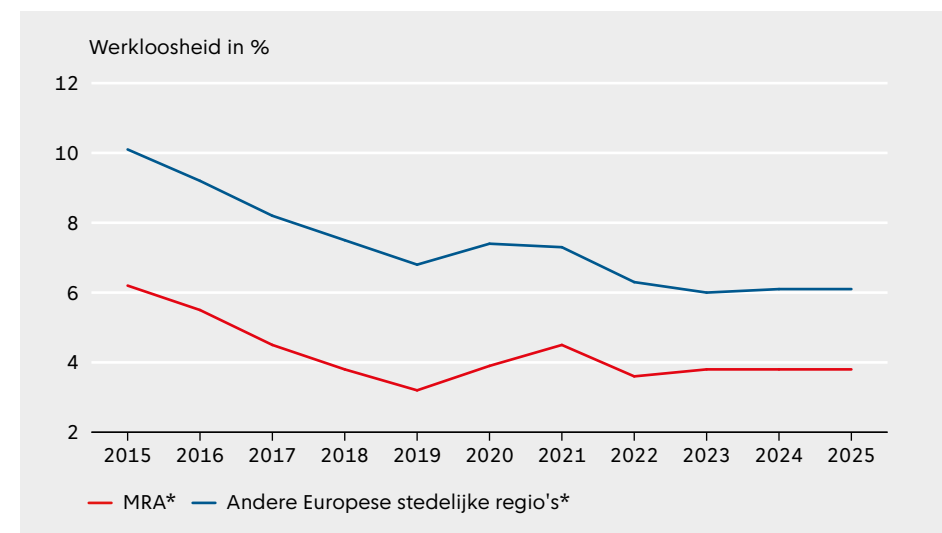

Bron: CBS (bewerking SEO Economisch Onderzoek)

Net als in 2024 neemt de werkloosheid vooral toe onder basisopgeleiden in Amsterdam (+0,5 procentpunt), waar de stijging sterker is dan in de rest van de MRA. Een mogelijke verklaring is dat het aanbod van basisopgeleiden in Amsterdam relatief groot is (na een relatief sterke daling van het onbenut arbeidspotentieel), terwijl de vraag naar basisopgeleide arbeid juist relatief beperkt is. Voor de MRA als geheel ligt de werkloosheid onder basisopgeleiden iets lager dan landelijk (5,9 tegenover 6,0 procent in 2025), terwijl deze in Amsterdam juist aanzienlijk hoger ligt (8,6 procent). Dit verschil neemt bovendien toe over de tijd.

Vergeleken met andere Europese stedelijke regio's ligt het werkloosheidspercentage in de MRA relatief laag (zie figuur 2.17). Dit is al sinds ten minste 2015 het geval. Wel nam in de periode 2015–2025 het verschil af: van bijna 4 procentpunt in 2015 naar ruim 2 procentpunt in 2025. Deels komt dit doordat de werkloosheid in de MRA tijdens de coronapandemie meer toenam dan in andere Europese stedelijke regio's. De werkloosheid in de MRA bleef echter ook tijdens deze periode in 2021 ruim onder de 4,5 procent. Sinds 2023 is zowel in de MRA als in andere Europese stedelijke regio's het werkloosheidspercentage redelijk stabiel.

Fig. 2.17 Werkloosheid in de MRA is lager dan in andere Europese stedelijke regio's

* NUTS2-regio's in Europa. Voor de MRA worden de cijfers van Noord-Holland gebruikt. 'Andere Europese stedelijke regio's' is een gewogen gemiddelde van overige stedelijke regio's in Europa.

Bron: Eurostat (bewerking SEO Economisch Onderzoek)

2.5 Arbeidsaanbod

Tabel 2.3 laat zien dat de potentiële beroepsbevolking (werkenden en werklozen) van de MRA vooral bestaat uit hbo/wo-opgeleiden (44 procent), gevolgd door mbo-opgeleiden (31 procent). Ook de bruto-arbeidsparticipatie is relatief hoog onder deze groepen: 86,6 procent voor hbo/wo-opgeleiden en 79,0 procent voor mbo-opgeleiden. Per saldo hebben basisopgeleiden een relatief klein aandeel in de beroepsbevolking (18 procent), wat het gevolg is van zowel hun beperkte aandeel in de potentiële beroepsbevolking als hun lagere bruto-arbeidsparticipatie. De daadwerkelijke beroepsbevolking in de MRA bestaat voor bijna de helft uit hbo/wo-opgeleiden (49 procent) en bijna een derde uit mbo-opgeleiden (32 procent). Deze aandelen zijn vergelijkbaar met die in 2024, hoewel de bruto-arbeidsparticipatie ten opzichte van 2024 vooral is toegenomen onder mbo-opgeleiden. Het aandeel basisopgeleiden in de beroepsbevolking is licht afgenomen ten opzichte van 2024. In historisch perspectief heeft de MRA altijd

een hoog aandeel hbo/wo-opgeleiden in de beroepsbevolking gehad in vergelijking met andere Europese stedelijke regio's. In 2023 waren deze verschillen echter nagenoeg verdwenen (zie figuur 2.16 van de Economische Verkenningen voor de MRA uit 2025).

In tegenstelling tot de hogere bruto-arbeidsparticipatie ligt het werkloosheidspercentage juist lager onder hbo/wo-opgeleiden (3,2 procent) en mbo-opgeleiden (3,4 procent) dan onder basisopgeleiden (5,9 procent). Voor basisopgeleiden en hbo/wo-opgeleiden geldt dat de werkloosheid in 2025 is toegenomen ten opzichte van 2024, waarbij de toename sterker is voor hbo/wo-opgeleiden. Voor mbo-opgeleiden is de werkloosheid gelijk gebleven. Voor alle opleidingsniveaus geldt dat het aandeel inactieven is afgenomen ten opzichte van 2024. Deze afname is het sterkst voor mbo-opgeleiden. In 2024 was 22,3 procent van de mbo-opgeleide potentiële beroepsbevolking inactief, in 2025 is dit gedaald tot 21,5 procent.

Tabel 2.3 Opbouw arbeidsaanbod naar opleidingsniveau in de MRA, 2025

	Totaal	Basisopgeleid	Mbo-opgeleid	Hbo/wo-opgeleid
x 1.000				
Potentiële beroepsbevolking	2.028	481	637	893
Beroepsbevolking	1.573	289	503	775
Werkzamen	1.506	271	479	747
Werklozen	66	17	17	25
Niet-beroepsbevolking	454	189	137	122
aandeel in %				
Potentiële beroepsbevolking	100	100	100	100
Bruto-participatie	77,6	60,1	79,0	86,8
Netto-participatie	74,3	56,3	75,2	83,7
Werkloosheid	4,2	5,9	3,4	3,2
Niet-beroepsbevolking	22,4	39,3	21,5	13,7

NB. Door afrondingsverschillen per gemeente wijkt de som van de delen soms af van het totaal.
Bron: CBS (bewerking SEO Economisch Onderzoek)

Tabel 2.4 Verandering werkzame beroepsbevolking naar achtergrondkenmerken in de MRA

	2024	2025	Verschil	
	x 1.000	x 1.000	x 1.000	%
Totaal	1.490	1.506	16	1,1
Basisopgeleid	277	271	-6	-2,2
Mbo-opgeleid	481	479	-2	-0,4
Hbo/wo-opgeleid	724	747	23	3,2
Mannen	775	783	8	1,0
Vrouwen	715	723	8	1,1
15-24-jarigen	230	232	2	0,9
25-44-jarigen	669	680	11	1,6
45-74-jarigen	589	592	3	0,5

NB. Door afrondingsverschillen per gemeente wijkt de som van de delen soms af van het totaal.
Bron: CBS (bewerking SEO Economisch Onderzoek)

Tabel 2.4 laat zien dat de groei van de werkzame beroepsbevolking tussen 2024 en 2025 vergelijkbaar is met de groei tussen 2023 en 2024 (1,1 procent versus 1,2 procent, zie ook de Economische Verkenningen voor de MRA uit 2024). De groei van de werkzame beroepsbevolking is in 2025 volledig toe te schrijven aan de toename van het aantal werkenden met een hbo- of wo-diploma. Het aantal werkzame mbo- of basisopgeleiden neemt juist af in 2025. De daling onder basisopgeleiden is relatief sterk, ook in vergelijking met 2024. Dit draagt bij aan de toename van de werkloosheid onder deze groep (zie tabel 2.3). Ook het aandeel hbo/wo-opgeleiden dat werkloos is neemt toe, ondanks een gelijktijdige toename van het aantal werkenden in deze groep. Naar leeftijd groeit het aantal werkzame 25-44-jarigen het sterkst, maar ook de andere leeftijdsgroepen groeien in aantal. Anders dan tussen 2023 en 2024 het geval was, is de groei van het aantal werkzame personen in 2025 vergelijkbaar tussen mannen en vrouwen.

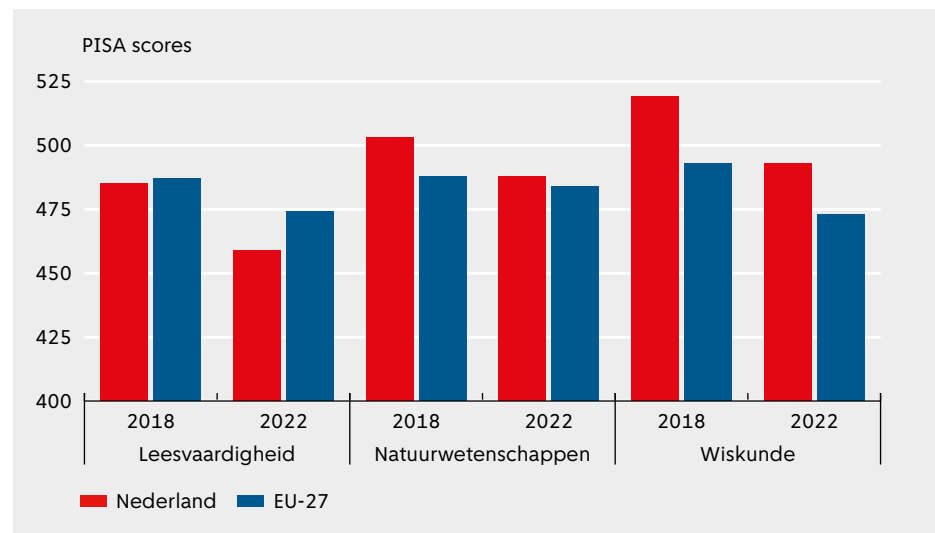
De mate waarin de (werkzame) beroepsbevolking in Nederland en de MRA kan voldoen aan de vraag naar arbeid hangt, naast de omvang van de beroepsbevolking, af van de arbeidsproductiviteit. Ook de concurrentiepositie van Nederland als vestigingsland voor bedrijven hangt samen met de vaardigheden en arbeidsproductiviteit van werknemers. Die vaardigheden en arbeidsproductiviteit worden weer sterk bepaald door de basisvaardigheden die mensen opdoen via opleiding en werkervaring. Er zijn sterke aanwijzingen dat de basisvaardigheden in de potentiële beroepsbevolking achteruitgaan. Figuur 2.18 laat de ontwikkeling van een aantal basisvaardigheden van Nederlandse 15-jarige scholieren zien in vergelijking met het gemiddelde in de EU-27. De vaardigheden op het gebied van taal, wiskunde en natuurwetenschappen zijn van belang voor het aanleren van andere vaardigheden en daarmee bepalend voor de arbeidsproductiviteit van de (toekomstige) beroepsbevolking.

Het beeld dat uit deze cijfers naar voren komt is niet positief. Over de hele linie zijn deze basisvaardigheden afgenomen, zowel in Nederland als in de rest van de Europese Unie. De figuur laat zien dat Nederlandse scholieren op het gebied van taal achterblijven bij scholieren in andere landen van de Europese Unie, en dat deze achterstand in de tijd toeneemt. Ook de wiskunde-vaardigheden van Nederlandse scholieren zijn in de loop der tijd afgenomen, waardoor het voordeel ten opzichte van andere Europese landen kleiner is geworden. Hetzelfde geldt voor vaardigheden op het gebied van de natuurwetenschappen, die zowel ten opzichte van eerdere metingen als ten opzichte van andere Europese landen zijn verslechterd.

Deze brede daling in basisvaardigheden is zorgwekkend, gezien het belang van een productieve toekomstige beroepsbevolking.

Een manier om de arbeidsproductiviteit tijdens het werkzame leven te bevorderen is via deelname aan verschillende vormen van leren na het initiële onderwijs (Leven Lang Ontwikkelen, LLO). Daarmee kunnen kennis en vaardigheden op peil worden gehouden of worden verbeterd (zie SER, 2023). De digitale transformatie, globalisering en demografische veranderingen maken dat de vraag naar vaardigheden continu verandert (International Labour Organization, 2018). Het is daarom noodzakelijk dat de beroepsbevolking ook tijdens het werkzame leven vaardigheden aanpast en verdiept. Idealiter zou de gehele beroepsbevolking daarom (regelmatig) scholing of trainingen volgen. Figuur 2.19 brengt in kaart welk aandeel van de werkenden deelneemt aan LLO, uitgesplitst naar contracttype. Iedereen die deelneemt aan onderwijs, formeel of informeel, wordt hierbij geclassificeerd als deelnemer aan LLO. Dit omvat opleidingen die leiden tot een erkend diploma, maar ook cursussen,

Fig. 2.18 **Basisvaardigheden toekomstige beroepsbevolking dalen sterk in Nederland**

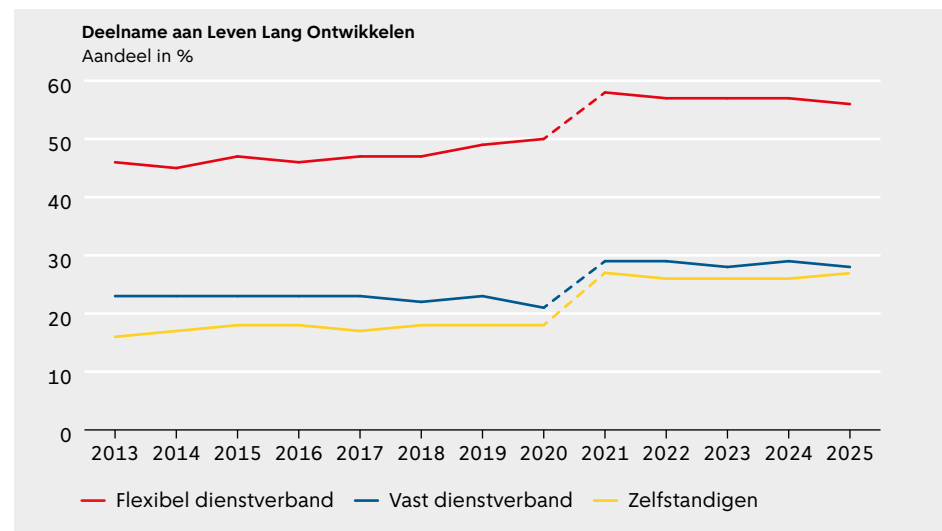

NB. PISA (Programme for International Student Assessment) is een erkend internationaal vergelijkend onderzoek dat de vaardigheden en kennis in leesvaardigheid, natuurwetenschappen en wiskunde van 15-jarigen test. PISA-scores zijn (voor Nederland) niet op regionaal niveau beschikbaar. Data voor Luxemburg en Spanje ontbreekt.

Bron: OECD (bewerking SEO Economisch Onderzoek)

online opleidingen en bedrijfsopleidingen. De deelname aan LLO blijft de laatste jaren redelijk constant rond 56 procent onder werkenden met een flexibel dienstverband, 28 procent onder werkenden met een vast dienstverband en 26 procent onder zelfstandigen. Vooral werkenden met minder baanzekerheid maken veelvuldig gebruik van LLO.

Fig. 2.19 Deelname aan Leven Lang Ontwikkelen (LLO) nagenoeg constant in Nederland

NB. Stijging tussen 2020 en 2021 wordt veroorzaakt door vernieuwing vragenlijst in de Enquête Beroepsbevolking.
Bron: CBS (bewerking SEO Economisch Onderzoek)

2.6 Woon-werkverkeer

Met 1,7 miljoen werkende personen in de MRA en een werkende beroepsbevolking van 1,5 miljoen personen, is duidelijk dat de MRA een substantieel beroep doet op andere regio's om de totale arbeidsvraag in de MRA te vervullen. Per saldo is er daarom meer ingaand woon-werkverkeer naar de MRA (inkomende pendel) dan uitgaand woon-werkverkeer vanuit de MRA (uitgaande pendel). Figuur 2.20 brengt pendelstromen van en naar de MRA in kaart voor 2024. Daarbij is overigens niet altijd sprake van fysieke pendelstromen, omdat werkenden steeds vaker vanuit huis verbonden zijn met hun werk. De manier waarop pendelstromen zijn berekend is herzien ten opzichte van vorige edities van de Economische Verkenningen, om beter rekening te houden met pendelstromen vanuit en naar het buitenland.

Figuur 2.20 laat zien dat er meer mensen in de MRA werken dan dat er werkende inwoners zijn. Zo wonen 454 duizend van de bijna 1,7 miljoen mensen die in de MRA werken niet in de MRA. Omgekeerd zijn er 252 duizend mensen die wel in de MRA wonen, maar buiten de MRA werken, op een totale beroepsbevolking van bijna 1,5 miljoen. De netto inkomende pendelstroom in 2024 bedraagt daarmee 202 duizend, iets lager dan de 218 duizend in 2023. Dat is vooral het gevolg van een toename van de uitgaande pendel. Van de inwoners van de MRA die buiten de MRA werken, gaan velen richting Zuid-Holland en Utrecht (opgeteld ruim 68 procent van de uitgaande pendel). Andersom zijn veel forensen naar de MRA woonachtig in Zuid-Holland, Utrecht en Holland boven Amsterdam (gezaamenlijk bijna 66 procent van de inkomende pendel).

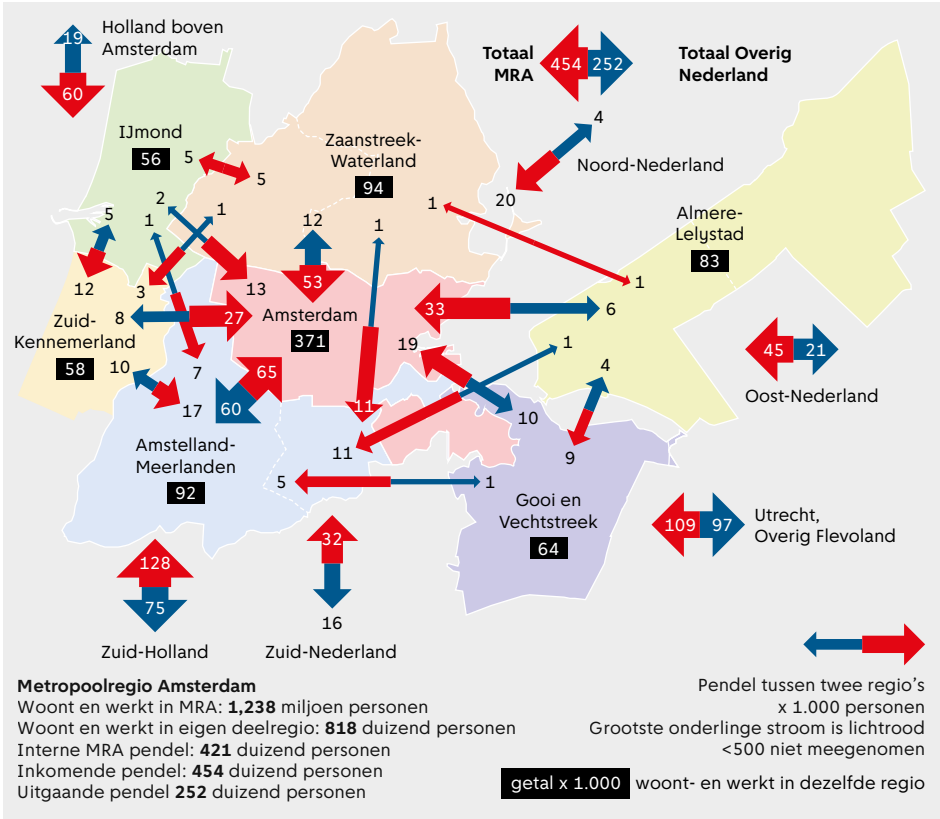
Ook tussen de deelregio's van de MRA vinden substantiële pendelstromen plaats, vooral naar en ook vanuit Amsterdam. Opvallend is de pendelstroom tussen Amsterdam en Amstelland-Meerlanden: deze is in beide richtingen vergelijkbaar. Voor alle andere deelregio's geldt dat de pendel van werkenden richting Amsterdam aanzienlijk groter is dan de omgekeerde stroom. In totaal bedraagt de interne pendel in de MRA ruim 420 duizend personen in 2024. Bijna 818 duizend personen wonen in dezelfde deelregio als waar zij werken.

Tabel 2.5 plaatst de pendelstromen van en naar de MRA in perspectief door de pendelstromen in 2024 te vergelijken met pendelstromen in 2019. Hieruit blijkt dat de netto pendelstroom is afgenomen van 224

duizend in 2019 naar 202 duizend in 2024. Nog altijd reizen er meer mensen vanuit andere regio's naar de MRA om te werken dan andersom, maar het verschil is de afgelopen jaren kleiner geworden.

De tabel laat zien dat relatief meer werkenden in de MRA zijn gaan wonen. Het aantal mensen dat buiten de MRA woont en in de MRA werkt is afgenomen, terwijl het aantal mensen dat zowel in de MRA woont als werkt juist is toegenomen. Ook het aantal mensen dat in de MRA woont en

Fig. 2.20 Grootste deel woon-werkverkeer binnen en naar MRA richting Amsterdam, 2024

Holland boven Amsterdam: Regio Alkmaar en Kop van Noord-Holland
Noord-Nederland: Groningen, Friesland en Drenthe
Oost-Nederland: Overijssel en Gelderland
Zuid-Nederland: Zeeland, Noord-Brabant en Limburg
Bron: CBS (bewerking SEO Economisch Onderzoek)

buiten de MRA werkt is toegenomen ten opzichte van 2019. Het laat zien dat ten opzichte van de periode voor de coronapandemie meer mensen ervoor hebben gekozen om in de MRA te wonen en elders te gaan werken. Dat is mogelijk geworden door de normalisering van thuiswerken en laat de aantrekkelijkheid van de MRA zien als woonregio.

Wanneer alleen naar Amsterdam wordt gekeken, dan blijkt zowel de inkomende pendel als de uitgaande pendel sinds 2019 te zijn toegenomen, zowel van en naar de rest van de MRA als van en naar buiten de MRA. Maar ook voor Amsterdam is sprake van een snellere toename van de uitgaande dan de inkomende pendel, waarbij het aandeel dat pendelt naar buiten de MRA het hardst toeneemt. Dat bevestigt dat de normalisering van thuiswerken meer (niet-fysieke) pendelbewegingen mogelijk heeft gemaakt en ook over een langere afstand, maar ook dat Amsterdam aantrekkelijk blijft voor veel werkenden om te wonen zonder er noodzakelijk te werken.

Tabel 2.5 Omvang werkzame personen en werkzame beroepsbevolking, MRA, 2019-2024

	Werkzame personen (personen die in MRA werken)				Werkzame beroepsbevolking (personen die in MRA wonen)			
	2019		2024		2019		2024	
	Wonend in MRA	Buiten MRA	Wonend in MRA	Buiten MRA	Werkend in MRA	Buiten MRA	Werkend in MRA	Buiten MRA
	x 1.000	x 1.000	x 1.000	x 1.000	x 1.000	x 1.000	x 1.000	x 1.000
Amsterdam	518	183	581	195	417	72	468	83
Amstelland-Meerlanden	192	109	202	110	157	32	172	38
Zaanstreek-Waterland	105	31	115	30	155	24	166	23
Gooi en Vechtstreek	81	50	85	40	90	30	93	37
Almere-Lelystad	77	43	95	36	108	44	137	35
Zuid-Kennemerland	83	21	91	20	102	18	109	19
IJmond	63	23	69	23	90	17	93	17
MRA	1.120	460	1.238	454	1.120	236	1.238	252
Verandering 2019-2024			11%	-1%			11%	7%

Bron: CBS (bewerking SEO Economisch Onderzoek)

3 Structuur en concurrentiekracht

- De specifieke sectorstructuur van de MRA heeft in de afgelopen decennia bijgedragen aan de relatief hoge economische groei. De regio is met name sterk in kennisintensieve diensten. Daarnaast groeien sectoren binnen de MRA gemiddeld sneller dan dezelfde sectoren elders in Nederland. Dit wijst op een gunstig vestigingsklimaat. Verdere groei staat onder druk door gebrek aan fysieke en milieu-ruimte, personeel en energie.
- De arbeidsproductiviteit in de MRA laat in 2024 een bescheiden groei zien van 0,3 procent, na een daling van 1,9 procent in 2023. Op langere termijn vlakt de groei van de arbeidsproductiviteit af. Vooral enkele zakelijke en meer kapitaalintensieve sectoren laten nog een overwegend positieve arbeidsproductiviteitsgroei zien. In Specialistische zakelijke diensten en ICT is de werkgelegenheid bovendien groot en snelgroeiend. De arbeidsproductiviteit daalt de laatste vijf jaar in verschillende grote sectoren zoals Financiële diensten, Bouw, Horeca, Onroerend goed en Overheid.
- In vergelijking met andere Europese stedelijke regio's is de economische groei in de MRA sinds 2011 hoog. De MRA heeft een relatief grote zakelijke dienstensector. Andere Europese stedelijke regio's hebben gemiddeld een sterkere specialisatie in ICT dan de MRA.
- Er gaan relatief weinig bedrijven failliet, al komen er per saldo wel nog steeds bedrijfsvestigingen bij. Daarmee blijft het proces van economische vernieuwing beperkt. De bedrijvendynamiek in de MRA is het grootst in kennisintensieve en dienstensectoren.
- Het energieverbruik in de MRA is sinds 2015 in de meeste sectoren afgenomen, met name in de Industrie, Landbouw, Zorg, Overheid, Financiële diensten en Onroerend goed. In al deze sectoren nam de toegevoegde waarde in dezelfde periode toe, waarmee sprake is van absolute ontkoppeling tussen economische groei en energieverbruik. De Industrie blijft de grootste energieverbruiker in de regio. Waar het energieverbruik in de industrie sinds 2015 met 1,6 procent per jaar is afgenomen, zien we in de sector Informatie en communicatie juist een gemiddelde jaarlijkse toename van 5,7 procent.

3.1 Economische ontwikkeling en specialisatie

De economie van de Metropoolregio Amsterdam heeft zich in de afgelopen decennia relatief sterk ontwikkeld. De regio heeft een grote (zakelijke) dienstensector, veel kennisintensieve bedrijvigheid en een duidelijke internationale oriëntatie. Het betreft sectoren die in het hele land relatief hard zijn gegroeid, en in de MRA nog eens harder dan in overig Nederland. Die kenmerken droegen lange tijd bij aan een hoger economisch groeitempo dan elders in Nederland.

Tabel 3.1 Toegevoegde waarde in constante prijzen 2021 per sector

	MRA						Overig Nederland					
	2016	2024	2017-2019	2020-2022	2023	2024	2016	2024	2017-2019	2020-2022	2023	2024
	in mrd euro		gemiddelde jaarlijkse groei in %				in mrd euro		gemiddelde jaarlijkse groei in %			
Spec. zakelijke diensten	18	27	6,2	4,9	3,9	2,2	41	58	1,8	8,0	0,8	4,2
Financiële diensten	18	19	2,9	1,2	-2,7	-1,1	34	29	-4,0	1,4	-4,0	-2,0
Groothandel	17	19	3,6	0,9	-0,6	0,7	43	51	3,7	3,9	-6,3	0,2
Informatie en communicatie	11	18	6,5	9,1	3,1	1,0	20	29	3,6	7,6	0,5	3,8
Overige zakelijke diensten	11	16	6,3	4,4	3,9	1,9	42	42	4,8	-2,0	-5,4	-2,2
Onroerend goed	9	11	5,0	1,6	0,5	-1,4	38	42	0,5	1,8	-1,0	2,3
Zorg	10	11	0,9	1,9	1,0	1,5	57	68	1,9	2,4	2,2	3,8
Industrie	8	10	3,0	4,6	-3,4	3,7	69	88	4,6	4,9	-2,0	-1,5
Overheid	7	8	0,9	1,9	1,2	1,4	46	55	1,4	2,6	1,7	4,8
Detailhandel	6	7	3,2	1,0	-1,1	0,6	29	39	4,3	3,2	1,9	3,8
Vervoer en opslag	6	7	3,8	0,5	0,0	1,2	28	33	2,3	2,4	-1,7	4,8
Onderwijs	6	6	0,9	1,9	1,1	1,4	32	33	0,8	1,2	-2,5	-2,6
Bouw	4	5	8,2	3,1	1,5	-2,2	30	39	6,1	3,2	2,6	-2,7
Horeca	2	3	3,5	0,7	-0,1	0,6	13	14	3,0	-1,6	9,5	-1,2
Cultuur, sport en recreatie	2	3	4,8	0,7	4,5	3,1	7	8	2,5	-0,9	10,4	4,0
Overige diensten	2	2	4,4	0,8	4,3	3,0	6	8	2,9	4,0	1,8	0,1
Energie, water en afval	2	2	1,9	3,1	3,3	5,6	11	13	1,4	2,6	-2,9	4,0
Landbouw	1	1	1,4	-1,3	-1,7	2,5	13	14	1,3	1,4	-1,7	-2,5
Totaal	141	176	4,0	3,0	1,0	1,1	578	665	2,1	2,6	-1,0	1,1

Bron: CBS (bewerking SEO Economisch Onderzoek)

In meer recente jaren vertraagde de groei van de toegevoegde waarde in de MRA (zie tabel 3.1). In de periode 2017-2019 groeide de regionale economie nog met gemiddeld 4,0 procent per jaar, en in de periode 2020-2022 met 3,0 procent (gemiddelde over daling tijdens coronapandemie en herstel daarna). In 2023 en 2024 kwam de groei uit op, respectievelijk, 1,0 en 1,1 procent per jaar. Daarmee ligt het groeitempo van de MRA in 2024 op hetzelfde niveau als in de rest van Nederland. De groeivoorsprong die de MRA in eerdere perioden had, is in de meest recente jaren verdwenen. Dit kan erop wijzen dat de regio sterker dan elders te maken krijgt met grenzen aan verdere economische groei, bijvoorbeeld door krapte op de arbeidsmarkt, ruimtegebrek of druk op infrastructuur.

Afname van de economische groei concentreerde zich in sectoren die eerder juist een voorsprong kenden. Vooral de kennisintensieve dienstensectoren waarin de MRA is gespecialiseerd, schakelden terug in groeitempo. Informatie en communicatie groeide in de periode 2017-2019 met 6,5 procent per jaar en in 2020-2022 zelfs met 9,1 procent, maar in 2024 nog slechts met 1,0 procent. De Specialistische zakelijke diensten zakten van 6,2 procent groei per jaar in de periode 2017-2019 naar 2,2 procent in 2024. De Overige zakelijke diensten volgden eenzelfde patroon. Opvallend is dat deze sectoren in 2024 elders in Nederland juist sneller groeiden dan in de MRA: zowel Specialistische zakelijke diensten als Informatie en communicatie groeiden daar in 2024 met, respectievelijk, 4,2 en 3,8 procent. De sectoren die de economische groei van de MRA jarenlang deden uitkomen boven die in de rest van het land, kennen nu allemaal een relatief bescheiden groei.

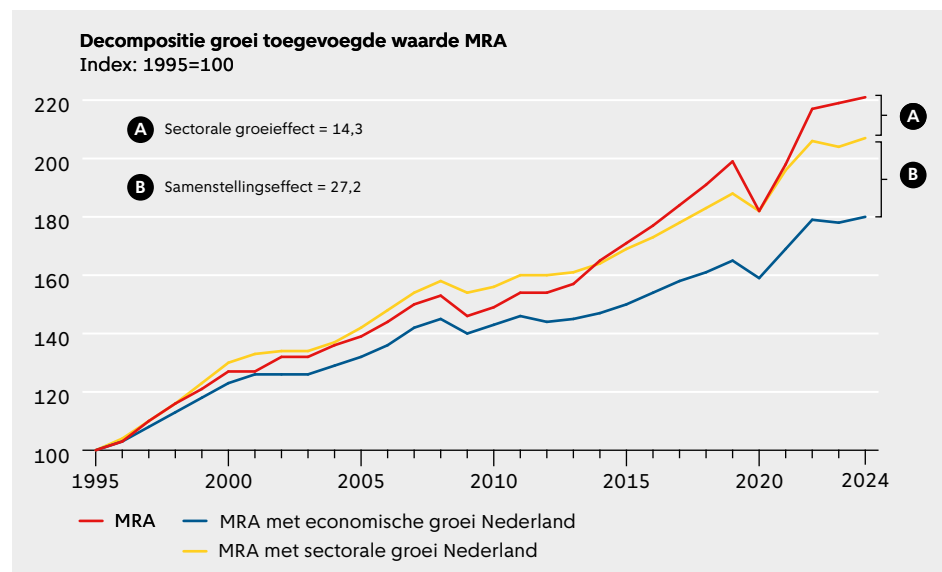
Bij de gematigde groei van de toegevoegde waarde in 2024 vallen enkele sectoren in positieve zin op. De grootste uitschieter is Energie, water en afval. Daar nam de toegevoegde waarde met 5,6 procent toe, ondanks dalende energieprijzen.¹³ Ook de Industrie groeide met 3,7 procent. Cultuur, sport en recreatie laat met 3,1 procent groei opnieuw een plus zien, na sterke schommelingen in de coronajaren. Daartegenover staat een krimp in Bouw, Financiële diensten en Onroerend goed. De relatief omvangrijke sector van Financiële diensten blijft daarmee substantieel achter bij de gemiddelde economische ontwikkeling in de MRA.

Lange-termijn ontwikkelingen MRA vergeleken met Nederland

De slinkende voorsprong in economische groei van de MRA ten opzichte van Nederland kan een tijdelijke dip zijn of een teken van structurele verandering. Dat hangt af van waar die groei voorsprong vandaan kwam. Verschillen in economische groei tussen regio's zijn terug te voeren op twee oorzaken. De eerste is de samenstelling van de economie: een regio groeit sneller als daar relatief veel sectoren zitten die in het algemeen (landelijk) hard groeien. De tweede zijn sectorale groeiverschillen: sectoren kunnen in de ene regio sterker groeien dan in de andere. Samen bepalen deze effecten waarom de toegevoegde waarde in de MRA sterker stijgt dan in Nederland als geheel.

Figuur 3.1 geeft inzicht in het groeiverschil tussen de MRA en Nederland in de periode 1995-2024. De rode lijn laat de ontwikkeling van de MRA zien. De gemiddelde jaarlijkse groei van 2,8 procent vertaalt zich in toegevoegde waarde die in 2024 een omvang had die 2,21 maal zo groot was als in 1995. De blauwe lijn toont de ontwikkeling van Nederland die met gemiddeld 2,0 procent per jaar groeide en daarmee in 2024 een omvang had die 1,80 maal zo groot was als in 1995. Vooral de

Fig. 3.1 Twee derde van voorsprong in economische groei komt door sectorstructuur MRA

Bron: CBS (bewerking SEO Economisch Onderzoek)

samenstelling van de economie (de sectorstructuur) in de MRA verklaart veel van het verschil in de ontwikkeling tussen Nederland en de MRA. Door het samenstellingseffect neemt de omvang van de economie van de MRA in de periode 1995-2024 niet toe met een factor 1,80 maar met 2,07, wat resulteert in een samenstellingseffect van 27,2. Vertaald naar economische groei wordt 0,5 procentpunt van het jaarlijkse groeiverschil van 0,8 procentpunt over de periode 1995-2024 verklaard door dit samenstellingseffect. Dit blijkt uit de afstand tussen de gele (fictieve hulp-) lijn enerzijds en de rode en blauwe lijn anderzijds. De gele lijn laat zien hoe de MRA zich zou hebben ontwikkeld wanneer elke sector in de MRA met hetzelfde tempo zou zijn gegroeid als diezelfde sector in Nederland. Dat de MRA zich dan sneller zou hebben ontwikkeld is het gevolg van het feit dat sectoren die in Nederland relatief hard zijn gegroeid in de MRA zijn oververtegenwoordigd. Het verschil tussen de blauwe en de gele lijn noemen we dan ook het samenstellingseffect: het is de extra groei in de MRA ten gevolge van de unieke sectorale samenstelling (in vergelijking met Nederland). Omdat deze lijn boven de blauwe lijn ligt, blijken sectoren die gemiddeld sterk groeien in Nederland relatief sterk vertegenwoordigd te zijn in de MRA, zoals de sectoren Informatie en communicatie en Specialistische zakelijke diensten.

Fig. 3.2 Sectoren groeien sterker in werkgelegenheid binnen de MRA dan daarbuiten

Bron: CBS (bewerking SEO Economisch Onderzoek)

Daarbovenop komt het sectorale groeiverschil. Dat is zichtbaar in het verschil tussen de gele en de rode lijn. De gele lijn laat immers zien hoe de MRA zich zou ontwikkelen wanneer sectoren de gemiddelde Nederlandse groei per sector zou volgen, terwijl de rode lijn de werkelijke economische groei in de MRA laat zien. Een snellere toename van de rode ten opzichte van de gele lijn wijst erop dat sectoren binnen de MRA gemiddeld sneller groeien dan sectoren elders in Nederland. We zien dat dit met name het geval is geweest in de periode 2008-2019. Dit wijst op een gunstig vestigingsklimaat, met voordelen door nabijheid van bedrijven, kennis en arbeidsaanbod. Tegelijk staan enkele voorwaarden voor verdere groei onder druk, zoals het aanbod van voldoende personeel, bereikbaarheid en de kwaliteit van de leefomgeving. Het samenstellingseffect en het sectorale groei-effect zijn sinds 2019 redelijk constant en wijken daarmee nauwelijks af van de situatie vóór de coronapandemie. Dat laat zien dat de economische groei van de MRA ten opzichte van Nederland sindsdien niet verder is uitgelopen.

Ook de werkgelegenheid groeit in de MRA sterker dan in Nederland als geheel. Figuur 3.2 splitst dat weer uit in de twee effecten. Het samenstellingseffect betekent dat de MRA relatief veel werkgelegenheid heeft in sectoren waar het aantal arbeidsjaren landelijk sneller groeit (verschil tussen de gele en blauwe lijn). Het sectorale groeieffect laat zien dat dezelfde sectoren binnen de MRA sneller in werkgelegenheid groeien dan gemiddeld in Nederland (verschil tussen de rode en gele lijn). Beide effecten dragen dus bij aan een hogere groei van de werkgelegenheid in de MRA dan gemiddeld in Nederland. Ook voor de werkgelegenheid is het sectorale groei-effect met name zichtbaar sinds de start van de Grote Recessie in 2008.

Een vergelijking van figuur 3.1 en figuur 3.2 laat twee belangrijke verschillen zien. Ten eerste is de verhouding tussen de twee effecten omgekeerd: bij de toegevoegde waarde is het samenstellingseffect bijna twee keer zo groot als het sectorale groei-effect, terwijl bij de werkgelegenheid het sectorale groei-effect juist ongeveer twee keer zo groot is als het samenstellingseffect. Ten tweede is de totale voorsprong van de MRA op de rest van Nederland bij de werkgelegenheidsgroei kleiner dan bij de groei van de toegevoegde waarde. Beide verschillen hebben dezelfde verklaring. De MRA is gespecialiseerd in hoogproductieve sectoren, zoals Informatie en communicatie en Specialistische zakelijke diensten. Die specialisatie trekt de groei van de toegevoegde waarde sterk omhoog en zorgt voor een relatief

groot samenstellingseffect. Dat vertaalt zich echter minder direct in werkgelegenheidsgroei: door de gunstige productiviteitsgroei in deze sectoren is voor de extra productie relatief weinig extra arbeid nodig. Het samenstellingseffect bij de werkgelegenheid blijft daardoor beperkt, en daarmee ook het totale verschil in groei. Tegelijk groeit de werkgelegenheid binnen dezelfde sectoren in de MRA wél sneller dan elders in Nederland, omdat de vraag naar producten en diensten van deze sectoren sterker toeneemt in de MRA dan elders in Nederland. Dat verklaart het relatief grote sectorale groei-effect.

Specialisatiepatronen en determinanten van groei

De specifieke sectorstructuur van de MRA heeft sterk bijgedragen aan de gunstige economische groei. Figuur 3.3 laat dat nog eens op een andere manier zien. Sectoren rechts van de verticale stippellijn zijn sterker vertegenwoordigd in de MRA dan elders in Nederland. Sectoren boven de horizontale stippellijn groeien sneller dan het gemiddelde in de MRA. Vooral de sectoren Informatie en communicatie en Specialistische zakelijke diensten vallen op: deze sectoren zijn relatief groot in de MRA en kennen een relatief hoge groei van de toegevoegde waarde. Ook Overige zakelijke diensten kent een bovengemiddelde groei en is relatief sterk vertegenwoordigd in de MRA. Daarmee versterken deze sectoren het samenstellingseffect: de MRA heeft veel bedrijvigheid in sectoren die de afgelopen jaren relatief snel zijn gegroeid.

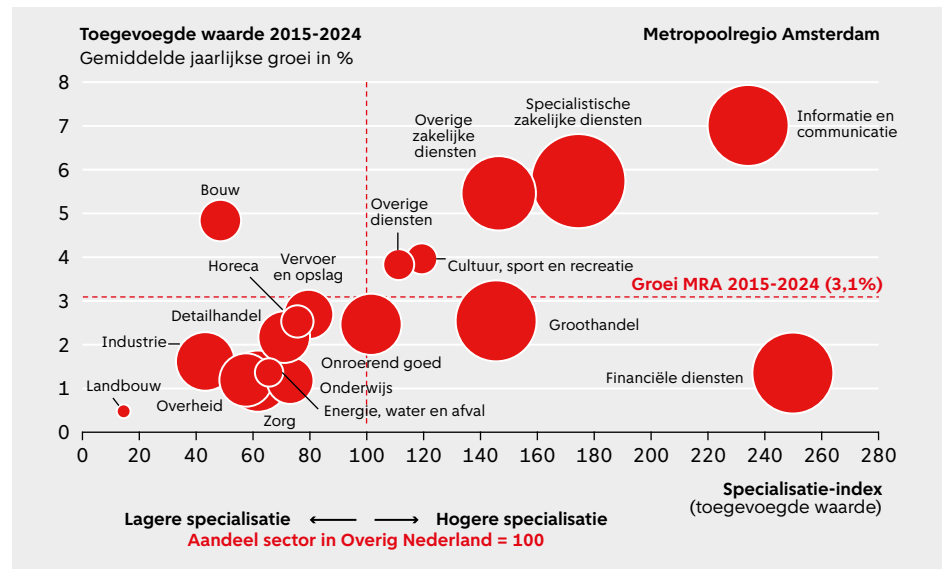
De sector Financiële diensten laat een ander beeld zien. Deze sector is sterk vertegenwoordigd in de MRA, maar de groei van de toegevoegde waarde blijft duidelijk achter bij het gemiddelde. In de Economische Verkenningen van 2025 is beschreven waarom de toegevoegde waarde in deze sector al enkele jaren nauwelijks meer groeit. Door digitalisering regelen klanten steeds meer zelf online, waardoor banken kantoren en filialen hebben gesloten. Nieuwe fintechbedrijven leunen vaak sterk op ICT en Zakelijke diensten. Daardoor verschuift een deel van de dynamiek van de Financiële diensten naar sectoren als Informatie en communicatie en Specialistische zakelijke diensten. Sectoren als Overheid, Zorg en Onderwijs groeien eveneens in beperkte mate, maar zij zijn in de MRA minder sterk vertegenwoordigd dan elders in Nederland. Daardoor bepalen zij in mindere mate de gemiddelde economische groei van de regio. Figuur 3.3 laat zien dat de toekomstige groei van de MRA voor een belangrijk deel samenhangt met de ruimte voor hoogproductieve sectoren om zich verder te ontwikkelen. Zij trekken de gemiddelde economische groei in de MRA immers omhoog en compenseren voor de

stagnatie van groei in andere, vaak maatschappelijk belangrijke sectoren. Tegelijk vraagt deze groei om voldoende ondersteuning vanuit sectoren als Overheid, Onderwijs en Zorg. Deze sectoren leveren voorzieningen, personeel en kennis die nodig zijn om de groei van de regionale economie te kunnen blijven dragen.

De specifieke sectorstructuur van de MRA pakt ook gunstig uit voor de groei van de werkgelegenheid (zie figuur 3.4). De MRA heeft relatief veel werk in sectoren waar het aantal banen de afgelopen jaren snel is gegroeid. Dat geldt vooral voor Informatie en communicatie en voor de Specialistische zakelijke diensten. Deze sectoren liggen rechts van de verticale lijn en boven de gemiddelde groei van de werkgelegenheid in de MRA. Zij zijn dus sterker vertegenwoordigd dan gemiddeld in Nederland en kennen tegelijk een bovengemiddelde groei in werkgelegenheid.

Financiële diensten vormen ook bij werkgelegenheid een uitzondering binnen het specialisatieprofiel van de MRA. De sector is sterk vertegenwoordigd in de regio, maar de groei van de werkgelegenheid blijft achter

Fig. 3.3 Specialistische zakelijke diensten en ICT als motoren van economische groei

* Grootte van bol: omvang toegevoegde waarde 2024
Bron: CBS (bewerking SEO Economisch Onderzoek)

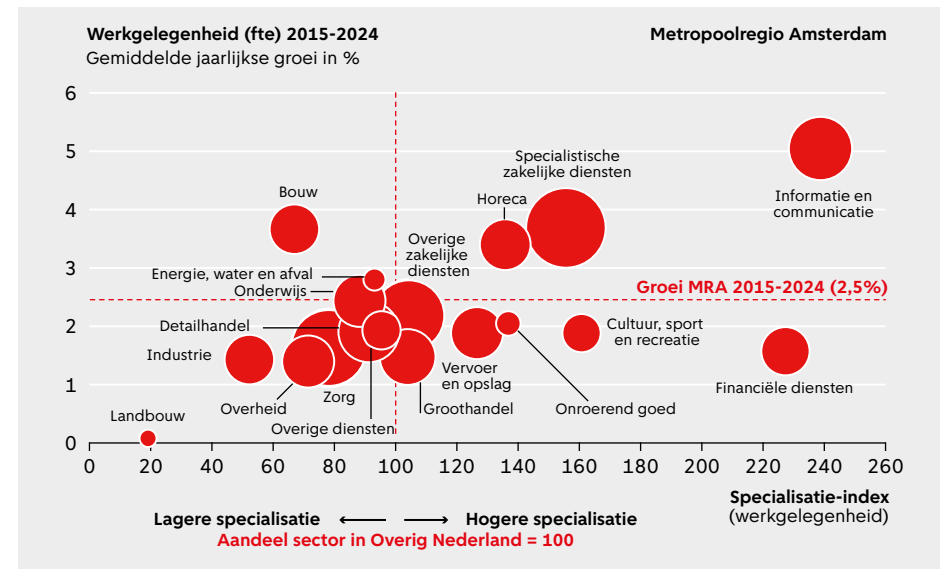
bij het MRA-gemiddelde. Daarmee draagt deze sector minder bij aan de banengroei dan op basis van de omvang en specialisatiegraad zou kunnen worden verwacht. Dit sluit aan bij het eerder geschetste beeld van de financiële sector, de sector blijft een groot onderdeel van de regionale economie, maar is sinds de start van de Grote Recessie in 2008 niet langer een motor van regionale groei.

De sectoren Bouw en Energie, water en afval laten een tegengesteld patroon zien. In deze sectoren groeit de werkgelegenheid relatief snel, maar hun aandeel in de MRA is kleiner dan gemiddeld in Nederland. Daardoor leveren zij een minder grote bijdrage aan de totale werkgelegenheidsgroei in de regio dan hun groeitempo doet vermoeden.

Economische ontwikkeling en structuur in Europees perspectief

In vergelijking met andere Europese stedelijke regio's doet de MRA het economisch goed. Figuur 3.5 laat zien dat de toegevoegde waarde in de MRA sinds 2011 sneller toeneemt dan elders in Europa. Tot 2011 liep de ontwikkeling ongeveer gelijk op met het Europese stedelijke gemiddelde. Daarna groeit de MRA duidelijk sneller dan gemiddeld. In 2024 lag de

Fig. 3.4 ICT en Specialistische zakelijke diensten trekken de groei in werkgelegenheid in de MRA

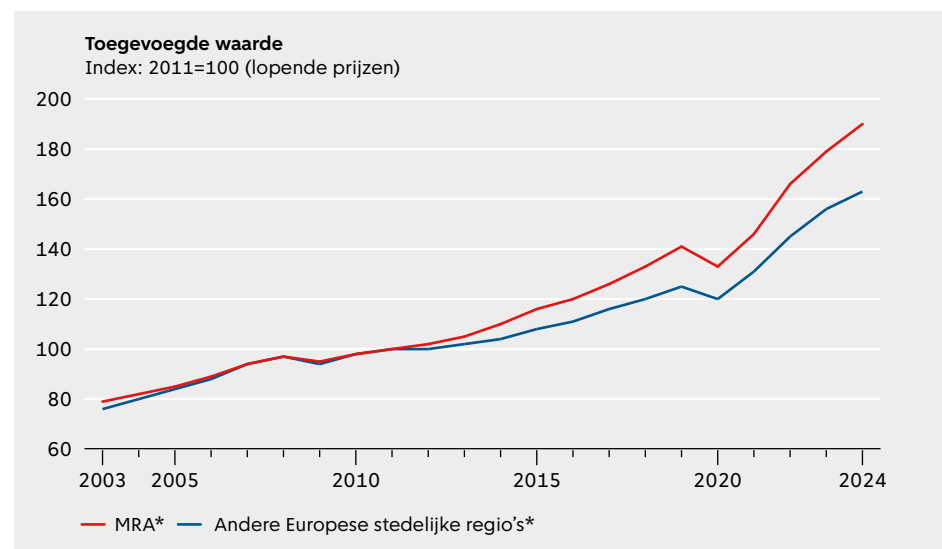

* Grootte van bol: omvang werkgelegenheid (fte) 2024
Bron: CBS (bewerking SEO Economisch Onderzoek)

toegevoegde waarde in de MRA, gemeten vanaf 2011 in lopende prijzen, ongeveer 16 procent hoger dan in de vergelijkingsgroep van Europese stedelijke regio's. Dit wijst op een relatief gunstig economisch klimaat in de MRA. De regio weet binnen Europa meer economische groei te realiseren dan gemiddeld. Daarbij past de kanttekening dat de cijfers niet zijn gecorrigeerd voor inflatie, waardoor de reële verschillen in economische groei minder groot zijn dan de figuur suggereert.

Als we kijken naar de specialisatie van de MRA in vergelijking met andere Europese stedelijke regio's dan springt vooral de sector Zakelijke Diensten eruit (zie figuur 3.6). Deze relatief grote sector heeft een specialisatie-index van ruim boven de 100 en groeit sneller dan het MRA-gemiddelde. Daarmee onderscheidt de MRA zich in Europees stedelijk perspectief vooral in de Zakelijke diensten. De MRA heeft ook een lichte specialisatie in Handel, vervoer en horeca en in Maatschappelijke sectoren. Deze sectoren liggen rond of net boven de grens van 100 op de specialisatie-index. Hun groei blijft in figuur 3.6 wel onder het gemiddelde van de MRA. Ze dragen dus bij aan de omvang en breedte van de economie, maar

Fig. 3.5 Sinds 2011 een snellere economische groei dan gemiddeld in Europese stedelijke regio's

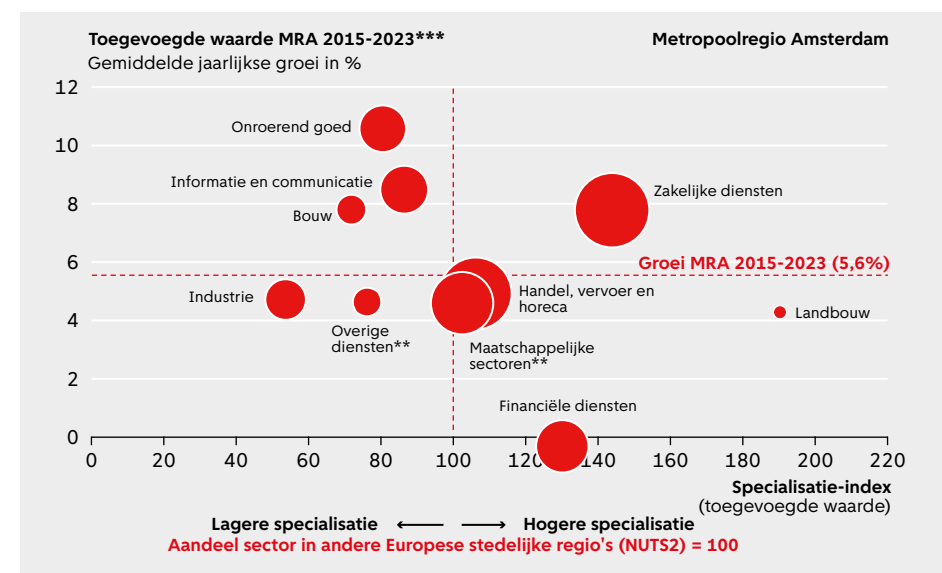

* NUTS2-regio's in Europa. Voor de MRA worden de cijfers van Noord-Holland gebruikt. 'Andere Europese stedelijke regio's' is een gewogen gemiddelde van overige stedelijke regio's in Europa.
Bron: Eurostat (bewerking SEO Economisch Onderzoek)

verklaren niet de bovengemiddelde groei van de MRA ten opzichte van andere Europese stedelijke regio's.

De positie van de ICT-sector vraagt om enige nuancering. In vergelijking met Nederland is de MRA sterk gespecialiseerd in ICT, maar in Europees stedelijk perspectief valt dit minder op. Veel stedelijke regio's in Europa hebben een grote ICT-sector. De MRA onderscheidt zich in Europa dus minder op ICT dan nationaal. Figuur 3.6 laat daarnaast zien dat specialisatie niet altijd samengaat met groei. Financiële diensten zijn in Europees perspectief bovengemiddeld vertegenwoordigd in de MRA, maar de groei van de toegevoegde waarde blijft duidelijk achter. Landbouw valt op door een hoge specialisatie-index, maar dit beeld hangt samen met de gebruikte NUTS2-indeling.¹⁴

Fig. 3.6 Ook in Europees perspectief onderscheidt de MRA zich in zakelijke diensten

* Grootte van bol: toegevoegde waarde Noord-Holland (NUTS2) in 2023.

** Overige diensten zijn Cultuur, sport en recreatie, Overige dienstverlening, Huishoudens en Extraterritoriale organisaties. Maatschappelijke sectoren betreffen de Overheid, het Onderwijs en de Zorg.

*** Toegevoegde waarde in lopende prijzen (geen prijscorrectie).

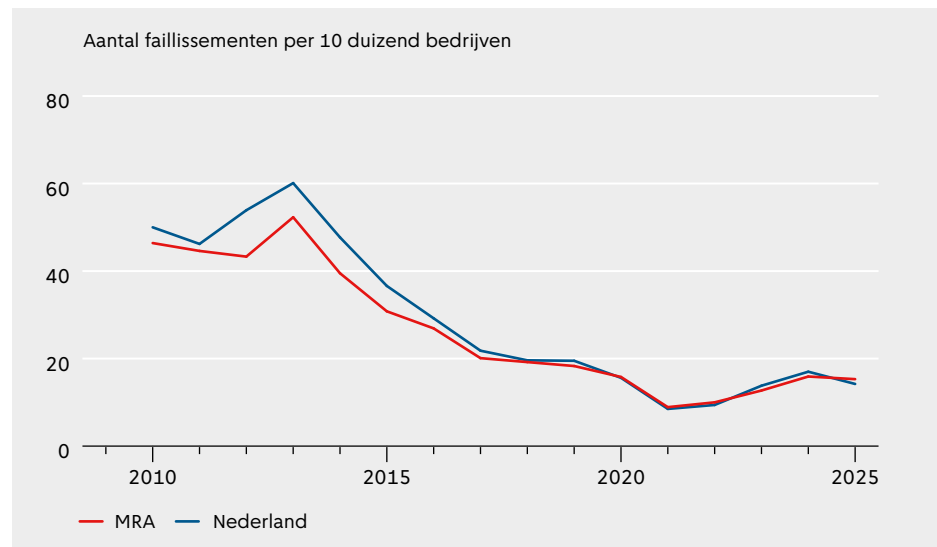
NB. De sectoren in de figuur zijn samengestelde sectoren zoals beschikbaar in de Eurostat data.

Bron: Eurostat (bewerking SEO Economisch Onderzoek)

3.2 Bedrijvendynamiek

De bedrijvendynamiek laat zien hoe de regionale economie zich ontwikkelt en vernieuwt. Nieuwe bedrijfsvestigingen zorgen voor extra bedrijvigheid, werkgelegenheid en nieuwe ideeën. Tegelijk verdwijnen of stoppen vestigingen wanneer markten veranderen, bedrijven samengaan of activiteiten niet langer rendabel zijn. Deze voortdurende vervanging van oude door nieuwe bedrijvigheid, ook wel creatieve destructie genoemd, geldt als een belangrijke motor van economische groei (zie bijvoorbeeld het werk van Schumpeter, 1934; Aghion en Howitt, 1992; en Aghion et al., 2021). Onderzoek van het CPB (2025) laat zien dat dit proces in Nederland verzwakt. Steeds minder bedrijven gaan failliet en er worden steeds minder nieuwe bedrijven opgericht. Hierdoor neemt de banendynamiek af, met uitzondering van de meer exportgerichte sectoren. Tegen die landelijke achtergrond is het beeld voor de MRA relevant: waar groeit de bedrijvendynamiek nog wel en waar blijft deze achter? Faillissementen zijn daar onderdeel van, omdat zij laten zien waar de concurrentie toeneemt.

Fig. 3.7 Aantal faillissementen blijft historisch laag

Bron: CBS (bewerking SEO Economisch Onderzoek)

Faillissementen, opgerichte en opgeheven bedrijfsvestigingen

In de MRA gaan de afgelopen jaren steeds minder bedrijven failliet (zie figuur 3.7). Na een piek rond 2013 tijdens de nasleep van de kredietcrisis en op het hoogtepunt van de eurocrisis, nam het aantal faillissementen jarenlang af. Tijdens de coronapandemie zette die daling door. Dat kwam mede door steunmaatregelen van de overheid, waardoor bedrijven met financiële problemen (tijdelijk) overeind konden blijven. Inmiddels gaat per jaar minder dan 2 promille van de bedrijven failliet.

Na het afbouwen van de coronasteunmaatregelen liep het aantal faillissementen licht op, doordat uitgestelde faillissementen zich alsnog manifesteerden. De stijging bleef echter beperkt: het niveau bleef ruim onder dat van rond de Grote Recessie (2010-2013). In 2025 daalt het aantal faillissementen opnieuw, zij het marginaal. Daarmee lijkt de tijdelijke correctie van na de coronapandemie af te nemen en sluit de ontwikkeling weer aan bij de dalende trend op langere termijn. De lijnen voor de MRA en Nederland liggen dicht bij elkaar, wat erop wijst dat de regio wat betreft het aantal faillissementen geen afwijkend patroon kent.

Per saldo neemt het aantal bedrijfsvestigingen in de MRA in de meeste sectoren toe (figuur 3.8). In vrijwel alle dienstensectoren ligt het aantal gestarte vestigingen hoger dan het aantal gestopte vestigingen. Dit past bij een economie waarin nieuwe bedrijvigheid ontstaat en bestaande vestigingen verdwijnen, samengaan of van vorm veranderen. Een positief saldo wijst op groei van de bedrijvigheid binnen een sector. Een negatief saldo laat zien dat er meer vestigingen stoppen dan starten.

De toename van het aantal vestigingen is vooral groot in de Specialistische zakelijke diensten. Deze sector steekt duidelijk boven de andere sectoren uit en laat in de MRA ook een veel groter positief saldo zien dan landelijk. Ook in de sectoren Informatie en communicatie, Detailhandel en Cultuur, sport en recreatie is het aantal vestigingen flink toegenomen. In veel van deze sectoren is het saldo in de MRA per 10 duizend inwoners hoger dan dat voor Nederland. Dat sluit aan bij de sterke positie van de MRA in kennisintensieve en dienstensectoren.

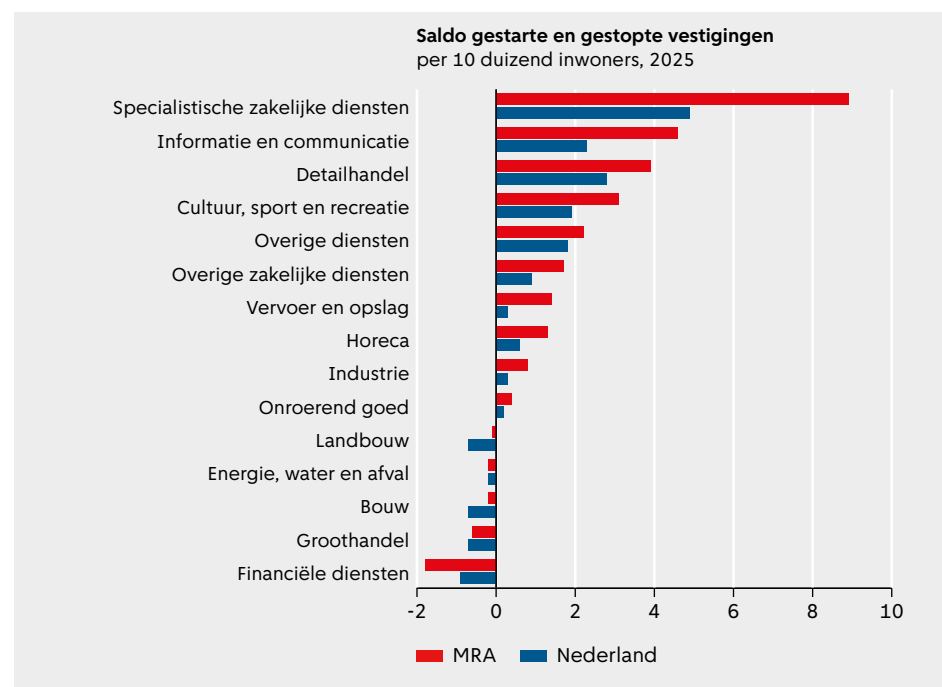
In enkele sectoren komen er per saldo weinig of geen nieuwe bedrijfsvestigingen bij. Financiële diensten vallen het meest op: daar is het saldo in de MRA duidelijk negatief en ook lager dan landelijk. Ook in de sectoren Groothandel, Bouw, Energie, water en afval en Landbouw ligt het saldo van gestarte en gestopte bedrijfsvestigingen rond of onder nul.

De Industrie laat in de MRA nog een klein positief saldo zien. Een beperkte vestigingsdynamiek is niet per sé ongunstig: in kapitaalintensieve sectoren ontstaan van nature minder snel nieuwe vestigingen, waardoor creatieve destructie zich daar lastiger voltrekt.

Figuur 3.9 laat zien dat de meeste bedrijvendynamiek in 2025 in de MRA in de dienstensectoren zit. Vooral in Specialistische zakelijke diensten starten veel vestigingen per 10 duizend inwoners. Ook de sectoren Detailhandel, Informatie en communicatie en Overige zakelijke diensten kennen relatief veel starters. In Landbouw en Energie, water en afval en Industrie is de dynamiek daarentegen beperkt. Dit past bij een beeld dat in kapitaalintensieve sectoren minder makkelijk nieuwe vestigingen ontstaan. Het starten van een vestiging vraagt in die sectoren vaker om ruimte, investeringen in machines, logistiek of vergunningen.

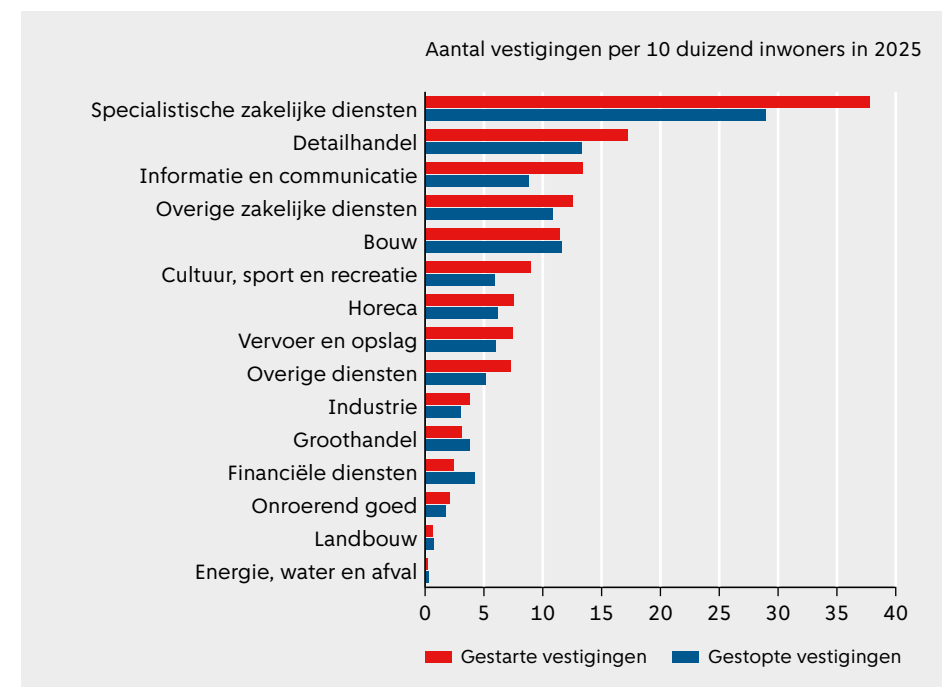
In historisch perspectief neemt de bedrijvendynamiek in de MRA af. Het aantal faillissementen ligt al jaren laag en ook het saldo van gestarte en gestopte vestigingen is kleiner dan enkele jaren geleden. Daarmee volgt de regio de landelijke trend van verzwakkende creatieve destructie die het CPB beschrijft. Binnen Nederland blijft de MRA wel relatief dynamisch: in de meeste dienstensectoren komen er per 10 duizend inwoners meer vestigingen bij dan landelijk. Die dynamiek concentreert zich in de kennisintensieve diensten waarin de regio is gespecialiseerd, terwijl in kapitaalintensieve sectoren als Industrie, Landbouw en Energie, water en afval weinig vestigingen starten en stoppen. De economische vernieuwing is dus niet verdwenen, maar zwakt af en leunt op een smal deel van de economie.

Fig. 3.8 Vestigingengroei met name in specialistische zakelijke diensten

Bron: CBS (bewerking SEO Economisch Onderzoek)

Fig. 3.9 De grootste bedrijvendynamiek in de zakelijke dienstensectoren

Bron: CBS (bewerking SEO Economisch Onderzoek)

3.3 Arbeidsproductiviteit

Arbeidsproductiviteit laat zien hoeveel economische waarde er per arbeidseenheid wordt toegevoegd. In een regio met een krappe arbeidsmarkt wordt dat steeds belangrijker. Als de arbeidsproductiviteit stijgt, kan de economie verder groeien zonder dat daar extra arbeid voor nodig is. Dat is belangrijk voor de MRA en voor heel Nederland, omdat de groei van de toegevoegde waarde afvlakt en extra arbeid niet vanzelfsprekend beschikbaar is.

Tabel 3.2 Arbeidsproductiviteitsgroei per sector (in constante prijzen)

	MRA					Overig Nederland				
	2014- 2016	2017- 2019	2020- 2022	2023	2024	2014- 2016	2017- 2019	2020- 2022	2023	2024
	gemiddelde jaarlijkse groei in %					gemiddelde jaarlijkse groei in %				
Landbouw	3,9	0,1	-1,4	1,3	3,8	3,9	-0,8	2,6	-2,1	-1,7
Industrie	-1,3	1,2	3,5	-6,2	3,7	2,0	2,2	3,5	-3,6	-1,8
Energie, water en afval	-3,6	1,3	1,6	-6,2	-1,2	3,5	-1,1	0,0	-8,5	-2,7
Bouw	5,6	2,4	-0,6	-3,7	-3,6	6,5	1,9	-0,9	-0,3	-4,4
Groothandel	3,7	1,3	-0,5	-1,9	-0,1	2,3	1,4	2,5	-6,4	0,0
Detailhandel	1,2	0,6	-0,2	-2,0	0,7	2,1	2,2	2,1	1,1	3,6
Vervoer en opslag	3,4	0,6	1,5	-6,8	0,8	-0,9	-0,6	0,1	-2,9	4,7
Horeca	-1,5	-1,8	2,9	-6,5	-0,3	0,2	-1,2	-2,4	5,7	-2,1
Informatie en communicatie	2,2	1,0	3,9	-0,8	0,8	-0,1	0,2	4,5	-2,9	3,0
Financiële diensten	5,0	2,6	-1,6	-6,7	-4,4	2,7	-0,6	-0,2	-5,6	-5,5
Onroerend goed	1,6	2,2	-0,6	-0,1	-2,4	1,3	0,2	0,0	-4,8	1,1
Specialistische zakelijke diensten	4,2	2,5	1,2	-0,9	0,8	0,3	-0,8	5,1	-2,8	2,6
Overige zakelijke diensten	1,8	0,5	7,1	3,0	5,7	2,3	0,8	-2,1	-2,5	0,4
Overheid	2,1	0,1	-0,9	-1,2	-2,2	0,7	0,9	0,7	-1,9	1,0
Onderwijs	-0,8	-1,4	-1,7	-1,1	0,8	-0,4	-0,7	-1,9	-4,3	-3,4
Zorg	1,2	-1,0	-0,7	-0,2	-0,2	2,2	-1,0	-0,4	0,2	1,7
Cultuur, sport en recreatie	0,3	2,0	1,3	3,6	-0,2	-0,8	-0,6	0,0	3,9	0,4
Overige diensten	0,7	1,1	-0,6	5,7	1,8	-0,4	0,5	5,0	-1,1	-1,4
Totaal	1,9	0,7	1,4	-1,9	0,3	0,7	-0,4	0,8	-2,7	0,1

Bron: CBS (bewerking SEO Economisch Onderzoek)

Recente ontwikkelingen in arbeidsproductiviteit

De groei van de arbeidsproductiviteit neemt de laatste jaren steeds verder af, zowel in de MRA als in Nederland (zie ook SER, 2025). In 2024 kende de MRA een bescheiden arbeidsproductiviteitsgroei van 0,3 procent na een daling van 1,9 procent in 2023 (zie tabel 3.2). Van een structurele groei van de arbeidsproductiviteit is daarmee nauwelijks sprake meer, wel van herstel na de terugval in het jaar ervoor. Overig Nederland toont een soortgelijk beeld: een groei van 0,1 procent in 2024 na een daling van 2,7 procent in 2023. Tabel 3.2 plaatst deze recente cijfers in het perspectief van de economische ontwikkeling vanaf de kredietcrisis. In de periode 2014-2016 groeide de arbeidsproductiviteit in de MRA nog met gemiddeld 1,9 procent per jaar. In de perioden daarna ligt het groeitempo duidelijk lager. De voorsprong die de MRA heeft in arbeidsproductiviteitsgroei op Overig Nederland blijft in vrijwel alle perioden bestaan, maar die groei daalt wel in de MRA en Overig Nederland.

Achter de gemiddelde arbeidsproductiviteitsgroei in de MRA en Overig Nederland bestaan duidelijke verschillen tussen sectoren. In de MRA groeide de arbeidsproductiviteit in 2024 vooral in de Overige zakelijke diensten, Landbouw en Industrie. In deze sectoren nam de toegevoegde waarde per arbeidsjaar nog toe met meer dan 3,5 procent. Daar staat tegenover dat verschillende andere sectoren juist een daling van de arbeidsproductiviteit lieten zien, ofwel een vermindering van de toegevoegde waarde per eenheid ingezette arbeid. Dat geldt vooral voor Financiële diensten, Bouw, Onroerend goed en Overheid, met een daling van meer dan 2 procent. Ook in de Horeca bleef de productiviteitsontwikkeling zwak, na eerdere sterke schommelingen tijdens en rond de coronapandemie.

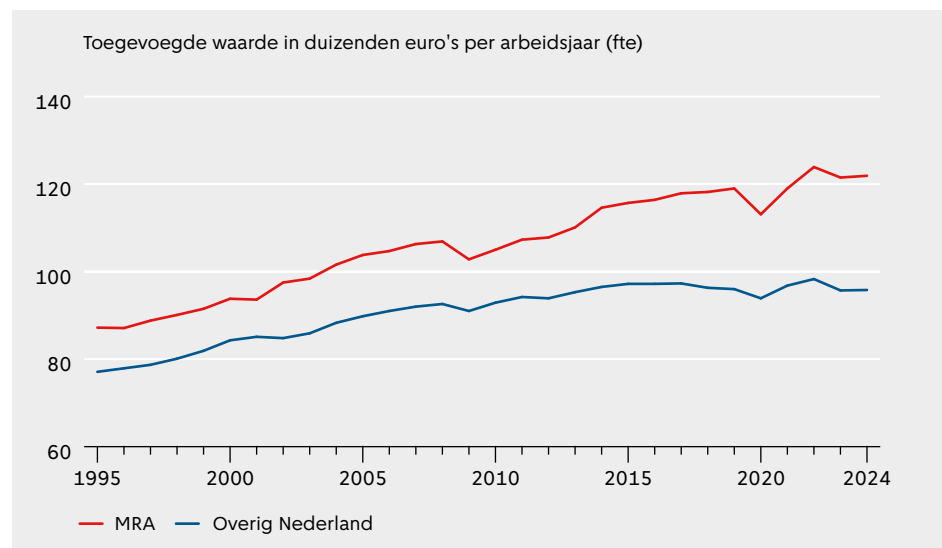
Een vergelijkbaar beeld is er als we kijken naar de langere termijn. Ook daar zien we een afvlakking van de productiviteitsgroei en een verschillend beeld voor sectoren. Een deel van de MRA-economie laat nog productiviteitswinst zien, vooral in enkele zakelijke en meer kapitaalintensieve sectoren. Tegelijkertijd staat de arbeidsproductiviteit in verschillende grote sectoren onder druk. Dat geldt met name voor Financiële diensten, waar de productiviteit al meerdere jaren daalt, en voor sectoren als Bouw, Horeca, Onroerend goed en Overheid. Deze ontwikkeling beperkt de ruimte voor economische groei wanneer ook de arbeidsmarkt krap blijft.

Langetermijntrends in arbeidsproductiviteit

Het niveau van arbeidsproductiviteit, ofwel de toegevoegde waarde per arbeidsjaar, ligt in de MRA al langere tijd hoger dan het landelijk gemiddelde. Een arbeidsjaar staat daarbij gelijk aan één voltijd baan gedurende een heel jaar, deeltijdbanen tellen naar rato mee. Figuur 3.10 laat zien dat het verschil in de loop der jaren groter is geworden. Per arbeidsjaar wordt in de MRA meer economische waarde toegevoegd dan gemiddeld in Nederland. Dat hangt samen met twee factoren. Binnen sectoren is de arbeidsproductiviteit in de MRA sterker gegroeid dan daarbuiten (sectoraal groei-effect). Daarnaast zijn sectoren waar de toegevoegde waarde per gewerkt arbeidsjaar al relatief hoog ligt relatief sterk vertegenwoordigd in de MRA (samenstellingseffect). Op die manier trekt de specifieke sectorstructuur van de MRA de gemiddelde arbeidsproductiviteit omhoog (zie ook figuur 3.12).

Figuur 3.11 maakt nogmaals duidelijk dat de arbeidsproductiviteitsgroei op langere termijn afvlakt. In de periode 1996-2008 groeide de arbeidsproductiviteit in de MRA nog met ruim 1,5 procent per jaar. In 2009-2014 lag de groei lager, rond 1,2 procent. In de periode 2015-2019 nam deze verder af tot ongeveer 0,8 procent. In de meest recente

Fig. 3.10 Verschuif in arbeidsproductiviteit tussen MRA en Nederland wordt groter

Bron: CBS (bewerking SEO Economisch Onderzoek)

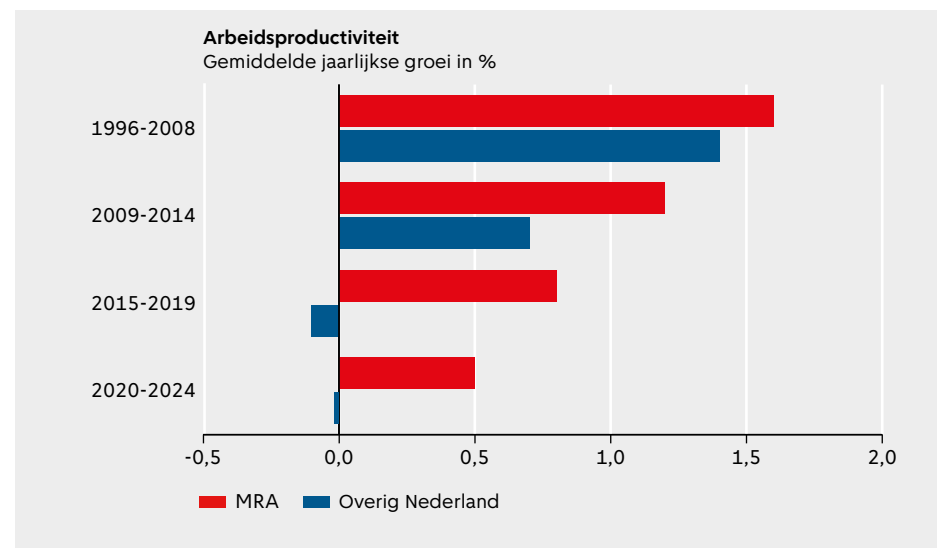
periode, 2020-2024, komt de gemiddelde jaarlijkse groei uit rond 0,5 procent. Daarmee is de groei nog steeds positief, maar ligt het groeitempo duidelijk lager dan in eerdere perioden.

De MRA blijft in alle perioden gunstiger scoren op arbeidsproductiviteit dan gemiddeld in Nederland. In Overig Nederland lag de groei in de periode 1996-2008 nog rond 1,4 procent per jaar, waarna deze afnam tot ongeveer 0,7 procent per jaar in 2009-2014. Sinds 2015 is de gemiddelde groei in Overig Nederland zelfs licht negatief. Dit betekent dat de toegevoegde waarde per arbeidsjaar gemiddeld daalt. De MRA weet deze daling vooralsnog te voorkomen.

Specialisatiepatronen en determinanten van groei

De MRA biedt relatief veel werkgelegenheid in sectoren waar de arbeidsproductiviteit sneller groeit dan gemiddeld. Figuur 3.12 zet de specialisatiegraad per sector voor de periode tussen 2015 en 2024 af tegen de gemiddelde jaarlijkse groei van de arbeidsproductiviteit. Sectoren rechts van de verticale rode stippellijn zijn in de MRA sterker vertegenwoordigd dan elders in Nederland. De horizontale rode stippellijn geeft de gemiddelde arbeidsproductiviteitsgroei in de MRA

Fig. 3.11 Zichtbare afname in arbeidsproductiviteitsontwikkeling over de tijd

Bron: CBS (bewerking SEO Economisch Onderzoek)

weer. De grootte van de bollen laat zien hoeveel werkgelegenheid een sector in de regio biedt.

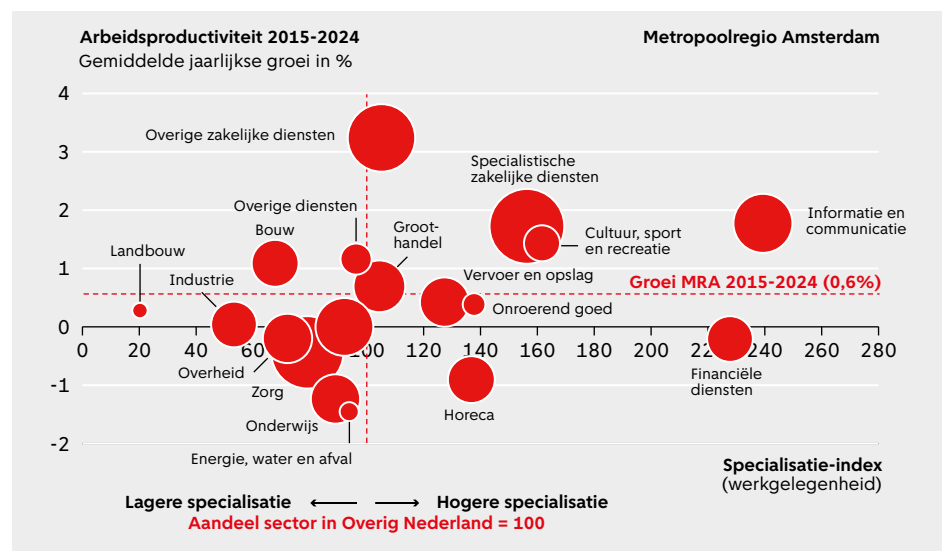
Voorals Zakelijke diensten en ICT bepalen het relatief positieve beeld in de MRA. De sector Overige zakelijke diensten kent de hoogste groei van de arbeidsproductiviteit bij een gemiddeld niveau van specialisatie in de MRA. De sectoren Informatie en communicatie en Specialistische zakelijke diensten combineren een hoge specialisatiegraad met een bovengemiddelde productiviteitsgroei. Deze sectoren hebben bovendien een groot aandeel in de werkgelegenheid. Daardoor dragen zij duidelijk bij aan de gemiddeld gunstige arbeidsproductiviteitsontwikkeling in de MRA.

De figuur laat ook zien dat de arbeidsproductiviteitsgroei niet evenredig is verdeeld over sectoren. De sector Financiële diensten is sterk vertegenwoordigd in de MRA, maar de arbeidsproductiviteit ontwikkelt zich in deze sector minder gunstig dan gemiddeld. Ook de sectoren Horeca, Onderwijs en Zorg blijven achter in arbeidsproductiviteitsontwikkeling. Dat zijn allemaal arbeidsintensieve sectoren,

waarin het vaak moeilijker is om met dezelfde inzet van arbeid meer toegevoegde waarde te creëren. Dit staat in de literatuur ook wel bekend als de wet van Baumol (1967). De sectorstructuur van de MRA is voor de arbeidsproductiviteitsontwikkeling relatief gunstig, maar dit leunt vooral op de sectoren ICT en Zakelijke diensten.

Tussen werkgelegenheid en arbeidsproductiviteit bestaat een natuurlijke spanning. In theorie kunnen beide tegelijkertijd toenemen, maar in de praktijk is dat niet vanzelfsprekend (zie De Groot, 2000). Wanneer de arbeidsproductiviteit in een sector stijgt, kan dezelfde productie met minder arbeidsuren worden gemaakt. De werkgelegenheid groeit dan alleen verder als de vraag naar producten of diensten in die sector voldoende toeneemt (bijvoorbeeld door toegenomen koopkracht of een verbeterde concurrentiepositie). In sectoren waar de arbeidsproductiviteit minder snel stijgt, blijft de vraag naar arbeid vaak groter, bijvoorbeeld in de Horeca, Zorg, Onderwijs en delen van de Overheid. Als deze arbeidsintensieve sectoren een groter aandeel krijgen in de totale werkgelegenheid, dan drukt dat de gemiddelde arbeidsproductiviteitsgroei.

Fig. 3.12 Productiviteitsgroei gedreven door hoogwaardige dienstensectoren

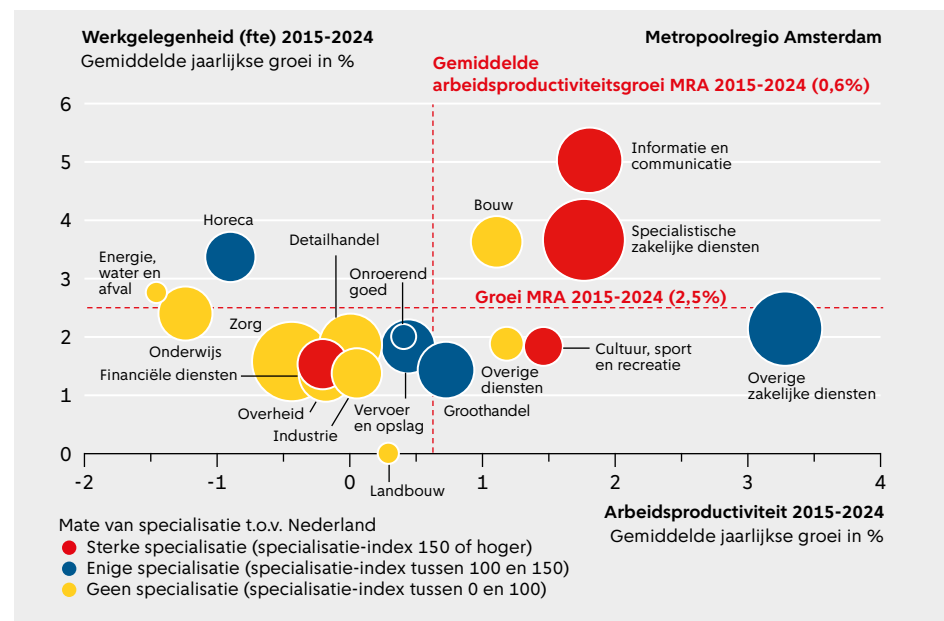
* Grootte van bol: omvang werkgelegenheid (fte) 2024
Bron: CBS (bewerking SEO Economisch Onderzoek)

Deze spanning is ook zichtbaar in de MRA. Figuur 3.13 zet per sector de gemiddelde jaarlijkse groei van de werkgelegenheid af tegen de gemiddelde jaarlijkse groei van de arbeidsproductiviteit tussen 2015 en 2024. De verticale rode stippellijn geeft de gemiddelde arbeidsproductiviteitsgroei in de MRA weer. De horizontale rode stippellijn geeft de gemiddelde werkgelegenheidsgroei in de MRA weer. De grootte van de bol laat zien hoeveel werkgelegenheid een sector in de regio heeft. De kleuren geven de specialisatiegraad van sectoren weer: in rode sectoren is de MRA het sterkst gespecialiseerd ten opzichte van Nederland, in blauwe sectoren is de MRA licht gespecialiseerd. De grijze sectoren zijn in de MRA juist minder vertegenwoordigd dan gemiddeld in Nederland.

Voor de meeste sectoren bestaat een negatief verband tussen ontwikkelingen in werkgelegenheid enerzijds en ontwikkelingen in arbeidsproductiviteit anderzijds. Dit verband wordt in figuur 3.13 zichtbaar wanneer de sectoren Bouw, Informatie en communicatie en Specialistische zakelijke diensten buiten beschouwing blijven: de overige sectoren liggen dan globaal op een dalende lijn, van linksboven (sterke werkgelegenheidsgroei, dalende productiviteit) naar rechtsonder (beperkte werkgelegenheidsgroei, stijgende productiviteit).

In de sectoren Energie, water en afval en Horeca groeide de werkgelegenheid bovengemiddeld, maar daalde tegelijkertijd de arbeidsproductiviteit. Voor de Horeca past dat bij een sector waar arbeid moeilijk te vervangen is door technologie en de arbeidsproductiviteit doorgaans langzaam stijgt, zoals ook in de sectoren Zorg, Onderwijs en Overheid. Hierdoor bestaat een steeds groter deel van de economie uit arbeidsintensieve dienstverlening. Bij Energie, water en afval speelt naar verwachting iets anders. De sector omvat naast kapitaalintensieve nutsbedrijven ook arbeidsintensievere activiteiten, zoals afvalinzameling en recycling. Bovendien breiden netbeheerders en energiebedrijven hun personeelsbestand uit voor de energietransitie, onder meer voor de uitbreiding van het elektriciteitsnet. Die extra inzet van arbeid vertaalt zich vooralsnog niet in evenredig meer toegevoegde waarde, waardoor de gemeten arbeidsproductiviteit daalt.

Fig. 3.13 Spanning zichtbaar tussen groei in werkgelegenheid en arbeidsproductiviteit

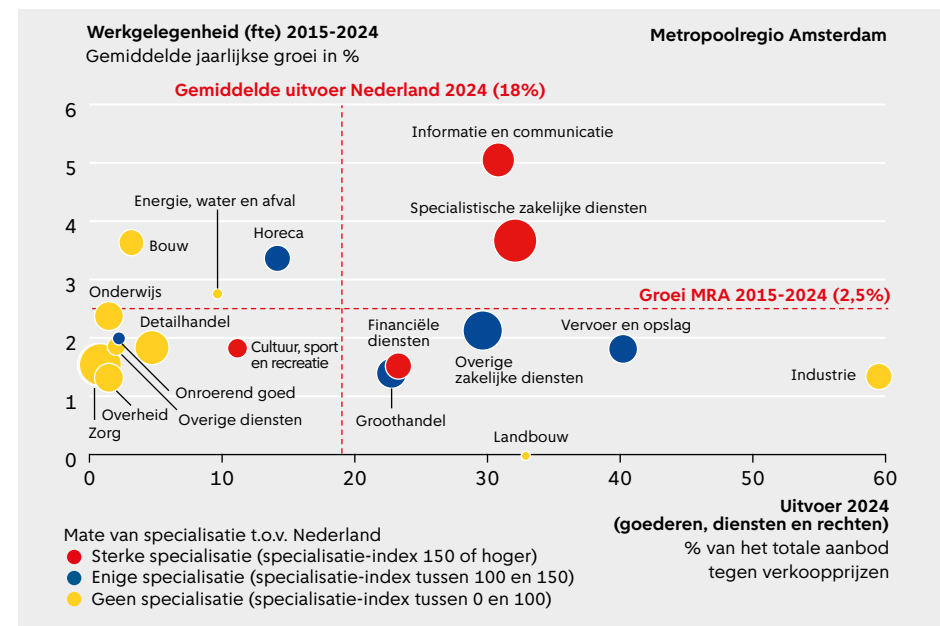

* Grootte van bol: omvang werkgelegenheid (fte) 2024
Bron: CBS (bewerking SEO Economisch Onderzoek)

Maar we zien ook dat enkele van de sterkst gespecialiseerde sectoren in de MRA – de rode bollen in figuur 3.13 – juist een positief verband vertonen tussen de ontwikkeling in werkgelegenheid en de ontwikkeling in arbeidsproductiviteit. Dat zijn de sectoren Informatie en communicatie en Specialistische zakelijke diensten. In de sector Financiële diensten die ook sterk is vertegenwoordigd in de MRA, ligt de ontwikkeling in zowel de arbeidsproductiviteit als de werkgelegenheid onder het gemiddelde in de MRA.

Figuur 3.14 biedt een mogelijke verklaring voor het afwijkende patroon van de sectoren Informatie en communicatie en Specialistische zakelijke diensten. Deze sectoren zijn kennisintensief en sterk internationaal georiënteerd. Zij bedienen grotere markten dan alleen de regionale of landelijke markt en leveren bovendien veel diensten aan elkaar. Bij Informatie en communicatie zien we ook de ontwikkeling van een relatief nieuwe sector die meebeweegt op de golf van een nieuwe General Purpose Technology (zie ook Economische Verkenningen MRA 2016).

Fig. 3.14 Export als ventiel voor spanning tussen werkgelegenheid en productiviteit

* Grootte van bol: omvang werkgelegenheid (fte) 2024
Bron: CBS (bewerking SEO Economisch Onderzoek)

Uitvoer zorgt bij deze sectoren voor extra vraag bovenop de binnenlandse bestedingen en in deze sectoren is de mate van uitvoer bovengemiddeld groot. Een stijgende arbeidsproductiviteit vertaalt zich daardoor niet in minder werk: de vraag groeit hard genoeg om dezelfde of zelfs meer arbeid te blijven inzetten. Productiviteitsgroei en werkgelegenheidsgroei gaan dan samen. Voor de MRA betekent dit een belangrijk voordeel, namelijk minder inherente spanning tussen twee bronnen van economische ontwikkeling. Dit voordeel is afhankelijk van de specialisatie in enkele vooral internationaal georiënteerde en deels opkomende sectoren, met name Informatie en communicatie en Specialistische zakelijke diensten.

Investerings in R&D

Een manier om arbeidsproductiviteit sneller te laten groeien, is door te investeren in vernieuwing. Dit kan via Research & Development (R&D), maar ook via de toepassing van technologie, zoals robotisering en digitalisering. In beide gevallen wordt het aandeel van de factor arbeid in het productieproces kleiner, waardoor de toegevoegde waarde per arbeidsjaar kan toenemen. De totale investeringen in de MRA blijven in omvang achter bij het economische gewicht van de regio. In 2023 vond 18,3 procent van alle Nederlandse investeringen in vaste activa plaats in de MRA, terwijl de regio 21,0 procent van de Nederlandse economie vormde. De investeringsquote lag met 20,7 procent onder het landelijke gemiddelde van 23,3 procent (zie hoofdstuk 1). Dat past bij de sectorstructuur van de MRA: kennisintensieve dienstensectoren kennen een lagere kapitaalintensiteit en creëren relatief veel toegevoegde waarde met beperkte inzet van fysiek kapitaal. De investeringen groeiden tussen 2015 en 2023 wel sneller dan landelijk: 8,5 procent per jaar, tegen 6,6 procent in Nederland.

Ook de formele R&D blijft licht achter bij het economische gewicht van de regio. In 2023 vond 19,1 procent van de Nederlandse investeringen in onderzoek en ontwikkeling plaats in de MRA en lag de R&D-investeringsquote met 1,8 procent net onder het landelijke gemiddelde van 1,9 procent. Dat is verklaarbaar: formele R&D vindt relatief vaak plaats in industriële sectoren, die in de MRA minder sterk vertegenwoordigd zijn dan in regio's met veel hightechindustrie. De R&D-investeringen groeiden met 5,3 procent per jaar overigens wel sneller dan landelijk (4,8 procent). Waar de regio in investeringen vooroploopt, past bij het profiel van een kennisintensieve diensteneconomie. De MRA had in 2023 een aandeel van 23,1 procent in de Nederlandse investeringen in software en databanken, en investeert daarin met 5,5 miljard euro meer dan in formele R&D (3,5 miljard euro).

De MRA investeert in vormen van vernieuwing die passen bij haar sectorstructuur en die de productiviteit in diensten kan verhogen. Het aandeel in de formele R&D is daarbij kleiner dan het economische gewicht van de regio, passend bij haar sectorstructuur. De productiviteitsgroei in de MRA leunt vooral op digitale toepassingen, data en diensteninnovatie, en minder op laboratoriumonderzoek of industriële technologie. Dat past bij de structuur van de regio, al maakt het de productiviteitsontwikkeling ook afhankelijk van een beperkt aantal kennisintensieve dienstensectoren. Daar staat tegenover dat digitale toepassingen breed kunnen doorwerken in andere sectoren.

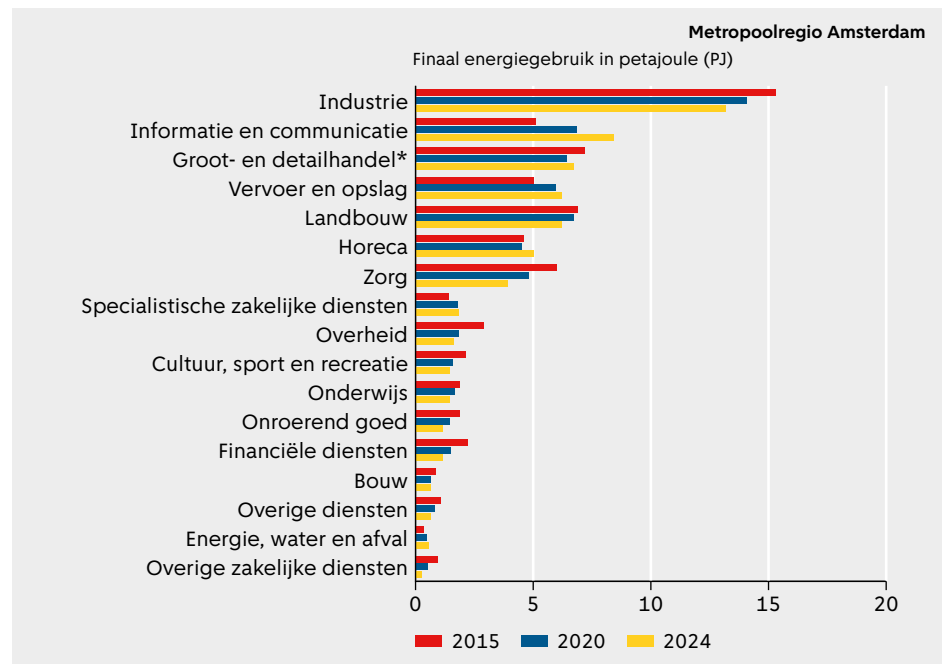
3.4 Energieverbruik

Energieverbruik is nauw verbonden met economische ontwikkeling. Groei vraagt om energie, terwijl de energietransitie juist vraagt om minder verbruik en schonere en duurzame bronnen. Deze paragraaf analyseert de ontwikkeling van het energieverbruik in de MRA en de verduurzaming van de regionale economie.

Trends in energieverbruik

Het finale energieverbruik in de MRA is sinds 2015 in de meeste sectoren afgenomen. Vooral in de Industrie, Landbouw, Zorg, Overheid, Financiële diensten en Onroerend goed ligt het energieverbruik in 2024 lager dan in 2015 (zie figuur 3.15). De Industrie blijft met afstand de grootste energieverbruiker in de regio. Ook na de daling verbruikt de Industrie duidelijk meer dan andere sectoren.

Fig. 3.15 Energieverbruik daalt in de meeste sectoren, industrie blijft grootgebruiker

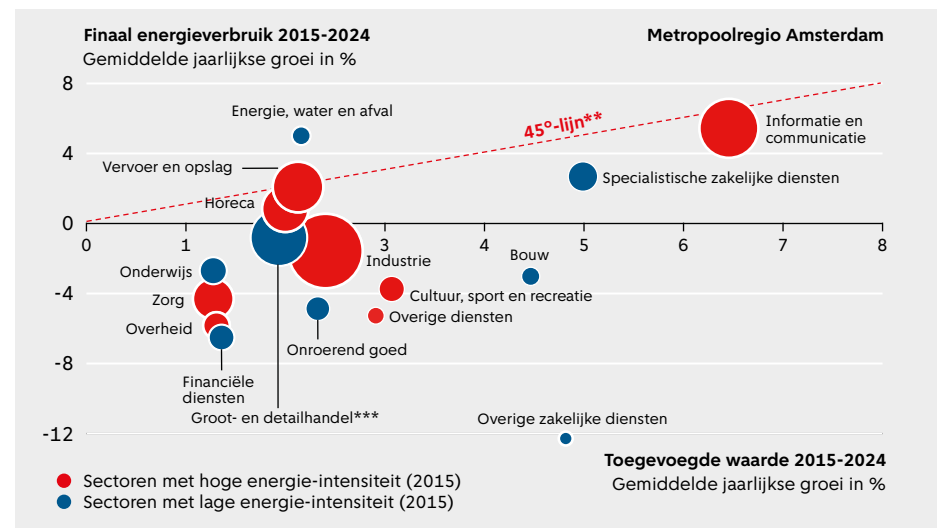

* Gegevens over energieverbruik zijn voor Groot- en detailhandel alleen als totaal beschikbaar.
Bron: Klimaatmonitor (bewerking SEO Economisch Onderzoek)

De daling van het energieverbruik is er echter niet in alle sectoren. Informatie en communicatie vormt de meest duidelijke uitzondering. Het energieverbruik in deze sector is tussen 2015 en 2024 sterk toegenomen en ligt in 2024 significant hoger dan in 2015 en in 2020. Daarmee is de ICT-sector een steeds grotere energieverbruiker binnen de MRA. Ook in Vervoer en opslag ligt het energieverbruik in 2024 hoger dan in 2015. Voor de Horeca en Specialistische zakelijke diensten geldt eveneens dat het verbruik is gestegen ten opzichte van 2015. Bij Energie, water en afval is ook een lichte toename zichtbaar, al blijft de omvang van het verbruik in deze sector beperkt.

Het totale energieverbruik is uiteraard afhankelijk van de omvang van de productie. Een dalend energieverbruik per eenheid product wijst op een verbeterde energie-efficiëntie van de productie. De toenemende energie-efficiëntie zien we terug in figuur 3.16. De meeste sectoren liggen onder de 45-gradenlijn. Dat betekent dat de toegevoegde waarde in die sectoren sneller toenam dan het finale energieverbruik. Anders gezegd: het energieverbruik per euro toegevoegde waarde is gedaald. Dit wijst

Fig. 3.16 Meer economische waarde met minder energie

* Grootte van bol: energieverbruik in 2024.

** De 45°-lijn geeft zicht op de verhouding tussen toename in energieverbruik en groei in toegevoegde waarde.

*** Gegevens over energieverbruik zijn voor Groot- en detailhandel alleen als totaal beschikbaar.

Bron: Klimaatmonitor/CBS (bewerking SEO Economisch Onderzoek)

op een ont koppeling tussen economische groei en energieverbruik. De omvang van de bollen laat de relatieve omvang van het energieverbruik van de sector in 2024 zien. De kleuren geven het onderscheid weer tussen sectoren met een hoge energie-intensiteit (rood) en een lage energie-intensiteit (blauw), gebaseerd op de energie-intensiteit in 2015.

Bij een groot deel van de sectoren gaat deze ont koppeling nog een stap verder. Daar stijgt de toegevoegde waarde, terwijl het energieverbruik in absolute zin daalt. Deze sectoren liggen in figuur 3.16 onder de nullijn. De Industrie is daarvan het beste voorbeeld. De grootste energieverbruiker van de regio combineert een fors lager verbruik dan in 2015 met een hogere toegevoegde waarde. Ook in de Landbouw, Zorg en Overheid daalde het energieverbruik terwijl de productie toenam.

De sector Informatie en communicatie valt op door een sterke groei van zowel de toegevoegde waarde als het energieverbruik. De sector ligt daarmee dicht bij de 45-gradenlijn: de toegevoegde waarde en het energieverbruik groeien in een vergelijkbaar tempo, al blijft de groei van de toegevoegde waarde nog altijd iets groter. Van energiebesparing per euro toegevoegde waarde is in deze sector dus nauwelijks sprake. Dat hangt vermoedelijk samen met de opkomst van datacenters, die deel uitmaken van deze sector en veel elektriciteit vergen. Dat de sector desondanks niet boven de 45-gradenlijn uitkomt, betekent dat het energieverbruik van datacenters ten minste gelijke tred houdt met de waarde die de sector toevoegt, of wordt gecompenseerd door een dalend energieverbruik elders binnen de ICT-sector.

De sector Energie, water en afval vormt een duidelijke uitzondering op de algehele trend. Deze sector omvat naast nutsbedrijven vooral afvalverwerking en recycling, warmtenetten, de waterketen en energie-handelskantoren. Deze sector ligt boven de 45-gradenlijn, wat betekent dat het energieverbruik sneller toeneemt dan de toegevoegde waarde. Dit komt doordat de energietransitie energieverbruik naar deze sector verplaatst. Zo kost het verwerken van afval tot herbruikbare grondstoffen energie, terwijl de besparing elders terecht komt, namelijk bij de productie van nieuwe grondstoffen. Ook het uitbreiden van warmtenetten vergt energie voor pompen en distributie, terwijl de gasbesparing zichtbaar wordt bij de afnemers van die warmte. De positie van de sector Energie, water en afval boven de 45-gradenlijn is daarmee eerder een kenmerk van de transitie dan een teken van energie-inefficiëntie.

Trends in elektriciteitsverbruik

Het elektriciteitsverbruik van bedrijven en instellingen in de MRA stijgt, ondanks de daling van het totale energieverbruik in veel sectoren (zie figuur 3.17). Deze ontwikkeling past binnen de elektrificatie van de economie, waar het kabinet blijkens het regeerakkoord expliciet op stuurt. Bedrijven gebruiken minder energie in totaal, maar vervangen een deel van hun energieverbruik door elektriciteit. Daardoor neemt de vraag naar stroom toe, ook wanneer het totale energieverbruik daalt. Vanaf 2012 loopt het stroomverbruik gestaag op. In 2024 bereikt het elektriciteitsverbruik met bijna 13 miljard kWh het hoogste punt ooit in de MRA.

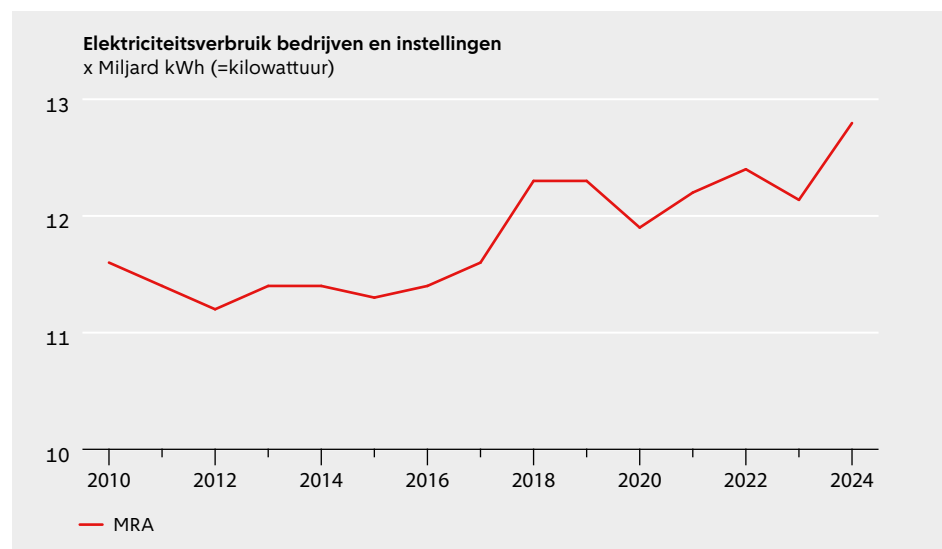
Decompositie-analyse van het energieverbruik

Het totale energieverbruik in de MRA neemt sinds 2015 in de meeste sectoren af, terwijl de economie in dezelfde periode is gegroeid. De daling van het energieverbruik komt vooral door veranderingen binnen sectoren: bedrijven produceren energiezuiniger. Tussen 2015 en 2024 nam het energiegebruik per euro toegevoegde waarde in de MRA met 29,0 procent af (figuur 3.18). De grootste bijdrage komt voor rekening van sectoren met een hoge energie-intensiteit. Deze sectoren verklaren samen

18,6 procentpunt van de daling, bijna twee derde van het totaal. Dat past bij hun gewicht in het energieverbruik: zij gebruiken ruim 70 procent van het finale energieverbruik in de MRA, terwijl zij ongeveer 35 procent van de toegevoegde waarde voortbrengen. Binnen deze groep komt vrijwel de hele afname door energiebesparing binnen de sectoren zelf. Het samenstellingseffect (veranderingen in het aandeel van deze sectoren in de totale toegevoegde waarde) is met 0,4 procentpunt minimaal.

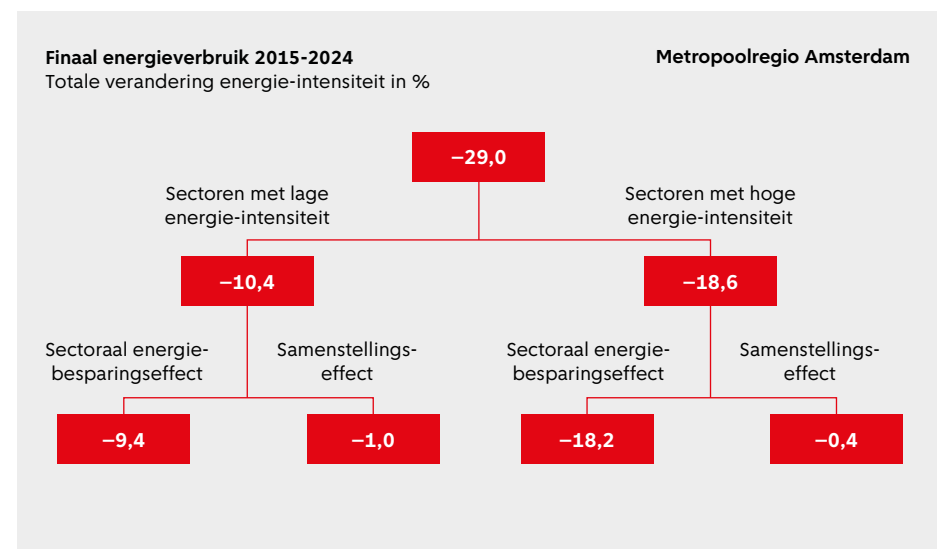
Ook sectoren met een lage energie-intensiteit dragen bij aan de daling. Zij verklaren samen 10,4 procentpunt van de afname. Ook hier komt het grootste deel door minder energieverbruik binnen de sectoren zelf. Het sectorale energiebesparingseffect bedraagt 9,4 procentpunt, tegenover een samenstellingseffect van 1,0 procentpunt. De daling komt dus nauwelijks doordat de MRA-economie verschuift naar sectoren die van zichzelf minder energie gebruiken. In plaats daarvan zit de verbetering vooral in zuinigere productieprocessen en bedrijfsvoering binnen de sectoren zelf.

Fig. 3.17 Stroomvraag bedrijven stijgt door elektrificatie

Bron: Klimaatmonitor (bewerking SEO Economisch Onderzoek)

Fig. 3.18 Veranderingen binnen sectoren zorgen voor het merendeel van de besparingen

Bron: Klimaatmonitor/CBS (bewerking SEO Economisch Onderzoek)

4 Deelregio's van de MRA in vogelvlucht

- Het aandeel van de MRA in de Nederlandse economie, werkgelegenheid en bevolking is gestaag toegenomen. Het groeitempo in de MRA ligt overigens steeds dichterbij het landelijk gemiddelde.
- Binnen de MRA lieten Amsterdam, Amstelland-Meerlanden en Almere-Lelystad lange tijd de hoogste economische groei zien. Maar in 2025 kenden bijna alle deelregio's een ongeveer gelijk groeitempo van ongeveer 1,8 procent. Alleen de groei in Zaanstreek-Waterland lag hier met 3,3 procent ruim boven. In Gooi en Vechtstreek bleef de groei achter.
- De deelregio's verschillen sterk in de inkomensverdeling. Amsterdam kent een sterk gepolariseerde verdeling met zowel relatief veel rijken als armen. Almere-Lelystad, IJmond en Zaanstreek-Waterland kennen in vergelijking met Nederland juist een ondervertegenwoordiging van zowel rijk als arm. De deelregio's Amstelland-Meerlanden, Gooi en Vechtstreek en Zuid-Kennemerland worden gekenmerkt door relatief veel rijken en weinig armen. De trend in armoede is dalend. Sinds 2022 zien we wel weer een stijgende trend in energiearmoede.
- Zowel de bevolking als de woningvoorraad zijn in de MRA tussen 2016 en 2025 sterker gegroeid dan landelijk. Vooral het aantal niet-corporatiehuurwoningen is gestegen, met een piek in 2023. Daarna is vooral het aantal koopwoningen toegenomen. De groei van de woningvoorraad gaat sneller dan de groei van de bevolking, maar door huishoudensverdunning neemt de krapte op de woningmarkt toe.
- In vergelijking met Nederland is ruimte schaars. Het aandeel bebouwd terrein is in de MRA meer dan tweemaal zo hoog dan in Nederland (24,3 versus 11,7 procent). Daar tegenover staat een lager aandeel agrarisch terrein (39,8 procent in de MRA versus 64,2 in Nederland). De schaarse ruimte zien we terug in relatief hoge WOZ-waarden, grondprijzen en prijzen per m² woonruimte, en ook een relatief sterke toename van deze prijzen in de afgelopen 20 jaar. Deze prijzen zijn in belangrijke mate een reflectie van de aantrekkelijkheid van de regio.

Voordat we in hoofdstuk 5 de ontwikkelingen in de zeven deelregio's die tezamen de Metropoolregio Amsterdam (MRA) vormen afzonderlijk beschrijven, vergelijken we in dit hoofdstuk de ontwikkelingen tussen en binnen de deelregio's aan de hand van recente conjuncturele ontwikkelingen en enkele lange-termijntrends. Het gaat daarbij om de regionale verschillen en ontwikkelingen over de tijd van het bruto regionaal product (brp), werkgelegenheid, bevolking, inkomens, inkomensverdeling, (energie-)armoede, arbeidsmarkt- en woningmarktontwikkelingen, verhuisbewegingen en pendelstromen (tussen MRA-deelregio's, en tussen deelregio's en de rest van Nederland).

4.1 Economische groei, arbeidsmarkt en inkomensontwikkeling

Ontwikkeling MRA in vergelijking met Nederland

De afgelopen decennia groeiden de bevolking, economie en werkgelegenheid in de MRA harder dan in de rest van Nederland (zie figuur 4.1). Door de tijd heen is deze voorsprong verder toegenomen, waarbij vooral het economische groeiverschil in de periode na 2015 in het oog springt. Tijdens de coronapandemie was er sprake van een dip in het brp (bbp voor Nederland) en de werkgelegenheid in zowel de MRA als Nederland, maar in de jaren erna heeft de economie zich weer krachtig hersteld. Vanaf 2023 zien we een verandering in het economisch groeitempo van zowel Nederland als de MRA. Geopolitieke ontwikkelingen, toenemende onzekerheid en schaarste aan arbeid en ruimte remmen de economische groei en tasten het vertrouwen aan over de toekomst. Het tempo van economische groei in Nederland en de MRA is daarmee lager komen te liggen.

De MRA heeft met de relatief hoge economische groei in de afgelopen decennia een steeds groter aandeel in de Nederlandse economie gekregen. In 1995 bedroeg dit aandeel 16,9 procent van het bbp en in 2025 is dit doorgesloegen naar ongeveer 21 procent. Eenzelfde patroon geldt voor de werkgelegenheid. In 1995 bedroeg het aandeel van de MRA in de totale werkgelegenheid in Nederland 15,9 procent. In 2024 is dit 17,2 procent. De MRA heeft hiermee niet alleen een groot aandeel in de Nederlandse economie, maar is ook een zeer productieve regio. Per arbeidsjaar (fte) wordt er een grotere toegevoegde waarde (brp) geproduceerd dan gemiddeld in Nederland. De groei van de arbeidsproductiviteit ligt in de MRA vanaf 1996 gemiddeld hoger dan in Nederland.

Mede door de gunstige economische ontwikkeling is ook de bevolking in de MRA relatief sterk gegroeid. In 1995 woonde 13,5 procent van de Nederlandse bevolking in de MRA. In 2025 ging het om 14,8 procent. Na een periode waarin de bevolking in de MRA sneller groeide dan gemiddeld in Nederland (met ongeveer 0,6 procentpunt per jaar in de periode 2005-2020), is het verschil in de gemiddelde jaarlijkse bevolkingsgroei in recente jaren (2020 tot heden) teruggelopen naar 0,2 procentpunt. Dit kan erop wijzen dat de bevolking in de MRA tegen de grenzen van verdere groei aanloopt. Hier spelen de druk op de

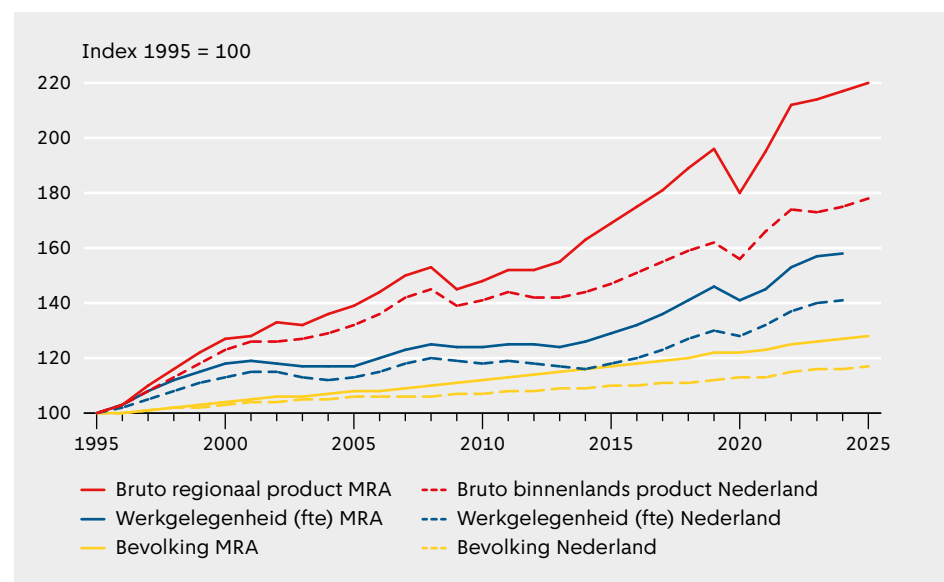
woningmarkt (zowel qua beschikbaarheid als de prijzen van woningen), druk op mobiliteit (drukte op de weg en in het openbaar vervoer), netcongestie en schaarse ruimte allemaal mee. We komen daar later in dit hoofdstuk op terug.

Vergelijking recente economische ontwikkeling van deelregio's

In 2024 en 2025 groeide de Nederlandse economie en die van de MRA op een gelijk, maar aanmerkelijk trager tempo dan tijdens het krachtige herstel na de coronapandemie in 2021 en 2022. Toen groeide het brp van de MRA met respectievelijk 8,0 en 9,0 procent, waarna 2023 volgde met een beperkte economische groei van 0,9 procent in de MRA en krimp van -0,6 procent in Nederland. In 2024 kwam de economische groei voor Nederland en de MRA uit op 1,1 procent en in 2025 op 1,8 procent, “ondanks geopolitieke spanningen, dreigende handelsoorlogen en algehele onzekerheden op het wereldtoneel en de economie” aldus het CBS in ‘De regionale economie 2025’ (CBS, 2026).

Niettemin tekent zich hiermee een verandering in het tempo van economische groei af, waarbij ‘ruimte voor groei’ een doorslaggevende

Fig. 4.1 De MRA groeit structureel harder dan Nederland, maar groeiverschil wordt kleiner

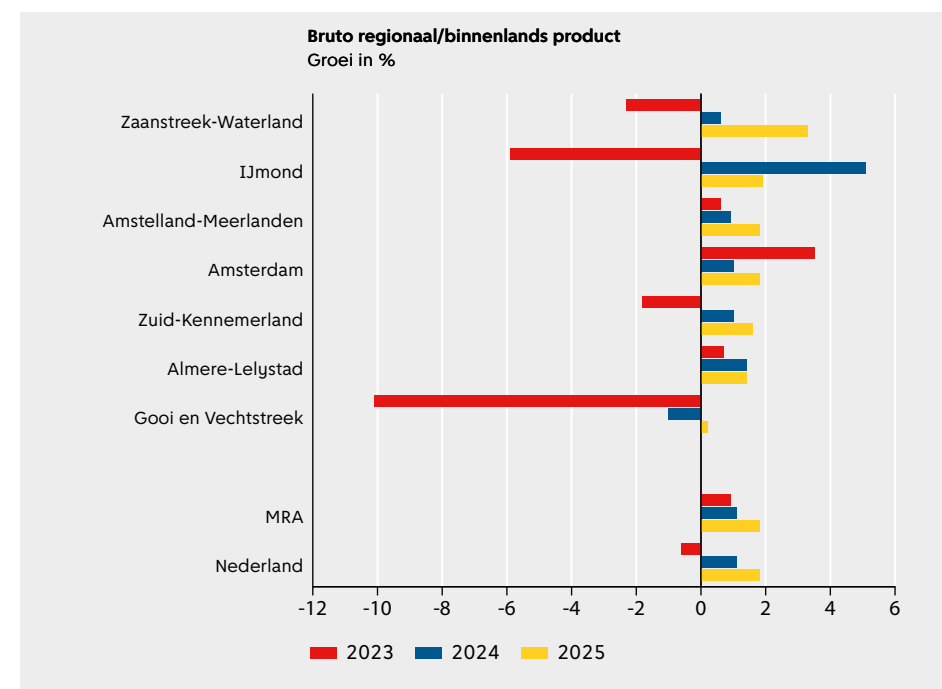
Bron: CBS (bewerking TNO/SEO Economisch Onderzoek)

factor lijkt te worden. In figuur 4.2 is het opvallend dat in 2025 de meeste deelregio's van de MRA een ongeveer gelijk groeitempo kenden van ongeveer 1,8 procent. Met uitzondering van IJmond was de groei in 2025 hoger dan in 2024. Voorheen was dit beeld meer divers, waarbij de sterkste groei in Almere-Lelystad en Amsterdam plaatsvond (zie figuur 4.3). Dit diverse patroon was ook in 2023 nog zichtbaar. In 2025 was de economische groei in Zaanstreek-Waterland met 3,3 procent binnen de MRA juist het hoogst. De economie van Gooi en Vechtstreek maakte met 0,2 procent in 2025 de laagste groei binnen de MRA door. In vergelijking met eerdere jaren (zie figuur 4.3) lijkt de economische ontwikkeling zich recent dus meer naar de randen van de MRA te verplaatsen.

Vergelijking lange-termijn economische ontwikkeling van deelregio's

De deelregio's van de MRA kennen een verschillend lange-termijn groeipad. Figuur 4.3 laat zien dat Amsterdam met gemiddeld 3,6 procent per jaar de hoogste brp-groei kende over de periode 1996-2024.

Fig. 4.2 In 2025 was de economische groei het sterkst in Zaanstreek-Waterland

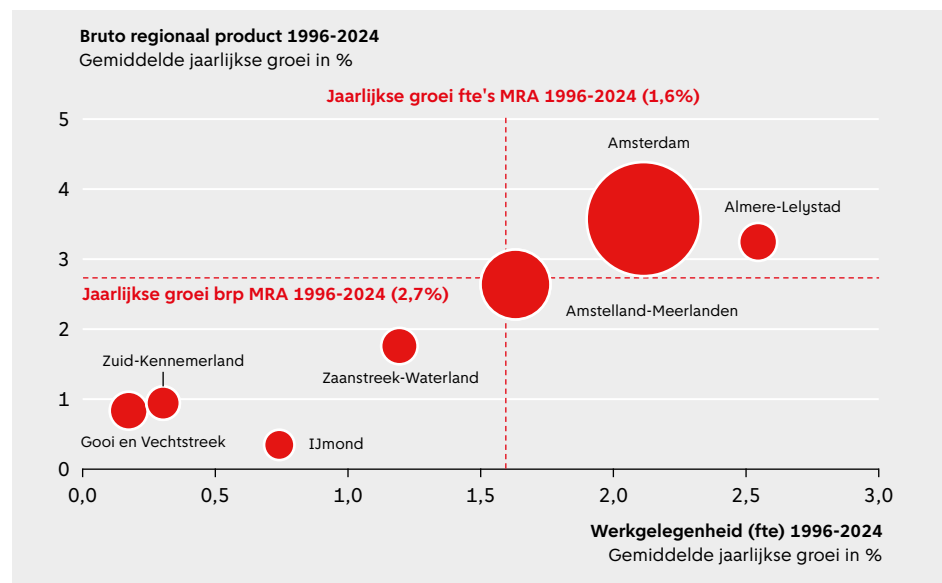

Bron: CBS (bewerking TNO)

Het gemiddelde voor heel Nederland lag in diezelfde periode op 1,9 procent per jaar. De deelregio Almere-Lelystad volgt op korte afstand met een gemiddelde economische groei van 3,2 procent per jaar. In termen van werkgelegenheid was de groei in Almere-Lelystad het hoogst, met een groei van gemiddeld 2,5 procent per jaar.

Economische activiteiten in de MRA kennen een sterke ruimtelijke clustering. Amsterdam omvat 54,9 procent van de totale MRA-economie en wordt gevolgd door Amstelland-Meerlanden met een aandeel van 19,8 procent. De overige deelregio's vormen individueel maximaal 6 procent van de economie in de MRA en zijn tezamen goed voor 25,3 procent. Een vergelijkbaar maar iets minder sterk patroon zien we bij de werkgelegenheid, waar Amsterdam bijdraagt aan 48,1 procent van de totale omvang en Amstelland-Meerlanden 18,8 procent, terwijl de overige regio's tezamen 33,1 procent vormen. Daarmee zijn de economische activiteiten in de MRA sterk geclusterd in Amsterdam en in mindere mate in Amstelland-Meerlanden.

Fig. 4.3 Amsterdam en Almere-Lelystad snelste groeiers

* Grootte van bol: omvang brp 2024
Bron: CBS (bewerking TNO)

Figuur 4.4 toont voor elke deelregio de gemiddelde jaarlijkse ontwikkeling voor vier subperiodes tussen 2002 en 2024. In de periode vóór 2002 maakten alle deelregio's in de MRA (op IJmond na) een sterke jaarlijkse groei door, waarbij groeicijfers hoger dan 4 procent niet ongebruikelijk waren. Mede door de sterke bevolkingsgroei en daarmee gepaarde economische activiteit groeide vooral de economie van Almere-Lelystad in die periode hard met ongeveer 8,0 procent per jaar. Hetzelfde patroon zien we ook terug in de ontwikkeling van werkgelegenheid (in figuur 4.5), waar de meeste deelregio's vóór 2002 een hoge groei in jaarlijkse werkgelegenheid kenden. Daarbij lag de groei in brp een stuk hoger dan de groei in werkgelegenheid. Dat betekent dat de deelregio's ook een sterke groei in hun arbeidsproductiviteit doormaakten. Deze trend beperkte zich niet alleen tot de MRA, maar kenmerkte de algemene ontwikkeling in Nederland en Europa – mede veroorzaakt door de ICT-revolutie in de jaren negentig van de vorige eeuw (CPB, 2025, en Economische Verkenningen MRA, 2016).

In de periode 2002-2008 na het barsten van de internetbubbel lag de economische groei lager dan in de periode ervoor. Amsterdam en Almere-Lelystad noteerden nog steeds relatief hoge groeipercentages van het brp, terwijl Gooi en Vechtstreek en Zuid-Kennemerland werden gekenmerkt door lichte krimp. De werkgelegenheidsontwikkeling zwakte sterk af, waarbij de werkgelegenheid alleen nog sterk toenam in Almere-Lelystad.

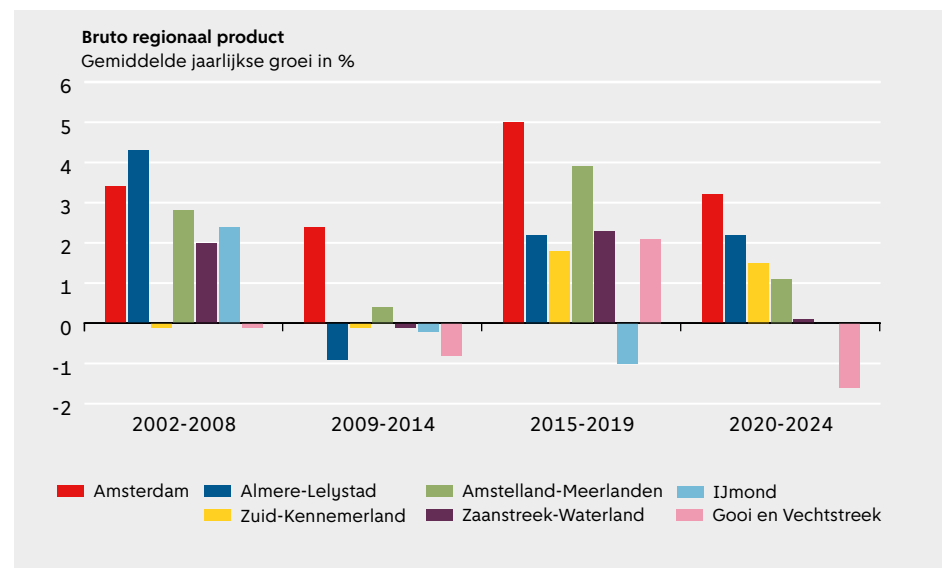
Na het begin van de Grote Recessie in 2008 keerde het tij volledig en werd de wereldeconomie fors geraakt. Net als Nederland zagen alle deelregio's in de MRA hiervan de gevolgen in hun brp in de periode 2009-2014. Amstelland-Meerlanden kende gemiddeld over de periode 2009-2014 nog wel een lichte groei. Amsterdam wist zich toen staande te houden met een gemiddelde groei van meer dan 2 procent per jaar. In de werkgelegenheidsontwikkeling is een soortgelijk patroon zichtbaar. Met uitzondering van Amsterdam werden alle deelregio's geconfronteerd met een daling van de werkgelegenheid. De crisis had een groot effect op de Nederlandse economie, maar bracht ook de veerkracht van stedelijke agglomeraties aan het licht. De positieve groeicijfers van Amsterdam in de periode 2009-2014 worden vooral verklaard door het krachtige herstel na een forse krimp in het crisisjaar 2009, waarin er ook in Amsterdam wel degelijk sprake was van krimp. Vanwege de internationale verbondenheid van de Amsterdamse economie, reageert deze sterk op

conjunctuurschokken. De dip was hiermee kort en hevig, maar het herstel vervolgens snel en krachtig.

De periode na de Grote Recessie en de daaropvolgende eurocrisis werd gekenmerkt door krachtige, aanhoudende economische groei waarmee Nederland van 2015 tot en met 2019 terechtkwam in een hoogconjunctuur. De periode van hoogconjunctuur begon in de MRA iets eerder dan in Nederland. Vanaf 2014 was er in de MRA voor het eerst weer sprake van (forse) groei in alle deelregio's. De Nederlandse economie groeide in de periode 2015-2019 jaarlijks gemiddeld met 2,4 procent. De groei in de MRA lag met 3,8 procent nog hoger, met name gedreven door Amsterdam (5,0 procent) en Amstelland-Meerlanden (3,9 procent). Alleen IJmond zag een lichte krimp van de economie, voornamelijk veroorzaakt door ontwikkelingen in de industrie die last had van de dalende staalprijzen en stijgende grondstofkosten.

Na het herstel van de economie volgden turbulente jaren met de coronapandemie en verschillende geopolitieke strubbelingen. Deze leidden tot lagere jaarlijkse groeicijfers in de deelregio's van de MRA

Fig. 4.4 Afzwakkende economische groei in de MRA, maar ook forse verschillen tussen deelregio's

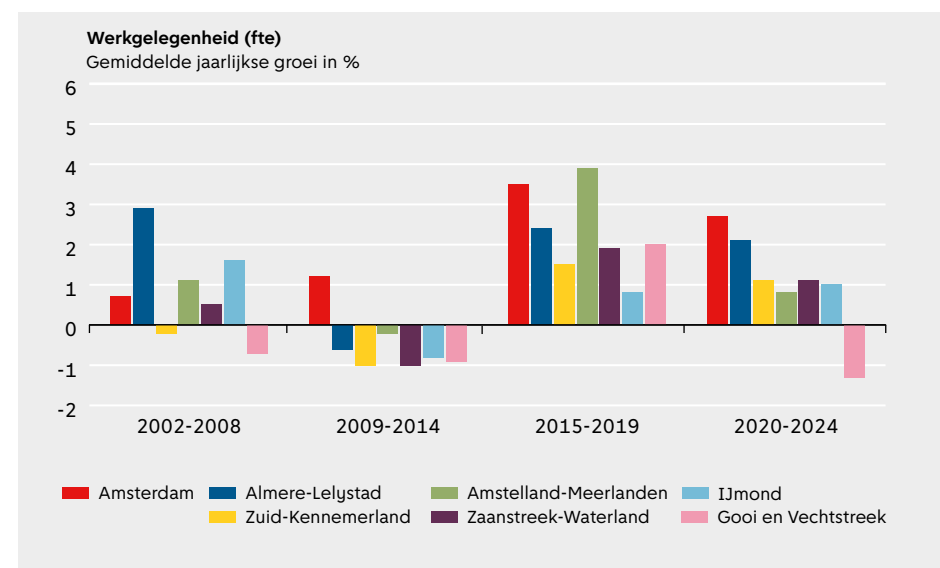

Bron: CBS (bewerking TNO)

van 2020 tot en met 2024. Het brp van Gooi en Vechtstreek kende in die periode een krimp van gemiddeld -1,6 procent per jaar. De economie van IJmond (0,0 procent) en Zaanstreek-Waterland (0,1 procent) groeide nauwelijks in deze periode. Overigens zien we deze trend maar deels terug in de ontwikkeling van de werkgelegenheid (met uitzondering van Gooi en Vechtstreek). De werkgelegenheidsgroei is weliswaar lager dan in de periode ervoor, maar nog altijd positief. Steunpakketten van de overheid hebben in de coronaperiode bijgedragen aan het behoud van werkgelegenheid.

Sectorale concentratie en specialisatie van bepaalde sectoren in specifieke regio's beïnvloeden in toenemende mate de economische kwetsbaarheid en weerbaarheid van de deelregio's. Sommige sectoren zijn gevoeliger voor geopolitieke instabiliteit, handelsbelemmeringen en stijgende grondstofprijzen, wat kan leiden tot krimp in regio's met een grote concentratie van internationaal verbonden activiteiten (zoals industrie). Andere sectoren – zoals kennisintensieve diensten – zijn minder gevoelig voor ontwikkelingen in de wereldeconomie. Diversiteit van economische activiteiten kan bij internationale marktverstoringen de veerkracht en concurrentiepositie van een regio vergroten.

Fig. 4.5 Werkgelegenheid groeit in vrijwel alle deelregio's, maar ook hier afzwakking

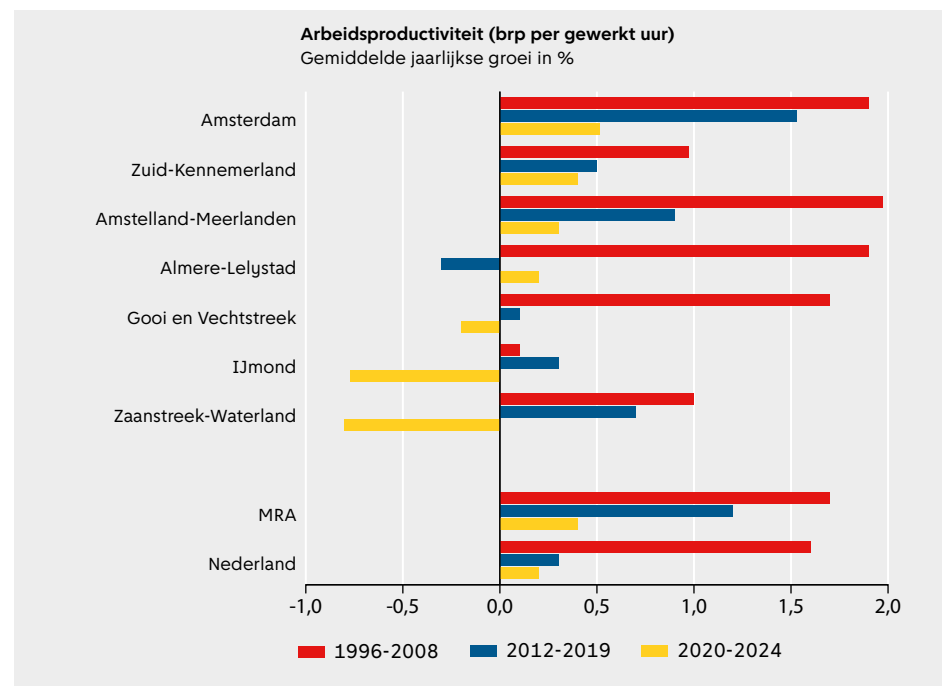
Bron: CBS (bewerking TNO)

Ook in de ontwikkeling van de arbeidsproductiviteit van de MRA zien we een afzwakking van de groei over de tijd (zie figuur 4.6). Op IJmond na kenden de verschillende deelregio's een arbeidsproductiviteitsgroei van 1 à 2 procent in de periode 1996-2008. In de jaren na de Grote Recessie, van 2012 tot en met 2019, zien we een vertraging van de arbeidsproductiviteitsgroei ten opzichte van de periode ervoor. De crisisjaren 2009-2011 zijn in figuur 4.6 buiten beschouwing gelaten vanwege het niet-representatieve beeld met groot, tijdelijk verlies aan productiviteit door het vasthouden van arbeid ondanks grote omzetverliezen. De vertraging in arbeidsproductiviteitsgroei zet zich voort in recentere jaren. Over de periode 2020-2024 groeide de arbeidsproductiviteit gemiddeld nog maar met 0,4 procent per jaar. Een groot deel van deze groei is afkomstig van de deelregio Amsterdam (gemiddeld 0,5 procent per jaar), die een groot aandeel in de gehele economie van de MRA heeft. De deelregio's IJmond en Zaanstreek-

Waterland hadden te maken met een daling van de arbeidsproductiviteit (beide van -0,8 procent). In 2023 nam de werkgelegenheid in IJmond en Zaanstreek-Waterland toe, terwijl het brp in volume afnam. Dit vertaalt zich in de negatieve arbeidsproductiviteitsontwikkeling in deze twee deelregio's. In Gooi en Vechtstreek nam in 2023 en 2024 zowel de werkgelegenheid als brp af. Daarmee kwam de arbeidsproductiviteitsgroei gemiddeld over 2020-2024 negatief uit.

De economische ontwikkelingen in de MRA tonen een duidelijk patroon. Zowel de groei in het brp als de werkgelegenheid zwakken af, maar tussen de deelregio's worden verschillen groter. Deelregio's met een sterkere stedelijke concentratie – zoals Amsterdam en Amstelland-Meerlanden – vertonen een diverse sectorstructuur die leunt op kennisintensieve diensten. De onderliggende sectoren worden gekenmerkt door een snellere economische groei dan de werkgelegenheid, waardoor de arbeidsproductiviteit toeneemt. Deelregio's die afhankelijk zijn van slechts een paar dominante sectoren zijn kwetsbaarder voor ontwikkelingen in de wereldeconomie. Hier vertalen crises, handelsbelemmeringen en stijgende prijzen zich naar lage of zelfs negatieve groeicijfers. De figuren illustreren dat deze divergentie tussen de deelregio's is toegenomen over de tijd.

Fig. 4.6 **Afnemende arbeidsproductiviteitsgroei in regio's MRA volgt landelijke trend**

Bron: CBS (bewerking TNO)

Inkomen van huishoudens in deelregio's

In hoofdstuk 1 zagen we dat de koopkracht van huishoudens in de MRA sinds 2011 vrijwel continu is toegenomen en dat de armoede is afgenomen. Tabel 4.1 bevat de belangrijkste indicatoren voor inkomen en armoede voor de deelregio's. Het gemiddelde gestandaardiseerde reële inkomen van huishoudens in de MRA ligt ongeveer 7,8 procent boven het landelijk gemiddelde.¹⁵ Met een gemiddelde van 57,4 duizend euro ligt het inkomen het hoogst in Gooi en Vechtstreek en met 40,3 duizend euro het laagst in Almere-Lelystad. De gemiddelde jaarlijkse groei van reële inkomens tussen 2011-2024 was met 2,2 procent eveneens het hoogste in Gooi en Vechtstreek terwijl de inkomens in IJmond en Zaanstreek-Waterland in deze periode met gemiddeld 1,0 procent het traagst groeiden.

De relatief hoge inkomens in de MRA gaan gepaard met een relatief grote armoedeproblematiek, die overigens wel een duidelijk dalende trend heeft laten zien. Binnen de MRA zien we duidelijke regionale verschillen. In 2011 bevond in Amsterdam 13,4 procent van de huishoudens zich in armoede en 13,2 procent van de kinderen groeide op in armoede.

In 2024 waren deze percentages gedaald naar, respectievelijk, 11,6 en 8,3 procent. In 2024 lag in alle andere deelregio's van de MRA de armoede onder huishoudens op of onder het landelijk gemiddelde. Ook voor kinderen lag het armoedepercentage met uitzondering van Almere-Lelystad en Amsterdam onder het landelijk gemiddelde. De cijfers voor energiearmoede¹⁶ liggen redelijk in lijn met deze cijfers. Ook hier zien we dat de problematiek relatief groot is in de MRA, maar in minder extreme mate dan bij algemene armoede. In Amstelland-Meerlanden en Almere-Lelystad is de energiearmoede zeer laag, wat mede haar oorzaak heeft in relatief veel recent gebouwde en daarmee goed geïsoleerde woningen. Ook voor energie-armoede zien we dat deze relatief sterk is geconcentreerd in Amsterdam.

Tabel 4.1 Reële inkomens, huishoudens en kinderen in (energie-)armoede

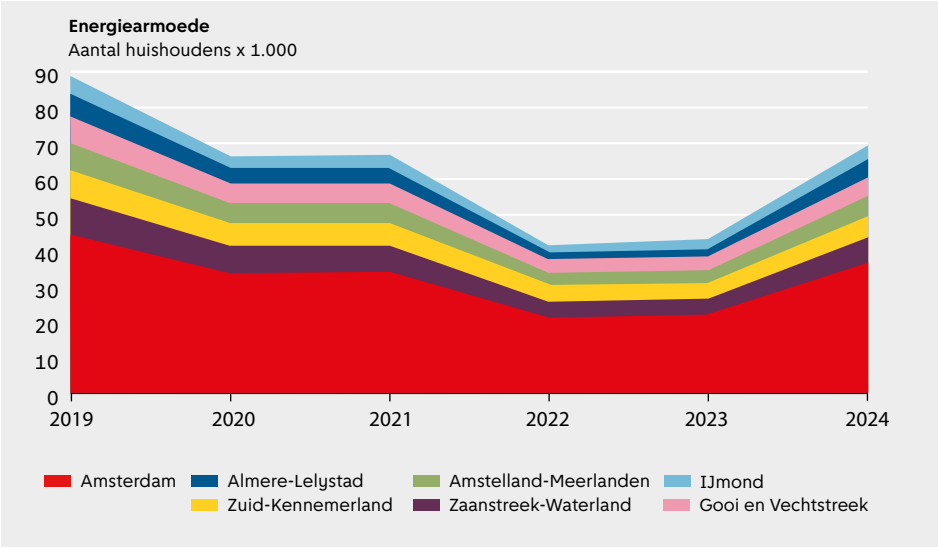
	Reëel besteedbaar inkomen huishoudens		Huishoudens in armoede*		Kinderen in armoede*		Huishoudens in energie-armoede**	
	2024	2011-2024	2011	2024	2011	2024	2019	2024
	x € 1.000	Groei in % p.j.	Aandeel in %		Aandeel in %		Aandeel in %	
Nederland	41,9	1,3	6,6	6,1	6,0	4,3	8,6	6,1
MRA	45,2	1,6	8,5	7,6	7,5	5,1	8,7	6,5
Gooi en Vechtstreek	57,4	2,2	5,7	5,4	4,5	3,4	7,7	5,3
Zuid-Kennemerland	49,2	1,6	6,3	5,8	5,6	4,0	8,2	6,1
Amstelland-Meerlanden	46,9	1,2	4,7	4,6	3,9	3,0	5,7	4,0
Amsterdam	43,8	2,0	13,4	11,6	13,2	8,3	12,2	9,5
IJmond	42,5	1,0	4,7	4,9	4,7	4,3	6,2	4,9
Zaanstreek-Waterland	41,9	1,0	5,3	4,7	4,9	3,9	7,5	4,9
Almere-Lelystad	40,3	1,1	7,3	6,1	7,3	4,7	5,9	4,3

* De armoedegrens is 101% van het sociaal minimum.
** Huishoudens in energiearmoede zijn huishoudens met een laag inkomen, hoge energierekening en/of lage energetische kwaliteit van de woning.
Bron: CBS (bewerking Vrije Universiteit Amsterdam)

Een belangrijke en zeer actuele oorzaak voor de sinds 2022 weer oplopende energiearmoede zijn hoge energieprijzen. Deze zijn in belangrijke mate het gevolg van de inval van Rusland in Oekraïne en meer recent het conflict in het Midden-Oosten. Ook voor de komende winter is er een aanzienlijke kans dat gasprijzen door het conflict in het Midden-Oosten weer fors op zullen lopen. Figuur 4.7 laat het aantal huishoudens in energiearmoede zien in de verschillende deelregio's in de MRA vanaf 2019 tot en met 2024. In 2019 leefden ongeveer 88 duizend huishoudens in de MRA in energiearmoede (8,8 procent van het totale aantal huishoudens). Dit aantal daalde naar 41 duizend in 2022 (4,0 procent), maar kent sindsdien weer een opwaartse trend. Als gevolg daarvan is het aantal huishoudens dat in energiearmoede leeft weer gestegen naar 69 duizend huishoudens in 2024 – wat neerkomt op 6,5 procent van het totale aantal huishoudens in de MRA.

Veruit het grootste deel van de energiearme huishoudens binnen de MRA woont in Amsterdam. In 2024 betrof dit ongeveer 37 duizend huishoudens, wat ongeveer 53 procent is van het totaal aantal huishoudens dat in de MRA in energiearmoede leeft. Met 9,5 procent ligt

Fig. 4.7 Aantal huishoudens in energiearmoede weer stijgend sinds 2022

Bron: TNO en CBS (bewerking TNO en Vrije Universiteit Amsterdam)

het aantal energiearme huishoudens in Amsterdam ook flink hoger dan het gemiddelde van de MRA in 2024. De overige deelregio's liggen dicht bij elkaar, waarbij het aandeel energiearme huishoudens fluctueert van 4,0 procent in Amstelland-Meerlanden tot 6,1 procent in Zuid-Kennemerland in 2024.

Tot slot bekijken we de inkomensverdeling in de regio in vergelijking met die in Nederland. Tabel 4.2 geeft daarvoor een aantal indicatoren. De verhouding tussen het gemiddelde en het mediane inkomen van huishoudens is een maat voor inkomensongelijkheid. Het mediane inkomen is de middelste waarde in de spreiding van lage naar hoge inkomens. Hoe hoger het gemiddelde ten opzichte van het mediane inkomen, hoe groter de inkomensverschillen en daarmee de inkomensongelijkheid. De inkomensongelijkheid in de MRA is relatief hoog in vergelijking met Nederland en neemt toe over de tijd. Tegelijkertijd past hierbij de kanttekening dat in internationaal perspectief de inkomensongelijkheid nog steeds beperkt is (CBS,

Tabel 4.2 Inkomensongelijkheid in de MRA

	Inkomensongelijkheid*			Huishoudens per percentiel		
	2011	2019	2024	0-10	0-50	90-100
	Gemiddelde/mediane inkomen			Aandeel 2024 in %		
Nederland	1,12	1,14	1,15	10,0	50,0	10,0
Metropoolregio Amsterdam	1,16	1,21	1,23	11,5	48,7	13,5
Gooi en Vechtstreek	1,22	1,31	1,43	7,4	42,8	17,7
Amsterdam	1,22	1,28	1,30	17,2	54,5	14,1
Zuid-Kennemerland	1,15	1,23	1,23	8,5	44,1	16,3
Amstelland-Meerlanden	1,12	1,17	1,18	8,6	42,6	15,9
Zaanstreek-Waterland	1,10	1,11	1,11	7,0	47,3	10,0
IJmond	1,10	1,11	1,09	6,9	44,7	10,0
Almere-Lelystad	1,09	1,09	1,08	8,3	47,7	9,2

* Inkomensongelijkheid benaderen we hier met de verhouding van het gemiddelde ten opzichte van het mediane gestandaardiseerde inkomen. Hoe groter dit verhoudingsgetal, hoe ongelijker inkomens zijn verdeeld, met relatief veel hoge inkomens.
Bron: CBS (bewerking Vrije Universiteit Amsterdam)

2024), terwijl de vermogensongelijkheid aanmerkelijk groter is dan de inkomensongelijkheid (zie Economische Verkenningen MRA 2015).¹⁷ Amsterdam en Gooi en Vechtstreek kennen veruit de hoogste ongelijkheid, terwijl deze in Almere-Lelystad, IJmond en Zaanstreek-Waterland juist laag is en zich onder het Nederlandse gemiddelde bevindt.

Figuur 4.8 beschrijft de inkomensverdeling in meer detail op basis van een verdeling van Nederlandse huishoudens over tien even grote groepen, gerangschikt van arm naar rijk. Hiermee ontstaan zogenaamde decielen (groepen die 10 procent van de Nederlandse huishoudens omvatten). Vervolgens kunnen we het inkomen bepalen waarvoor geldt dat 10 procent van de Nederlandse huishoudens minder dan dat betreffende inkomen verdient (het eerste deciel), het inkomen waarvoor geldt dat slechts 10 procent meer verdient (het tiende deciel), etc. Vervolgens hebben we voor elke deelregio bepaald welk percentage van de huishoudens in de betreffende regio tot een bepaald deciel behoort. De laatste drie kolommen in tabel 4.2 geven voor de deelregio's het percentage in het eerste deciel (de armsten; de kolom 0-10), het percentage huishoudens dat van minder dan het mediane inkomen rond moet komen (de kolom 0-50), en het tiende deciel (de rijksten; de kolom 90-100). We zien dat in Amsterdam zowel armen als rijken oververtegenwoordigd zijn in vergelijking met Nederland (er wonen 1,7 maal zoveel huishoudens die tot de armste 10 procent van de Nederlandse samenleving behoren en 1,4 maal zoveel huishoudens die tot de rijkste 10 procent behoren). Ook in Gooi en Vechtstreek, Zuid-Kennemerland en Amstelland-Meerlanden is de rijkste 10 procent duidelijk oververtegenwoordigd, terwijl daar juist relatief weinig huishoudens tot de armste 10 procent behoort. Kijkend naar het mediane inkomen dan moet in Amsterdam 54,5 procent van de huishoudens rondkomen met een inkomen dat beneden het mediane inkomen ligt. In alle andere regio's heeft meer dan 50 procent van de huishoudens een inkomen boven het mediane inkomen.

Figuur 4.8 visualiseert de inkomensverdeling. We zien de sterke inkomenspolarisatie in Amsterdam met een oververtegenwoordiging van zowel arm als rijk (en een ondervertegenwoordiging van middeninkomens). Daar tegenover staan Almere-Lelystad, IJmond en Zaanstreek-Waterland met een ondervertegenwoordiging van arme huishoudens en een oververtegenwoordiging van huishoudens in de middelste inkomensgroepen.

Vergelijking arbeidsmarktindicatoren deelregio's

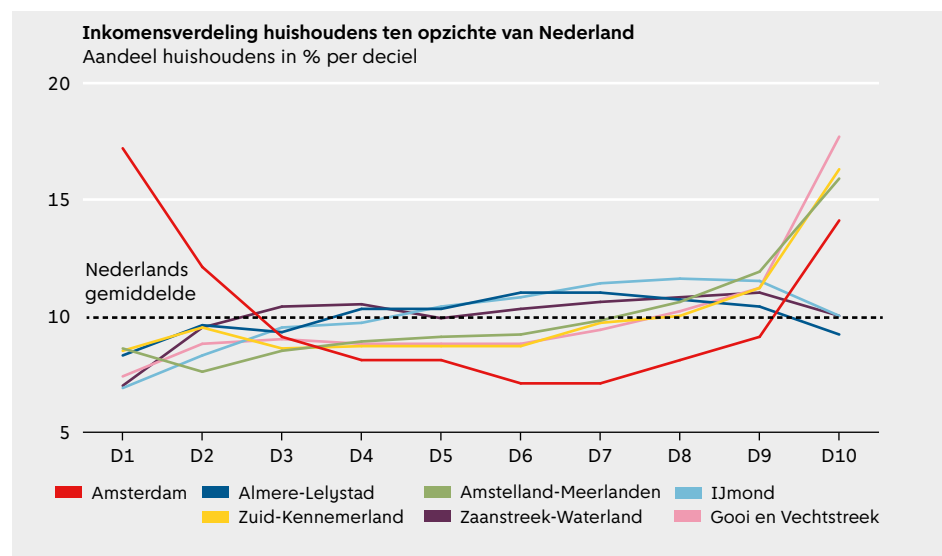
In hoofdstuk 5 is voor iedere deelregio een tabel opgenomen met daarin de kerngegevens voor de betreffende deelregio, inclusief de belangrijkste arbeidsmarktindicatoren. Tabel 4.3 geeft een vergelijkend overzicht van deze indicatoren: bruto-arbeidsparticipatie, werkloosheid en een procentuele verdeling van de beroepsbevolking naar opleidingsniveau. Het betreft cijfers over het jaar 2025.

De bruto-participatiegraad ligt in de MRA historisch hoog op 77,6 procent. Dit is hoger dan het gemiddelde in Nederland van 76,2 procent. Tussen de deelregio's varieert de participatiegraad in geringe mate. In Amsterdam en Amstelland-Meerlanden ligt deze hoger dan in de rest van de MRA. De overige deelregio's liggen dicht bij het gemiddelde van de MRA en scoren allen beter dan het Nederlandse gemiddelde. De werkloosheid ligt dan juist weer iets hoger in de MRA – 4,2 procent ten opzichte van 3,9 procent gemiddeld in Nederland. Hier zien we een grotere variatie tussen de deelregio's onderling. In Amsterdam ligt het werkloosheidspercentage (5,3 procent) aanzienlijk hoger dan in de rest van Nederland en de MRA, terwijl IJmond (3,2 procent), Gooi en

Vechtstreek (3,5 procent) en Zaanstreek-Waterland (3,5 procent) een relatief laag werkloosheidspercentage kennen.

Gemiddeld is 49,3 procent van de beroepsbevolking van de MRA hbo/wo-opgeleid, duidelijk hoger dan het Nederlandse gemiddelde van 42,3 procent. Vooral Amsterdam kent met 60,3 procent een zeer hoge concentratie hbo/wo-opgeleiden, wat deels wordt verklaard door de aanwezigheid van twee universiteiten, diverse onderwijsinstellingen en een sterke clustering van kennisintensieve sectoren als financiële dienstverlening, informatie en communicatie, en specialistische en zakelijke diensten. Ook Zuid-Kennemerland heeft met 53,6 procent een hoog aandeel hbo/wo-opgeleiden, mede doordat Haarlem een geliefde woonstad is voor forenzen die in Amsterdam werken. IJmond (40,0 procent) en Zaanstreek-Waterland (42,9 procent) huisvesten juist een groot aandeel mbo-opgeleiden, wat deels wordt verklaard door het meer industriële karakter van deze deelregio's binnen de MRA.

Fig. 4.8 Sterke inkomenspolarisatie in Amsterdam

Bron: CBS (bewerking Vrije Universiteit Amsterdam)

Tabel 4.3 Vergelijking arbeidsmarktindicatoren deelregio's MRA, 2025

	Bruto-participatiegraad	Werkloosheid	Beroepsbevolking naar opleiding		
			Basis	Mbo	Hbo/wo
	%	%	%	%	%
Nederland	76,2	3,9	20	37	43
MRA	77,6	4,2	18	32	49
Amsterdam	78,3	5,3	16	24	60
Amstelland-Meerlanden	78,2	3,7	21	36	44
Zuid-Kennemerland	77,3	3,9	17	29	53
Gooi en Vechtstreek	77,3	3,5	18	34	47
IJmond	77,2	3,2	19	40	40
Almere-Lelystad	76,6	4,3	21	38	40
Zaanstreek-Waterland	76,2	3,5	22	42	36

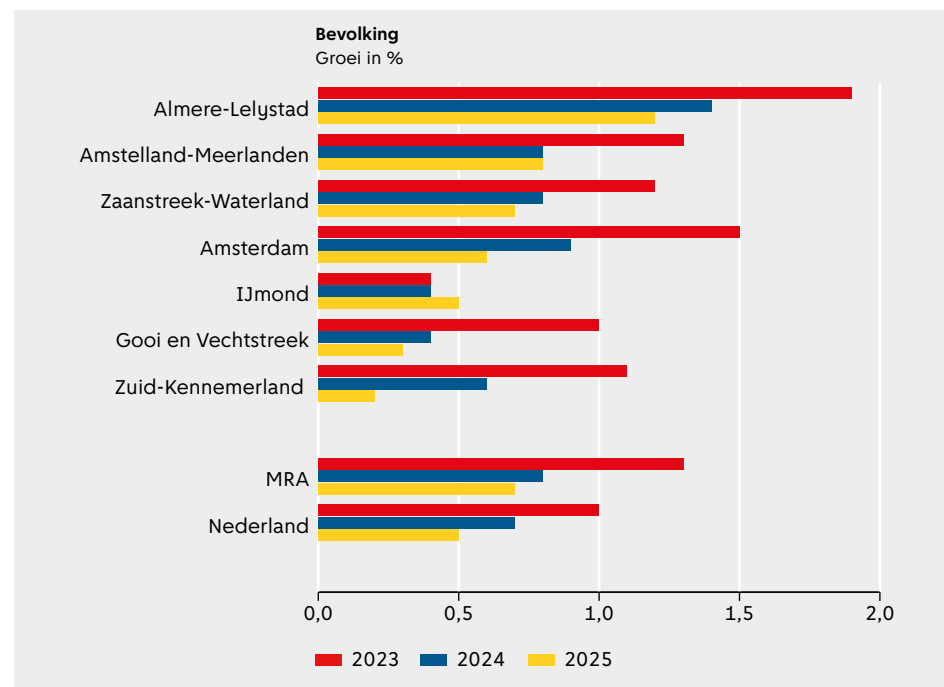
Bron: CBS (bewerking SEO Economisch Onderzoek)

4.2 Bevolking, woningmarkt, verhuizingen en woon-werkverkeer

Bevolking en huishoudenssamenstelling

De groei van het inwoneraantal in de MRA is in 2025 verder afgenomen. Met 0,7 procent ligt de groei ruim een half procentpunt lager dan in 2023 (figuur 4.9). Ook landelijk neemt de bevolkingsgroei af. De afnemende groei in de MRA is vooral toe te schrijven aan een lager natuurlijk verloop (saldo van geboortes en sterftes) en een lager buitenlands migratiesaldo (gecorrigeerd voor administratieve inschrijvingen van asielzoekers in de gemeente Amsterdam, zie figuur 2.2). Zoals besproken in hoofdstuk 2, is de laatste jaren vooral het positieve buitenlandse migratiesaldo verantwoordelijk voor de groei van het inwoneraantal van de MRA. De afnemende bevolkingsgroei, en het effect daarvan op de groei van de

Fig. 4.9 De bevolkingsgroei in de MRA neemt af

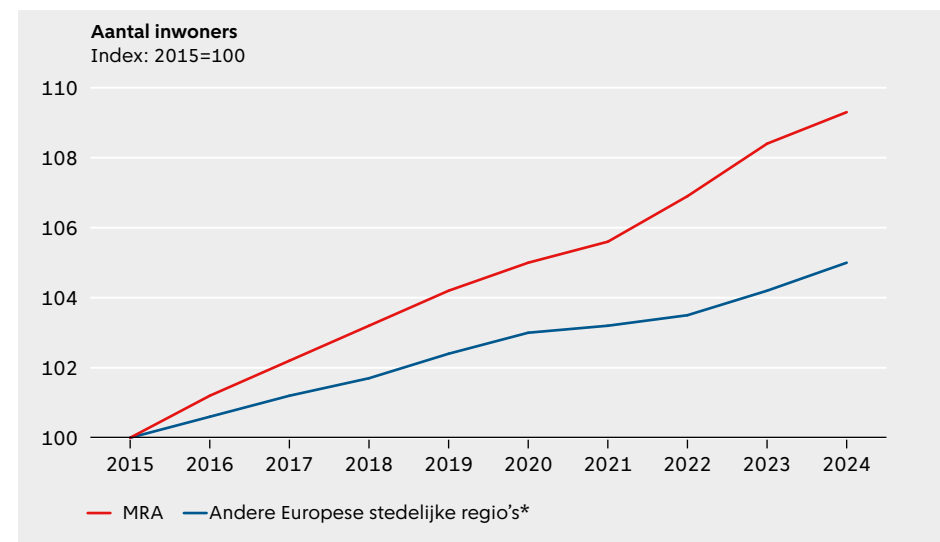
Bron: CBS (bewerking SEO Economisch Onderzoek)

woningbehoefte, draagt mogelijk bij aan de minder sterke stijging van de woningprijzen in de MRA in 2025 in vergelijking met het landelijke beeld. Tegelijkertijd groeit het inwoneraantal van de MRA nog wel sterker dan het inwoneraantal van Nederland (0,7 versus 0,5 procent in 2025).

In vrijwel alle deelregio's van de MRA is sprake van een afnemende groei van het inwoneraantal. De uitzondering is IJmond, waar de bevolking in 2025 juist sneller groeide dan in voorgaande jaren. De vertraging is het sterkst in Zuid-Kennemerland, Amsterdam en Almere-Lelystad. Desondanks groeide het inwoneraantal van Almere-Lelystad ook in 2025 sterker dan in de andere deelregio's. Voor Gooi en Vechtstreek en Zuid-Kennemerland geldt dat de bevolkingsgroei lager ligt dan het landelijke gemiddelde.

In vergelijking met andere Europese stedelijke regio's, groeit de bevolking van de MRA sinds 2015 sterker dan gemiddeld (figuur 4.10). Sinds het einde van de coronapandemie (2022) lijkt dat niet langer het geval te zijn en is de groeisnelheid vergelijkbaar met andere Europese stedelijke regio's.

Fig. 4.10 Inwonertal van de MRA groeit sneller dan van andere Europese stedelijke regio's

* NUTS2-regio's in Europa. 'Andere Europese stedelijke regio's' is een gewogen gemiddelde van overige stedelijke regio's in Europa. De MRA is gebaseerd op CBS-data.

Bron: CBS en Eurostat (bewerking SEO Economisch Onderzoek)

Een belangrijke demografische ontwikkeling is de verandering in de samenstelling van huishoudens. Tabel 4.4 laat deze ontwikkeling zien en geeft ook inzicht in de verschillen in huishoudensamenstelling tussen regio's. In vergelijking met Nederland kent de MRA veel éénpersoonshuishoudens, met Amsterdam als koploper met 55,1 procent. Meerpersoonshuishoudens met kinderen vinden we vooral in Almere-Lelystad en zijn duidelijk ondervertegenwoordigd in Amsterdam. Door de jaren heen zien we een forse toename van het aantal eenpersoonshuishoudens terwijl gezinnen met kinderen juist achterblijven in hun groei. In vergelijking met Nederland is de groei van meerpersoonshuishoudens met kinderen wel relatief hoog, wat wijst op een relatief trage ontgroening van de MRA en een relatief snelle vergrijzing in overig Nederland.

Woning- en grondprijzen en woningvoorraad

Figuur 4.11 laat zien dat de gemiddelde woningprijzen in de MRA en Amsterdam in 2025, net als in 2024, verder zijn gestegen. Deze stijging

Tabel 4.4 Ontwikkeling huishoudenssamenstelling in MRA

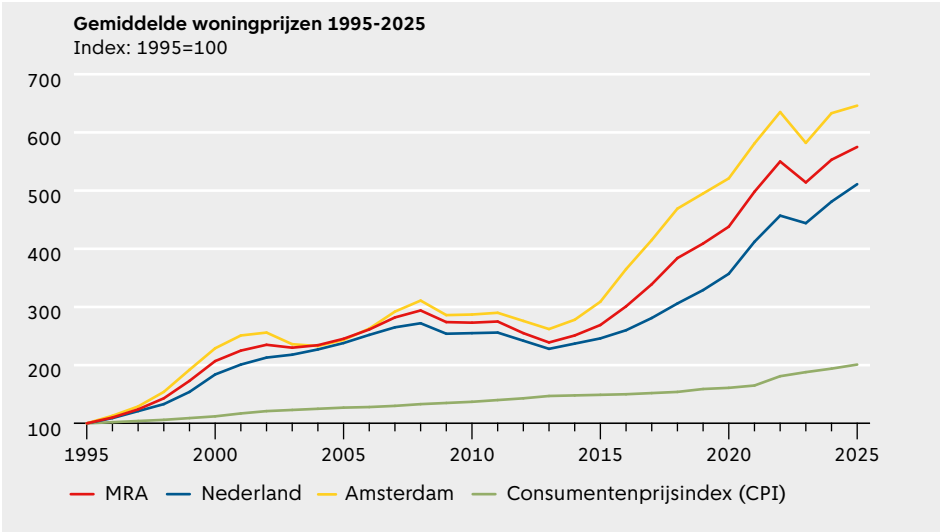
	Bevol- king	Huis- houdens	Eén- per- soons	Meer- per- soons met kinde- ren	Meer- per- soons zonder kinde- ren	Eén- per- soons	Meer- per- soons met kinde- ren	Meer- per- soons zonder kinde- ren
	Groeï 2013-2024 in % p.j.				Aandeel 2024 in %			
Nederland	0,61	0,92	1,61	0,29	0,73	39,9	31,6	28,5
MRA	0,95	1,13	1,44	0,69	1,16	44,5	30,7	24,8
Almere-Lelystad	1,25	1,50	2,23	0,97	1,43	33,9	40,8	25,3
Amstelland-Meerlanden	1,02	1,23	1,80	1,01	0,77	37,2	37,2	25,6
Amsterdam	1,19	1,33	1,39	0,49	2,15	55,1	22,7	22,1
Gooi en Vechtstreek	0,69	0,83	1,20	0,86	0,28	39,2	33,7	27,1
IJmond	0,32	0,59	1,15	0,27	0,30	36,1	34,9	29,1
Zaanstreek-Waterland	0,62	0,91	1,71	0,47	0,52	35,4	36,6	28,0
Zuid-Kennemerland	0,73	0,72	0,72	0,94	0,45	42,1	31,9	26,1

Bron: CBS (bewerking Vrije Universiteit Amsterdam)

was bovendien sterker dan de toch al relatief hoge inflatie van de afgelopen jaren. Daarmee lijkt ook in 2025 sprake te zijn van een vraag naar woonruimte die sneller groeit dan het aanbod. De gemiddelde woningprijzen liggen inmiddels (ruim) boven het niveau van vóór de tijdelijke rentestijging in 2023, die destijds een tijdelijk drukkend effect had op de vraag naar woningen en daarmee op de gemiddelde woningprijzen.

Woningprijzen kunnen worden opgesplitst in de prijs van opstal (de woning als object) en de grond waarop de woning staat, inclusief een eventuele tuin. In de studie Stad en Land (De Groot et al., 2010) is een methode ontwikkeld om voor Nederland de niveaus en ruimtelijke verschillen in grondprijzen te bepalen. Voor deze editie van de Economische Verkenningen hebben we deze gegevens geactualiseerd en voor deelregio's bepaald over de tijd. Grondprijzen vormen een reflectie van de bereidheid tot betalen van kopers van woningen om op een bepaalde plek te kunnen wonen. Ze meten met andere woorden de aantrekkelijkheid van de plek. De gegevens in tabel 4.5 laten de grote verschillen in grondprijzen (in reële termen met prijsniveau 2024) in de MRA zien, variërend van ruim 3 duizend euro per vierkante meter

Fig. 4.11 Gemiddelde woningprijzen blijven sterker stijgen dan het gemiddelde prijspeil

Bron: CBS (bewerking SEO Economisch Onderzoek)

in Amsterdam tot iets minder dan 500 euro in Almere-Lelystad. Ook de gemiddelde jaarlijkse groeivoet (gecorrigeerd voor gemiddelde inflatie, dus in reële termen) varieert sterk en was over de periode 2005-2022 het hoogst in Amsterdam, Almere-Lelystad en Zuid-Kennemerland en het laagst in Gooi en Vechtstreek.

De tabel geeft ook informatie over de gemiddelde woningprijs per vierkante meter woonoppervlakte. Deze varieert van 3,8 duizend in Almere-Lelystad (wat zich daarmee op het Nederlands gemiddelde bevindt) tot 8,3 duizend in Amsterdam. Ook deze prijzen groeien in reële termen relatief hard in de MRA (met 2,4 procent ten opzichte van 1,4 procent in Nederland). De sterkste groei zit echter in de grondprijzen, wat niet verrassend is omdat de beschikbare grond de ultiem schaarse factor is (ondanks onze reputatie op het gebied van landwinning). Een interessante beschouwing op het belang van grond door de hele Nederlandse geschiedenis is te lezen in Schoon (2026).

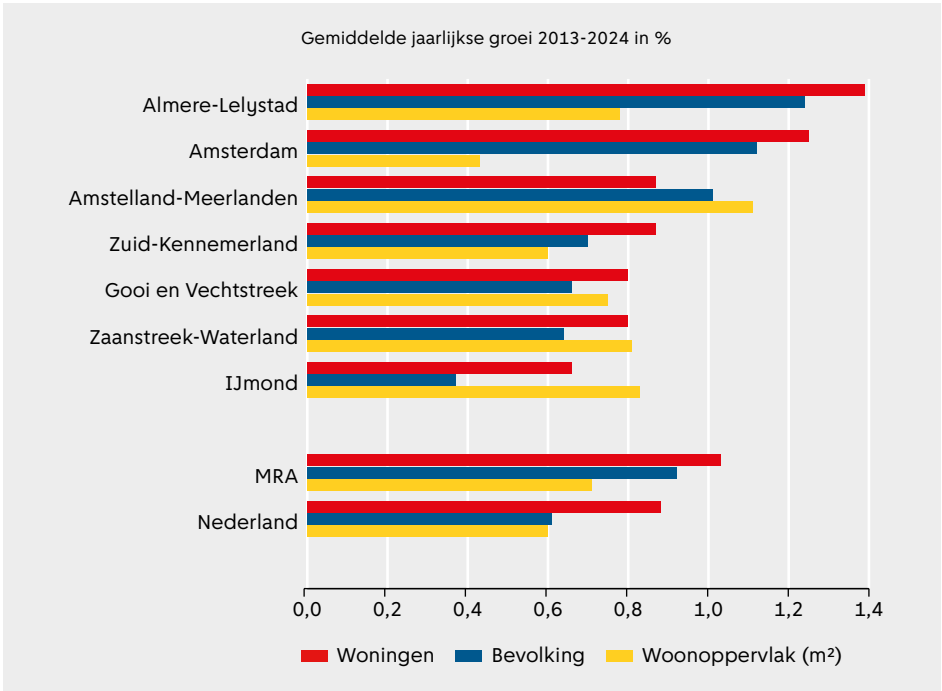
Tabel 4.5 Grote verschillen in niveau en groei vierkante meterprijzen grond en woonruimte in MRA

	Prijs m² perceel			Prijs m² woonoppervlakte		
	2005	2022	2005-2022	2005	2022	2005-2022
	Euro's (prijspeil 2024)	Groei in % p.j.		Euro's (prijspeil 2024)	Groei in % p.j.	
Nederland	266	466	3,3	2.982	3.778	1,4
MRA	514	1.214	5,2	3.671	5.512	2,4
Amsterdam	946	3.091	7,2	4.564	8.337	3,6
Zuid-Kennemerland	652	1.482	5,0	4.291	6.328	2,3
Amstelland-Meerlanden	485	961	4,1	3.577	5.190	2,2
Gooi en Vechtstreek	495	770	2,6	4.431	5.662	1,5
IJmond	394	681	3,3	3.347	4.464	1,7
Zaanstreek-Waterland	391	660	3,1	3.158	4.359	1,9
Almere-Lelystad	183	484	5,9	2.376	3.788	2,8

Bron: NVM en CBS (bewerking Vrije Universiteit Amsterdam)

Anders dan in voorgaande jaren was de meest recente prijsstijging van woningen in zowel de MRA als Amsterdam minder sterk dan elders in Nederland. Een mogelijke verklaring hiervoor is de relatief sterke toename van het aantal te koop gezette woningen in de regio Groot-Amsterdam ten opzichte van elders in Nederland (MVA, 2025). Deze toename hangt onder meer samen met het grotere aanbod van voormalige huurwoningen die door verhuurders worden verkocht, zogenoemde uitpondwoningen. De toename van het aantal uitpondwoningen is het effect van onder andere de hogere belastingdruk in box 3 en de regulering van de middenhuur (NVM, 2025). Andere mogelijke verklaringen kunnen zijn gelegen in de versoering van de expat-regeling en meer algemeen grenzen aan leenmogelijkheden, mede door oplopende rentes, die uiteindelijk de mogelijkheden tot alsmar stijgende prijzen begrenzen. Ook grondprijzen zien we in Amsterdam en Amstelland-Meerlanden in de periode 2017-2022 minder hard groeien dan in andere deelregio's.

Fig. 4.12 Woningvoorraad groeit sneller dan bevolking, die steeds kleiner woont

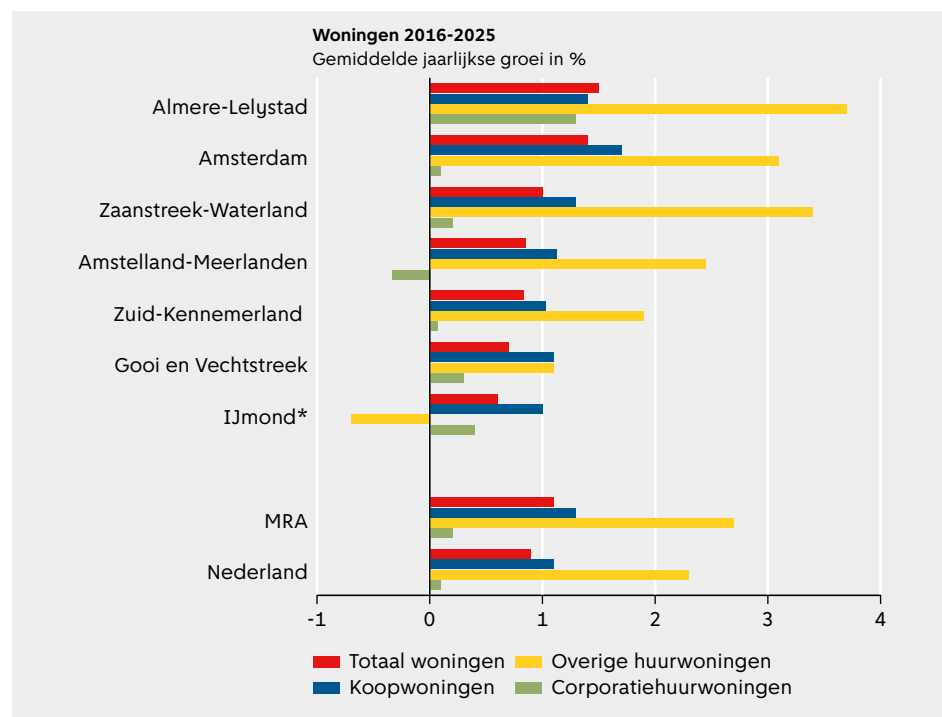

Bron: CBS en BAG (bewerking Vrije Universiteit Amsterdam)

De demografische ontwikkelingen die we aan het begin van deze paragraaf beschreven, hebben belangrijke gevolgen voor de woningmarkt. In zowel Nederland als de MRA groeide het aantal woningen in de periode 2013-2024 harder dan de bevolking (zie figuur 4.12).

Toch is er een grote vraag naar woningen. De sterke groei van het aantal eenpersoonshuishoudens is daar mede de oorzaak van. Mede in reactie daarop, en ook op de hoge grondprijzen (zie tabel 4.5), zien we een patroon waarin de groei van het aantal vierkante meters woonoppervlak substantieel kleiner is dan de groei van het aantal woningen. Er wordt met andere woorden steeds kleiner gebouwd. Dit is een logische marktreactie op huishoudens die steeds kleiner worden en grond die alsmaar duurder wordt. Dat geldt ook tegen de achtergrond van woningen die in Nederland in internationaal perspectief gezien nog steeds relatief groot

Fig. 4.13 Toename woningvoorraad zit vooral in overige huurwoningen

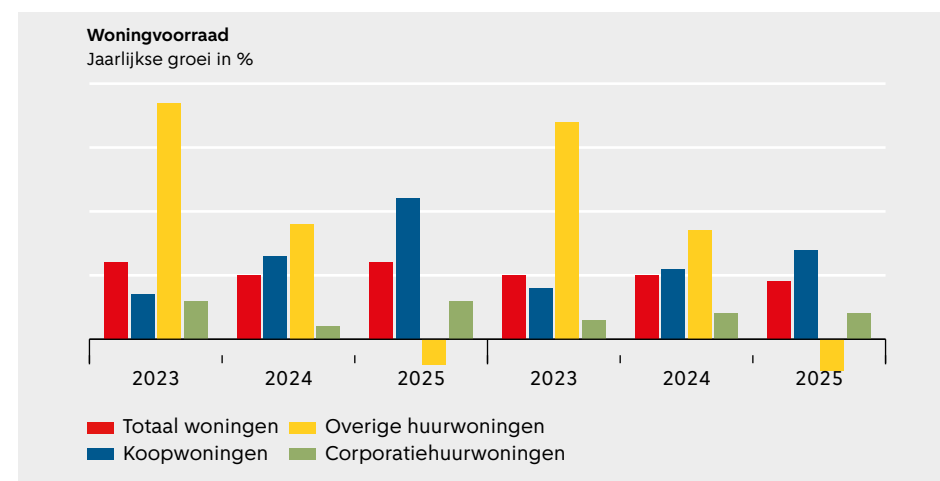
* De relatief sterke daling van het aantal overige huurwoningen in IJmond is geconcentreerd in de jaren 2018 en 2019 en in de gemeenten Heemskerk en Velsen (nauwelijks in Beverwijk).

Bron: CBS (bewerking SEO Economisch Onderzoek)

zijn. Om voor Nederland en de MRA een beeld te geven is de gemiddelde woonoppervlakte per inwoner in Nederland in 2024 55,5 vierkante meter. In de MRA en Amsterdam is dit, respectievelijk, 46,9 en 40,4.

Uit zowel 4.12 als 4.13 blijkt dat de woningvoorraad in het afgelopen decennium sterker is gegroeid in de MRA dan landelijk. Dit geldt voor alle typen woningen. In totaal stijgt de woningvoorraad met gemiddeld 1,1 procent per jaar in de MRA vergeleken met 0,9 procent per jaar landelijk. Vooral het aantal overige (niet-corporatie) huurwoningen is in deze periode toegenomen (gemiddeld 2,7 procent per jaar in de MRA). De stijging van het aantal corporatiehuurwoningen is tussen 2016 en 2025 zeer beperkt, zowel in de MRA (gemiddeld 0,2 procent per jaar) als in Nederland (gemiddeld 0,1 procent per jaar). Figuur 4.14 toont de ontwikkelingen van de woningvoorraad voor drie recente jaren. Hieruit blijkt dat recente veranderingen niet altijd in lijn zijn met de lange-termijntrends uit figuur 4.13. Zo daalde in 2025 het aantal overige huurwoningen, wat werd gecompenseerd door een groeiend aantal koopwoningen (figuur 4.14). Dit wijst mogelijk op uitponding van huurwoningen, waarbij voormalige huurwoningen aan de koopvoorraad worden toegevoegd. Tegelijkertijd hoeft dit nog niet op een nieuwe trend te duiden: de jaarlijkse ontwikkeling van de woningvoorraad kan fluctueren, iets wat in de lange-termijnontwikkeling van figuur 4.13 minder direct zichtbaar is.

Fig. 4.14 Na een forse stijging daalt in 2025 het aanbod van overige huurwoningen

Bron: CBS (bewerking SEO Economisch Onderzoek)

Sinds 2016 is de woningvoorraad vooral toegenomen in Almere-Lelystad (gemiddeld 1,5 procent per jaar), Amsterdam (1,4 procent per jaar) en Zaanstreek-Waterland (1,0 procent per jaar). Almere-Lelystad, IJmond en Gooi en Vechtstreek vallen op door de relatief sterke groei van het aantal corporatiehuurwoningen vergeleken met de andere deelregio's van de MRA en met Nederland. In Amsterdam is de voorraad koopwoningen juist sterk toegenomen, wat in de meest recente jaren mogelijk te maken heeft met het eerdergenoemde aanbod van uitpondwoningen (MVA, 2025).

Een afname van het aantal huurwoningen kan komen door sloop of door het onttrekken van huurwoningen aan de markt om deze te verkopen. Zo zijn er in Amstelland-Meerlanden relatief veel overige huurwoningen en koopwoningen bijgekomen, terwijl het aanbod van corporatiehuurwoningen is gedaald. In IJmond nam het aantal overige huurwoningen juist sterk af, terwijl het aantal koopwoningen en corporatiehuurwoningen toenam.

Ruimtegebruik

Om woningen te kunnen bouwen is ruimte nodig en ruimte wordt steeds schaarser in de MRA. Dat kan een rem op de economische groei gaan betekenen, als dat niet al het geval is. Om een idee te krijgen hoeveel ruimte verschillende (economische) activiteiten in beslag nemen, laat figuur 4.15 het landgebruik voor een zestal categorieën zien. Tabel 4.6 toont een nadere uitsplitsing.

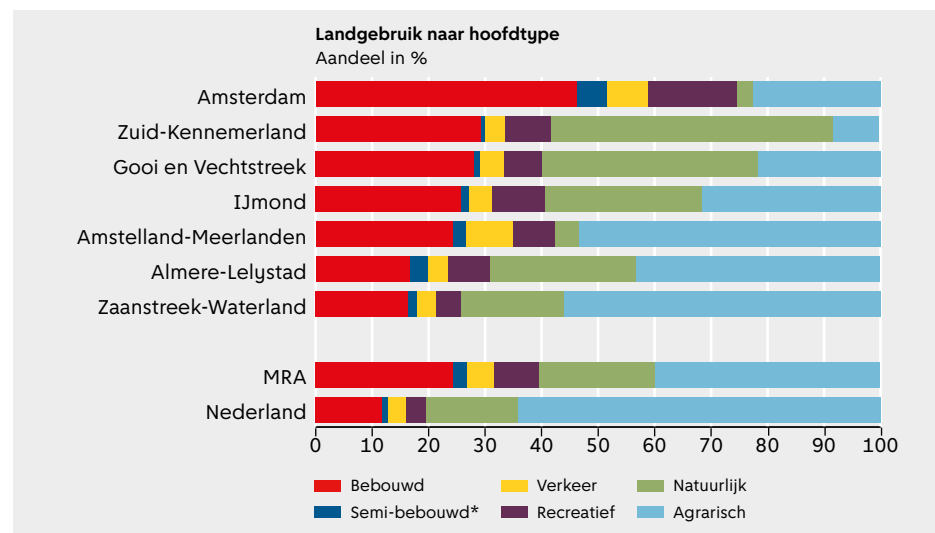
Agrarisch landgebruik en Natuur nemen in de MRA samen 60 procent van het landgebruik voor hun rekening. In heel Nederland is dat 80 procent en in Amsterdam slechts iets meer dan 20 procent. Dat laat zien dat de MRA binnen Nederland een sterk verstedelijkte regio is, met nog altijd relatief veel ruimte voor landbouw en natuur. Maar het laat ook zien dat de beschikbare ruimte voor een verdere groei van activiteiten in de MRA relatief schaars is. Opvallend zijn de grote verschillen tussen de deelregio's die ook de sterke specialisatie binnen de regio laten zien. Zo zijn Gooi en Vechtstreek en Zuid-Kennemerland met grote oppervlaktes bos en natuurlijk terrein belangrijk voor buitenrecreatie. Akkerbouw is sterk geconcentreerd in Almere-Lelystad en Amstelland-Meerlanden met nog relatief veel ruimte (deels ook door geluidsrestricties). Amsterdam kent relatief gezien veel stedelijk groen met haar omvangrijke stadsparken. In vergelijking met Nederland kennen alle deelregio's een relatief groot aandeel woongerrein. De verhouding bedrijfsterrein (inclusief kantoorlocaties) ten opzichte van woongerrein is in de MRA relatief gezien

niet veel kleiner dan in Nederland. In Nederland is er per vierkante meter woongerrein ongeveer 0,37 vierkante meter bedrijfsterrein (inclusief kantoorlocaties) beschikbaar. In de MRA is dat 0,35 vierkante meter. In Gooi en Vechtstreek en Zuid-Kennemerland blijft de beschikbaarheid beperkt tot 0,10 vierkante meter. Dit zijn ook de gemeenten met relatief veel inwoners die naar andere deelregio's forensen. In IJmond is mede door het grote complex van Tata het 0,71 vierkante meter bedrijfsterrein per vierkante meter woonruimte. En ook in Amsterdam en Amstelland-Meerlanden, beide regio's waar ook veel mensen van buiten de eigen regio werken, is ongeveer 0,52 vierkante meter beschikbaar per vierkante meter woonruimte.

Verhuizingen

Figuur 4.16 laat zien dat de woningmarkt in de MRA sterk regionaal verweven is. Het grootste deel van de verhuisbewegingen met een oorsprong of bestemming in de MRA vindt plaats binnen de MRA zelf (bijna 70 procent). Dit wijst erop dat huishoudens die verhuizen vaak binnen de regio blijven, bijvoorbeeld omdat werk en voorzieningen in de MRA geconcentreerd zijn. Tegelijkertijd is er per saldo sprake van

Fig. 4.15 Landgebruik in Nederland, MRA en deelregio's, 2022

* Semi-bebouwd omvat stortplaatsen, begraafplaatsen, delfstofwinplaatsen, bouwterrein, semi-verhard overig terrein en zonneparken.

Bron: CBS (bewerking Vrije Universiteit Amsterdam)

Tabel 4.6 Landgebruik in Nederland, MRA en deelregio's in 2022

	Nederland	MRA	Amsterdam	Zuid-Kennemerland	Gooi en Vechtstreek	IJmond	Amstelland-Meerlanden	Almere-Lelystad	Zaanstreek-Waterland
	Aandeel in % *								
Bebouwd terrein	11,7	24,3	46,2	29,2	28,0	25,7	24,2	16,6	16,3
Woonterrein	7,7	16,2	26,0	23,2	22,7	15,4	14,6	11,6	11,9
Bedrijfsterrein	2,8	5,6	13,9	2,4	2,3	8,0	7,5	3,2	3,1
Detailhandel en horeca	0,4	1,0	2,9	1,2	0,9	1,1	0,8	0,6	0,6
Sociaal-culturele voorziening	0,5	1,0	2,4	1,7	1,4	0,7	0,8	0,7	0,4
Openbare voorziening	0,3	0,6	1,0	0,8	0,7	0,6	0,5	0,5	0,3
Semi-bebouwd terrein	1,1	2,4	5,3	0,8	1,0	1,4	2,4	3,3	1,6
Bouwterrein	0,6	1,7	4,5	0,4	0,4	0,7	2,0	2,1	1,0
Begraafplaats	0,2	0,3	0,6	0,5	0,5	0,5	0,2	0,1	0,1
Zonnepark	0,1	0,1	0,0	0,0	0,1	0,0	0,2	0,4	0,0
Overig semi-bebouwd terrein	0,2	0,3	0,2	0,0	0,1	0,3	0,0	0,8	0,4
Verkeesterrein	3,1	4,9	7,3	3,4	4,3	4,0	8,3	3,4	3,4
Hoofdweg	2,7	3,7	5,1	2,8	3,6	3,2	5,0	2,9	3,1
Spoorterrein	0,3	0,6	1,8	0,6	0,4	0,8	0,5	0,3	0,3
Vliegveld	0,1	0,6	0,0	0,0	0,3	0,1	2,6	0,2	0,0
Metro en sneltram	0,0	0,0	0,3	0,0	0,0	0,0	0,1	0,0	0,0
Recreatief terrein	3,6	7,9	15,8	8,3	6,7	9,4	7,5	7,5	4,3
Stedelijk groen	1,3	3,7	9,3	3,0	2,4	3,2	3,0	4,6	1,6
Sportterrein	1,1	2,4	3,7	3,4	2,0	3,0	3,0	1,4	1,9
Dagrecreatief terrein	0,3	1,0	0,9	0,4	0,9	1,9	1,1	1,2	0,4
Volkstuin	0,1	0,5	1,7	0,5	0,2	0,4	0,3	0,3	0,2
Verblijfsrecreatief terrein	0,7	0,4	0,2	1,0	1,1	0,9	0,1	0,1	0,2
Natuurlijk terrein	16,3	20,6	2,7	49,8	38,2	27,9	4,1	25,9	18,3
Open droog natuurlijk terrein	4,6	9,6	0,7	35,7	14,2	15,3	0,0	5,0	14,5
Bos	10,0	8,2	1,1	13,6	21,5	11,7	3,5	13,0	1,3
Open nat natuurlijk terrein	1,8	2,8	0,9	0,5	2,5	0,8	0,6	7,8	2,4
Agrarisch terrein	64,2	39,8	22,8	8,3	21,8	31,6	53,5	43,2	56,2
Agrarisch grasland	28,2	18,1	16,4	4,7	12,8	17,8	15,3	6,3	41,2
Akker en meerjarige teelt	27,1	12,4	0,7	1,7	1,9	4,3	22,4	25,9	7,9
Glastuinbouw	0,4	0,4	0,1	0,0	0,0	0,2	1,7	0,2	0,1
Overig agrarisch terrein	8,5	8,9	5,5	1,9	7,0	9,3	14,0	10,7	7,1

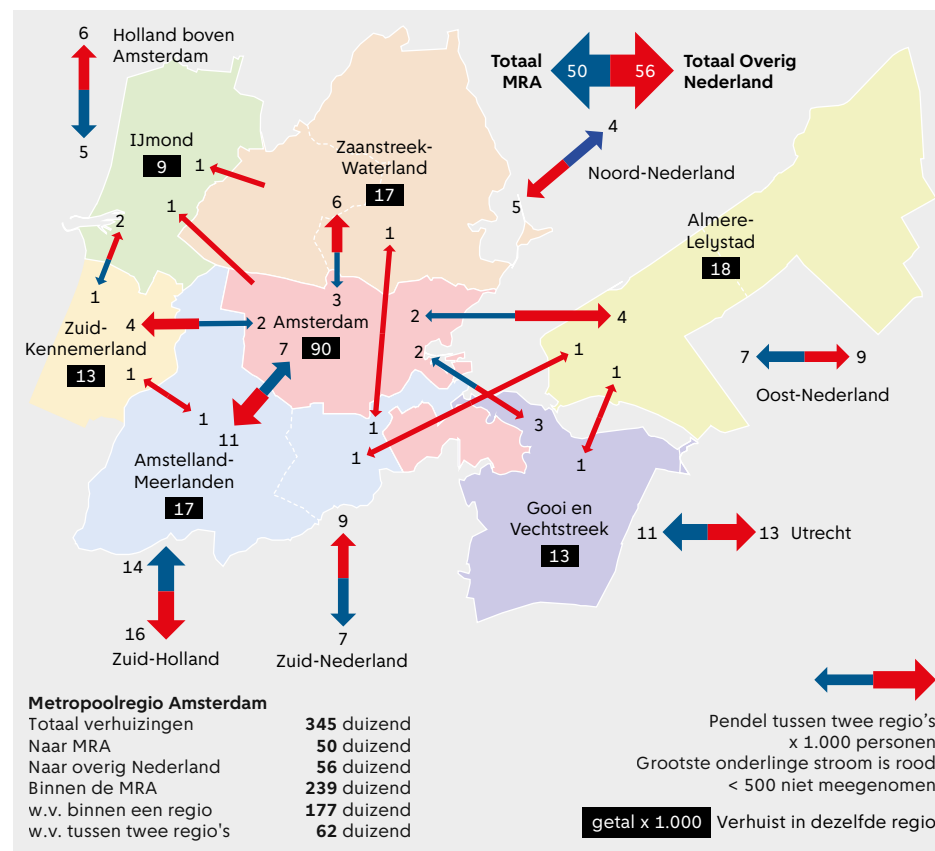
* De vetgedrukte hoofdcategorieën tellen op tot 100 procent. De niet-vetgedrukte subcategorieën tellen op tot het totaal van de hoofdcategorie waar ze toe behoren.

Bron: CBS (bewerking Vrije Universiteit Amsterdam)

uitstroom naar de rest van Nederland: in 2024 verhuisden opnieuw meer mensen vanuit de MRA naar andere delen van het land dan andersom (56 duizend personen versus 50 duizend personen).

Vooraf Amsterdam geldt dat er meer mensen vertrekken (144 duizend) dan dat er mensen naar Amsterdam verhuizen (130 duizend). Ruim 80 procent van de mensen die vanuit Amsterdam vertrekken blijft echter wel binnen de MRA wonen, mogelijk omdat zij in Amsterdam

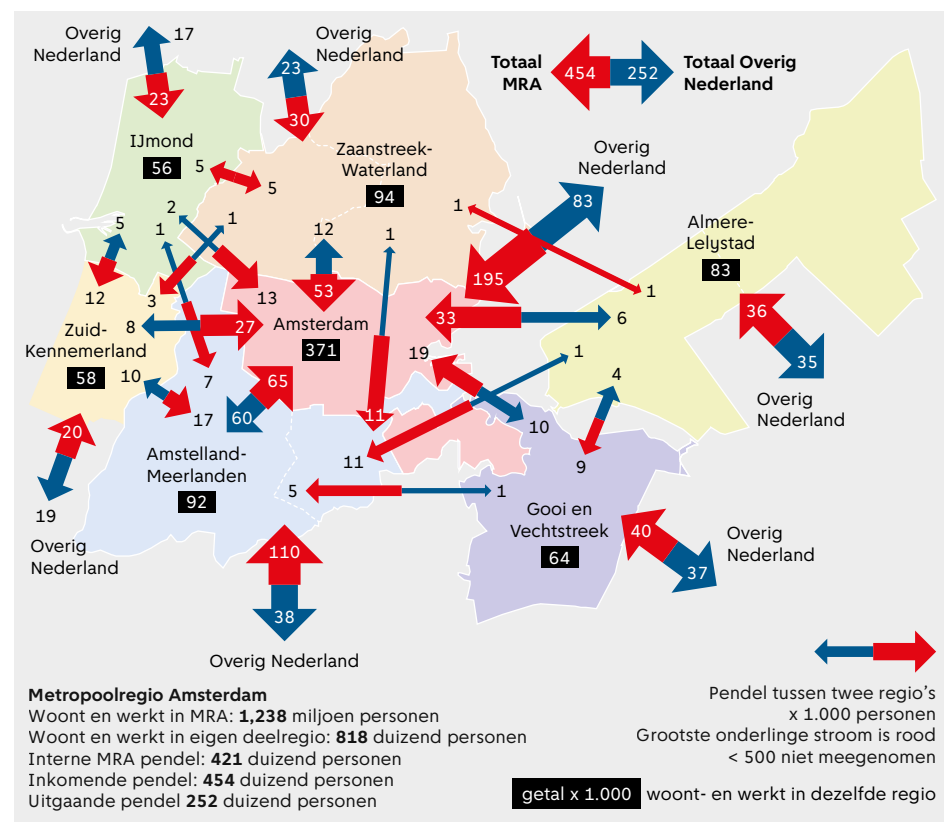
Fig. 4.16 In 2024 waren er meer binnenlandse verhuizingen vanuit de MRA dan naar de MRA

Holland boven Amsterdam: Regio Alkmaar en Kop van Noord-Holland
 Noord-Nederland: Groningen, Friesland en Drenthe
 Oost-Nederland: Overijssel en Gelderland
 Zuid-Nederland: Zeeland, Noord-Brabant en Limburg
 Bron: CBS (bewerking SEO Economisch Onderzoek)

werken. De hoofdstad fungeert daarmee niet alleen als belangrijke vestigingsplek, maar ook als vertrekpunt voor verhuizingen naar andere MRA-regio's en naar gebieden buiten de MRA. De cijfers laten daarmee zien dat de MRA als woonregio aantrekkelijk blijft, maar ook dat de hoge druk op de woningmarkt ertoe leidt dat een deel van de huishoudens de regio verlaat. Mogelijk speelt hierbij ook het normaliseren van thuiswerken een rol: wanneer werk in de MRA vaker op afstand kan worden gedaan is het makkelijker om een baan in de MRA te combineren met wonen

Fig. 4.17 Grootste deel woon-werkverkeer binnen en naar MRA richting Amsterdam, 2023

Holland boven Amsterdam: Regio Alkmaar en Kop van Noord-Holland
 Noord-Nederland: Groningen, Friesland en Drenthe
 Oost-Nederland: Overijssel en Gelderland
 Zuid-Nederland: Zeeland, Noord-Brabant en Limburg
 Bron: CBS (bewerking SEO Economisch Onderzoek)

buiten de MRA. De omvang van het aantal verhuizingen van en naar het buitenland is onbekend en daarom niet in deze figuur meegenomen.

Woon-werkverkeer

Figuur 4.17 laat pendelstromen in het woon-werkverkeer zien voor de MRA. Daarbij gaat het om de relatie tussen woonplaats en werkgemeente, en niet noodzakelijk om dagelijkse fysieke verplaatsingen. Door het normaliseren van thuiswerken vindt een deel van het werk immers vanuit huis plaats. De figuur is vergelijkbaar met figuur 2.20, maar geeft meer detail over de verdeling van pendelstromen binnen de MRA: naar welke MRA-deelregio's pendelaars van buiten de MRA reizen, en vanuit welke MRA-deelregio's pendelaars juist naar regio's buiten de MRA reizen. Daar staat tegenover dat de figuur minder inzicht geeft in de precieze herkomstregio's van pendelaars die van buiten de MRA naar de MRA reizen.

Er werken meer inwoners van buiten de MRA in de MRA (454 duizend) dan dat er inwoners van de MRA buiten de MRA werken (252 duizend). De MRA kenmerkt zich daarmee vooral als een regio met veel kansen op de arbeidsmarkt, en minder als een regio waar veel (of betaalbare) woonruimte beschikbaar is.

Inwoners van buiten de MRA pendelen voor werk vooral vaak naar Amsterdam, Amstelland-Meerlanden en Gooi en Vechtstreek (76 procent van de inkomende pendel). Inwoners van de MRA die buiten de MRA werken, zijn eveneens vooral afkomstig uit Amsterdam, Amstelland-Meerlanden en Gooi en Vechtstreek (63 procent van de uitgaande pendel). De uitgaande pendel is gelijkmatiger verdeeld over de verschillende deelregio's dan de inkomende pendel. Vooral Amsterdam speelt binnen deze pendelstromen een dominante rol. Van de 454 duizend werkenden die van buiten de MRA naar de MRA pendelen, werkt 43 procent in Amsterdam. Ook bij de uitgaande pendel is Amsterdam van belang: van de 252 duizend MRA-inwoners die buiten de MRA werken, woont ongeveer een derde in Amsterdam. Amsterdam trekt veel werknemers van buiten de MRA aan, maar is ook een belangrijke woonplaats van werkenden buiten de MRA.

5 Kerncijfers per deelregio

In dit hoofdstuk beschrijven we de ontwikkeling van de deelregio's die tezamen de Metropoolregio Amsterdam (MRA) vormen. Elke paragraaf is een korte, op zichzelf staande, economische verkenning. De regio's Almere-Lelystad, Amstelland-Meerlanden en Zaanstreek-Waterland die elk bestaan uit twee verschillende deelregio's/gemeenten presenteren we eveneens in één paragraaf. Om recht te doen aan het unieke profiel van de samengestelde gebieden zijn extra figuren opgenomen met informatie over die deelregio's/gemeenten. Daarnaast worden in de beschrijving van de economische ontwikkelingen in deze samenwerkingsverbanden de relevante verschillen tussen de deelregio's/gemeenten uitgelicht.

Centraal in elke paragraaf staat de vraag in welke mate er sprake is van een goede balans tussen economie, sociale aspecten en verduurzaming, zowel binnen als tussen deelregio's in de MRA. We beginnen iedere paragraaf met een aantal kernpunten. Deze worden gevolgd door een korte karakterisering van de deelregio aan de hand van de brede welvaartsindicatoren (zie hoofdstuk 1 voor een uitgebreide analyse en toelichting). Vervolgens bespreken we de economische ontwikkelingen met behulp van kerncijfers over onder andere het bruto regionaal product (brp), de werkgelegenheid, arbeidsproductiviteit, bevolking, beroepsbevolking, werkloosheid en inkomens van huishoudens. Ook komen de economische ontwikkeling per sector (op basis van zowel toegevoegde waarde als werkgelegenheid) en pendelstromen van forensen aan bod. De figuren die in dit hoofdstuk de economische ontwikkelingen per sector beschrijven, omvatten de analyseperiode 2015-2024, tenzij anders vermeld.

De figuren en tabellen in iedere op zichzelf staande paragraaf tonen een selectie van analyseresultaten. Volledige tijdreeksen van het onderliggende cijfermateriaal, waaronder ook de absolute omvang van sectoren, zijn te vinden in de online database op de website van de Metropoolregio Amsterdam.

5.1 Almere-Lelystad

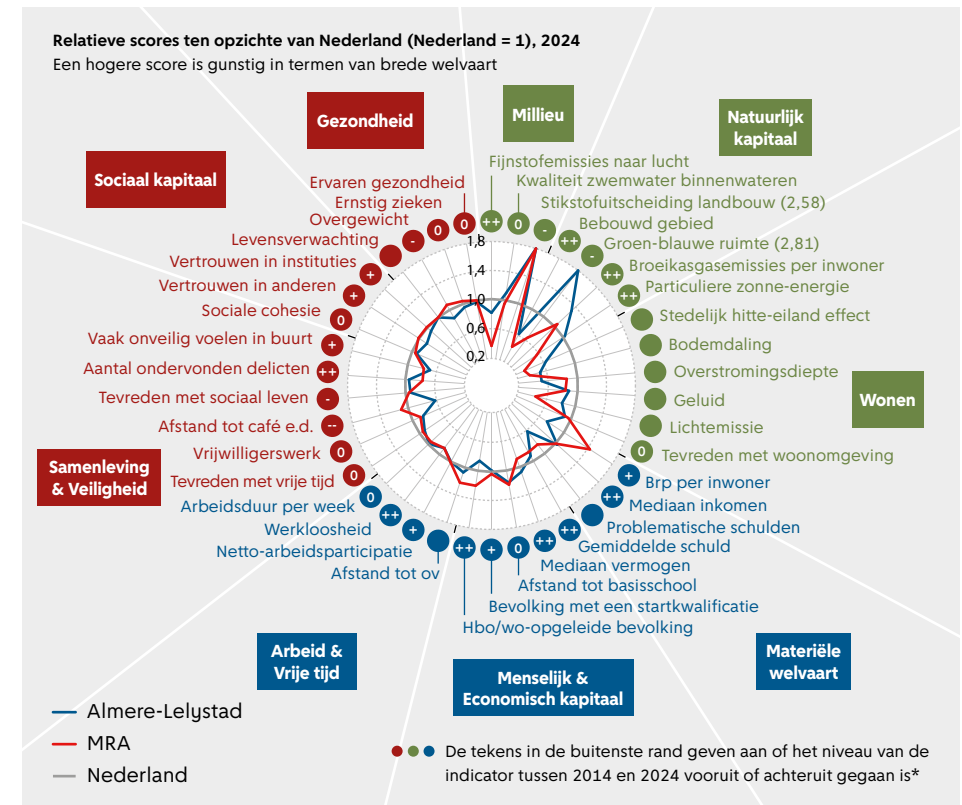
- De regio Almere-Lelystad bestaat uit de gemeenten Almere en Lelystad in de provincie Flevoland.
- De regio scoort goed op brede welvaartsindicatoren met betrekking tot ruimte en milieu, met o.a. veel groen-blauwe ruimte en lage uitstoot van broeikasgassen per inwoner. Op enkele sociale en economische indicatoren scoort Almere-Lelystad lager dan gemiddeld in de MRA en Nederland. Zo voelen inwoners zich relatief onveilig in hun buurt, hebben huishoudens relatief veel problematische schulden, en zijn er relatief veel mensen met overgewicht.
- Vergeleken met de MRA heeft Almere-Lelystad relatief veel mbo-opgeleiden en zijn sectoren zoals Bouw, Zorg, Groothandel, Industrie en Detailhandel sterk vertegenwoordigd. De Bouw is met afstand de snelst groeiende sector, met een gemiddelde groei van circa 8,3 procent per jaar over de periode 2015-2024.
- De werkgelegenheid nam in Almere-Lelystad gemiddeld met 2,3 procent per jaar toe tussen 2015-2024. Na jaren van aanhoudende stijging, nam de werkgelegenheid in 2024 licht af. De werkloosheid liep in 2025 licht op naar 4,3 procent, waarmee het werkloosheidspercentage in Almere-Lelystad net boven het MRA-gemiddelde ligt.
- Van de werkzame beroepsbevolking werkt ongeveer de helft buiten de eigen regio. De netto uitgaande pendelstroom is ten opzichte van 2019 toegenomen, een trend die ook MRA-breed zichtbaar is.

Brede welvaart in Almere-Lelystad

De brede welvaart in Almere-Lelystad is kenmerkend voor een jonge, ruim opgezette groeiregio. De deelregio scoort relatief sterk in ruimtelijke en milieu-dimensies. Almere en Lelystad hebben weinig broeikasgasemissies per inwoner in vergelijking met zowel de MRA als Nederland. Bovendien scoort Almere-Lelystad goed op de beschikbaarheid van groen-blauwe ruimte, terwijl de MRA hier juist minder op scoort dan gemiddeld in Nederland. Verder wordt de deelregio gekenmerkt door een goede bereikbaarheid en veel voorzieningen, wat zich uit in de scores op

Fig. 1 Brede welvaart in Almere-Lelystad

* -- achteruitgang groter dan 1,5 procent; - achteruitgang tussen 0,5 en 1,5 procent; 0 verandering tussen -0,5 en +0,5 procent; + vooruitgang tussen 0,5 en 1,5 procent; ++ vooruitgang groter dan 1,5 procent.

NB. Voor de leesbaarheid van de figuur zijn onder- en bovengrenzen gehanteerd. Wanneer de score onder 0,2 of boven 1,8 uitkomt, is deze bij de indicator vermeld.

Bron: CBS (bewerking Vrije Universiteit Amsterdam)

indicatoren als gemiddelde afstand tot een basisschool en gemiddelde afstand tot ov. Wel liggen de scores hier iets lager dan het gemiddelde van de MRA, maar dat heeft deels te maken met de ruime opzet van de regio.

Tegelijkertijd zijn er ook brede welvaartsindicatoren waarop Almere en Lelystad minder hoog scoren. In de MRA voelt men zich bijvoorbeeld gemiddeld onveilig dan in de rest van Nederland, maar Almere-Lelystad scoort hier nog iets slechter op. De werkloosheid is net iets hoger dan gemiddeld in de MRA. Ook zijn er meer huishoudens met problematische schulden in vergelijking met zowel Nederland als de MRA. Binnen het sociale domein scoort de deelregio iets onder het gemiddelde van de MRA. Zo liggen de sociale cohesie, vertrouwen in instituties en vertrouwen in andere mensen lager dan in de rest van de MRA. Ook zijn

Tabel 1 Kerngegevens Almere-Lelystad

		2024		2019	2021	2022	2023	2024	2025
		aantal	aandeel in MRA in %	jaarlijkse groei in %					
Bruto regionaal product	mld euro	14,0	6,1	4,6	6,2	6,0	0,7	1,4	1,4
Arbeidsvolume (fte's)	x 1.000	108	7,5	4,0	5,4	4,6	2,9	-0,1	
Werkzame personen	x 1.000	132	7,8	2,4	2,8	4,1	0,6	0,3	
Bevolking	x 1.000	312	11,8	1,6	1,5	1,9	1,9	1,4	1,2
Potentiële beroepsbevolking	x 1.000	237	11,7	1,9	2,7	0,9	2,2	1,3	0,8
Beroepsbevolking	x 1.000	180	11,6	1,3	3,1	3,0	2,3	1,7	1,7
Werkzame beroepsbevolking	x 1.000	172	11,5	2,0	3,2	4,4	3,0	0,6	1,7
Inkomen en opleiding		Regio	MRA						
Gem. gest. huishoudinkomen	dzd euro	40,3	45,2	3,0	2,1	-3,2	5,2	2,1	
Basisopgeleid	in %	22,3	19,2						
Mbo-opgeleid	in %	41,9	32,5						
Hbo/wo-opgeleid	in %	35,8	48,3						
		aandeel in %							
Bruto-participatiegraad	in %	75,9	77,0	73,4	74,0	75,5	75,6	75,9	76,6
Werkloosheid	in %	4,2	4,1	5,0	5,4	4,0	4,0	4,2	4,3

Bron: CBS (bewerking TNO/SEO Economisch Onderzoek)

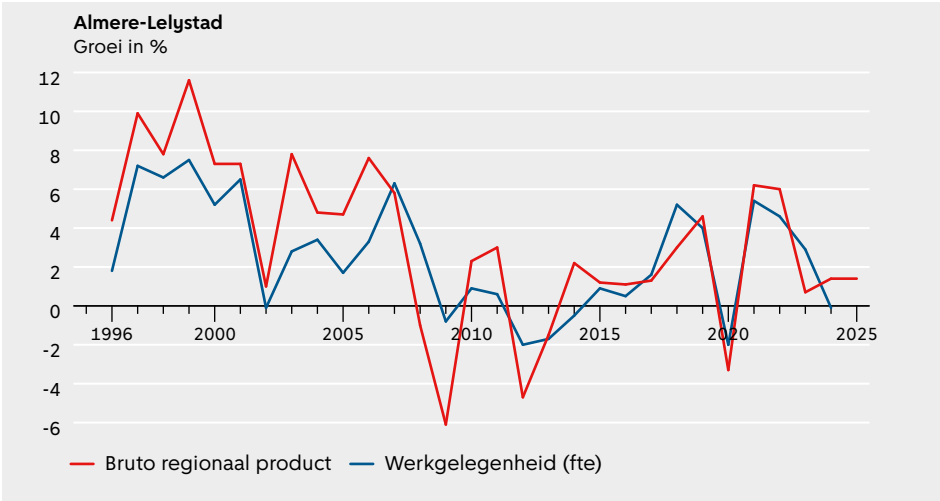
er meer mensen met overgewicht in Almere en Lelystad. Verder kent de regio kwetsbaarheden met betrekking tot klimaatrisico's. Bodemdaling, overstromingsrisico en het stedelijke hitte-eilandeffect vormen belangrijke uitdagingen, al scoort Almere-Lelystad op laatstgenoemde wel beter dan gemiddeld in de MRA.

Per saldo laat Almere-Lelystad zien dat brede welvaart in groeiregio's wordt gekenmerkt door een spanningsveld tussen ruimte en leefkwaliteit enerzijds, en sociaal-economische tegenstellingen anderzijds. In lijn met deze bevinding noemde het CBS (2026) in 'De regionale economie 2025' al dat Flevoland relatief laag scoort op brede welvaartsindicatoren met betrekking tot de dimensie 'hier en nu', maar juist relatief goed op aspecten als ruimte en natuurlijk kapitaal die van belang zijn voor de brede welvaart 'later'.

De economie van Almere-Lelystad

De economie van Almere-Lelystad is in 2025 opnieuw, net als in 2024, met 1,4 procent gegroeid (zie tabel 1 en figuur 2). Deze cijfers steken gunstig af ten opzichte van 0,7 procent groei in 2023, toen er sprake was van een afzwakking na stevig herstel van de coronapandemie in 2021 en 2022. Wel is het tempo van economische ontwikkeling hiermee duidelijk lager dan

Fig. 2 Afvlakkende economische groei Almere-Lelystad in recente jaren

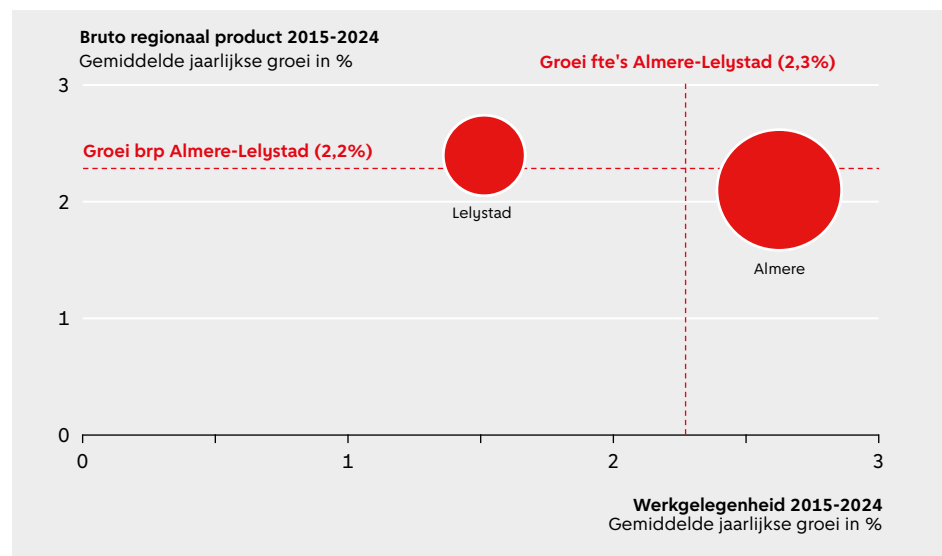
Bron: CBS (bewerking TNO)

de kenmerkende ‘uitbreidingsgroei’ van nieuwe steden in de polder, die zichtbaar is in het eerste deel van de lange tijdreeks vanaf 1996.

Een groot deel van de bedrijvigheid in de deelregio bestaat uit Groothandel en Overige zakelijke diensten, aangevuld met een aanzienlijk aandeel Zorg. Mede door deze sectorstructuur heeft de deelregio de economische neergang als gevolg van de coronabeperkingen goed doorstaan.

Vergeleken met de MRA heeft Almere-Lelystad een hoger aandeel mbo-opgeleiden en minder hbo/wo-opgeleiden. Hierin zien we zowel de onderwijsstructuur (met veel mbo-instellingen en enkele hbo opleidingen) als de sectorstructuur van Almere-Lelystad terug. Sectoren als Bouw, Zorg, Groothandel, Industrie en Detailhandel zijn sterk vertegenwoordigd in de regio. Het gemiddelde huishoudinkomen is in Almere-Lelystad beduidend lager dan het MRA gemiddelde en ligt ook iets onder het Nederlandse gemiddelde. Positief is dat er (met uitzondering van 2022) de afgelopen jaren sprake was van een solide ontwikkeling in de inkomens van huishoudens. In 2023 en 2024 overtrof de stijging

Fig. 3 Concentratie van werkgelegenheidsgroei in Almere

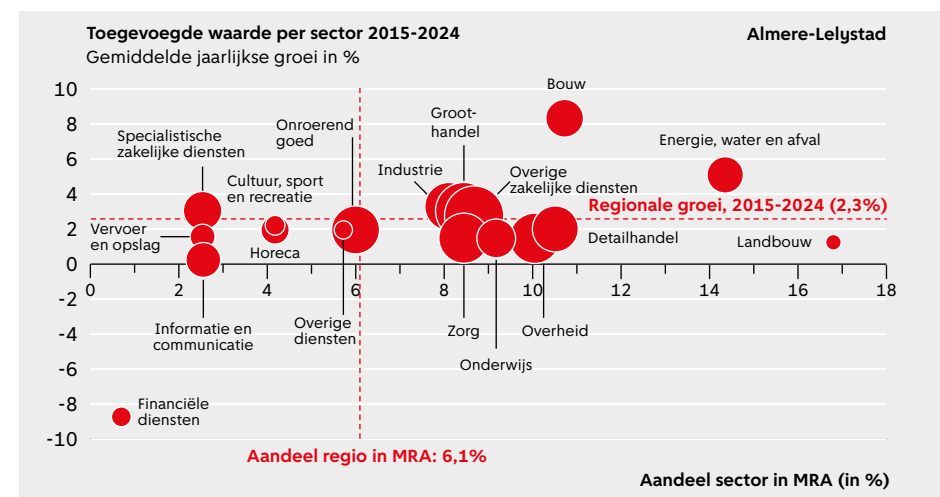
* Grootte van bol: omvang brp 2024
Bron: CBS (bewerking TNO)

hiervan de economische groei in Almere-Lelystad. Een groot deel van de werkzame inwoners verdient het inkomen buiten de eigen regio, waardoor geprofiteerd wordt van gunstige economische ontwikkelingen elders in de MRA en Nederland.

De werkgelegenheid in fte's nam in Almere-Lelystad in 2024 licht af met 0,1 procent, na jaren van groei. Het aantal werkzame personen nam nog wel toe, wat betekent dat het aantal gewerkte uren per persoon iets daalde in 2024. De groei van het brp en werkgelegenheid liep de afgelopen jaren redelijk gelijk op, met als gevolg dat de arbeidsproductiviteitsgroei in Almere-Lelystad gering was en in de periode 2020-2024 uitkwam op het landelijk gemiddelde van 0,2 procent (zie hoofdstuk 4). De gemiddelde arbeidsproductiviteitsontwikkeling in de MRA lag hierboven (0,4 procent). De werkloosheid is met 4,3 procent in 2025 licht gestegen ten opzichte van 2024. Hiermee ligt de werkloosheid in Almere-Lelystad nog altijd net iets boven het MRA-gemiddelde van 4,2 procent in 2025.

In de periode 2015-2024 nam de werkgelegenheid in Almere-Lelystad (net als in de MRA) met gemiddeld 2,3 procent per jaar toe (zie figuur 3). De werkgelegenheidsgroei kwam vooral voor rekening van het grotere

Fig. 4 Toegevoegde waarde per sector 2015-2024

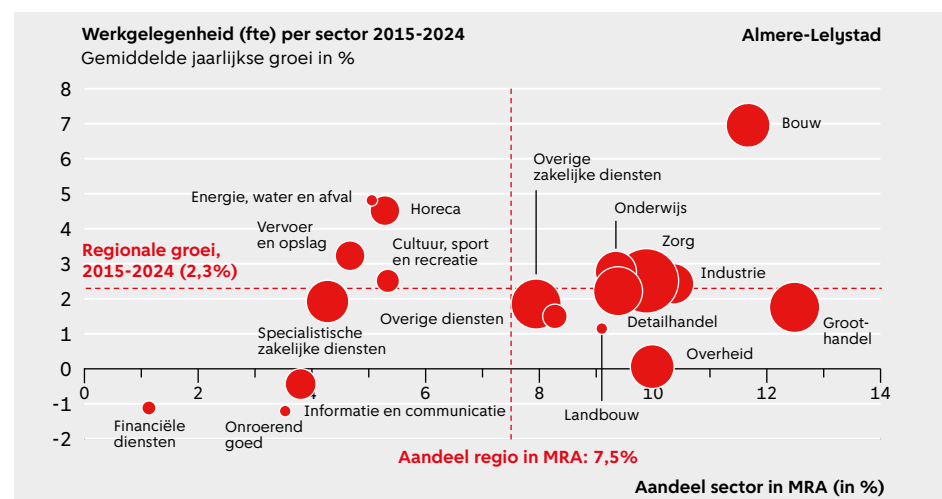
* De bolgrootte (omvang 2024) geeft uitsluitend de verhouding binnen de eigen regio weer. De omvang van de sectoren is zodoende niet vergelijkbaar met die van andere deelregio's.
Bron: CBS (bewerking TNO)

Almere, terwijl de brp-groei juist iets hoger lag in Lelystad. Dit laatste is vooral een effect van sterke groei in 2024 in Lelystad versus een kleine krimp in dat jaar in Almere. Over een langere periode bezien lijkt hier geen sprake van een structureel patroon. Almere en Lelystad volgen over het algemeen dezelfde conjunctuurtrend en wisselen daarbij wel eens stuivertje waar die brp-groei hoger uitpakt. Er is geen sprake van een duidelijk snellere bevolkingsgroei in Lelystad die de hogere economische groei verklaart. Gezamenlijk had de deelregio een aandeel van 6,1 procent in het brp van de MRA (zie tabel 1), waarvan ongeveer 70 procent wordt voortgebracht in Almere. Dit is in lijn met het aandeel dat Almere heeft in de totale bevolkingsomvang van Almere en Lelystad. In 2025 huisvestte Almere 73,1 procent van de inwoners in de regio Almere-Lelystad.

Economische ontwikkeling per sector

De toegevoegde waarde in Almere-Lelystad groeide in de periode 2015-2024 gemiddeld met 2,3 procent per jaar (zie figuur 4). De groei is zichtbaar in een groot deel van de sectoren, al zijn er duidelijke verschillen tussen sectoren. De Bouw is met afstand de snelst groeiende sector in de regio en laat een gemiddelde groei van circa 8,3 procent per jaar zien.

Fig. 5 Daling werkgelegenheid in enkele sectoren

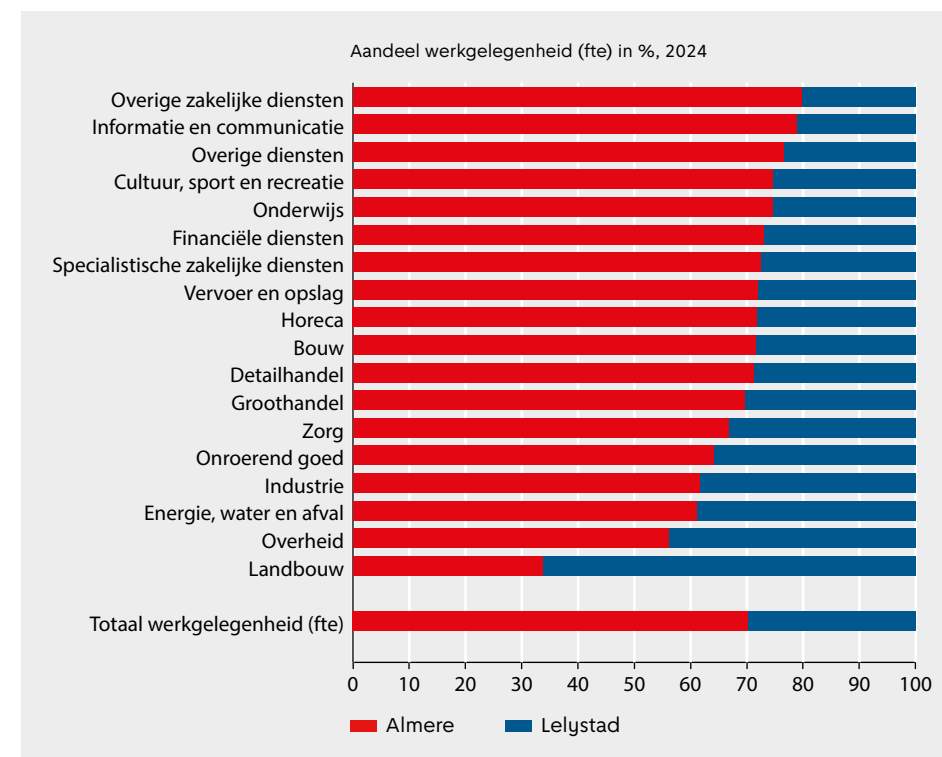
* De bolgrootte (omvang 2024) geeft uitsluitend de verhouding binnen de eigen regio weer. De omvang van de sectoren is zodoende niet vergelijkbaar met die van andere deelregio's.

Bron: CBS (bewerking TNO)

Ook Energie, water en afval, Industrie, Groothandel en Overige zakelijke diensten groeiden duidelijk sneller dan het regionale gemiddelde. Niet alle sectoren ontwikkelen zich echter even sterk. In Financiële diensten is sprake van een duidelijke krimp van de toegevoegde waarde. Dit sluit aan bij de bredere trend binnen de MRA waarbij financiële activiteiten zich steeds sterker concentreren in Amsterdam. Ook Informatie en communicatie blijft in Almere-Lelystad achter bij het regionale groeitempo.

De ontwikkeling van de werkgelegenheid volgt grotendeels het patroon van de economische groei (zie figuur 5). In de periode 2015-2024 groeide de werkgelegenheid gemiddeld met 2,3 procent per jaar. De sterkste groei van werkgelegenheid is zichtbaar in de Bouw, waar de totale

Fig. 6 Meeste werkgelegenheid bevindt zich in Almere

Bron: CBS (bewerking TNO)

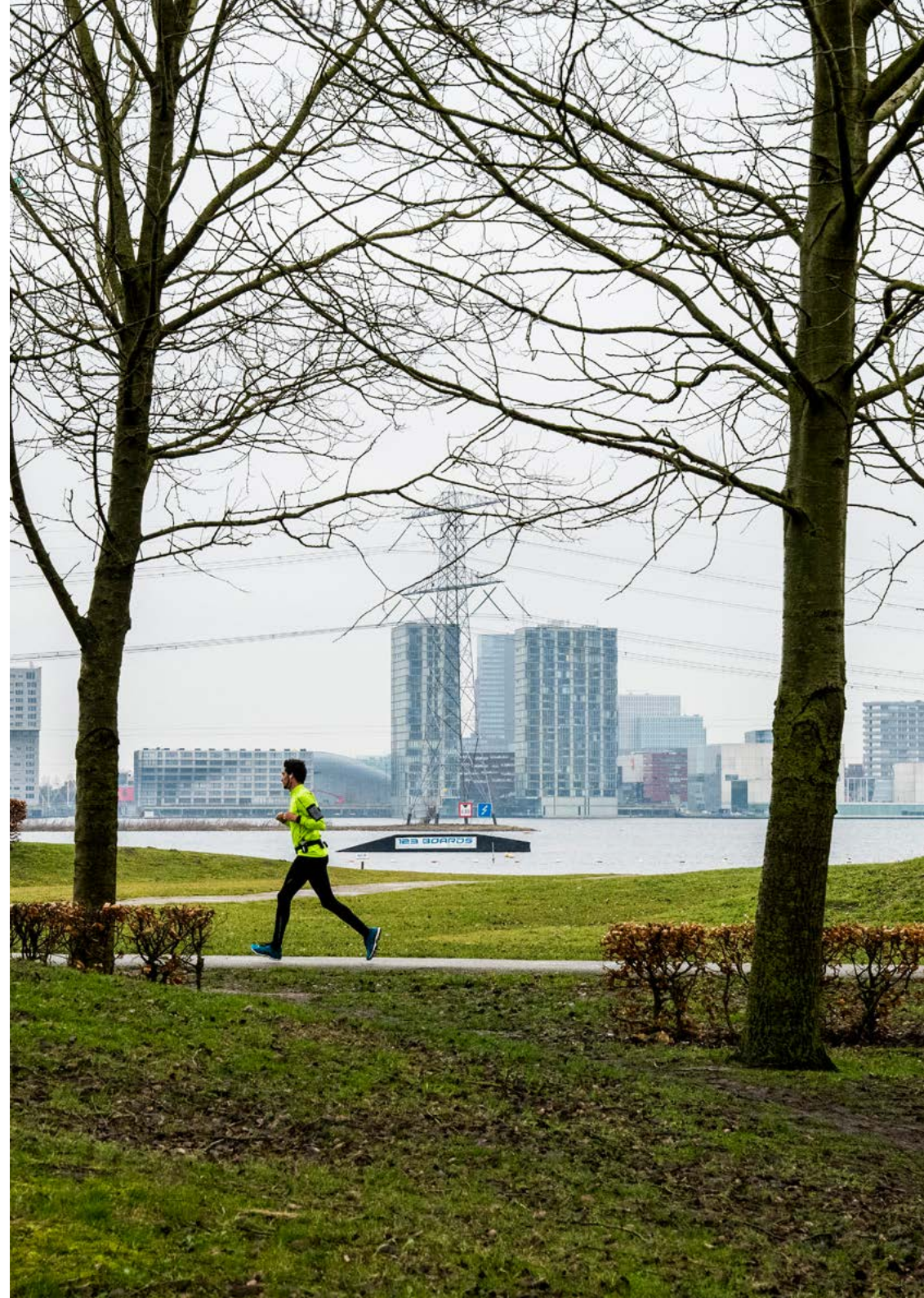
werkgelegenheid met ongeveer 7,0 procent per jaar is toegenomen. Ook sectoren zoals Zorg, Onderwijs, Industrie, Overige zakelijke diensten en Detailhandel laten een duidelijke werkgelegenheidsgroei zien. Gezamenlijk zijn deze sectoren goed voor een groot deel van de arbeidsvraag in Almere-Lelystad. Daartegenover staat dat in enkele sectoren de werkgelegenheid afneemt. Zo laten Financiële diensten, Informatie en communicatie en Onroerend goed een lichte daling zien.

Figuur 6 toont dat het grootste deel van de werkgelegenheid binnen de deelregio zich in Almere bevindt. In lijn met het brp is ongeveer 70 procent van het totale aantal arbeidsplaatsen (fte's) hier gelokaliseerd. Dit geldt voor vrijwel alle sectoren. Alleen in de Landbouw is het aandeel werkgelegenheid groter in Lelystad, waar de agrarische activiteiten in sterke mate geconcentreerd zijn.

Forensen (woon-werkverkeer)

In 2024 werkten er 132 duizend personen in Almere-Lelystad. Meer dan de helft van deze arbeidsplaatsen werd vervuld door eigen inwoners (83 duizend personen). De overige werkzame personen betroffen met name forensen vanuit gebieden buiten de MRA (36 duizend personen), Amsterdam (6 duizend personen) en Gooi en Vechtstreek (4 duizend personen). Met een werkzame beroepsbevolking van 172 duizend personen kende Almere-Lelystad een netto uitgaande pendelstroom van (afgerond) 41 duizend personen. De netto uitgaande pendelstroom is ten opzichte van 2019 toegenomen, een trend die zich ook MRA-breed aftekent en mogelijk samenhangt met de normalisering van hybride werken, waardoor mensen eerder een verder weg gelegen standplaats van hun werk accepteren (zie hoofdstuk 2). De grootste uitgaande pendelstroom betrof mensen die buiten de MRA werkten (35 duizend personen). Hieronder vallen ook forensen die binnen Flevoland naar Dronten en Zeewolde pendelen (zie ook Economic Board Flevoland, 2026). Daarnaast hadden 33 duizend personen werk in Amsterdam, reisden 11 duizend personen voor werk naar Amstelland-Meerlanden en 9 duizend personen naar Gooi en Vechtstreek.

Een kaartje met de grafische weergave van de pendelstromen van en naar Almere-Lelystad is te vinden in hoofdstuk 4.

5.2 Amstelland-Meerlanden

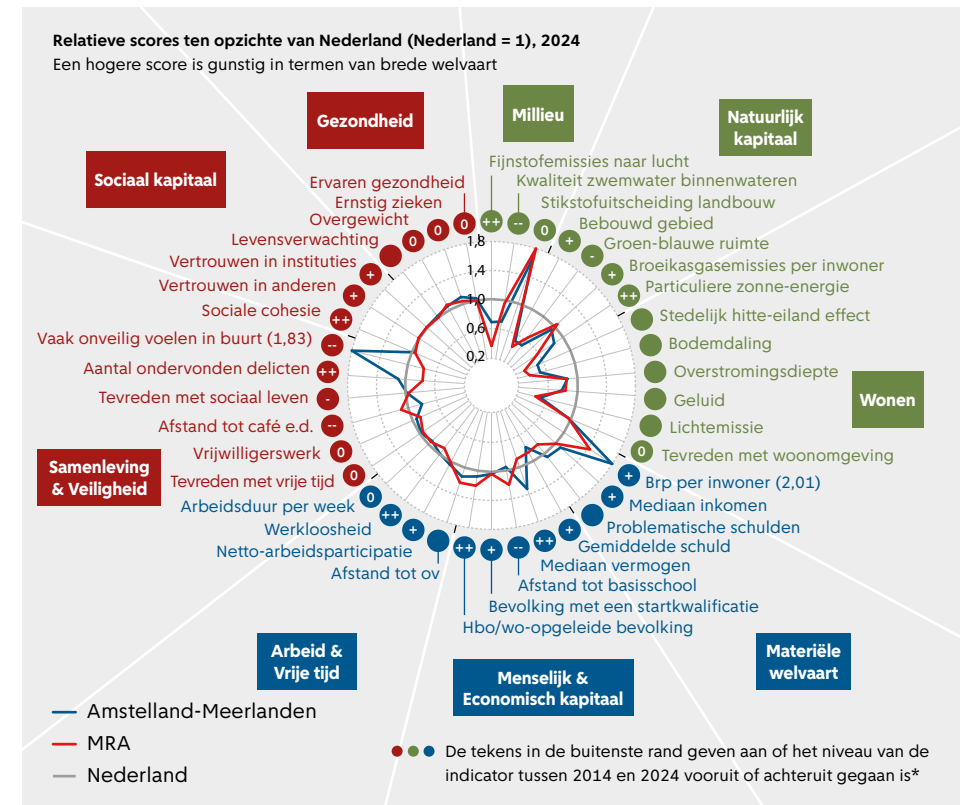
- Het samenwerkingsverband Amstelland-Meerlanden bestaat uit de gemeenten Aalsmeer, Haarlemmermeer en Uithoorn (deelregio Haarlemmermeer) en de gemeenten Amstelveen, Diemen en Ouder-Amstel (Overig Amstel-Meerlanden).
- De scores op brede welvaart wijzen uit dat Amstelland-Meerlanden een economisch sterke regio is, waarin sprake is van een forse druk op de leefomgeving. De werkloosheid is de laatste jaren stabiel en ligt onder het MRA-gemiddelde. De inwoners hebben een hoog besteedbaar inkomen en het vermogen van huishoudens is aanzienlijk groter dan gemiddeld in de MRA en Nederland.
- De sectoren Groot- en Detailhandel, Vervoer en opslag en Specialistische en Overige zakelijke diensten vormen samen bijna 60 procent van de economie. De groei van deze sectoren blijft achter bij het regionale gemiddelde, terwijl Bouw, Industrie en Overige diensten relatief sterk groeien.
- De werkgelegenheid nam in de periode 2015-2024 gemiddeld met 2,4 procent per jaar toe, met de sterkste groei in Informatie en communicatie. Het arbeidsvolume en het aantal werkzame personen bleven in 2024 nagenoeg stabiel, na jaren van sterke stijging.
- De regio kende in 2024 een aanzienlijke netto inkomende pendelstroom van 102 duizend personen, en is daarmee een belangrijke werkregio. Tegelijkertijd kent de regio ook een grote uitgaande pendel van inwoners die vooral in Amsterdam en ook in Zuid-Holland werken.

Brede welvaart in Amstelland-Meerlanden

Uit de scores op brede welvaart tekent zich voor Amstelland-Meerlanden een profiel af van een economisch sterke regio, met een krachtig functionerende arbeidsmarkt en een groot verdienvermogen, maar met druk op de leefomgeving. De aanwezigheid van Schiphol en daarmee samenhangende activiteiten in Groothandel en Vervoer en opslag zorgt ervoor dat de regio duidelijk boven het Nederlands gemiddelde presteert op economische indicatoren als het bruto regionaal product per inwoner. Daarmee levert Amstelland-Meerlanden na Amsterdam

Fig. 1 Brede welvaart in Amstelland-Meerlanden

* -- achteruitgang groter dan 1,5 procent; - achteruitgang tussen 0,5 en 1,5 procent; 0 verandering tussen -0,5 en +0,5 procent; + vooruitgang tussen 0,5 en 1,5 procent; ++ vooruitgang groter dan 1,5 procent.

NB. Voor de leesbaarheid van de figuur zijn onder- en bovengrenzen gehanteerd. Wanneer de score onder 0,2 of boven 1,8 uitkomt, is deze bij de indicator vermeld.

Bron: CBS (bewerking Vrije Universiteit Amsterdam)

de grootste bijdrage aan het brp en de werkgelegenheid in de MRA. Verder scoort de regio bovengemiddeld op vermogende huishoudens, een indicator waarop de score bovendien sterk groeit over de tijd. Dit wordt deels verklaard door de forse stijging in woningprijzen in de regio. De gemiddelde schuld van huishoudens in Amstelland-Meerlanden is iets hoger dan gemiddeld in Nederland en MRA (waarbij hypotheek een deel van de verklaring vormen), maar het aantal huishoudens met problematische schulden is relatief laag.

Tegelijkertijd eist de concentratie van de transport- en logistieke activiteiten rondom Schiphol zijn tol op de fysieke leefomgeving. De lage scores op indicatoren als het aandeel groen, lichtemissies en emissies van fijnstof zijn hier een gevolg van. Amstelland-Meerlanden scoort op

Tabel 1 Kerngegevens Amstelland-Meerlanden

		2024		2019	2021	2022	2023	2024	2025
		aantal	aandeel in MRA in %	jaarlijkse groei in %					
Bruto regionaal product	mld euro	46,2	20,2	2,8	11,3	11,3	0,6	0,9	1,8
Arbeidsvolume (fte's)	x 1.000	272	18,8	4,3	2,9	4,6	3,2	0,4	
Werkzame personen	x 1.000	312	18,4	3,1	0,6	5,0	1,9	-0,1	
Bevolking	x 1.000	372	14,0	1,2	1,0	1,7	1,3	0,8	0,8
Potentiële beroepsbevolking	x 1.000	277	13,7	1,2	1,5	1,9	0,7	1,1	1,1
Beroepsbevolking	x 1.000	218	14,0	2,1	0,5	4,0	2,9	1,4	0,5
Werkzame beroepsbevolking	x 1.000	210	14,1	2,2	1,6	5,7	2,5	1,0	0,5
Inkomen en opleiding		Regio	MRA						
Gem. gest. huishoudinkomen	dzd euro	46,9	45,2	2,3	-3,4	8,1	0,7	2,1	
Basisopgeleid	in %	20,6	19,2						
Mbo-opgeleid	in %	34,4	32,5						
Hbo/wo-opgeleid	in %	45,0	48,3						
				aandeel in %					
Bruto-participatiegraad	in %	78,7	77,0	75,9	75,3	76,8	78,5	78,7	78,2
Werkloosheid	in %	3,7	4,1	4,1	4,6	3,6	3,7	3,7	3,7

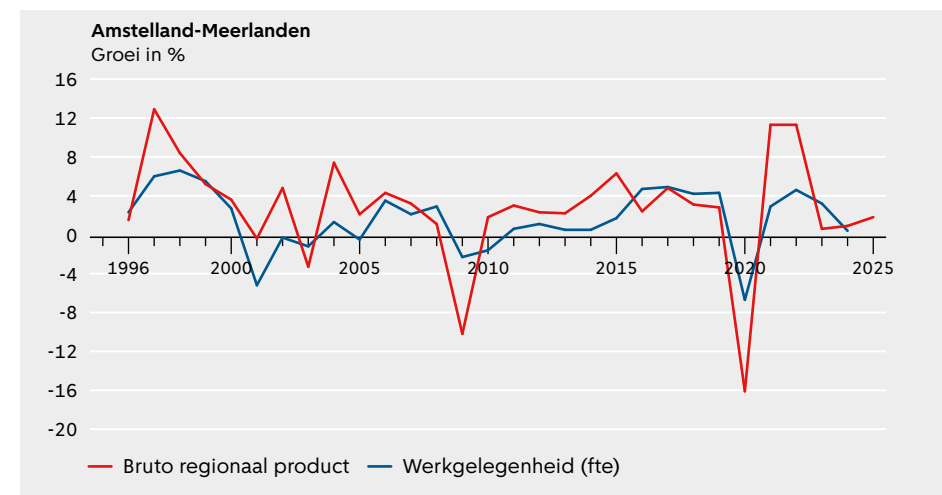
Bron: CBS (bewerking TNO/SEO Economisch Onderzoek)

dit gebied slechter dan het gemiddelde van de MRA. Overigens wijzen de indicatoren wel op verbeteringen op het gebied van duurzaamheid, blijkend uit een daling van fijnstofemissies. In het sociale domein scoort Amstelland-Meerlanden redelijk in lijn met de rest van Nederland en de MRA. Amstelland-Meerlanden scoort beter op het gevoel van veiligheid, het aantal ondervonden delicten en het aantal ernstig zieken.

De economie van Amstelland-Meerlanden

Na Amsterdam is Amstelland-Meerlanden de tweede grootste economische regio in de MRA. De regio neemt met een brp van 46,2 miljard euro een vijfde van het brp van de MRA voor zijn rekening (zie tabel 1). Hoewel het inwoneraantal 14 procent van het MRA-totaal bedraagt, herbergt Amstelland-Meerlanden bijna 19 procent van de totale werkgelegenheid. Dit resulteert in een aanzienlijke inkomende pendelstroom. Amstelland-Meerlanden is een relatief grote werkgever voor mensen die elders in de MRA en daarbuiten wonen. Tezamen met een omvangrijke uitgaande forensenstroom maakt dit dat er veel woon-werkverkeer van en naar Amstelland-Meerlanden is. De werkloosheid is al jaren stabiel op 3,7 procent en ligt daarmee iets onder het MRA-gemiddelde. Uit de scores op brede welvaart bleek al dat inwoners van Amstelland-Meerlanden relatief vermogend zijn. Tabel 1 geeft weer dat

Fig. 2 Economische groei Amstelland-Meerlanden in 2025 weer iets hoger na corona-dip

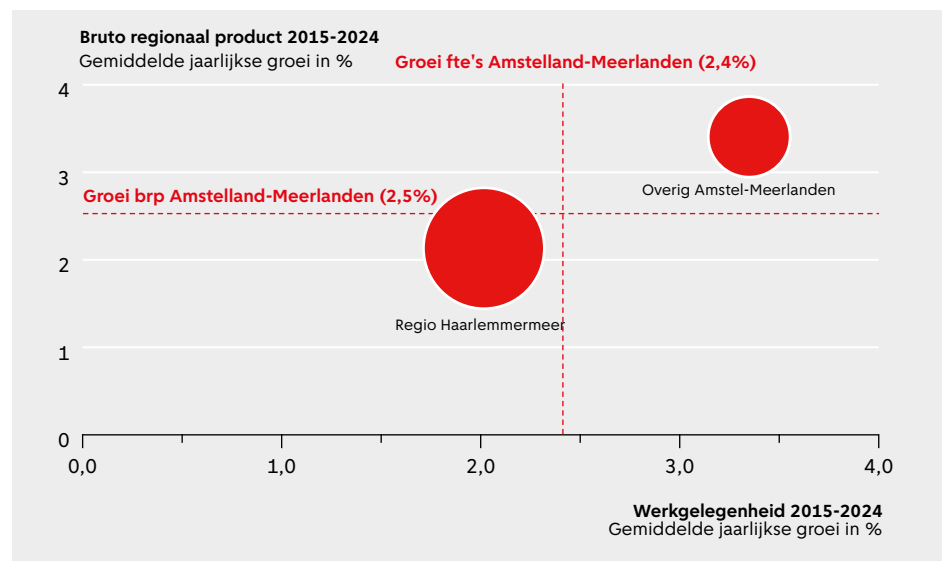

Bron: CBS (bewerking TNO)

ook het gemiddelde huishoudinkomen hoger dan gemiddeld is in de MRA (en Nederland).

De meest recente economische groeicijfers van het CBS wijzen uit dat de economie van Amstelland-Meerlanden in 2025 groeide met 1,8 procent. Deze ontwikkeling volgt op twee jaar met zwakke groei van 0,6 en 0,9 procent in, respectievelijk, 2023 en 2024. De aanwezigheid van Schiphol en de daaraan gerelateerde sectoren heeft vanwege de pandemie in 2020 geleid tot een uitzonderlijk sterke daling van het brp, waarna in 2021 en 2022 krachtig herstel volgde (zie figuur 2). In 2024 nam de werkgelegenheid nauwelijks toe. De afgelopen tien jaar groeide de economie van Amstelland-Meerlanden gemiddeld per jaar net iets harder dan de werkgelegenheid, waarmee er sprake was van een kleine arbeidsproductiviteitsgroei. Net als elders in Nederland en de MRA is er sprake van vertraging van de productiviteitsgroei. De arbeidsproductiviteitsgroei in Amstelland-Meerlanden lag in de perioden 2012-2019 en 2020-2024 net onder het gemiddelde van de MRA (zie hoofdstuk 4).

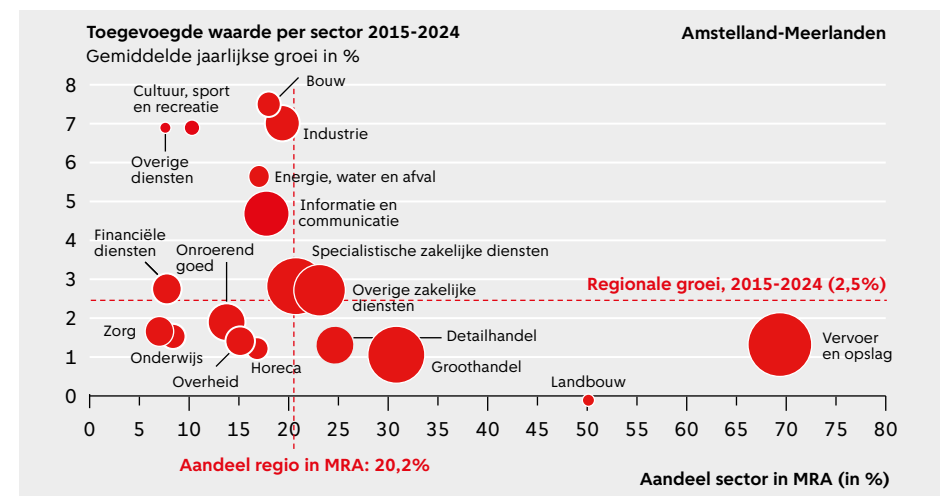
Fig. 3 Relatief sterke groei in Overig Amstel-Meerlanden

* Grootte van bol: omvang brp 2024
Bron: CBS (bewerking TNO)

In de periode 2015-2024 groeide zowel het brp als werkgelegenheid harder in Overig Amstel-Meerlanden dan in de deelregio Haarlemmermeer (zie figuur 3). Een groot deel van deze groei in Overig Amstel-Meerlanden is afkomstig uit de sectoren Informatie en Communicatie (5,8 procent per jaar), Financiële diensten (5,8 procent per jaar) en Specialistische zakelijke diensten (3,2 procent per jaar), die alle drie ook een groot aandeel in het lokale brp hebben. Tevens speelt mee dat juist de voor deelregio Haarlemmermeer kenmerkende sectoren Vervoer en opslag en Groothandel een relatief lage groei doormaakten in de periode 2015-2024. In Overig Amstel-Meerlanden nam de werkgelegenheid met gemiddeld 3,3 procent per jaar toe, tegenover 2,0 procent in de deelregio Haarlemmermeer. Wel is de economie van de deelregio Haarlemmermeer aanzienlijk groter dan die van Overig Amstel-Meerlanden. Ongeveer 71 procent van het brp van Amstelland-Meerlanden wordt in de deelregio Haarlemmermeer voortgebracht en ruim 70 procent van de werkgelegenheid bevindt zich hier.

Fig. 4 Relatief lage groei in kenmerkende sectoren Vervoer en Opslag en Groothandel

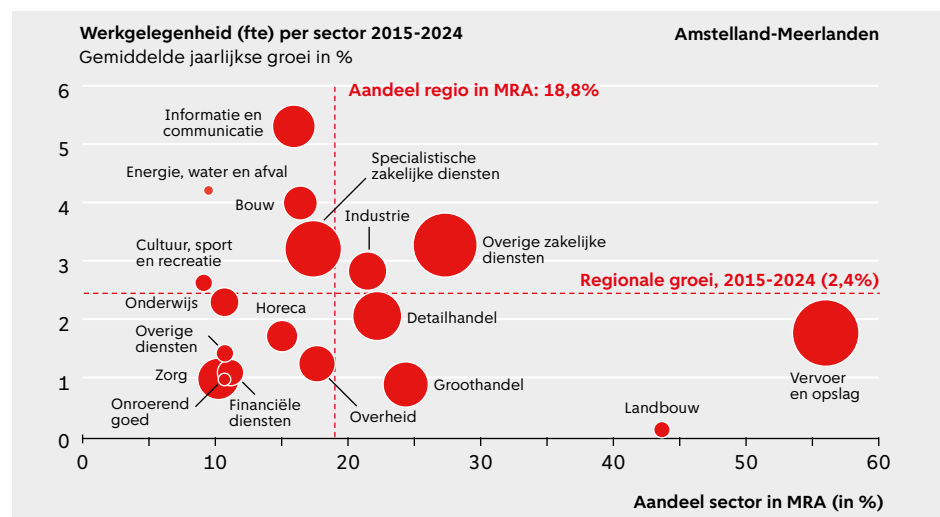
* De bolgrootte (omvang 2024) geeft uitsluitend de verhouding binnen de eigen regio weer. De omvang van de sectoren is zodoende niet vergelijkbaar met die van andere deelregio's.
Bron: CBS (bewerking TNO)

Economische ontwikkeling per sector

De economische structuur van Amstelland-Meerlanden wordt gedomineerd door een aantal grote dienstensectoren. Groothandel, Detailhandel, Vervoer en opslag en de Specialistische- en Overige zakelijke dienstverlening vormen tezamen een groot deel van de economische activiteit in de regio. De aanwezigheid van Schiphol speelt hierbij een belangrijke rol, wat duidelijk zichtbaar is in de positie van de sector Vervoer en opslag binnen de MRA (en Nederland). Daarnaast draagt ook de aanwezigheid van Greenport Aalsmeer bij aan de economische dynamiek, met name via activiteiten binnen Overige zakelijke diensten (waar de veiling onder valt).

De toegevoegde waarde in Amstelland-Meerlanden groeide in de periode 2015-2024 gemiddeld met 2,5 procent per jaar. In veel sectoren is sprake van groei, waarbij enkele sectoren duidelijk boven het regionale gemiddelde uitkomen. Met name Bouw, Industrie, Cultuur, sport en recreatie en Overige diensten maakten een relatief sterke groei door. Tegelijkertijd laten enkele grote sectoren een gematigder ontwikkeling zien. Zo groeien Groothandel, Detailhandel en vooral Vervoer en

Fig. 5 Werkgelegenheidsgroei in alle sectoren

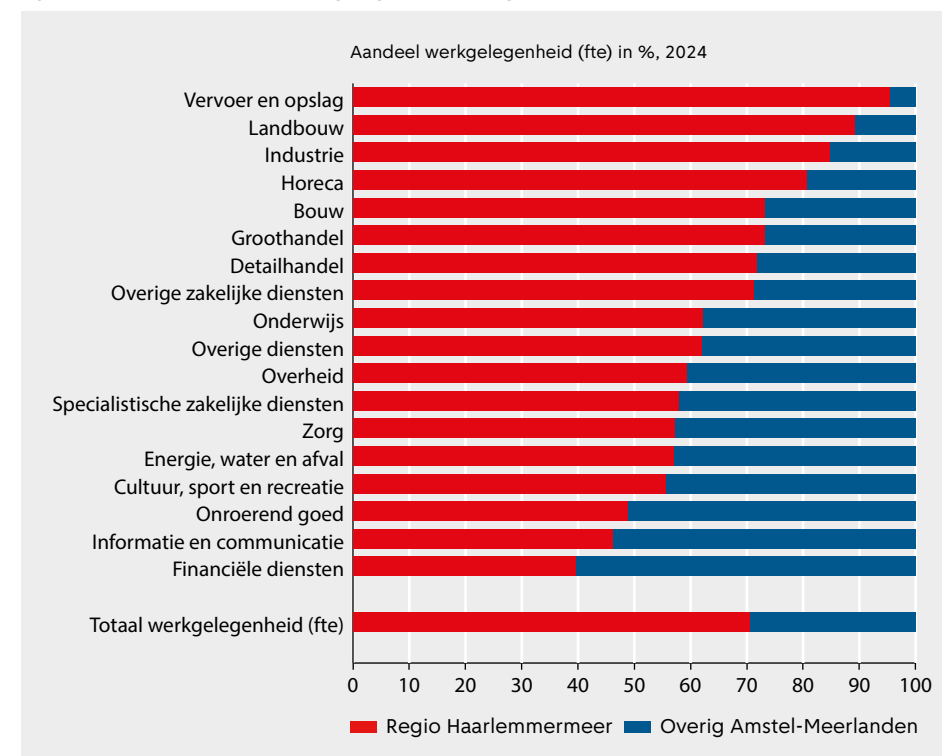

* De bolgrootte (omvang 2024) geeft uitsluitend de verhouding binnen de eigen regio weer. De omvang van de sectoren is zodoende niet vergelijkbaar met die van andere deelregio's.
Bron: CBS (bewerking TNO)

opslag minder snel dan het regionale gemiddelde, ondanks hun grote economische omvang. Doordat juist deze sectoren relatief groot zijn in de regio Amstelland-Meerlanden, drukt dit de totale economische groei enigszins. De sector Landbouw laat in de periode 2015-2024 een lichte krimp van de toegevoegde waarde zien.

Wanneer naar de werkgelegenheid wordt gekeken (zie figuur 5), dan springt in het oog dat het grootste deel van de werkgelegenheid te vinden is in Vervoer en opslag (ruim 16 procent van de werkgelegenheid in 2024). Ook Groot- en Detailhandel, Overige zakelijke diensten en Specialistische zakelijke diensten bieden veel werk in de regio. Veel van deze werkgelegenheid hangt samen met activiteiten die direct of indirect zijn verbonden met de luchthaven. In de periode 2015-2024 groeide

Fig. 6 Grootste deel van de werkgelegenheid in Regio Haarlemmermeer

Bron: CBS (bewerking TNO)

de werkgelegenheid gemiddeld met 2,4 procent per jaar. De sterkste groei in werkgelegenheid is zichtbaar in Informatie en communicatie, waar het aantal banen duidelijk sneller toeneemt dan in andere sectoren. Ook Bouw, Overige zakelijke diensten en Industrie laten een bovengemiddelde banengroei zien.

Het grootste deel van de werkgelegenheid, ongeveer 70 procent, bevindt zich in de deelregio Haarlemmermeer (zie figuur 6). Dit hangt samen met luchthaven Schiphol en de daarmee verbonden bedrijvigheid in onder meer Vervoer en opslag. Voor vrijwel alle sectoren geldt dat het merendeel van de arbeidsplaatsen zich in dit deelgebied bevindt. Alleen in Financiële diensten, Informatie en communicatie en Onroerend goed ligt een groter deel van de werkgelegenheid in Overig Amstel-Meerlanden.

Forensen (woon-werkverkeer)

In Amstelland-Meerlanden werkten in 2024 ongeveer 312 duizend personen. Een groot deel hiervan was afkomstig van buiten de MRA (110 duizend personen). Vanuit andere MRA-deelregio's kwamen veel forensen uit Amsterdam (60 duizend personen) en Zuid-Kennemerland (17 duizend personen). De werkzame beroepsbevolking van Amstelland-Meerlanden bedroeg 210 duizend personen. Ongeveer 44 procent hiervan (92 duizend personen) werkte in Amstelland-Meerlanden zelf. De grootste uitgaande pendelstromen waren naar Amsterdam (65 duizend personen) en naar plaatsen buiten de MRA (38 duizend personen). Per saldo had Amstelland-Meerlanden een netto inkomende pendelstroom van 102 duizend personen.

Een kaartje met de grafische weergave van de pendelstromen van en naar Amstelland-Meerlanden is te vinden in hoofdstuk 4.

5.3 Amsterdam

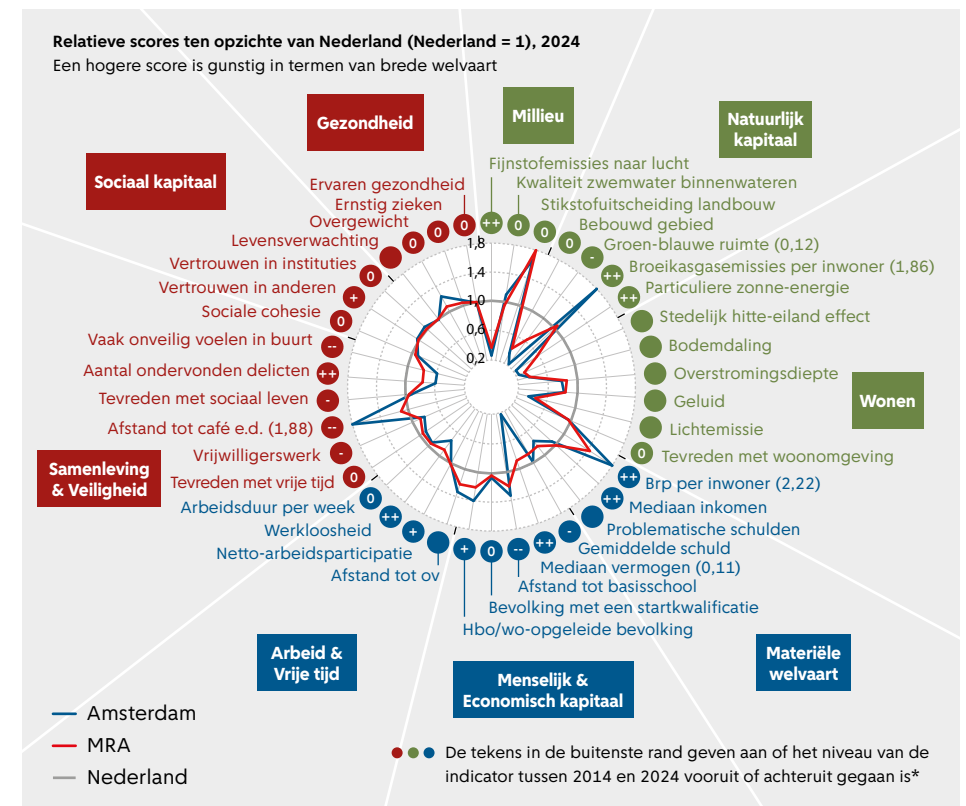
- De deelregio Amsterdam wordt gevormd door de gemeente Amsterdam.
- Amsterdam scoort goed op veel economische brede welvaartsindicatoren, met onder andere een zeer hoog brp per inwoner. De beroepsbevolking bestaat uit bovengemiddeld veel hbo/wo-opgeleiden (bijna 60 procent). Wel was met 5,3 procent het werkloosheidspercentage in 2025 het hoogste in de MRA. Ook kent de stad relatief veel armoede, een slechte luchtkwaliteit, veel problematische schulden en hoge criminaliteit ten opzichte van zowel Nederland als andere regio's in de MRA.
- Financiële en zakelijke diensten zijn tezamen goed voor een groot deel van de economische activiteit in de regio. Ongeveer 88 procent van de bedrijvigheid rond Financiële diensten in de MRA speelt zich af in Amsterdam. De sector Informatie en communicatie is zeer sterk gegroeid in de periode 2015-2024.
- In 2025 groeide de Amsterdamse economie met 1,8 procent even hard als de MRA en de Nederlandse economie.
- Amsterdam kent een grote netto ingaande pendelstroom van in totaal 225 duizend personen, afkomstig vanuit alle (deel-)regio's binnen en buiten de MRA. Met 195 duizend personen komt bijna de helft van de 405 duizend forensen die naar Amsterdam reizen van buiten de MRA.

Brede welvaart in Amsterdam

Amsterdam scoort goed op brede welvaartsindicatoren met betrekking tot verdienvermogen. Zo levert Amsterdam met bijna 55 procent het grootste aandeel van het brp in de MRA. Dat is ook terug te zien in het brp per hoofd van de bevolking, dat in Amsterdam meer dan twee keer zo groot is als het Nederlands gemiddelde en bijna anderhalf keer zo groot is als het gemiddelde voor de MRA. De concentratie van verschillende sectoren als Financiële diensten, Informatie en communicatie en Specialistische zakelijke diensten zorgt voor een hoge toegevoegde waarde in

Fig. 1 Brede welvaart in Amsterdam

* -- achteruitgang groter dan 1,5 procent; - achteruitgang tussen 0,5 en 1,5 procent; 0 verandering tussen -0,5 en +0,5 procent; + vooruitgang tussen 0,5 en 1,5 procent; ++ vooruitgang groter dan 1,5 procent.

NB. Voor de leesbaarheid van de figuur zijn onder- en bovengrenzen gehanteerd. Wanneer de score onder 0,2 of boven 1,8 uitkomt, is deze bij de indicator vermeld.

Bron: CBS (bewerking Vrije Universiteit Amsterdam)

Amsterdam. Bovendien zorgt de aanwezigheid van deze productieve sectoren – in combinatie met hogescholen, twee universiteiten en veel culturele voorzieningen – voor een hoge concentratie aan hbo/wo-opgeleiden. De hoge stedelijke dichtheid en nabijheid van voorzieningen, wat zich uit in goede scores op gemiddelde afstand tot ov en basisscholen, draagt voor velen bij aan de aantrekkelijkheid om er te wonen en te werken. Ook hebben Amsterdammers relatief veel vertrouwen in instituties en andere mensen.

Dat betekent overigens niet dat iedereen profiteert van de sterke agglomeratiekracht van Amsterdam. De hoofdstad kent een relatief hoge werkloosheid vergeleken met Nederland (en de rest van de MRA). Ook het mediane inkomen en vermogen liggen lager. Verder scoort Amsterdam

Tabel 1 Kerngegevens Amsterdam

		2024		2019	2021	2022	2023	2024	2025
		aantal	aandeel in MRA in %	jaarlijkse groei in %					
Bruto regionaal product	mld euro	123,3	53,8	5,1	8,3	10,5	3,5	1,0	1,8
Arbeidsvolume (fte's)	x 1.000	696	48,1	3,3	3,0	7,1	5,1	1,4	
Werkzame personen	x 1.000	777	45,8	2,2	1,6	7,1	2,8	-1,0	
Bevolking	x 1.000	933	35,2	1,1	0,6	1,4	1,5	0,9	0,6
Potentiële beroepsbevolking	x 1.000	751	37,2	1,0	1,9	2,1	1,8	1,2	0,1
Beroepsbevolking	x 1.000	581	37,4	1,8	1,0	5,9	2,0	2,1	1,4
Werkzame beroepsbevolking	x 1.000	551	37,0	2,3	0,6	7,9	1,9	1,8	1,3
Inkomen en opleiding		Regio	MRA						
Gem. gest. huishoudinkomen	dzd euro	43,8	45,2	5,2	3,0	-3,1	9,4	-0,3	
Basisopgeleid	in %	17,0	19,2						
Mbo-opgeleid	in %	24,8	32,5						
Hbo/wo-opgeleid	in %	58,2	48,3						
		aandeel in %							
Bruto-participatiegraad	in %	77,4	77,0	74,4	73,8	76,5	76,7	77,4	78,3
Werkloosheid	in %	5,1	4,1	5,3	6,6	4,7	5,0	5,1	5,3

Bron: CBS (bewerking TNO/SEO Economisch Onderzoek)

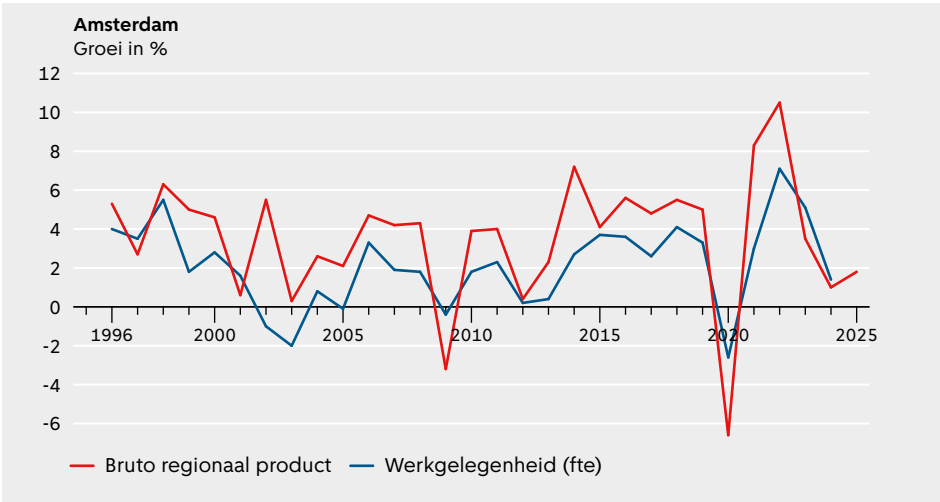
slecht op veel milieu-indicatoren. De stad kent relatief weinig groen, veel emissies, en de hoge dichtheid in combinatie met veel verharding zorgt voor een sterk hitte-eilandeffect. Ook op sociaal gebied scoort Amsterdam relatief slecht. In vergelijking met Nederland en de MRA komt criminaliteit vaker voor, zijn mensen minder tevreden met hun leven, vrije tijd en sociaal leven, en ligt de sociale cohesie in de woonbuurt lager.

De grote variatie in scores op verschillende dimensies van brede welvaart vertoont een patroon dat veel voorkomt bij grootstedelijke agglomeraties. Amsterdam kent een sterk verdienvermogen met veel menselijk kapitaal, maar dat leidt ook tot afruilen zoals meer milieuproblemen en minder sociale cohesie.

De economie van Amsterdam

Amsterdam is het economisch zwaartepunt van de MRA. Ruim de helft van het brp — 53,8 procent in 2024 — wordt hier gerealiseerd, en bijna de helft van de werkgelegenheid bevindt zich in Amsterdam (zie tabel 1). De beroepsbevolking bestaat voor bijna 60 procent uit hbo/wo-opgeleiden. In geen andere deelregio van de MRA is dit percentage zo hoog. Hiertegenover staat een werkloosheidspercentage van 5,3 procent in 2025, wat het hoogste is in de MRA. Ook laten brede welvaartsindicatoren

Fig. 2 Economische groei Amsterdam was in 2024 en 2025 gelijk aan het landelijk gemiddelde

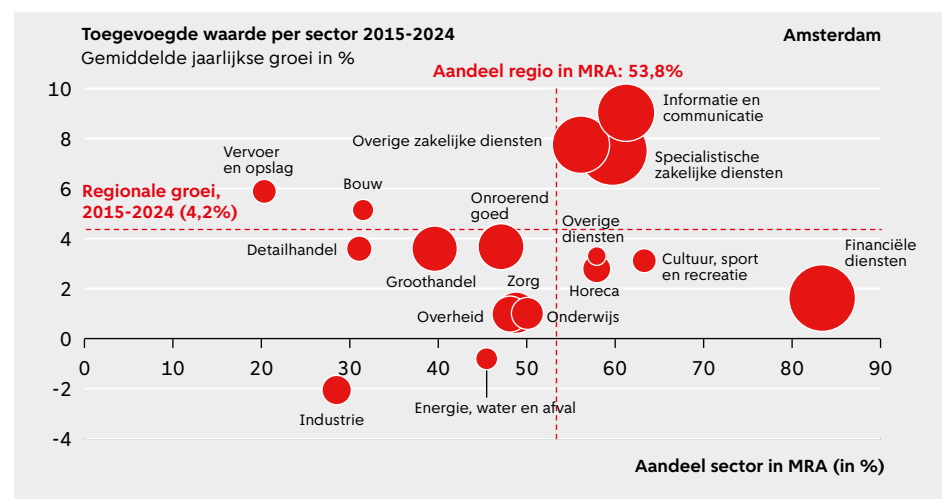

Bron: CBS (bewerking TNO)

zien dat er in Amsterdam meer dan elders in de MRA huishoudens zijn met problematische schulden en een relatief lager mediaan vermogen. Het hoge verdienvermogen van Amsterdam vertaalt zich daarmee niet in een evenwichtige verdeling naar inkomens en vermogens van huishoudens. Amsterdam heeft zowel relatief veel rijke en vermogende huishoudens als relatief veel huishoudens in de lagere inkomensklassen (zie ook hoofdstuk 4). Als gevolg ligt het gemiddelde huishoudinkomen onder het MRA gemiddelde.

De economie van Amsterdam groeide in 2025, net als de Nederlandse economie, met 1,8 procent. Hiermee was de brp-groei voor het tweede jaar op rij lager dan de 3,5 procent in 2023 en het krachtige herstel na corona in 2021 en 2022. Het aantal werkzame personen daalde in 2024 licht, terwijl er wel sprake was van een toename van het aantal fte's. Dit betekent dat het aantal gewerkte uren per persoon is toegenomen. Het brp van Amsterdam groeide de afgelopen jaren sneller dan de werkgelegenheid, waardoor de arbeidsproductiviteitsgroei hier het sterkst was binnen de MRA. Wel is over langere tijd gezien ook in Amsterdam de trend van vertraging van arbeidsproductiviteitsgroei zichtbaar (zie hoofdstuk 4).

Fig. 3 Sterke groei in ICT en zakelijke diensten

* De bolgrootte (omvang 2024) geeft uitsluitend de verhouding binnen de eigen regio weer. De omvang van de sectoren is zodoende niet vergelijkbaar met die van andere deelregio's.
Bron: CBS (bewerking TNO)

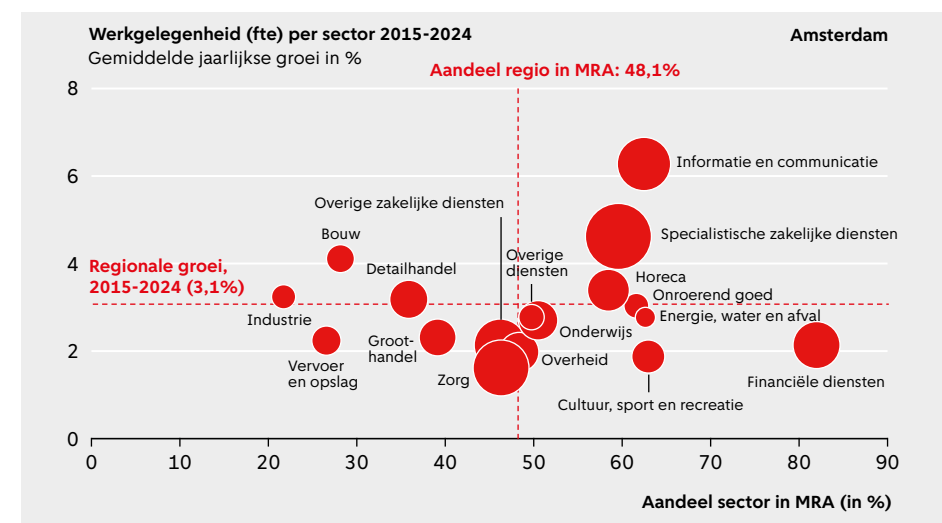
Economische ontwikkeling per sector

De Amsterdamse economie drijft in sterke mate op dienstverlening. Grote sectoren zijn Financiële diensten en Specialistische- en Overige zakelijke diensten. Deze sectoren nemen een groot aandeel van de economische activiteit in de regio voor hun rekening en zijn binnen de MRA sterk geconcentreerd in de hoofdstad van Nederland. Vooral Financiële diensten zijn zeer sterk in Amsterdam vertegenwoordigd: ongeveer 88 procent van de bedrijvigheid in Financiële diensten in de MRA bevindt zich hier.

Enkele kennisintensieve dienstensectoren vallen behalve door hun omvang ook op door hun sterke groei in toegevoegde waarde. Vooral Informatie en communicatie laat een zeer hoge groei van de toegevoegde waarde zien (9,1 procent). Ook Specialistische zakelijke diensten (7,6 procent) en Overige zakelijke diensten (7,8 procent) groeien duidelijk sneller dan het gemiddelde.

Kijkend naar de werkgelegenheid springen Specialistische zakelijke diensten, Zorg en Informatie en communicatie in het oog als sectoren met

Fig. 4 ICT en Specialistische zakelijke diensten zijn de grootste werkgevers in Amsterdam

* De bolgrootte (omvang 2024) geeft uitsluitend de verhouding binnen de eigen regio weer. De omvang van de sectoren is zodoende niet vergelijkbaar met die van andere deelregio's.
Bron: CBS (bewerking TNO)

veel arbeidsplaatsen. Bij Specialistische zakelijke diensten en Informatie en communicatie gaat een sterke werkgelegenheidsgroei samen met groei van de toegevoegde waarde. Met de vergrijzing neemt de behoefte aan zorg toe, waardoor deze sector in veel regio's een grote werkgever is. Nu is de bevolking van Amsterdam relatief jong, maar zijn in de stad wel meerdere grote ziekenhuizen en zorginstellingen gevestigd die een belangrijke regionale functie hebben. Dit verklaart dat de Zorg ook in Amsterdam verhoudingsgewijs een grote werkgever is.

Per saldo ontstaat het beeld dat de economie van Amsterdam in toenemende mate wordt gedragen door kennisintensieve zakelijke dienstverlening, terwijl sectoren zoals Zorg en Horeca belangrijk blijven voor de werkgelegenheid.

Forensen (woon-werkverkeer)

Amsterdam biedt veel werkgelegenheid voor mensen die elders wonen. Van de 777 duizend arbeidsplaatsen in 2024 werden er 371 duizend vervuld door inwoners van Amsterdam. Met een werkzame beroepsbevolking van 551 duizend personen had Amsterdam in 2024 (afgerond) een netto inkomende pendelstroom van 225 duizend personen. De meeste inkomende forensen kwamen van buiten de MRA (195 duizend personen). Binnen de MRA kwamen de meeste forensen uit Amstelland-Meerlanden (65 duizend personen), Zaanstreek-Waterland (53 duizend personen), Almere-Lelystad (33 duizend personen) en Zuid-Kennemerland (27 duizend personen). Maar ook vanuit Gooi en Vechtstreek en IJmond ontvangt Amsterdam nog de nodige forensen. Amsterdammers die elders werken, vonden in 2024 met name werk buiten de MRA (83 duizend personen) en in Amstelland-Meerlanden (60 duizend personen). Daarnaast zijn er nog relatief omvangrijke uitgaande pendelstromen vanuit Amsterdam naar Zaanstreek-Waterland (12 duizend personen) en Gooi en Vechtstreek (10 duizend personen). De forenstromen naar Almere-Lelystad, Zuid-Kennemerland en IJmond zijn kleiner.

Een kaartje met de grafische weergave van de pendelstromen van en naar Amsterdam is te vinden in hoofdstuk 4.

5.4 Gooi en Vechtstreek

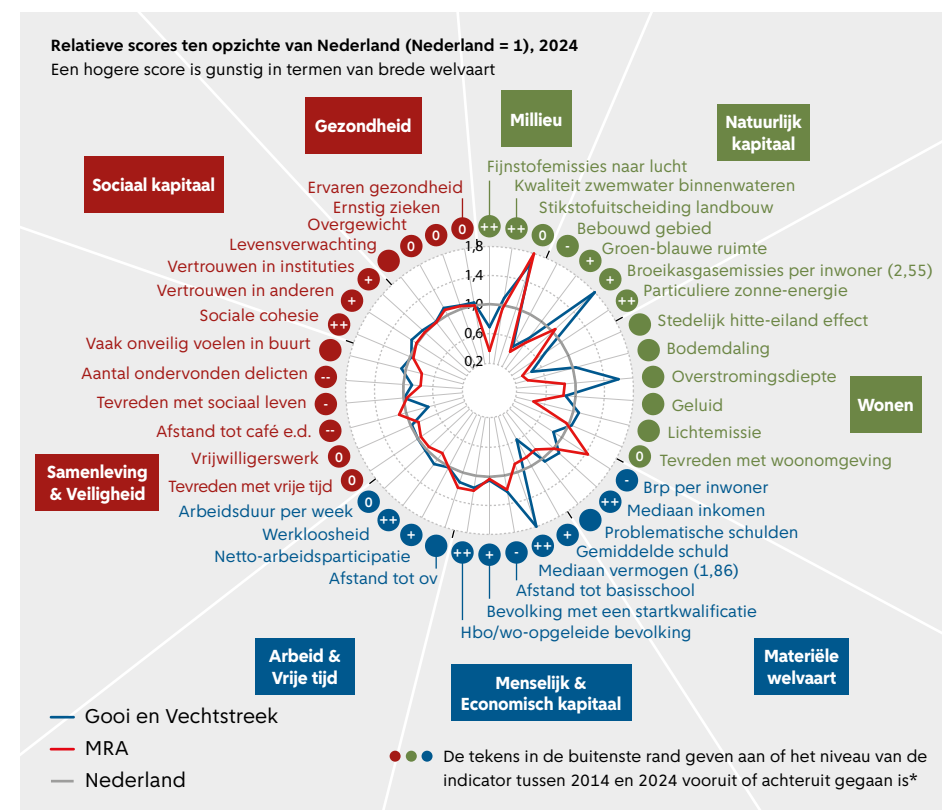
- De deelregio Gooi en Vechtstreek bestaat uit de gemeenten Blaricum, Gooise Meren, Hilversum, Huizen, Laren en Wijdemeren.
- Op de meeste brede welvaartsindicatoren scoort Gooi en Vechtstreek rond het Nederlandse gemiddelde, met relatief gunstige scores op klimaat- en milieu-indicatoren, maar ook duidelijke druk op de leefomgeving door fijnstof. Gooi en Vechtstreek heeft relatief veel bos en groen in vergelijking met andere regio's in de MRA en beperkte bodemdalingsproblematiek.
- De economische ontwikkeling van Gooi en Vechtstreek kenmerkte zich de afgelopen jaren door een afwisselend verloop van krimp en groei. Gooi en Vechtstreek kende als enige deelregio van de MRA twee opeenvolgende krimpjaren (2023 en 2024), waardoor de langjarige groei over de periode 2015-2024 met gemiddeld 0,3 procent per jaar één van de laagste binnen de MRA is.
- De concentratie van media-activiteiten in de regio zorgt ervoor dat, naast Informatie en communicatie, ook sectoren die zich richten op zakelijke dienstverlening veel werkgelegenheid genereren. De meeste werkgelegenheid in Gooi en Vechtstreek bevindt zich in de Zorg.
- Gooi en Vechtstreek had een klein netto uitgaand pendelsaldo in 2024. Er is relatief veel forensenverkeer met gebieden buiten de MRA en met Amsterdam.

Brede welvaart in Gooi en Vechtstreek

Brede welvaart in Gooi en Vechtstreek wordt gekenmerkt door een sterke sociaal-economische positie van de deelregio ten opzichte van de rest van de MRA. De deelregio telt relatief veel welvarende huishoudens, wat zich vertaalt in een relatief hoog mediaan besteedbaar inkomen en vermogen, evenals een groot aandeel huishoudens met een hbo/wo-opleiding. Wat betreft het vermogen was er de afgelopen tien jaar bovendien sprake van een sterke toename, mede onder invloed van stijgende woningwaarden.

Fig. 1 Brede welvaart in Gooi en Vechtstreek

* -- achteruitgang groter dan 1,5 procent; - achteruitgang tussen 0,5 en 1,5 procent; 0 verandering tussen -0,5 en +0,5 procent; + vooruitgang tussen 0,5 en 1,5 procent; ++ vooruitgang groter dan 1,5 procent.

NB. Voor de leesbaarheid van de figuur zijn onder- en bovengrenzen gehanteerd. Wanneer de score onder 0,2 of boven 1,8 uitkomt, is deze bij de indicator vermeld.

Bron: CBS (bewerking Vrije Universiteit Amsterdam)

Op het gebied van klimaat en fysieke risico's scoort de regio relatief gunstig in vergelijking met de MRA. De uitstoot van broeikasgassen per inwoner ligt lager dan gemiddeld en ook de blootstelling aan bodemdaling en overstromingsrisico's is beperkt. Het aandeel groen-blauwe ruimte ligt lager dan gemiddeld voor Nederland, maar in verhouding tot de MRA scoort de deelregio juist bovengemiddeld.

Ten opzichte van Nederland heeft Gooi en Vechtstreek relatief veel fijnstof emissies. Ook zijn er minder gunstige indicatoren in vergelijking met de MRA, zoals de gemiddelde schuld per huishouden (deels te verklaren door hypotheekschulden), de nabijheid van voorzieningen en afstand tot ov. Alle brede welvaartsindicatoren overziend ontstaat het beeld van een welvarende regio, waarin de kwaliteit van de leefomgeving onder druk staat.

Tabel 1 Kerngegevens Gooi en Vechtstreek

		2024		2019	2021	2022	2023	2024	2025
		aantal	aandeel in MRA in %	jaarlijkse groei in %					
Bruto regionaal product	mld euro	13,0	5,7	2,5	5,3	4,6	-10,1	-1,0	0,2
Arbeidsvolume (fte's)	x 1.000	99	6,9	2,2	2,0	3,2	-6,8	-0,1	
Werkzame personen	x 1.000	125	7,4	2,4	0,2	3,0	-6,9	1,9	
Bevolking	x 1.000	245	9,2	0,7	0,5	1,1	1,0	0,4	0,3
Potentiële beroepsbevolking	x 1.000	175	8,7	1,2	0,0	1,2	0,6	-0,6	0,6
Beroepsbevolking	x 1.000	134	8,6	0,8	1,6	2,4	2,3	0,8	1,5
Werkzame beroepsbevolking	x 1.000	130	8,7	3,4	1,7	2,4	1,6	1,6	0,0
Inkomen en opleiding		Regio	MRA						
Gem. gest. huishoudinkomen	dzd euro	57,4	45,2	6,7	4,1	-3,5	2,9	2,8	
Basisopgeleid	in %	17,9	19,2						
Mbo-opgeleid	in %	33,6	32,5						
Hbo/wo-opgeleid	in %	48,5	48,3						
				aandeel in %					
Bruto-participatiegraad	in %	76,6	77,0	72,3	73,4	74,3	75,6	76,6	77,3
Werkloosheid	in %	3,4	4,1	4,1	3,9	3,3	3,3	3,4	3,5

Bron: CBS (bewerking TNO/SEO Economisch Onderzoek)

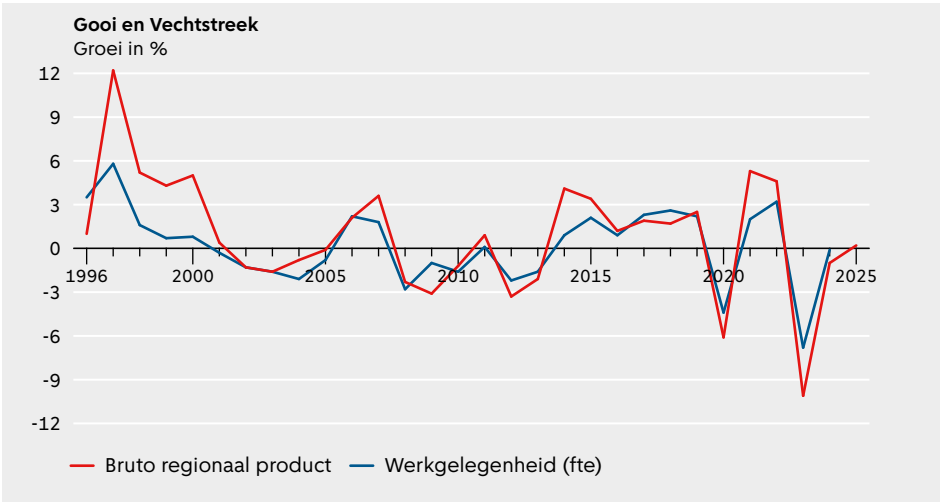
De economie van Gooi en Vechtstreek

Volgen de meest recente groeicijfers van het CBS bedroeg de economische groei in Gooi en Vechtstreek in 2025 0,2 procent. Dit is een positief beeld na twee achtereenvolgende jaren van krimp van, respectievelijk, -10,1 en -1,0 procent in 2023 en 2024. Deze krimp volgde op het sterke herstel na corona in 2021 en 2022 (zie tabel 1). Niettemin is de werkloosheid in Gooi en Vechtstreek met 3,5 procent in 2025 nog altijd laag, ook in verhouding tot het gemiddelde in de MRA.

Wanneer we kijken naar de ontwikkeling over een langere periode (zie figuur 2), zien we dat de economie van Gooi en Vechtstreek zich kenmerkt door een afwisselend verloop van krimp en groei. De brp-groei in de periode 2015–2024 bedroeg gemiddeld slechts 0,2 procent per jaar en is daarmee één van de laagste binnen de MRA. Hoewel de werkzame beroepsbevolking de afgelopen jaren is gegroeid en de werkloosheid laag blijft, wijzen CBS-cijfers op een beperkte economische dynamiek. De regio een netto uitgaande pendelstroom, wat betekent dat Gooi en Vechtstreek per saldo een woonregio is.

Het negatieve beeld met een ‘zaagtand’ ontwikkeling blijkt overigens niet op deze manier uit LISA-cijfers en de monitor Plabeka. Het CBS geeft

Fig. 2 Weer lichte groei economie Gooi en Vechtstreek in 2025

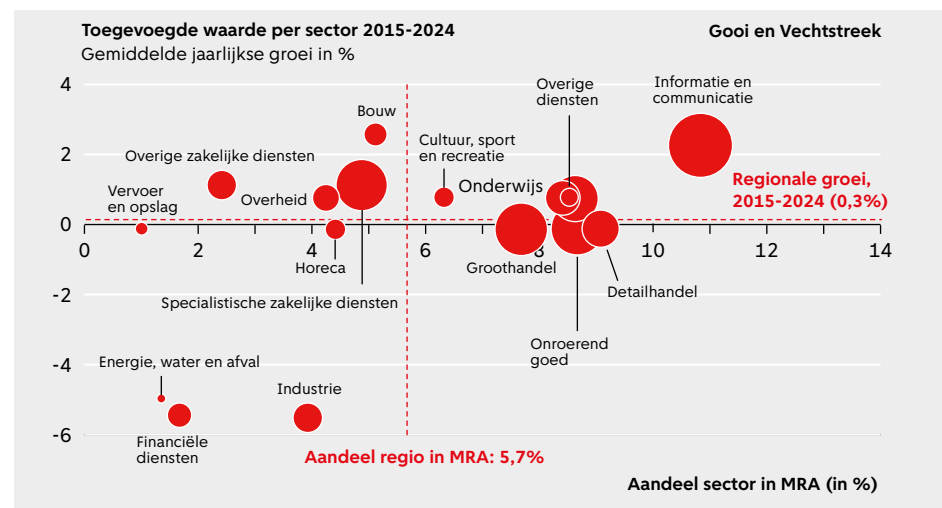
Bron: CBS (bewerking TNO)

aan dat de negatieve ontwikkelingen in 2023 in Gooi en Vechtstreek vooral zaten in de Industrie, Groot- en detailhandel en Informatie en communicatie. De provincie Noord-Holland herkent de dalende trend in de Groot- en detailhandel, waar bijvoorbeeld uit de Monitor Detailhandel blijkt dat al tien jaar winkels in Gooi en Vechtstreek met grotere snelheid verdwijnen dan elders in Noord-Holland. Daarentegen ziet de provincie werkgelegenheid in ICT/Media licht groeien op de bedrijventerreinen. Wel is ook in hun cijfers sprake van een daling van werkgelegenheid in Industrie, vooral in industriewijk Huizen waar een transformatie gaande is.

Economische ontwikkeling per sector

De economische structuur van Gooi en Vechtstreek wordt gedomineerd door de sector Informatie en communicatie (zie figuur 3). Binnen deze sector vallen ook bedrijven die actief zijn in het medialandschap, waar de regio traditioneel sterk in is. De sector combineert een groot aandeel in de regionale economie met een bovengemiddelde groei van de toegevoegde waarde. Ook Groothandel, Detailhandel, Onroerend goed en Specialistische- en Overige zakelijke diensten zijn economisch belangrijke sectoren binnen Gooi en Vechtstreek.

Fig. 3 Grote sectoren maakten een bescheiden groei door

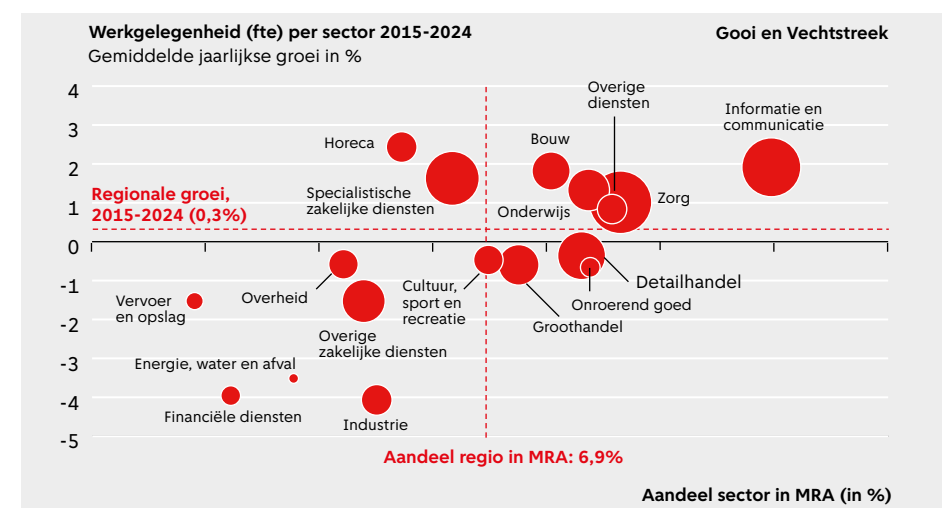

* De bolgrootte (omvang 2024) geeft uitsluitend de verhouding binnen de eigen regio weer. De omvang van de sectoren is zodoende niet vergelijkbaar met die van andere deelregio's.
Bron: CBS (bewerking TNO)

De economische groei in de regio blijft echter relatief beperkt. In de periode 2015-2024 groeide de toegevoegde waarde gemiddeld met 0,3 procent per jaar. Voor veel sectoren ligt de groei rond of onder het regionale gemiddelde. Enkele sectoren laten wel een duidelijk sterkere ontwikkeling zien. Informatie en communicatie, Bouw en Specialistische- en Overige zakelijke diensten maakten een bovengemiddelde groei van de toegevoegde door. Tegelijkertijd is er een drietal sectoren waar de toegevoegde waarde duidelijk afnam in de periode 2015-2024: Industrie, Financiële diensten en Energie, water en afval. Deze sectoren hebben echter een relatief beperkt aandeel in de regionale economie.

Wanneer naar de werkgelegenheid wordt gekeken (zie figuur 4), blijkt dat Zorg de grootste werkgever in de regio is. Daarnaast bieden Informatie en communicatie, Detailhandel, Groothandel en de Zakelijke dienstverlening veel werkgelegenheid. In de periode 2015-2024 groeide de werkgelegenheid gemiddeld met 0,3 procent per jaar. Binnen de werkgelegenheidsontwikkeling zijn er duidelijke verschillen tussen sectoren. Informatie en communicatie, Bouw, Horeca en Specialistische zakelijke diensten laten een bovengemiddelde banengroei zien. Daartegenover staan sectoren waar de werkgelegenheid juist afneemt,

Fig. 4 Informatie en communicatie en Zorg zijn grote werkgevers

* De bolgrootte (omvang 2024) geeft uitsluitend de verhouding binnen de eigen regio weer. De omvang van de sectoren is zodoende niet vergelijkbaar met die van andere deelregio's.
Bron: CBS (bewerking TNO)

zoals Industrie, Financiële diensten, Energie, water en afval en in mindere mate Vervoer en opslag en Overige zakelijke diensten.

Samenvattend zijn stabiele groeiers, zowel in toegevoegde waarde als werkgelegenheid: Informatie en communicatie, Specialistische zakelijke diensten en Bouw, terwijl Industrie, Financiële diensten en Energie, water en afval op beide economische variabelen krompen.

Doordat de groei van zowel de toegevoegde waarde als de werkgelegenheid beperkt is, blijft de economische ontwikkeling van Gooi en Vechtstreek achter bij die van de MRA als geheel. De groei van de economie en de werkgelegenheid was bovendien gelijk aan elkaar, wat erop wijst dat ook de arbeidsproductiviteitsgroei in Gooi en Vechtstreek is stilgevalen. Binnen de algehele trend van vertraging van arbeidsproductiviteitsgroei in Nederland en de MRA, blijft de ontwikkeling van arbeidsproductiviteit in Gooi en Vechtstreek achter ten opzichte van het gemiddelde in de MRA (zie hoofdstuk 4).

Forensen (woon-werkverkeer)

In 2024 werkten er in Gooi en Vechtstreek 125 duizend personen. De omvang van de werkzame beroepsbevolking is met 130 duizend personen wat groter, wat resulteert in een netto uitgaande pendelstroom van 5 duizend personen. Van de 125 duizend werkzame personen in Gooi en Vechtstreek woonden er 64 duizend in de eigen regio, kwamen 40 duizend personen van buiten de MRA, 10 duizend personen vanuit Amsterdam en 9 duizend personen vanuit Almere-Lelystad. Het resterende deel betreft een kleine inkomende forensenstroom vanuit Amstelland-Meerlanden. Van de werkzame inwoners van Gooi en Vechtstreek die naar een plek buiten de deelregio pendelden, werkten 37 duizend mensen buiten de MRA, 19 duizend mensen in Amsterdam, 5 duizend personen in Amstelland-Meerlanden en 4 duizend personen in Almere-Lelystad.

Een kaartje met de grafische weergave van de pendelstromen van en naar Gooi en Vechtstreek is te vinden in hoofdstuk 4.

5.5 IJmond

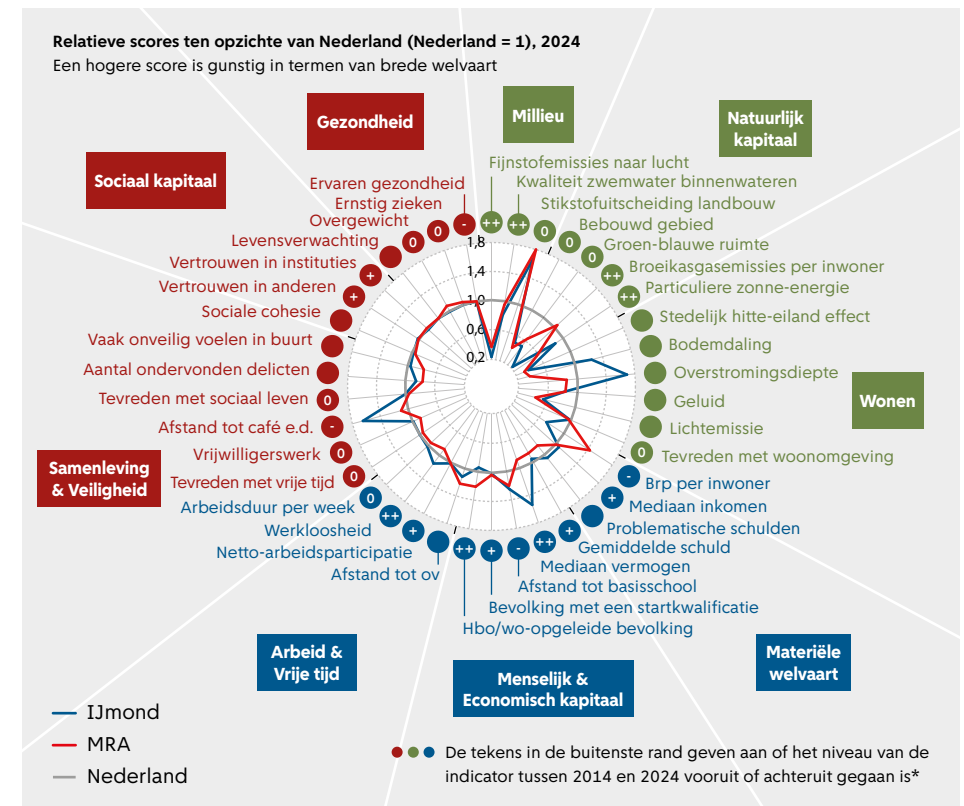
- De deelregio IJmond bestaat uit de gemeenten Beverwijk, Castricum, Heemskerk, Uitgeest en Velsen. Castricum behoort formeel niet tot de MRA en Uitgeest valt bestuurlijk onder de regio Zaanstreek-Waterland.
- Op de meeste brede welvaartsindicatoren scoort IJmond conform het Nederlandse gemiddelde en relatief gunstig ten opzichte van de MRA. Positieve uitschieters zijn de lage werkloosheid, bereikbaarheid van voorzieningen en relatief grote mediane vermogens van huishoudens. De luchtkwaliteit is echter zeer slecht en de regio draagt zeer sterk bij aan de broeikasgasemissies.
- In 2025 kwam de economische groei van IJmond uit op 1,9 procent. Over de afgelopen 10 jaar is de economie van de IJmond gekrompen. Het energie-intensieve industriële profiel van IJmond zorgt voor een grote gevoeligheid voor schommelingen in energieprijzen en internationale (staal)handel. Tegenover de krimpende sectoren Energie, water en afval en Financiële diensten staan positieve ontwikkelingen in Bouw en Informatie en communicatie.
- Naast Industrie en Bouw zijn sectoren als Zorg en Detailhandel grote werkgevers. Het arbeidsvolume bleef in 2024 stabiel, terwijl het brp sterk steeg, wat duidt op een aanzienlijke productiviteitsverbetering in dat jaar. Over langere tijd bezien kent IJmond een negatieve arbeidsproductiviteitsontwikkeling.
- IJmond kende in 2024 een netto uitgaande pendelstroom van 18 duizend personen, waarvan de helft naar Amsterdam gaat.

Brede welvaart in IJmond

Het brede-welvaartsprofiel van IJmond wordt in sterke mate bepaald door het industriële karakter van de regio. Ondanks een volatiel verloop van de economische groei, is de werkloosheid laag en liggen zowel de arbeidsparticipatie als het mediaan inkomen en vermogen rond het gemiddelde van zowel de MRA als Nederland. De scores op deze indicatoren zijn bovendien de afgelopen tien jaar verbeterd. Wel is het brp per inwoner lager dan gemiddeld in de MRA. Passend bij het dominante industriële karakter is het aantal hbo/wo-opgeleide mensen

Fig. 1 Brede welvaart in IJmond

* -- achteruitgang groter dan 1,5 procent; - achteruitgang tussen 0,5 en 1,5 procent; 0 verandering tussen -0,5 en +0,5 procent; + vooruitgang tussen 0,5 en 1,5 procent; ++ vooruitgang groter dan 1,5 procent.

NB. Voor de leesbaarheid van de figuur zijn onder- en bovengrenzen gehanteerd. Wanneer de score onder 0,2 of boven 1,8 uitkomt, is deze bij de indicator vermeld.

Bron: CBS (bewerking Vrije Universiteit Amsterdam)

in IJmond relatief laag en het aantal mensen met een afgeronde mbo-opleiding juist hoog.

IJmond kent een goed niveau aan voorzieningen en een goede bereikbaarheid. Zo scoort de deelregio hoger op afstand tot ov, basisscholen en voorzieningen zoals cafés e.d. in vergelijking met de MRA. Wel is er sprake van een lichte achteruitgang op deze indicatoren over de afgelopen tien jaar. De fysieke ligging van IJmond, nabij de Noordzee en met het hoger gelegen duinlandschap, maakt de regio relatief robuust voor bodemdaling en overstromingen.

Het industriële karakter van IJmond kent ook een keerzijde, wat vooral zichtbaar is in de brede welvaartsindicatoren met betrekking tot de

leefomgeving. IJmond kent een hoge uitstoot van broeikasgassen en fijnstof, relatief weinig groen en een matige kwaliteit van de binnenwateren. Hoewel er in de afgelopen tien jaar vooruitgang is geboekt in het terugdringen van emissies, blijft de regio op deze dimensies duidelijk achter bij het gemiddelde de MRA.

Per saldo ontstaat het beeld van een industriële regio die gevoelig is voor internationale economische schokken en met duidelijke druk op de kwaliteit van de leefomgeving.

De economie van IJmond

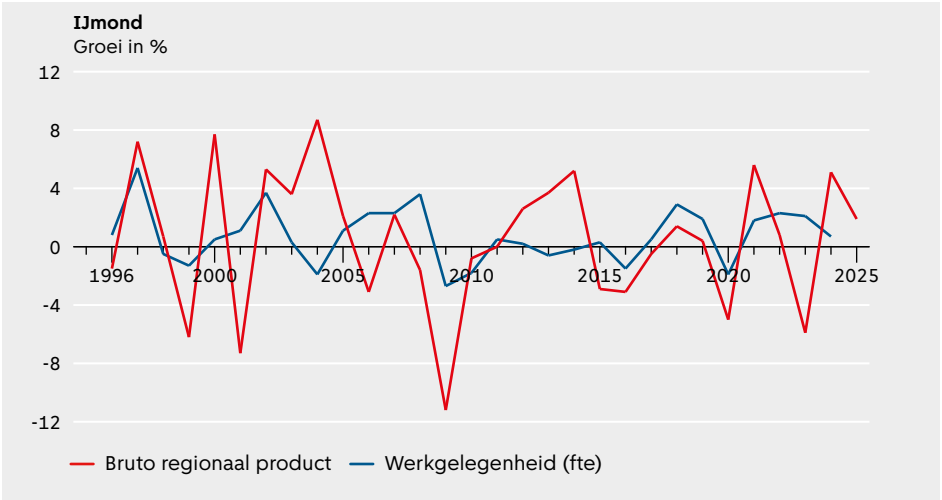
Volgens de meest recente groeicijfers van het CBS groeide de economie van IJmond in 2025 met 1,9 procent. Dit is net iets boven de gemiddelde groei in de MRA en Nederland (die beide op 1,8 procent uitkwamen). Deze groei volgt op een sterke opleving van 5,1 procent in 2024 die kwam na een krimp in gelijke orde grootte in 2023. Deze grote volatiliteit in het brp van IJmond (zie figuur 2) hangt samen met het energie-intensieve industriële profiel van de deelregio. Stijgende energieprijzen en dalende staalprijzen hebben in 2023 een fors negatief effect gehad op de toegevoegde waarde. Het herstel in 2024 weerspiegelt de gecombineerde invloed van zich stabiliserende energieprijzen, lagere inflatie en een hoger besteedbaar inkomen.

Tabel 1 Kerngegevens IJmond

		2024		2019	2021	2022	2023	2024	2025
		aantal	aandeel in MRA in %	jaarlijkse groei in %					
Bruto regionaal product	mld euro	8,7	3,8	0,4	5,6	0,8	-5,9	5,1	1,9
Arbeidsvolume (fte's)	x 1.000	73	5,0	1,9	1,8	2,3	2,1	0,7	
Werkzame personen	x 1.000	92	5,4	2,4	1,5	2,9	1,1	1,7	
Bevolking	x 1.000	202	7,6	0,5	0,1	0,3	0,4	0,4	0,5
Potentiële beroepsbevolking	x 1.000	149	7,4	0,7	0,0	-0,7	0,0	0,7	0,0
Beroepsbevolking	x 1.000	114	7,3	1,8	0,9	0,9	1,8	0,0	0,9
Werkzame beroepsbevolking	x 1.000	110	7,4	1,9	0,9	0,9	1,9	0,0	1,8
Inkomen en opleiding		Regio	MRA						
Gem. gest. huishoudinkomen	dzd euro	42,5	45,2	3,4	1,0	-4,1	5,7	1,8	
Basisopgeleid	in %	19,6	19,2						
Mbo-opgeleid	in %	41,1	32,5						
Hbo/wo-opgeleid	in %	39,3	48,3						
		aandeel in %							
Bruto-participatiegraad	in %	76,5	77,0	75,0	74,5	75,7	77,0	76,5	77,2
Werkloosheid	in %	3,2	4,1	3,9	3,7	3,2	3,3	3,2	3,2

Bron: CBS (bewerking TNO/SEO Economisch Onderzoek)

Fig. 2 Grote volatiliteit in economische groei IJmond

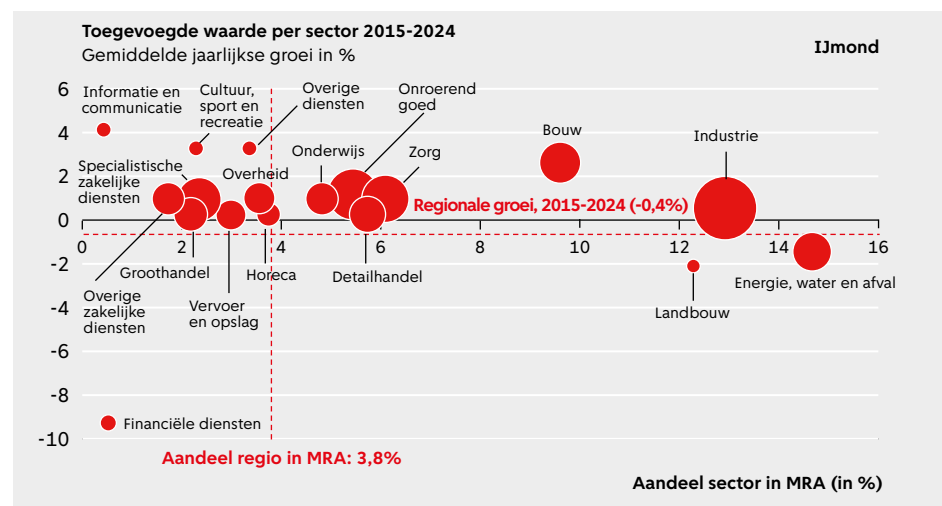
Bron: CBS (bewerking TNO)

De werkgelegenheid bleef in 2024 nagenoeg stabiel, terwijl het brp sterk steeg. Dit is een teken dat de arbeidsproductiviteit in IJmond dat jaar toenam. Gemiddeld over de periode 2015-2024 groeide de werkgelegenheid echter terwijl er sprake was van een kleine economische krimp. De arbeidsproductiviteitsontwikkeling in IJmond is daarmee negatief (zie ook hoofdstuk 4). Deze ontwikkeling is niet terug te zien in de inkomens van huishoudens. Hierin was met uitzondering van 2022 sprake van groei (zie tabel 1). Hier speelt mee dat een deel van de inwoners van IJmond buiten de eigen regio werkt en daar dus het inkomen verdient. Het gemiddelde huishoudinkomen ligt in IJmond onder het gemiddelde van de MRA.

Economische ontwikkeling per sector

De economie van IJmond bestaat voor een belangrijk deel uit industriële activiteiten. Zo'n 18 procent van de gerealiseerde toegevoegde waarde in de deelregio komt voor rekening van de industrie, waarmee dit veruit de grootste sector is. Daarnaast leveren Onroerend goed, Zorg en Bouw relatief veel toegevoegde waarde. Wanneer we kijken naar de bijdrage van IJmond aan de economie van de MRA, valt op dat naast Industrie ook de sectoren Energie, water en afval en Landbouw relatief

Fig. 3 Economische ontwikkeling IJmond sterk afhankelijk van de Industrie

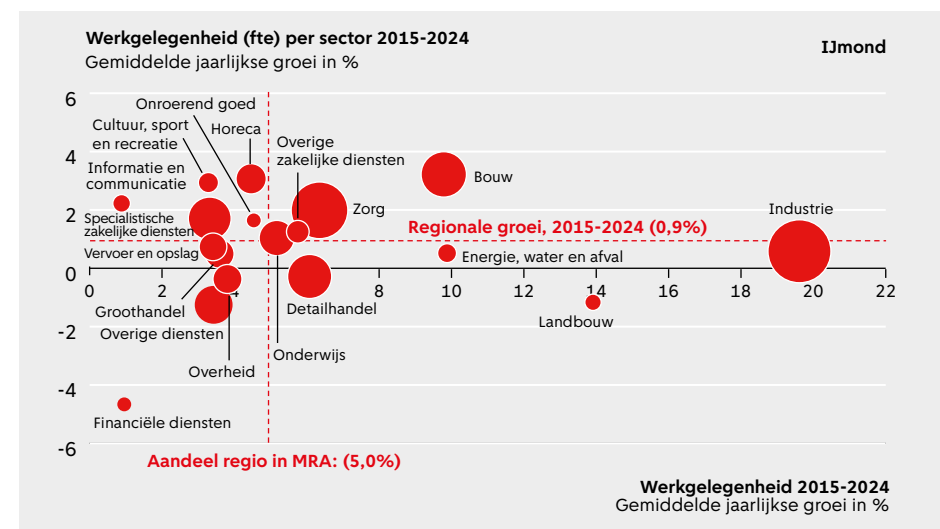

* De bolgrootte (omvang 2024) geeft uitsluitend de verhouding binnen de eigen regio weer. De omvang van de sectoren is zodoende niet vergelijkbaar met die van andere deelregio's.
Bron: CBS (bewerking TNO)

sterk vertegenwoordigd zijn. Tegelijkertijd laten juist sommige van deze sectoren een minder gunstige ontwikkeling zien. Met name Energie, water en afval laat een duidelijke daling van de toegevoegde waarde zien in de periode 2015-2024. Ook de Financiële diensten kennen een sterke terugval, al is deze sector relatief klein in de regionale economie. Per saldo resulteert dit in een lichte krimp van de totale toegevoegde waarde van de regio (-0,4 procent gemiddeld per jaar). Daar staat tegenover dat een aantal sectoren juist groeit. Met name Bouw laat een relatief sterke groei zien, terwijl ook Informatie en communicatie, Cultuur, sport en recreatie en delen van de dienstverlening bovengemiddeld groeien. De Industrie zelf laat in de periode 2015-2024 een lichte groei zien.

Ook voor de werkgelegenheid spelen de sectoren Industrie en Bouw een belangrijke rol in IJmond. Daarnaast is een aanzienlijk deel van de arbeidsplaatsen te vinden in arbeidsintensieve sectoren zoals de Zorg en de Detailhandel. De ontwikkeling van de werkgelegenheid laat een gemengd beeld zien. Sterke groei is zichtbaar in onder meer Bouw, Horeca, en Cultuur, sport en recreatie. Daartegenover staat dat een aantal sectoren juist werkgelegenheid verliest. Met name Financiële

Fig. 4 Meeste werkgelegenheid in Industrie en Zorg

* De bolgrootte (omvang 2024) geeft uitsluitend de verhouding binnen de eigen regio weer. De omvang van de sectoren is zodoende niet vergelijkbaar met die van andere deelregio's.
Bron: CBS (bewerking TNO)

diensten laten een sterke daling van de werkgelegenheid zien. Ook bij Overheid, Detailhandel en in beperkte mate Landbouw neemt het aantal banen af. Door deze tegengestelde ontwikkelingen komt de totale werkgelegenheidsgroei in IJmond over de periode 2015–2024 per saldo ongeveer uit op 0,9 procent per jaar.

Forensen (woon-werkverkeer)

In 2024 werkten er in IJmond 92 duizend personen, waarvan 56 duizend inwoners in de eigen regio betrof, 23 duizend mensen van buiten de MRA kwamen, en 5 duizend personen uit Zuid-Kennemerland en 5 duizend mensen uit Zaanstreek-Waterland kwamen. Uit Amsterdam en Amstelland-Meerlanden kwam het kleine resterende deel van de inkomende forensenstroom. IJmond had in 2024 een werkzame beroepsbevolking van 110 duizend personen, waarmee er per saldo een netto uitgaande pendelstroom was van 18 duizend personen. Uitgaande forensen vanuit IJmond reisden voor hun werk naar gebieden buiten de MRA (17 duizend personen), Zuid-Kennemerland (12 duizend mensen), Amsterdam (13 duizend mensen), Amstelland-Meerlanden (7 duizend mensen) en Zaanstreek-Waterland (5 duizend personen). Er zijn geen omvangrijke pendelstromen (in beide richtingen) tussen IJmond en Gooi en Vechtstreek en tussen IJmond en Almere-Lelystad.

Een kaartje met de grafische weergave van de pendelstromen van en naar IJmond is te vinden in hoofdstuk 4.

5.6 Zaanstreek-Waterland

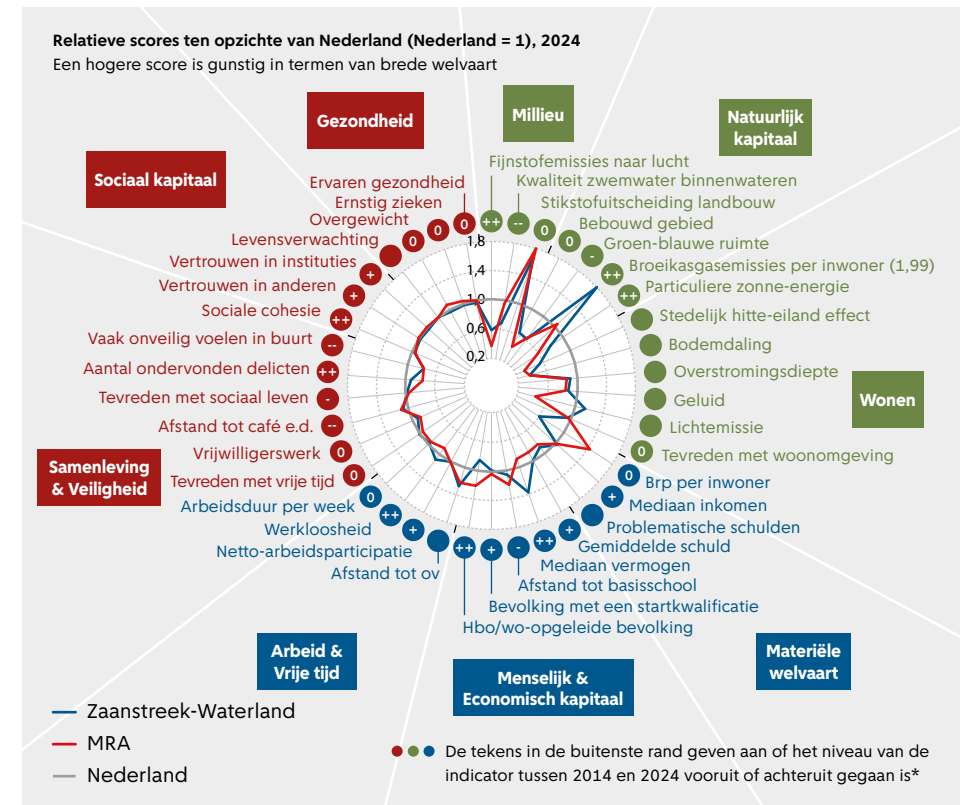
- De regio Zaanstreek-Waterland bestaat uit de gemeenten Wormerland en Zaanstad (Zaanstreek) en de gemeenten Edam-Volendam, Landsmeer, Oostzaan, Purmerend en Waterland (deelregio Waterland). In de bestuurlijke samenwerking is Uitgeest ook onderdeel van Zaanstreek, maar cijfermatig is Uitgeest onderdeel van de deelregio IJmond.
- Op basis van de brede welvaartsindicatoren kenmerkt de regio zich door een relatief hoog mediaan vermogen van huishoudens en een laag brp per inwoner. De tevredenheid met het leven komt nagenoeg overeen met die van Nederland. Wel is de fysieke leefomgeving kwetsbaar met zeer weinig bos, gevoeligheid voor bodemdaling en overstromingen, en in delen van de regio funderingsproblematiek.
- In 2025 groeide de economie van Zaanstreek-Waterland met 3,3 procent en lag daarmee boven de gemiddelde groei van 1,8 procent in de MRA.
- De sectoren Industrie, Groothandel, Bouw, Zorg, Onroerend goed en Specialistische zakelijke diensten nemen ieder een ongeveer gelijk en substantieel deel van het brp van de deelregio voor hun rekening. Zaanstreek-Waterland kent een relatief lage werkloosheid van 3,5 procent in 2025. De beroepsbevolking bevat relatief veel basis- en mbo-opgeleiden.
- In 2024 was er sprake van een aanzienlijke netto uitgaande pendelstroom van 44 duizend personen, vooral naar Amsterdam.

Brede welvaart in Zaanstreek-Waterland

Het brede-welvaartsprofiel van Zaanstreek-Waterland vloeit voort vanuit een industriële concentratie en een open polderlandschap. Het bruto binnenlands product per inwoner is lager dan gemiddeld in de MRA en Nederland. De werkloosheid in Zaanstreek-Waterland ligt onder het gemiddelde van de MRA. De deelregio huisvest huishoudens met gemiddeld een hoger mediaan vermogen dan in de MRA. Daarnaast zijn er in vergelijking met de MRA minder huishoudens met problematische schulden, alhoewel Zaanstreek-Waterland en de MRA op deze indicator

Fig. 1 Brede welvaart in Zaanstreek-Waterland

* -- achteruitgang groter dan 1,5 procent; - achteruitgang tussen 0,5 en 1,5 procent; 0 verandering tussen -0,5 en +0,5 procent; + vooruitgang tussen 0,5 en 1,5 procent; ++ vooruitgang groter dan 1,5 procent.

NB. Voor de leesbaarheid van de figuur zijn onder- en bovengrenzen gehanteerd. Wanneer de score onder 0,2 of boven 1,8 uitkomt, is deze bij de indicator vermeld.

Bron: CBS (bewerking Vrije Universiteit Amsterdam)

wel slechter scoren dan het Nederlands gemiddelde. Het is goed gesteld met het niveau van voorzieningen en bereikbaarheid, wat zich uit in een korte gemiddelde afstand naar voorzieningen zoals cafés, basisscholen en ov. Wel zien we een verslechtering in de afgelopen tien jaar.

Door het industriële karakter is de fijnstofuitstoot in de regio relatief hoog. Passend bij het sterke industriële profiel heeft Zaanstreek-Waterland in vergelijking met de MRA en Nederland meer mensen met een afgeronde mbo-opleiding en minder hbo/wo-opgeleiden. Ook heeft Zaanstreek-Waterland relatief veel bebouwd gebied en beschikt het ten opzichte van het landelijk gemiddelde over weinig groen. Binnen de MRA heeft Zaanstreek-Waterland wel meer groen-blauwe ruimte

Tabel 1 Kerngegevens Zaanstreek-Waterland

		2024		2019	2021	2022	2023	2024	2025						
		aantal	aandeel in MRA in %	jaarlijkse groei in %											
Bruto regionaal product	mld euro	13,3	5,8	3,5	5,1	3,7	-2,3	0,6	3,3						
Arbeidsvolume (fte's)	x 1.000	113	7,8	3,4	3,3	3,1	1,5	-0,2							
Werkzame personen	x 1.000	146	8,6	2,5	-0,1	4,0	0,9	1,5							
Bevolking	x 1.000	350	13,2	0,7	0,2	0,9	1,2	0,8	0,7						
Potentiële beroepsbevolking	x 1.000	259	12,8	0,4	0,0	0,0	1,2	0,8	0,4						
Beroepsbevolking	x 1.000	195	12,5	1,6	1,6	1,1	3,7	-0,5	1,5						
Werkzame beroepsbevolking	x 1.000	189	12,7	2,3	1,7	1,7	2,7	0,5	1,6						
Inkomen en opleiding		Regio	MRA												
Gem. gest. huishoudinkomen	dzd euro	41,9	45,2	3,7	2,0	-3,5	7,0	1,1							
Basisopgeleid	in %	22,7	19,2												
Mbo-opgeleid	in %	41,8	32,5												
Hbo/wo-opgeleid	in %	35,6	48,3												
		aandeel in %													
Bruto-participatiegraad	in %	75,3	77,0	73,8	73,6	74,4	76,3	75,3	76,2						
Werkloosheid	in %	3,4	4,1	4,1	4,3	3,4	3,3	3,4	3,5						

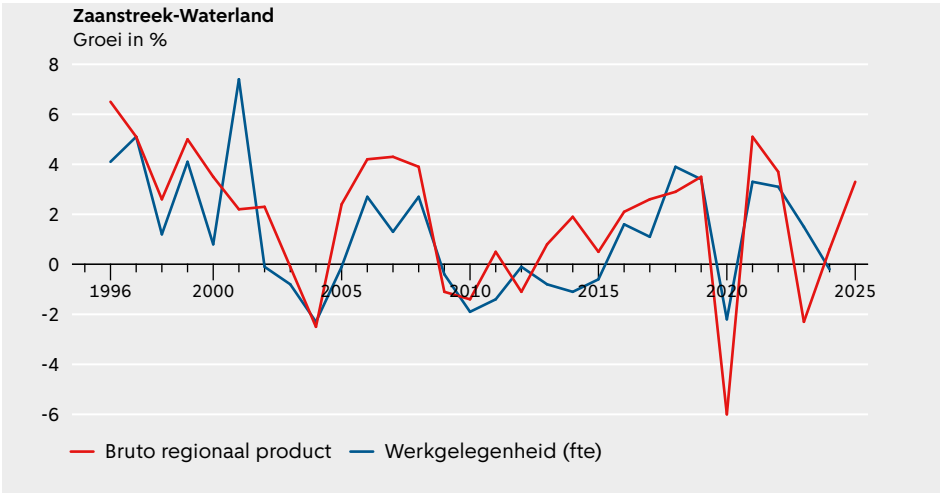
Bron: CBS (bewerking TNO/SEO Economisch Onderzoek)

dan gemiddeld. De lage ligging maakt de regio bovendien kwetsbaar voor overstromingen en bodemdaling. In delen van de regio, met name in Zaanstad, spelen funderingsproblemen die tot substantiële kosten voor huishoudens kunnen leiden. Daarnaast rapporteren inwoners iets minder vertrouwen in instituties en andere mensen dan gemiddeld in de MRA, hoewel de trend in vertrouwen en sociale cohesie in de afgelopen tien jaar positief is. Daarmee ontstaat het beeld van een regio met een functionele voorzieningenstructuur, maar met druk op de kwaliteit van de leefomgeving.

De economie van Zaanstreek-Waterland

Volgens de meest recente groeicijfers van het CBS groeide de economie van Zaanstreek-Waterland in 2025 met 3,3 procent, ruim boven het gemiddelde van de MRA (1,8 procent). Deze relatief hoge groei volgt op een bescheiden groei van 0,6 procent in 2024. Hiermee is de krimp waarvan sprake was in 2023 weer ruimschoots gecompenseerd. Weliswaar was de werkloosheid in 2025 iets opgelopen naar 3,5 procent van de beroepsbevolking, maar ligt deze nog altijd onder het gemiddelde in de MRA. In de periode 2015-2024 groeide de werkgelegenheid in Zaanstreek-Waterland harder dan het brp, waardoor de totale arbeidsproductiviteitsontwikkeling negatief uitpakt (zie hoofdstuk 4).

Fig. 2 In 2025 groeide de economie van Zaanstreek-Waterland sterk

Bron: CBS (bewerking TNO)

Het gemiddelde huishoudinkomen ligt onder het gemiddelde van de MRA, maar kende de afgelopen jaren (2022 uitgezonderd) wel een positieve ontwikkeling (zie tabel 1).

De economie van Zaanstreek is groter dan die van Waterland: in 2024 nam de Zaanstreek ongeveer 56 procent van de economische activiteit binnen de deelregio voor zijn rekening. Ook de economische groei was in de periode 2015–2024 hoger in Zaanstreek (1,4 procent) dan in Waterland (1,0 procent). Daarbij groeide ook de werkgelegenheid in Zaanstreek sneller dan in Waterland. Dit brp-groeiverschil is vooral zichtbaar in de sectoren Detailhandel, Vervoer en opslag, Horeca, Onroerend goed en publieke diensten als Overheid, onderwijs en Zorg. De sterkere werkgelegenheidsgroei in Zaanstreek zit met name in Horeca, Vervoer en opslag, Overheid, Onderwijs en Zorg.

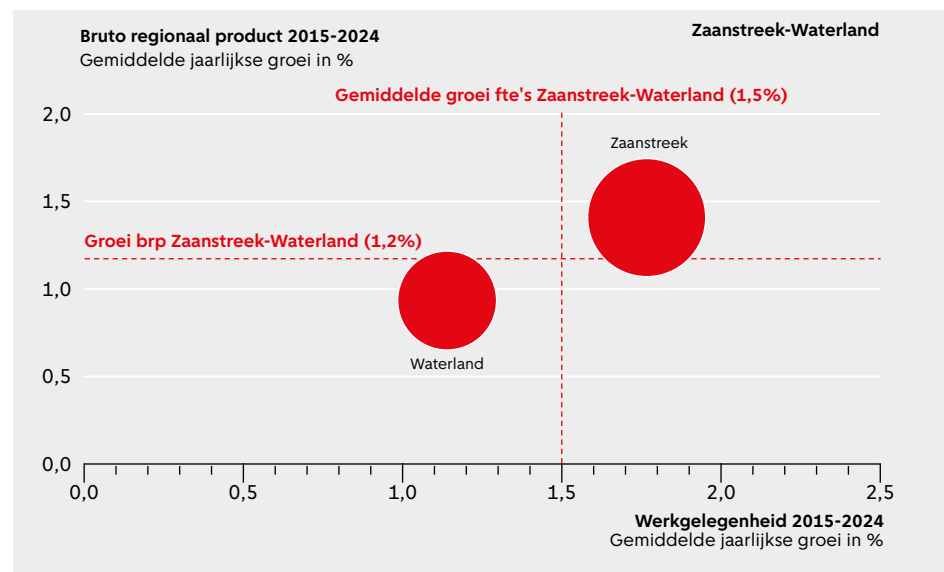
Economische ontwikkeling per sector

De economie van Zaanstreek-Waterland wordt gedragen door meerdere sectoren die qua omvang relatief dicht bij elkaar liggen. Belangrijke sectoren zijn Industrie, Groothandel, Bouw, Zorg, Onroerend goed en

Specialistische zakelijke diensten (zie figuur 4). Deze sectoren brengen ieder een substantieel deel van de toegevoegde waarde voort en vormen samen een groot deel van de werkgelegenheid in de regio. Het grote aandeel van de sector Industrie hangt samen met de aanwezigheid van veel bedrijven in de foodindustrie in de Zaanstreek. Ook de omvang van Groothandel is hiermee verbonden.

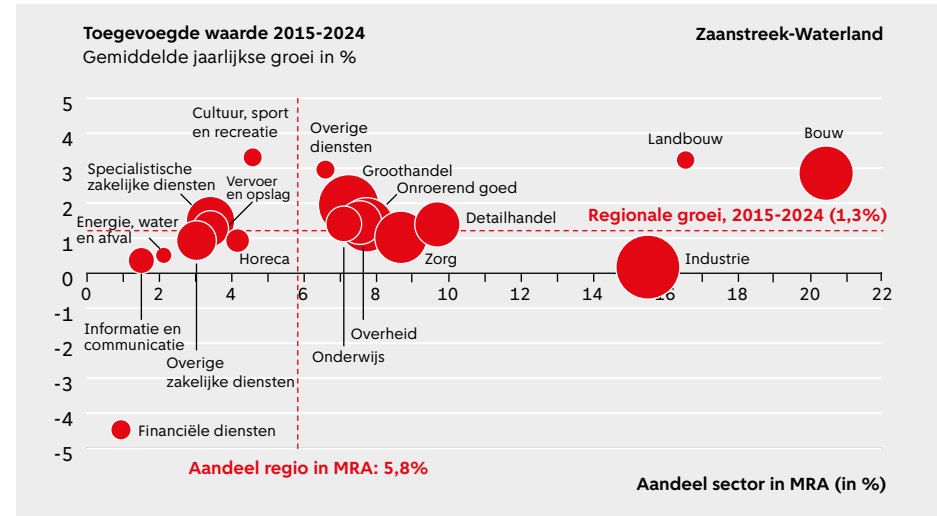
De toegevoegde waarde in Zaanstreek-Waterland groeide in de periode 2015-2024 gemiddeld met 1,3 procent per jaar. In een aantal sectoren ligt de groei duidelijk boven dit regionale gemiddelde. Met name Bouw laat een sterke groei zien en behoort tot de snelst groeiende sectoren in de regio. Ook de kleinere sectoren Landbouw en Cultuur, sport en recreatie laten een relatief sterke groei van de toegevoegde waarde zien. Daartegenover staat dat de groei in enkele grote sectoren gematigder is. Zo groeit de Industrie beperkt en blijft ook de groei in Groothandel, Detailhandel en Zorg relatief bescheiden. Net als in andere deelregio's van de MRA zijn in Zaanstreek-Waterland de Financiële diensten gekrompen. Deze zijn zich steeds sterker in Amsterdam gaan concentreren.

Fig. 3 Zaanstreek groeit sneller dan Waterland

* Grootte van bol: omvang brp 2024
Bron: CBS (bewerking TNO)

Fig. 4 Industrie en Bouw zijn kenmerkende sectoren in Zaanstreek-Waterland

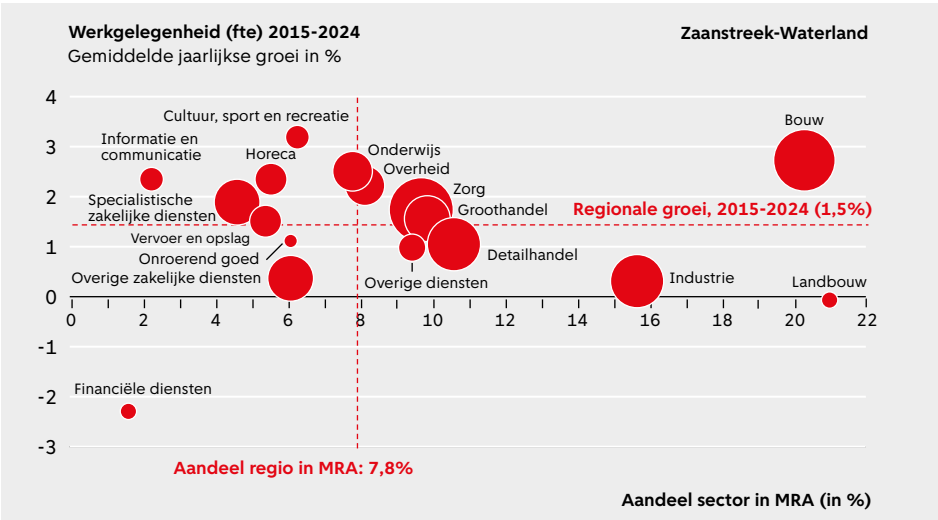
* De bolgrootte (omvang 2024) geeft uitsluitend de verhouding binnen de eigen regio weer. De omvang van de sectoren is zodoende niet vergelijkbaar met die van andere deelregio's.
Bron: CBS (bewerking TNO)

Hoewel de Landbouw een relatief kleine sector is binnen de regionale economie, bevindt een aanzienlijk deel van de landbouwactiviteiten in de MRA zich in Zaanstreek-Waterland. Dit betreft vooral de agrarische gronden in Waterland.

De werkgelegenheid is in de periode 2015-2024 gemiddeld met 1,5 procent per jaar toegenomen (zie figuur 5). In vrijwel alle sectoren zijn er banen bijgekomen. Vooral Bouw laat een sterke groei zien en behoort tot de snelst groeiende sectoren. Ook Cultuur, sport en recreatie, Horeca, Informatie en communicatie en delen van de Zakelijke dienstverlening laten een bovengemiddelde groei van de werkgelegenheid zien. In de Industrie groeit de werkgelegenheid beperkt.

De totale werkgelegenheid is ongeveer gelijk verdeeld tussen Zaanstreek en Waterland. Zo'n 55 procent van het aantal arbeidsplaatsen bevindt zich in de Zaanstreek. Door de aanwezigheid van de foodindustrie is Industrie daar relatief sterk vertegenwoordigd. Waterland herbergt een groter deel van de werkgelegenheid dan Zaanstreek in Vervoer en opslag, Zorg, Onroerend goed en Bouw.

Fig. 5 In vrijwel alle sectoren werkgelegenheidsgroei

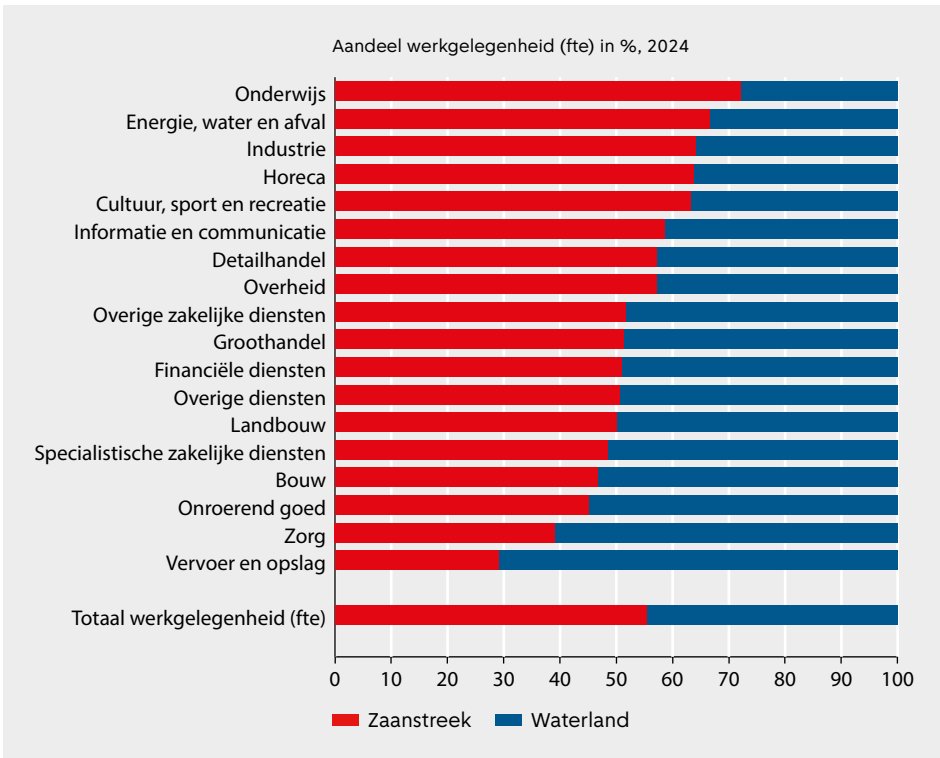
* De bolgrootte (omvang 2024) geeft uitsluitend de verhouding binnen de eigen regio weer. De omvang van de sectoren is zodoende niet vergelijkbaar met die van andere deelregio's.
Bron: CBS (bewerking TNO)

Forensen (woon-werkverkeer)

In 2024 werkten er 146 duizend personen in Zaanstreek-Waterland. Zo'n 94 duizend hiervan wonen in Zaanstreek-Waterland zelf. De forensen naar de deelregio komen vooral van buiten de MRA (30 duizend personen), Amsterdam (12 duizend personen) en IJmond (5 duizend personen). De werkzame beroepsbevolking is in Zaanstreek-Waterland een stuk hoger dan het aantal werkzame personen, waardoor er per saldo in 2024 een netto uitgaande pendelstroom van 44 duizend personen was. De meeste uitgaande forensen waren werkzaam in Amsterdam (53 duizend personen). Ook een aanzienlijk deel werkte in gebieden buiten de MRA (23 duizend personen) en in Amstelland-Meerlanden (11 duizend personen). Er is een kleine uitgaande stroom naar IJmond en Zuid-Kennemerland. Er zijn geen omvangrijke pendelstromen van en naar Gooi en Vechtstreek en Almere-Lelystad.

Een kaartje met de grafische weergave van de pendelstromen van en naar Zaanstreek-Waterland is te vinden in hoofdstuk 4.

Fig. 6 Iets meer werkgelegenheid geconcentreerd in Zaanstreek

Bron: CBS (bewerking TNO)

5.7 Zuid-Kennemerland

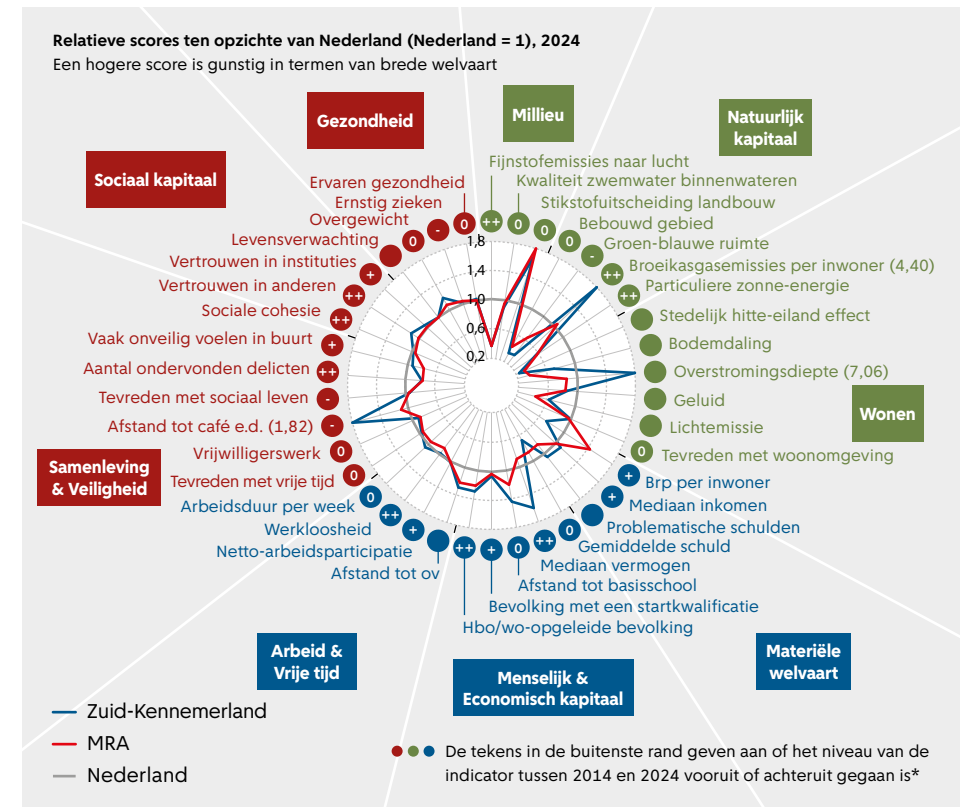
- De deelregio Zuid-Kennemerland bestaat uit de gemeenten Bloemendaal, Haarlem, Heemstede en Zandvoort.
- Zuid-Kennemerland is in economisch opzicht één van de kleinere deelregio's binnen de MRA. De regio scoort gunstig op bijna alle brede welvaartsindicatoren, met het brp per inwoner als grote uitzondering. De gemiddelde schuld per huishouden is hoog ten opzichte van zowel Nederland als de MRA. Per saldo ontstaat het beeld van een welvarende en ruimtelijk aantrekkelijke regio.
- In 2025 groeide de economie van Zuid-Kennemerland met 1,6 procent. Hiermee lag de economische groei wat onder het gemiddelde van de MRA en Nederland, maar was deze groter dan in 2024.
- De bedrijvigheid in Zuid-Kennemerland vindt voor een belangrijk deel plaats in de sectoren Industrie, Onroerend goed, Zorg, Specialistische zakelijke diensten en Overheid. Tussen 2015-2024 is er binnen nagenoeg alle sectoren sprake geweest van groei, maar Industrie is het hardst gegroeid en laat tegelijk een productiviteitsverbetering zien doordat de werkgelegenheidsgroei minder groot was dan de groei van de toegevoegde waarde.
- De werkgelegenheid nam tussen 2015-2024 gemiddeld met 1,3 procent per jaar toe, met Zorg, Onderwijs, Detailhandel en Overheid als grootste werkgevers. De regio kende in 2024 een netto uitgaande pendelstroom van 17 duizend personen, vooral naar Amsterdam en Amstelland-Meerlanden.

Brede welvaart in Zuid-Kennemerland

Zuid-Kennemerland is een aantrekkelijke woonregio met een sterke landschappelijke en stedelijke kwaliteit. De ligging aan de kust, het duinlandschap en Haarlem als populaire consumptiestad bepalen in belangrijke mate het profiel van de deelregio. De regio heeft relatief weinig broeikasgasemissies in vergelijking met zowel Nederland als de MRA. Ook de sociaal-economische uitgangspositie is sterk. Zuid-Kennemerland heeft relatief veel vermogende huishoudens, huishoudens

Fig. 1 Brede welvaart in Zuid-Kennemerland

* -- achteruitgang groter dan 1,5 procent; - achteruitgang tussen 0,5 en 1,5 procent; 0 verandering tussen -0,5 en +0,5 procent; + vooruitgang tussen 0,5 en 1,5 procent; ++ vooruitgang groter dan 1,5 procent.

NB. Voor de leesbaarheid van de figuur zijn onder- en bovengrenzen gehanteerd. Wanneer de score onder 0,2 of boven 1,8 uitkomt, is deze bij de indicator vermeld.

Bron: CBS (bewerking Vrije Universiteit Amsterdam)

met relatief hoge besteedbare inkomens en een laag aantal huishoudens met problematische schulden. Weliswaar is de gemiddelde schuld van huishoudens hoog, maar hier zullen hypotheeken zwaar in meewegen. De regio beschikt over een breed voorzieningenaanbod, waaronder een korte afstand naar basisscholen, cafés e.d. en ov. Hoewel de MRA gemiddeld genomen al redelijk goed scoort op deze indicatoren, ligt het niveau in Zuid-Kennemerland nog een stuk hoger. Daarnaast scoren inwoners gunstig op gezondheidsindicatoren en is de sociale cohesie en het vertrouwen in instituties en andere mensen relatief hoog en stijgend. De beroepsbevolking bevat relatief veel hbo/wo-opgeleiden.

Tegelijkertijd scoort Zuid-Kennemerland op enkele brede welvaartsindicatoren minder goed. Er zijn relatief veel fijnstofemissies ten

Tabel 1 Kerngegevens Zuid-Kennemerland

		2024		2019	2021	2022	2023	2024	2025
		aantal	aandeel in MRA in %	jaarlijkse groei in %					
Bruto regionaal product	mld euro	10,5	4,6	-0,6	4,1	7,6	-1,8	1,0	1,6
Arbeidsvolume (fte's)	x 1.000	85	5,9	-0,2	-1,6	2,7	4,2	0,5	0,1
Werkzame personen	x 1.000	111	6,5	0,0	0,7	3,8	1,2	2,1	
Bevolking	x 1.000	237	8,9	0,8	0,1	0,8	1,1	0,6	0,2
Potentiële beroepsbevolking	x 1.000	172	8,5	0,6	0,0	0,6	0,6	0,6	0,0
Beroepsbevolking	x 1.000	133	8,6	0,0	0,0	2,4	2,3	0,8	0,0
Werkzame beroepsbevolking	x 1.000	128	8,6	0,8	1,7	1,7	3,3	0,8	0,0
Inkomen en opleiding		Regio	MRA						
Gem. gest. huishoudinkomen	dzd euro	49,2	45,2	6,9	4,5	-5,9	10,3	0,5	
Basisopgeleid	in %	17,7	19,2						
Mbo-opgeleid	in %	28,5	32,5						
Hbo/wo-opgeleid	in %	53,8	48,3						
		aandeel in %							
Bruto-participatiegraad	in %	77,3	77,0	74,4	74,6	75,9	77,2	77,3	77,3
Werkloosheid	in %	3,8	4,1	4,3	4,1	3,5	3,6	3,8	3,9

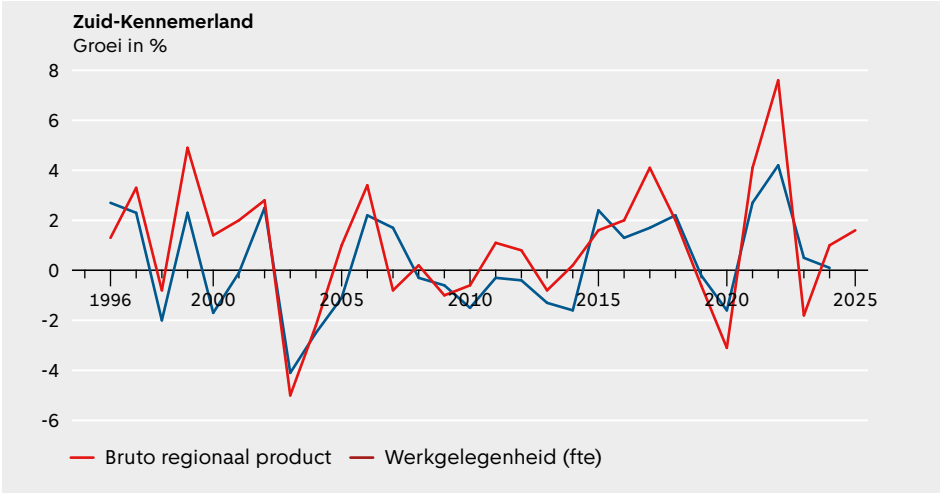
Bron: CBS (bewerking TNO/SEO Economisch Onderzoek)

opzichte van Nederland. Ten opzichte van Nederland scoort de deelregio iets minder op criminaliteitscijfers en het gevoel van veiligheid, maar binnen de MRA scoort Zuid-Kennemerland hierop juist weer iets beter. Eenzelfde patroon zien we ook voor indicatoren als tevredenheid met vrije tijd en sociaal leven. Niettemin blijft het beeld van een welvarende en ruimtelijk aantrekkelijke regio overheersen.

De economie van Zuid-Kennemerland

De meest recente groeicijfers van het CBS geven aan dat de economische groei in Zuid-Kennemerland in 2025 1,6 procent bedroeg. Dit is iets lager dan de gemiddelde groei in de MRA en Nederland die beide met 1,8 procent groeide. Wel is er hiermee sprake van een versnelling ten opzichte van de groei in 2024. In dat jaar keerde met 1,0 procent de groei weer terug na krimp in 2023. De economie van Zuid-Kennemerland werd voor de pandemie al gekenmerkt door een wisselend patroon van krimp en groei. De werkloosheid is iets opgelopen naar 3,9 procent in 2025, maar is daarmee nog altijd relatief laag en bevindt zich onder het MRA-gemiddelde. In verhouding tot de omvang van de (beroeps)bevolking brengt Zuid-Kennemerland weinig brp voort. Nu werken relatief veel inwoners buiten de regio en zijn zowel de inkomens als vermogens van huishoudens hoog. In tabel 1 blijkt dit uit de omvang van het gemiddelde

Fig. 2 De economie van Zuid-Kennemerland vond in 2025 de weg verder omhoog

Bron: CBS (bewerking TNO)

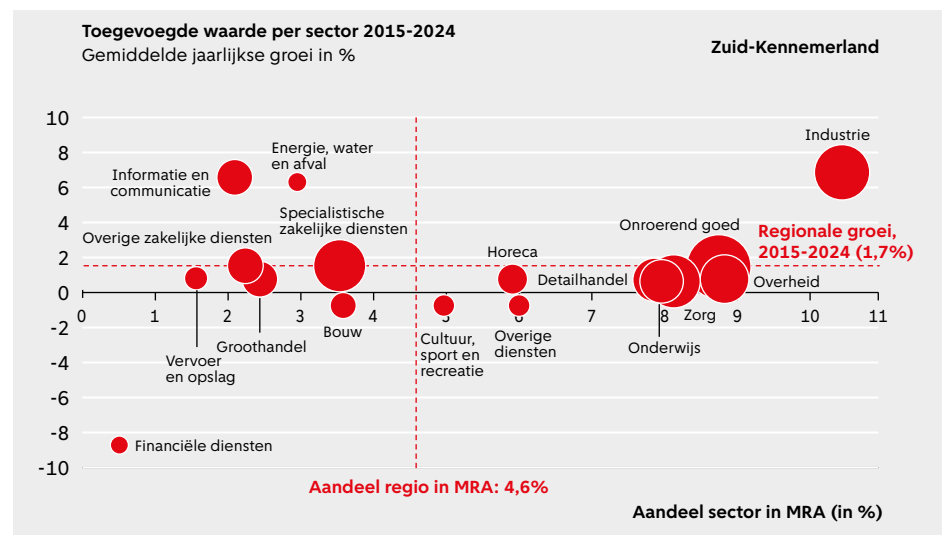
huishoudinkomen, dat hoger is dan het MRA gemiddelde. De afgelopen jaren ontwikkelde dit reële huishoudinkomen zich met uitzondering van 2022 waarin de inflatie uitzonderlijk hoog was bovendien overwegend positief.

Economische ontwikkeling per sector

De bedrijvigheid in Zuid-Kennemerland wordt voor een belangrijk deel gedragen door de sectoren Industrie, Onroerend goed, Zorg en Specialistische zakelijke diensten. Mede doordat Haarlem de provinciehoofdstad is, is ook het aandeel van de sector Overheid relatief groot (zie figuur 3). Gezamenlijk vormen deze vijf sectoren een aanzienlijk deel van de regionale economie.

De toegevoegde waarde in Zuid-Kennemerland groeide in de periode 2015-2024 gemiddeld met 1,7 procent per jaar. De sector Industrie laat daarbij de sterkste groei zien en heeft bovendien een relatief groot aandeel binnen de MRA: ruim tien procent van de industriële activiteiten in de Metropoolregio bevindt zich in Zuid-Kennemerland. Binnen de industrie gaat het onder andere om groei in de farmaceutische industrie, zo blijkt uit de Monitor Werklocaties van de provincie Noord-Holland.

Fig. 3 Sterke groei in ICT en Industrie

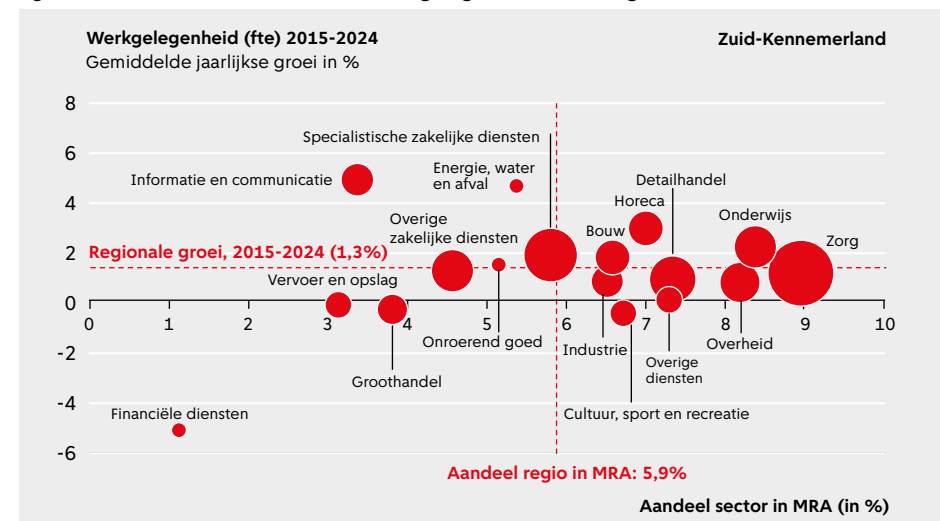

* De bolgrootte (omvang 2024) geeft uitsluitend de verhouding binnen de eigen regio weer. De omvang van de sectoren is zodoende niet vergelijkbaar met die van andere deelregio's.
Bron: CBS (bewerking TNO)

Ook Informatie en communicatie en Energie, water en afval laten een bovengemiddelde groei van de toegevoegde waarde zien, al zijn deze sectoren relatief kleiner in omvang. Daarnaast zijn sectoren als Onroerend goed, Zorg en Overheid duidelijk vertegenwoordigd in de regionale economie, al ligt de groei daar rond of onder het regionale gemiddelde. In een aantal sectoren blijft de ontwikkeling achter. Zo laten Bouw, Cultuur, sport en recreatie en Onderwijs een lichte daling van de toegevoegde waarde zien. Net als in andere deelregio's is er in Financiële diensten sprake van een duidelijke krimp, wat samenhangt met de verdere concentratie van deze sector in Amsterdam.

Wanneer naar de werkgelegenheid wordt gekeken (zie figuur 4), ontstaat een ander beeld dan bij de ontwikkeling van de toegevoegde waarde. In de periode 2015-2024 nam de werkgelegenheid gemiddeld met 1,3 procent per jaar toe. Aangezien de economische groei sterker was, groeide de arbeidsproductiviteit. Waarbij opgemerkt dient te worden dat ook in Zuid-Kennemerland de trend van vertraging in de arbeidsproductiviteitsgroei zichtbaar is (zie hoofdstuk 4). De grootste werkgevers in de regio zijn Zorg, Onderwijs, Detailhandel en Overheid. In deze sectoren neemt de werkgelegenheid bovendien relatief

Fig. 4 Zuid-Kennemerland biedt veel werkgelegenheid in de zorg

* De bolgrootte (omvang 2024) geeft uitsluitend de verhouding binnen de eigen regio weer. De omvang van de sectoren is zodoende niet vergelijkbaar met die van andere deelregio's.
Bron: CBS (bewerking TNO)

sterk toe. In de Industrie groeit de werkgelegenheid juist minder sterk dan de toegevoegde waarde. Dit wijst erop dat de sector een productiviteitsverbetering doormaakt. In sectoren als Zorg en Onderwijs is juist het omgekeerde zichtbaar: hier groeit de werkgelegenheid sterker dan de toegevoegde waarde, wat past bij het arbeidsintensieve karakter van deze sectoren.

De relatief gematigde groei van de werkgelegenheid hangt ook samen met het karakter van de regio. Haarlem is de grootste stad van Zuid-Kennemerland en staat bekend als een aantrekkelijke woonstad met veel voorzieningen. Veel inwoners werken echter buiten de regio, met name in Amsterdam en andere nabijgelegen steden. Hierdoor groeit de regionale werkgelegenheid minder snel dan in andere delen van de MRA.

Forensen (woon-werkverkeer)

In 2024 werkten er in Zuid-Kennemerland 111 duizend personen. De werkzame beroepsbevolking telde in hetzelfde jaar 128 duizend personen, waardoor er sprake is van een netto uitgaande pendelstroom van 17 duizend personen. Iets meer dan de helft van het aantal werkzame personen in Zuid-Kennemerland betreft eigen inwoners (58 duizend personen). Hierin zien we de link met het relatief lage brp per inwoner terug: het grootste deel van de werkzame inwoners van Zuid-Kennemerland verdient het (relatief hoge) inkomen buiten de woonregio. Een groot deel van de werkzame inwoners reisde voor werk naar Amsterdam (27 duizend personen), Amstelland-Meerlanden (17 duizend personen), gebieden buiten de MRA (19 duizend personen) en IJmond (5 duizend personen). Van de inkomende pendelstromen kwam een groot deel van buiten de MRA (20 duizend personen), IJmond (12 duizend personen), Amstelland-Meerlanden (10 duizend personen) en Amsterdam (8 duizend personen). De forensentroom van en naar Zaanstreek-Waterland is klein. Er zijn vrijwel geen pendelstromen tussen Zuid-Kennemerland en respectievelijk Gooi en Vechtstreek en Almere-Lelystad.

Een kaartje met de grafische weergave van de pendelstromen van en naar Zuid-Kennemerland is te vinden in hoofdstuk 4.

Eindnoten

Voorwoord

- 1 'Allegoria ad Effetti del Buono e del Cattivo Governo (1338-1339 Ambrogio Lorenzetti), Palazzo Pubblico, Siena, Italië
- 2 Zie Daron Acemoglu en Simon Johnson (2023), *Power and Progress, Our Thousand-Year Struggle over Technology and Prosperity*. London: Basic Books (pb edition, 2024). Zie ook: Ada Palmer (2025). *Inventing the Renaissance, Myths of a Golden Age*. London: Head of Zeus.

Hoofdstuk 1 De MRA in vogelvlucht

- 3 In een recent boek analyseert Jan Luiten van Zanden (2026) de recente geschiedenis van Nederland in de periode 1980-2020 en onderstreept daarbij expliciet het belang van het maatschappelijk kapitaal dat na de tweede wereldoorlog is opgebouwd en in toenemende mate onder druk staat. Dit boek past in een langere traditie waarin onder andere Paul Schnabel en Kim Putters namens het Sociaal en Cultureel Planbureau veelvuldig hebben gewaarschuwd voor ons sociale kapitaal dat onder druk staat (zie bijvoorbeeld Schnabel, 2018; Putters, 2019).
- 4 Nobelprijswinnaars Daron Acemoglu en Simon Johnson (2023) laten in hun boek *Power and Progress* op een overtuigende manier zien dat het in de geschiedenis lang niet altijd zo is geweest dat technologische ontwikkelingen ten goede komen van de hele samenleving. Ze illustreren dat onder andere door de ontwikkelingen in de middeleeuwen te beschrijven (zie ook het voorwoord van deze editie van de *Economische Verkenningen*) maar ook in de eerste fase van de industriële revolutie. De complexe samenhang tussen economie en politiek maar ook technologie en macht wordt daarbij zeer overtuigend aangetoond. De relevantie daarvan is met de huidige ontwikkeling van AI weer zeer actueel, alleen al denkend aan de grote invloed van big-tech magnaten als Elon Musk op Donald Trump.
- 5 Zie https://www.metropoolregioamsterdam.nl/wp-content/uploads/2023/07/Brede-Welvaart-voor-de-metropoolregio-Amsterdam_230711.pdf
- 6 In de afrondende fase van de *Economische Verkenningen* zijn er door het CBS en CPB updates gepubliceerd van de nationale economische groei in 2025 en de prognoses voor de economische groei in 2026 en 2027 (zie CPB, 2026c). Updates voor regionale economische groei zijn nog niet beschikbaar. We hebben daarom besloten deze updates niet in deze editie van de *Economische Verkenningen* op te nemen. Volledigheidshalve vermelden we hier wel de updates. De groei van Nederland voor 2025 is neerwaarts bijgesteld van 1,8 naar 1,6 procent. De prognose

voor 2026 is gelijk gebleven aan 1,4 procent. De prognose voor 2027 is marginaal naar boven bijgesteld van 1,1 naar 1,2 procent.

- 7 Het consumentenvertrouwen is een indicator die inzicht geeft in de opvattingen van Nederlandse consumenten over de algemene economische situatie en hun eigen financiële situatie. Het CBS berekent deze indicator op basis van vijf deelvragen, waarbij het saldo van positieve en negatieve antwoorden wordt genomen. De waarde kan variëren van –100 (iedereen negatief) tot +100 (iedereen positief), waarbij 0 betekent dat optimisten en pessimisten in gelijke mate aanwezig zijn. Deelindicatoren zijn het economisch klimaat dat de opvattingen meet van consumenten over de algemene economische situatie in de afgelopen en komende 12 maanden en de koopbereidheid die aangeeft of consumenten bereid zijn grote aankopen te doen van duurzame goederen zoals auto's of huishoudelijke apparaten. Het producentenvertrouwen is een conjunctuurindicator die de stemming van ondernemers in de Nederlandse industrie weergeeft. De indicator is samengesteld uit drie deelindicatoren: de verwachte bedrijvigheid in de komende drie maanden, het oordeel over de orderpositie, en het oordeel over de voorraden gereed product.
- 8 Een gestandaardiseerd inkomen houdt rekening met verschillen in de grootte en samenstelling van huishoudens. Standardiseren gebeurt door besteedbare inkomens van huishoudens te delen door equivalentiefactoren. Deze factoren drukken uit hoe groot het schaalvoordeel is bij het voeren van een gemeenschappelijke huishouding. Hierbij is het eenpersoonshuishouden als norm gekozen, waarvoor de equivalentiefactor gelijk aan 1. Bij elke extra volwassene en bij elk extra minderjarig kind is de factor groter. Naarmate huishoudens groter zijn, verschillen de factoren onderling minder omdat het schaalvoordeel van de gemeenschappelijke huishouding ook steeds groter is. Bij de groei van het inkomen is gecorrigeerd voor de nationale consumentenprijsindex (CPI) waardoor inkomens worden uitgedrukt in het prijspeil van 2024.
- 9 In vergelijking met eerdere jaren definiëren we arme huishoudens als huishoudens die rond moeten komen van een inkomen lager dan 101 procent van het sociaal minimum. In eerdere jaren baseerden we armoede op basis van een lage inkomensgrens. Met ingang van 2024 worden deze gegevens niet meer verzameld door het CBS. Vanaf dit jaar kiezen we daarom voor een armoedegrens die is gebaseerd op het sociaal minimum.
- 10 Gebaseerd op de verhouding tussen brp-groei en werkgelegenheidsgroei, waarbij de landelijke CPB-prognose van groei van het aantal gewerkte uren (–0,9 procent in Nederland in 2025) is geprojecteerd op het brp van de MRA.
- 11 In hoofdstuk 3 wordt dieper ingegaan op de arbeidsproductiviteitsgroei per sector. Daar berust de analyse vanwege databeschikbaarheid op de hoeveelheid toegevoegde waarde die wordt voortgebracht per fte. Volgens deze berekeningswijze kwam de arbeidsproductiviteitsgroei in 2024 uit op 0,3 procent in de MRA en 0,1 procent in Overig Nederland.

- 12 In de cijfers met investeringen in vaste activa wordt door het CBS een wat andere definitie gehanteerd dan in publicaties over de totale publieke en private uitgaven aan R&D waaruit de 'officiële' R&D-intensiteit van Nederland volgt. In 2023 lag de 'officiële' R&D-intensiteit van Nederland op 2,3 procent, zie CBS StatLine).

Hoofdstuk 3 Economische structuur en concurrentiekracht

- 13 De toegevoegde waarde is uitgedrukt in constante prijzen. Dat betekent dat de cijfers zijn gecorrigeerd voor prijsstijgingen, zodat alleen de volumegroei van de productie overblijft. Die correctie gebruikt de gemiddelde prijsontwikkeling van de hele economie. De energieprijzen daalden in 2024 sterker dan dat gemiddelde. Voor de sector Energie, water en afval betekent dit dat een deel van de prijsdaling nog in het groeicijfer zit, waardoor de 5,6 procent de werkelijke groei eerder wat onderschat dan overschat.
- 14 De MRA wordt in deze Europese vergelijking benaderd door de provincie Noord-Holland, waardoor landbouwclusters buiten het kernstedelijke deel meetellen. Daardoor zegt deze positie minder over het stedelijke concurrentieprofiel van de MRA dan de positie van de Zakelijke diensten.

Hoofdstuk 4 Deelregio's van de MRA in vogelvlucht

- 15 Een gestandaardiseerd inkomen houdt rekening met verschillen in de grootte en samenstelling van huishoudens. Standardiseren gebeurt door besteedbare inkomens van huishoudens te delen door equivalentiefactoren. Deze factoren drukken uit hoe groot het schaalvoordeel is bij het voeren van een gemeenschappelijke huishouding. Hierbij is het eenpersoonshuishouden als norm gekozen, waarvoor de equivalentiefactor gelijk aan 1. Bij elke extra volwassene en bij elk extra minderjarig kind is de factor groter. Naarmate huishoudens groter zijn, verschillen de factoren onderling minder omdat het schaalvoordeel van de gemeenschappelijke huishouding ook steeds groter is. Bij de groei van het inkomen is gecorrigeerd voor de nationale consumentenprijsindex (CPI) waardoor inkomens worden uitgedrukt in het prijspeil van 2024.
- 16 We spreken van energiearmoede als een huishouden een laag inkomen heeft in combinatie met een hoge energierekening en/of woont in een woning met een lage energetische kwaliteit (CBS, 2024a).
- 17 Recent onderzoek van Sander de Vries laat zien dat kansenongelijkheid in Nederland relatief hoog is (zie De Vries, 2025 en 2026).

Bijlage 1 Begrippenlijst

Deze begrippenlijst is ontleend aan de door het CBS gehanteerde definities (zie www.cbs.nl). Definities zijn soms ter verduidelijking nader bewerkt door onderzoekers van deze verkenning.

Arbeidsproductiviteit

Arbeidsproductiviteit is een maatstaf voor de efficiëntie waarmee wordt gewerkt. Voor een land is dit het bruto binnenlands product (in marktprijzen) gedeeld door het totaal aantal gewerkte uren. Voor de arbeidsproductiviteit van bedrijfstakken wordt in plaats van het bruto binnenlands product de bruto toegevoegde waarde in basisprijzen gebruikt. Deze wordt vervolgens gedeeld door het arbeidsvolume van werkzame personen (= werknemers + zelfstandigen, gemeten in voltijdequivalenten). De uitkomst is de voortgebrachte hoeveelheid bbp per gewerkt uur of toegevoegde waarde per voltijdbaan. De arbeidsproductiviteit is een belangrijke economische indicator: een stijgende arbeidsproductiviteit verhoogt de welvaart van een land (of regio) en de winstgevendheid van ondernemingen. De arbeidsproductiviteit kan bijvoorbeeld verhoogd worden door meer of beter gebruik te maken van machines. Sommige beroepen, zoals dat van kapper of violist, zijn van nature arbeidsintensief en lastig te automatiseren of te mechaniseren. Hier valt dan ook weinig arbeidsproductiviteitswinst te behalen. Dit verklaart voor een belangrijk deel de grote verschillen in zowel niveaus als groei van arbeidsproductiviteit tussen bedrijfstakken.

Arbeidsvolume

De hoeveelheid arbeid die is ingezet in het productieproces, uitgedrukt in arbeidsjaren. Arbeidsjaren zijn alle gewerkte uren in banen (voltijd en deeltijd) omgerekend naar voltijdbanen, ook wel voltijdequivalenten (vte's of fte's) genoemd.

Armoede

Om armoede in beeld te brengen bepalen we het percentage particuliere huishoudens dat een inkomen heeft dat maximaal 101% is van het sociaal minimum. Het sociaal minimum is het wettelijk bestaansminimum zoals dat in de politieke besluitvorming is vastgesteld. Bij de bepaling van het sociaal minimum zijn studentenhuishoudens en huishoudens met een onvolledig jaarinkomen niet meegenomen. De norm voor een (echt)paar met uitsluitend minderjarige kinderen is bijvoorbeeld gelijkgesteld aan de bijstandsuitkering van een echtpaar, aangevuld met

de (leeftijdsafhankelijke) kinderbijslag. Bij 65-plussers is het bedrag aan AOW-pensioen als norm gekozen.

Basisopgeleid

Persoon met basisonderwijs of de eerste fase van het secundair onderwijs (conform de Standaard Onderwijsindeling, SOI) als hoogst genoten opleidingsniveau. Dit betreft dus het gehele basisonderwijs (groep 1 tot en met 8), de eerste fase van het voortgezet onderwijs (lbo, vbo, vmbo, mavo en de eerste drie leerjaren van havo en vwo), plus het laagste niveau van het beroepsonderwijs (entreeopleiding mbo / mbo1).

Bevolking

Alle personen woonachtig in de regio ongeacht hun leeftijd.

Beroepsbevolking

Alle personen van 15 tot en met 74 jaar die werken of officieel werkloos zijn.

Bruto-arbeidsparticipatie

Beroepsbevolking als percentage van de potentiële beroepsbevolking. Ook wel 'bruto-participatie' genoemd.

Bruto binnenlands product (bruto regionaal product), in marktprijzen

Het bruto binnenlands product (bbp), of voor regio's binnen een land het bruto regionaal product (brp), is een maat voor de omvang van de economie. Deze wordt berekend uit de som van de waarde die door ondernemingen, huishoudens en overheden wordt toegevoegd aan de goederen en diensten die zij hebben verbruikt om hun producten te maken. Deze som staat bekend als de toegevoegde waarde 'in basisprijzen'. Om tot het bbp 'in marktprijzen' te komen, wordt hierbij het saldo van product-gebonden belastingen en subsidies én het verschil tussen toegerekende en afgedragen btw opgeteld.

Economische groei

De voor inflatie gecorrigeerde groei van het bruto binnenlands product (of bruto regionaal product). Economische groei kan ook worden uitgedrukt in toegevoegde waarde. De voor inflatie gecorrigeerde groei wordt ook wel 'volume groei' of 'reële groei' genoemd.

Gestandaardiseerd huishoudinkomen

Het gestandaardiseerd inkomen is het inkomen gecorrigeerd voor

verschillen in grootte en samenstelling van het huishouden. Hierdoor is de koopkracht van verschillende huishoudens onderling vergelijkbaar. Het gestandaardiseerd inkomen wordt berekend door het totale inkomen van een huishouden te delen door een equivalentiefactor die rekening houdt met het aantal personen en de samenstelling van het huishouden (bijvoorbeeld alleenstaand, stel zonder kinderen, gezin met kinderen). Deze factor houdt rekening met schaalvoordelen: grotere huishoudens hebben niet lineair hogere kosten per persoon, waardoor het inkomen per persoon na standaardisering lager wordt dan het bruto huishoudinkomen. De equivalentiefactor van een alleenstaande is gelijk aan 1.

Gewerkte uren

Het totaal aantal feitelijk gewerkte uren van iemand die betaalde arbeid verricht.

Hbo/wo-opgeleid

Persoon met hoger beroepsonderwijs (hbo) of wetenschappelijk onderwijs (wo) als hoogst genoten opleidingsniveau. Het onderwijs op hbo- en wo- niveau bouwt voort op voortgezet onderwijs (havo en vwo) en mbo-opleidingen, en voorziet deelnemers van beroepsgerichte of wetenschappelijke kennis, vaardigheden en competenties (conform de Standaard Onderwijsindeling SOI). Dit betreft hbo (bachelor en master), wo (bachelor en master) en doctor.

Intermediair verbruik

De producten die in de verslagperiode zijn verbruikt in het productieproces, gewaardeerd tegen aankooprijzen, exclusief aftrekbare btw. Dit kunnen al dan niet in de verslagperiode aangekochte grondstoffen, halffabricaten en brandstoffen zijn, maar ook diensten zoals communicatiediensten, schoonmaakdiensten en diensten van externe accountants.

Koopkracht/inflatiecorrectie

Prijzen en lonen stijgen door de jaren heen. Om eurobedragen uit verschillende jaren met elkaar te kunnen vergelijken, corrigeren we voor inflatie door de nominale waarden te corrigeren voor de consumentenprijsindex (waarbij de index gelijk is aan 100 in 2024). De euro-bedragen worden daardoor uitgedrukt in prijzen van 2024. Dit doen we onder andere voor besteedbare inkomens, grondprijzen per vierkante meter perceel en woningprijzen per vierkante meter woonoppervlakte.

Mbo-opgeleid

Persoon met een middelbare beroepsopleiding (mbo) of havo/vwo-diploma als hoogst genoten opleiding. Dit onderwijs omvat de tweede of laatste fase binnen het secundair onderwijs (conform de Standaard Onderwijsindeling, SOI). Dit betreft mbo2 tot en met mbo4 en havo en vwo (bovenbouw).

Niet-beroepsbevolking

Alle personen in de leeftijd van 15 tot en met 74 jaar die woonachtig zijn in de regio en niet werken en niet officieel werkloos zijn.

Onbenut arbeidspotentieel

Alle personen in de leeftijd van 15 tot en met 74 jaar die aangeven meer uren betaald werk te willen of kunnen verrichten, inclusief personen die officieel werkloos zijn, personen zonder betaald werk maar niet hebben gezocht naar betaald werk, personen zonder betaald werk die niet onmiddellijk beschikbaar zijn voor betaald werk, en werkenden in deeltijd.

Overige bevolking

Personen van 0 tot en met 14 jaar en 75 jaar en ouder die woonachtig zijn in de regio.

Pendelsaldo

Het verschil tussen het aantal werkzame personen dat in de regio zijn werkadres heeft en de werkzame beroepsbevolking die in regio woonachtig is. In beide gevallen betreft het personen die één uur of meer werken per week.

Potentiële beroepsbevolking

Alle personen van 15 tot en met 74 jaar die woonachtig zijn in de regio.

Productie

De waarde van alle voor de verkoop bestemde goederen (ook de nog niet verkochte) en de ontvangsten voor bewezen diensten, alsmede de waarde van producten met een marktequivalent die voor eigen gebruik zijn geproduceerd zoals investeringen in eigen beheer, eigen woningdiensten en landbouwproducten voor eigen consumptie door landbouwers.

Specialisatiegraad

De specialisatiegraad (in vakjargon ook locatiequotiënt genoemd)

toont of een sector in een regio over- of ondervertegenwoordigd is ten opzichte van het landelijk of regionaal gemiddelde. Het regionale aandeel van een sector wordt afgezet tegen het nationale aandeel van die sector. Als het aandeel van de sector op regionaal niveau hetzelfde is als op nationaal niveau, dan is de specialisatiegraad 1. Is het regionale aandeel lager dan het nationale aandeel, dan is de score lager dan 1 (ondervertegenwoordiging) en bij een hoger aandeel in de regio is de specialisatiegraad hoger dan 1 (oververtegenwoordiging). In de Economische Verkenningen MRA worden deze waarden (omwille van de leesbaarheid van figuren) vermenigvuldigd met 100.

Toegevoegde waarde (bruto, basisprijzen)

Het verschil tussen de productie (in basisprijzen) en het intermediair verbruik (exclusief aftrekbare btw). Een basisprijs is het bedrag dat een producent daadwerkelijk overhoudt van de verkoopprijs van een goed of dienst. Dit is de verkoopprijs exclusief de handels- en vervoersmarge en exclusief product-gebonden belastingen en subsidies.

Toegevoegde waarde: het verschil tussen marktprijzen en basisprijzen

Het totaal van alle toegevoegde waarde in een economie (omzet minus verbruik) wordt berekend in basisprijzen. Als daarbij het saldo van product-gebonden belastingen en subsidies, en het verschil tussen toegerekende en afgedragen btw worden opgeteld, spreken we over het bruto binnenlands product in marktprijzen.

Het bbp/brp in marktprijzen is alleen goed traceerbaar in de statistieken voor nationale en regionale totalen. De toegevoegde waarde van sectoren in regio's is in basisprijzen. Het bbp/brp is ongeveer 10 tot 15 procent hoger dan de toegevoegde waarde in basisprijzen. Het verschil in groei kan enige tienden van een procent zijn. Voor alle regio's in de MRA zijn beide totaalcijfers beschikbaar.

In deze publicatie zijn nationale en internationale cijfers altijd uitgedrukt als bbp in marktprijzen. Bij de vergelijking met Nederland, Europa en andere grootstedelijke regio's wordt eveneens het bbp in marktprijzen gebruikt. Bij sectorale (cluster)vergelijkingen en de cijfers per deelregio wordt de toegevoegde waarde in basisprijzen gebruikt. De sectoren van iedere regio tellen op tot de totale toegevoegde waarde van de (deel)regio in basisprijzen.

Vestiging van bedrijven

Elke afzonderlijk gelegen ruimte, elk afzonderlijk terrein of complex van ruimten of terreinen, benut door een onderneming voor de uitoefening van haar activiteiten. Iedere onderneming bestaat uit ten minste één vestiging. Meerdere locaties van een bedrijf binnen één postcodegebied worden als één vestiging beschouwd.

Werkgelegenheid

De werkgelegenheid betreft het totaal aan werkzame personen dat bij bedrijven en instellingen in de regio zijn werkadres heeft. Het betreft werk van 1 uur of meer per week, in een of meer banen, als werknemer of zelfstandige (zzp'er of ondernemer). Het totaal aantal uren dat de werkzame personen in de regio werken, is gelijk aan het arbeidsvolume werkzame personen (in voltijdequivalenten).

Werkloosheid

Aantal werklozen als percentage van de beroepsbevolking.

Werkloze beroepsbevolking

Alle personen woonachtig in de regio zonder betaald werk, die recent naar werk hebben gezocht en daarvoor direct beschikbaar zijn.

Werkzame beroepsbevolking

Alle personen woonachtig in de regio van 15 tot en met 74 jaar die werken, ongeacht de arbeidsduur.

Werkzame personen

Tot de werkzame personen behoren alle personen die in de regio betaalde arbeid verrichten, ook al is het maar voor één uur of enkele uren per week. Werkzame personen kunnen worden onderscheiden in werknemers en zelfstandigen (zzp'ers).

Bijlage 2 Gemeenten in de MRA per regio

IJmond

Beverwijk
Castricum*
Heemskerk
Uitgeest*
Velsen

Amstelland-Meerlanden Deelregio Haarlemmermeer

Aalsmeer
Haarlemmermeer
Uithoorn

Overig Amstel-Meerlanden

Amstelveen
Diemen
Ouder-Amstel

Zaanstreek-Waterland Deelregio Zaanstreek

Wormerland
Zaanstad

Deelregio Waterland

Edam-Volendam
Landsmeer
Oostzaan
Purmerend
Waterland

Zuid-Kennemerland

Bloemendaal
Haarlem
Heemstede
Zandvoort

Amsterdam Amsterdam

Almere-Lelystad

Almere
Lelystad

Gooi en Vechtstreek

Blaricum
Gooise Meren
Hilversum
Huizen
Laren
Wijdmeren

Op 1 januari 2026 waren er geen gemeentelijke herindelingen.

* Castricum maakt geen deel uit van de bestuursregio Metropoolregio Amsterdam. Uitgeest werkt bestuurlijk samen in de regio Zaanstreek.

Bijlage 3 Afbakening economische sectoren

Standaard bedrijfsindeling van bedrijfstakken

De sectorale afbakening voor deze Economische Verkenningen MRA is gebaseerd op de Standaard Bedrijfsindeling (SBI 2008) van het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS). In 2012 publiceerde het CBS voor het eerst regionale statistieken in deze indeling. Met behulp van enkele aanvullende databronnen is deze basisindeling op enkele punten aangepast. Code D en E zijn samengevoegd tot Energie, water en afval. Code G, Handel, is gesplitst in Groothandel en Detailhandel. Ten behoeve van de leesbaarheid zijn in figuren kortere namen gebruikt en zijn codes B (Delfstoffen) en T (Huishoudens) in de meeste figuren buiten beschouwing gelaten.

Het CBS werkt momenteel aan implementatie van de nieuwe, internationaal afgestemde, Standaard Bedrijfsindeling (SBI 2025). Vanaf 2026 wordt deze nieuwe indeling stap voor stap geïntroduceerd in de CBS-statistieken. Op deze editie van de Economische Verkenningen MRA heeft de SBI-herziening nog geen effect.

Aansluiting op landelijke cijfers

De analyses in de Economische Verkenningen MRA zijn gebaseerd op de cijferreeksen uit de Regionale Economische Jaarcijfers van het CBS. De meest recente cijferreeks bevat de jaren 1995-2024, waarbij cijfers over het jaar 2024 nog de status ‘voorlopig’ hebben. Deze regionale reeks sluit aan op de landelijke economische cijfers uit de Nationale Rekeningen van het CBS. De voorlopige raming van het CBS voor het bbp (landelijk) en brp (regionaal) in het jaar 2025 zijn toegevoegd aan het analysebestand dat ten grondslag ligt aan deze editie van de Economische Verkenningen MRA.

A. Landbouw

- Landbouw, bosbouw en visserij

B. Delfstoffen

- Winning van aardolie en aardgas
- Winning van overige delfstoffen

C. Industrie

- Voedings- en genotmiddelen
- Textiel, kleding, lederwaren en schoenen
- Hout, kurk, riet, papier en karton
- Drukkerijen
- Cokesoven, aardolie en chemische producten
- Farmaceutische grondstoffen en producten
- Rubber, kunststof en minerale producten
- Metaal
- Computers en elektronische, optische en elektrische apparatuur
- Machines en apparaten
- Auto's en overige transportmiddelen
- Meubels en overige goederen
- Reparatie en installatie van machines

D + E. Energie, water en afval

- Productie en distributie van en handel in elektriciteit, aardgas, stoom en lucht
- Winning en distributie van water
- Afvalwaterinzameling
- Afvalinzameling en recycling
- Sanering en overig afvalbeheer

F. Bouw

- Bouwnijverheid

G. Groothandel

- Landbouwproducten
- Voedings- en genotmiddelen
- Consumentenartikelen
- Medische instrumenten, laboratoriumbenodigdheden en farmaceutische producten
- ICT-apparatuur
- Hightechsystemen en -machines
- Overige gespecialiseerde groothandel, vooral chemische producten
- Handelsbemiddeling

G. Detailhandel

- Detailhandel
- Autohandel en -reparatie

H. Vervoer en opslag

- Vervoer over land
- Vervoer over water
- Luchtvaart
- Opslag en dienstverlening voor vervoer
- Post en koeriers

I. Horeca

- Logiesverstrekking
- Eet- en drinkgelegenheden

J. Informatie en communicatie

- Uitgeverijen
- Productie en distributie van films, tv-programma's en geluidsopnamen
- Uitzenden van radio- en televisieprogramma's
- Telecommunicatie
- Diensten op het gebied van informatietechnologie
- Diensten op het gebied van informatie

K. Financiële diensten

- Banken, beleggingsinstellingen, kredietverleners en financieel adviseurs
- Verzekeringen en pensioenfondsen
- Overige financiële dienstverlening

L. Onroerend goed

- Verhuur van en handel in onroerend goed

M. Specialistische zakelijke diensten

- Juridische dienstverlening, accountancy, belastingadviesring en administratie
- Holdings (geen financiële), consulentdiensten en managementadviesring
- Architecten, ingenieurs, keuring en controle
- Speur- en ontwikkelingswerk
- Reclame en marktonderzoek
- Industrieel ontwerp en vormgeving, fotografie, vertaling en overige consultancy

N. Overige zakelijke diensten

- Verhuur en lease van auto's, machines, consumentenartikelen en overige roerende goederen
- Arbeidsbemiddeling en uitzendbureaus
- Reisorganisaties en reserveringsbureaus
- Beveiliging en opsporing

- Facilitymanagement en reiniging
- Overige zakelijke diensten zoals secretariële dienstverlening, callcenters, incassobureaus en veilingen

O. Overheid

- Openbaar bestuur, overheidsdiensten en verplichte sociale verzekeringen

P. Onderwijs

- Primair, voortgezet, middelbaar en hoger onderwijs
- Overig onderwijs

Q. Zorg

- Gezondheids- en welzijnszorg

R. Cultuur, sport en recreatie

- Kunst
- Culturele uitleencentra, archieven, musea, dieren- en plantentuinen, natuurbescherming
- Loterijen en kansspelen
- Sport en recreatie

S. Overige dienstverlening

- Verenigingen, belangengroepen en politieke organisaties
- Reparatie van consumentenartikelen
- Wellness, overige diensten en uitvaartbranche

T. Huishoudens

- Huishoudens als werkgever
- Productie voor eigen gebruik

Bijlage 4 Achtergrond brede welvaart

Deze bijlage geeft additionele informatie over de indicatoren brede welvaart die zijn gepresenteerd in hoofdstukken 1 en 5. De meeste informatie voor figuur 1.2 en de figuren in hoofdstuk 5 is afkomstig uit de "Regionale Monitor Brede Welvaart" (december 2025), met uitzondering van brp per inwoner, hbo/wo-opgeleide bevolking en een aantal leefomgevingsvariabelen. Voor brp per inwoner en hbo/wo-opgeleide bevolking is ervoor gekozen deze volledig consistent te maken met de in EVMRA gepresenteerde cijfers. De indicatoren zijn waar mogelijk samengesteld uit informatie op het niveau van afzonderlijke gemeenten en hebben betrekking op de jaren 2014 en 2024. Waar die informatie niet voorhanden was, is informatie gebruikt op het niveau van de COROP-regio of de provincie waarin de gemeente is gelegen, dan wel het dichtstbijzijnde jaar waarvoor wel informatie voorhanden is. De gepresenteerde gegevens voor de deelregio's zijn bepaald als een gewogen gemiddelde van de gegevens op gemeenteniveau. Voor de vergelijking met Europa in figuur 1.3 is aanvullend gebruik gemaakt van de "Monitor Brede Welvaart en de Sustainable Development Goals 2025" (mei 2025). Naast een omschrijving en definitie zoals gegeven door het CBS is ook de bron van de data weergegeven.

In tabellen B4.1, B4.2 en B4.3 worden de gegevens op een alternatieve wijze gepresenteerd die aanvullend is op de spinnenwebben in hoofdstukken 1 en 5. Tabel B4.1 rangschikt alle indicatoren van hoog naar laag (onderverdeeld naar Duurzame leefomgeving, Economie, Sociaal) voor de MRA in 2024. Deze index-scores zijn relatief ten opzichte van Nederland. Naast de scores voor 2024 worden ook de scores voor 2014 getoond. Ook laten we het niveau van de indicator voor de MRA in 2024 zien en bovendien wordt de gemiddelde jaarlijkse ontwikkeling over de afgelopen 10 jaar (2014-2024) in de MRA getoond. Met plussen en minnen wordt tot slot aangegeven of de ontwikkeling in de afgelopen 10 jaar (zeer) ongunstig, neutraal, of (zeer) gunstig is geweest vanuit het perspectief van brede welvaart. Scores zijn neutraal als de groei in absolute zin kleiner dan 0,5 procent was en zeer (on)gunstig als de groei in absolute zin groter dan 1,5 procent was.

Tabel B4.2 is behulpzaam om een beter vergelijkend inzicht te verkrijgen in de scores voor de verschillende deelregio's in 2024. Ook hier zijn de scores wederom per dimensie gerangschikt van hoog naar laag voor de MRA. Indicatoren die uitsluitend op basis van data op provincieniveau zijn te bepalen zijn niet in de tabel opgenomen.

Tabel B4.3 geeft een vergelijkend overzicht van de scores van de MRA en Nederland ten opzichte van de EU-14 en EU-27. Ook hier zijn de scores wederom per dimensie gerangschikt van hoog naar laag voor de MRA.

Tabel B4.1 Brede Welvaart in MRA en ontwikkelingen in de tijd, 2014-2024

■ Duurzame leefomgeving ■ Economie ■ Sociaal

Indicatoren MRA	Eenheid	Index t.o.v. Nederland		Niveau 2024	Ontwikkeling 2014-2024	%	groei	+/-*
		2014	2024					
Stikstofuitscheiding landbouw	kg per ha bemeste cultuurgrond	1,93	1,80	125	0,53	-		
Broeikasgasemissies per inwoner	ton CO ₂ -equivalent per inwoner	0,90	1,05	8,7	-5,27	++		
Tevreden met woonomgeving	% van de bevolking 18 jaar en ouder	0,97	0,96	80	0,06	0		
Kwaliteit zwemwater	schaal van 1 (slecht) tot 4 (uitstekend)	0,96	0,95	3,5	-0,10	0		
Overstromingsdiepte	meters bij overstroming met zeer kleine kans	nb	0,85	1,2				
Geluidsoverlast	dB	nb	0,83	54,8				
Groen-blauwe ruimte	m ² per inwoner	0,65	0,63	598	-0,92	-		
Particuliere zonne-energie	watt per woning	0,53	0,56	793	32,28	++		
Lichtemissie	10 ⁻¹⁰ watt/cm ² /steradiaal	nb	0,43	168				
Bebouwd gebied	% van totale oppervlakte land	0,41	0,41	37,7	0,38	0		
Bodemdaling	meter daling tussen 2020-2050	nb	0,35	0,1				
Fijnstof emissie naar lucht	kg PM _{2,5} per ha	0,29	0,35	14	-4,66	++		
Stedelijk hitte-eilandeffect	verschil stad en omgeving in °C	nb	0,30	0,6				
Bbp per inwoner	x 1.000 euro	1,34	1,42	74	1,91	++		
Afstand tot ov	kilometer	nb	1,22	0,3				
Afstand tot basisschool	kilometer	1,18	1,20	0,7	1,22	-		
Hbo/wo-opgeleide bevolking	% van de beroepsbevolking	1,20	1,16	48	1,77	++		
Bevolking met startkwalificatie	% van de beroepsbevolking	1,04	1,03	76	0,63	+		
Netto-arbeidsparticipatie	% van de bevolking 15-74 jaar	1,01	1,01	74	0,99	+		
Mediaan inkomen	euro per huishouden (x 1.000)	0,99	1,01	37	1,71	++		
Arbeidsduur per week	uren per werkende per week	0,97	0,95	29	0,22	0		
Werkloosheid	% van de beroepsbevolking	0,94	0,89	4,2	-7,16	++		
Mediaan vermogen	euro per huishouden (x 1.000)	1,05	0,88	119	17,73	++		
Gemiddelde schuld	euro per huishouden (x 1.000)	0,94	0,86	142	-0,11	0		
Problematische schulden	% van de huishoudens	nb	0,84	11				
Afstand tot café e.d.	kilometer	1,14	1,10	1,4	3,52	--		
Overgewicht	% van de bevolking 18 jaar en ouder	1,07	1,08	46	0,19	0		
Ernstig zieken	% van de bevolking 18 jaar en ouder	1,04	1,04	33	0,21	0		
Vertrouwen in instituties	% van de bevolking 15 jaar en ouder	1,04	1,01	64	0,74	+		
Vertrouwen in andere mensen	% van de bevolking 15 jaar en ouder	1,03	1,01	67	1,20	+		
Levensverwachting	verwachte aantal jaren leven bij geboorte	nb	1,00	82				
Ervaren gezondheid	% van de bevolking 18 jaar en ouder	1,00	1,00	74	-0,26	0		
Tevreden met vrije tijd	% van de bevolking 18 jaar en ouder	0,96	0,95	71	-0,14	0		
Tevreden met sociaal leven	% van de bevolking 18 jaar en ouder	0,98	0,95	76	-0,79	-		
Sociale cohesie	schaalscore 0-10	0,74	0,95	6,1	2,92	++		
Vrijwilligerswerk	% van de bevolking 15 jaar en ouder	0,93	0,88	44	-0,15	0		
Vaak onveilig voelen in de buurt	% van de bevolking 15 jaar en ouder	1,11	0,77	2,9	3,58	--		
Aantal ondervonden delicten	aantal per 100 inwoners	0,87	0,76	51	-2,53	++		

* -- achteruitgang groter dan 1,5 procent; - achteruitgang tussen 0,5 en 1,5 procent; 0 verandering tussen -0,5 en +0,5 procent; + vooruitgang tussen 0,5 en 1,5 procent; ++ vooruitgang groter dan 1,5 procent.
Bron: CBS (bewerking Vrije Universiteit Amsterdam)

Tabel B4.2 Brede Welvaart in de MRA en deelregio's, 2024

Index t.o.v. Nederland (Nederland=1). Een hoge score is gunstig in termen van brede welvaart.

Duurzame leefomgeving Economie Sociaal

Indicatoren MRA	MRA	Almere-Lelystad	Amstelland-Meerlanden	Amsterdam	Gooien Vechtstreek	IJmond	Zaanstreek-Waterland	Zuid-Kennemerland
Broeikasgasemissies per inwoner	1,05	1,32	0,94	1,86	2,55	0,20	1,99	4,40
Tevreden met woonomgeving	0,96	0,91	0,96	0,96	1,04	0,98	0,95	0,99
Kwaliteit zwemwater binnenwateren	0,95	1,10	0,70	1,10	1,10	0,81	0,68	0,90
Overstromingsdiepte	0,85	0,40	0,86	0,78	1,60	1,69	0,90	7,06
Geluidsoverlast	0,83	0,88	0,78	0,81	0,86	0,82	0,87	0,86
Groen-blauwe ruimte	0,63	2,81	0,32	0,12	0,71	0,50	0,61	0,33
Particuliere zonne-energie	0,56	1,03	0,85	0,21	0,73	0,87	0,79	0,53
Lichtemissie	0,43	0,81	0,23	0,33	1,08	0,54	1,14	0,62
Bebouwd gebied	0,41	0,61	0,46	0,33	0,49	0,49	0,63	0,31
Bodemdaling	0,35	0,17	0,47	0,34	1,04	1,24	0,28	0,70
Fijnstof emissie naar lucht	0,35	0,81	0,68	0,24	0,68	0,21	0,57	0,35
Stedelijk hitte-eilandeffect	0,30	0,63	0,33	0,22	0,44	0,36	0,53	0,22
Bbp per inwoner	1,42	0,72	2,01	2,22	0,86	0,71	0,59	0,71
Afstand tot ov	1,22	1,07	1,13	1,33	1,14	1,12	1,27	1,29
Afstand tot basisschool	1,20	1,17	0,95	1,33	1,23	1,25	1,06	1,44
Hbo/wo-opgeleide bevolking	1,16	0,86	1,08	1,40	1,17	0,94	0,85	1,29
Bevolking met startkwalificatie	1,03	0,98	1,03	1,06	1,05	1,01	0,98	1,06
Netto-arbeidsparticipatie	1,01	1,00	1,04	1,00	1,01	1,01	1,00	1,01
Mediaan inkomen	1,01	1,03	1,09	0,93	1,10	1,06	1,03	1,09
Arbeidsduur per week	0,95	0,99	0,93	0,93	1,02	1,02	0,98	1,06
Werkloosheid	0,89	0,89	0,99	0,73	1,08	1,14	1,09	0,98
Mediaan vermogen	0,88	1,07	1,32	0,11	1,86	1,54	1,37	1,60
Gemiddelde schuld	0,86	0,92	0,78	0,99	0,58	0,95	0,99	0,67
Problematische schulden	0,84	0,61	1,06	0,75	1,05	1,06	0,89	1,06
Afstand tot café e.d.	1,10	0,61	0,80	1,88	0,68	1,65	1,07	1,82
Overgewicht	1,08	0,87	1,06	1,24	1,11	0,99	0,97	1,19
Ernstig zieken	1,04	0,95	1,10	1,08	1,05	1,00	0,98	1,01
Vertrouwen in instituties	1,01	0,93	1,01	1,05	1,05	0,98	0,97	1,05
Vertrouwen in andere mensen	1,01	0,87	1,00	1,03	1,09	1,02	0,98	1,13
Levensverwachting	1,00	1,00	1,02	0,99	1,01	1,00	1,00	1,00
Ervaren gezondheid	1,00	0,98	1,03	0,99	1,04	1,00	0,97	1,02
Tevreden met vrije tijd	0,95	0,92	0,98	0,90	1,00	1,00	1,01	0,97
Tevreden met sociaal leven	0,95	0,93	0,98	0,91	0,99	1,00	0,98	0,94
Sociale cohesie	0,95	0,93	0,98	0,91	0,98	0,98	0,96	0,98
Vrijwilligerswerk	0,88	0,84	0,94	0,82	0,98	0,99	0,92	0,91
Vaak onveilig voelen in de buurt	0,77	0,68	1,83	0,58	1,06	0,96	0,77	0,93
Aantal ondervonden delicten	0,76	0,95	1,10	0,58	0,88	0,85	0,92	0,77

Bron: CBS (bewerking Vrije Universiteit Amsterdam)

Tabel B4.3 Brede Welvaart in de MRA en Nederland in vergelijking met Europa, 2024

Index t.o.v. Europa (Europa=1). Een hoge score is gunstig in termen van brede welvaart.

Duurzame leefomgeving Economie Sociaal

Indicator	Index t.o.v. EU-14*		Index t.o.v. EU-27*	
	MRA 2024	NL 2024	MRA 2024	NL 2024
Broeikasgasemissies per inwoner	0,98	0,93	0,95	0,90
Tevreden met woning	0,97	1,03	0,98	1,03
Kwaliteit zwemwater binnenwateren	0,85	0,90	0,87	0,91
Stikstofuitscheiding landbouw	0,59	0,32	0,56	0,31
Fijnstof emissie naar lucht	0,38	1,10	0,42	1,21
Bbp per inwoner	1,88	1,31	2,07	1,45
Werkloosheid	1,66	1,87	1,51	1,71
Hbo/wo-opgeleide bevolking	1,38	1,19	1,43	1,23
Mediaan inkomen	1,26	1,25	1,45	1,44
Netto-arbeidsparticipatie	1,20	1,19	1,20	1,19
Arbeidsduur per week	1,01	1,06	1,05	1,10
Gemiddelde schuld	0,39	0,45	0,32	0,37
Vertrouwen in anderen	1,68	1,65	1,73	1,70
Ernstig zieken	1,57	1,52	1,53	1,47
Vertrouwen in instituties	1,30	1,29	1,38	1,36
Tevreden met het leven	1,20	1,24	1,21	1,24
Contact met naasten	1,16	1,17	1,24	1,25
Overgewicht	1,10	1,01	1,14	1,05
Tevreden met vrije tijd	1,03	1,08	1,03	1,08
Ervaren gezondheid	1,02	1,02	1,03	1,03
Levensverwachting	0,96	0,96	0,97	0,97

* De EU-14 bestaat uit België, Duitsland, Denemarken, Griekenland, Spanje, Finland, Frankrijk, Ierland, Italië, Luxemburg, Nederland, Oostenrijk, Portugal en Zweden. De EU-27 omvat daarnaast Bulgarije, Cyprus, Tsjechië, Estland, Kroatië, Hongarije, Letland, Litouwen, Malta, Polen, Roemenië, Slovenië en Slowakije.

Bron: CBS (bewerking Vrije Universiteit Amsterdam)

Definities indicatoren brede welvaart

Hieronder volgt een nadere omschrijving van de indicatoren. De volgorde van indicatoren die we hieronder hanteren komt overeen met de volgorde in de spinnenwebben in hoofdstukken 1 en 5. De meeste definities zijn direct overgenomen van het CBS. Voor extra indicatoren die niet in de regionale monitor brede welvaart zijn opgenomen is de bron van de definitie apart vermeld. Voor alle indicatoren zijn ook de dimensies waarin de indicator is gemeten en de bron van de data weergegeven tussen vierkante haken.

Duurzame leefomgeving

Milieu

Fijnstof emissie naar lucht

Jaarlijkse gemiddelde fijnstof emissie naar lucht. Fijnere fractie van fijnstof bestaat uit deeltjes waarvan de diameter kleiner is dan 2,5 micrometer. [kg PM_{2,5} per ha; RIVM] Voor de vergelijking met Europa is gebruikt gemaakt van de indicator 'Stedelijke blootstelling aan fijnstof (PM_{2,5})'. [microgram PM_{2,5} per m³; EEA]

Kwaliteit van zwemwater

Gemiddelde zwemkwaliteit voor de gezondheid van de zwemmer van de locaties in meren en rivieren, volgens de normen van de vigerende EU-zwemwaterrichtlijn. [gemiddelde kwaliteit, samengesteld uit scores van 1 (slecht) tot en met 4 (uitstekend); EEA]

Stikstofuitscheiding landbouw

De totale stikstofuitscheiding in dierlijke mest per hectare met aftrek van de stikstof die tijdens mestopslag in de stal en bij opslag buiten de stal is vervluchtigd in de vorm van ammoniak (NH₃) inclusief de afvoer via spuiwater van luchtwassers, lachgas (N₂), stikstofoxide (NO) en stikstofgas (N₂). [kilogram per hectare bemeste cultuurgrond; CBS; Eurostat]

Natuurlijk kapitaal

Bebouwd gebied

De oppervlakte woon- en werkgebieden, bedrijfsterreinen en glastuinbouwgebieden. Inclusief erven en (achter)tuinen, aanliggende straten en andere kleine wegelementen. [% van de totale oppervlakte land; CBS]

Groen-blaauwe ruimte

Dit areaal per inwoner omvat groene en/of natuurlijke gebieden in zowel stad als platteland, exclusief de reguliere landbouw en met uitzondering van de Noordzee. Hieronder vallen onder andere stedelijk groen, kleine en grote wateren, landelijk groen zoals bermen, heggen en bomenrijen, bossen en natuurgebieden en gebieden onder agrarisch natuurbeheer. Reguliere landbouw: landbouw zonder natuurbeheer. De reguliere landbouw en de Noordzee zijn in deze indicator niet meegenomen omdat ze vanwege hun omvang de ontwikkelingen in kleinere landschapseenheden compleet zouden overschaduwen. Uitgesloten zijn ook private tuinen en groene daken: hierover zijn onvoldoende data beschikbaar. [m² groen- en zoetwatergebied per inwoner; CBS]

Broeikasgasemissies per inwoner

Totale broeikasgasemissies (CO₂, CH₄, N₂O, HFK, PFK en SF₆) in CO₂-equivalenten per inwoner. Eén kg CO₂-equivalent staat gelijk aan het effect dat de uitstoot van 1 kg kooldioxide (CO₂) heeft. Om de CO₂-equivalenten te berekenen worden de richtlijnen van de IPCC gevolgd. Data betreffen de uitstoot op Nederlands grondgebied, ongeacht of deze wordt veroorzaakt door Nederlandse ingezetenen. Dit betekent dat uitstoot door Nederlandse ingezetenen in het buitenland niet en uitstoot door niet-ingezetenen in Nederland wel is inbegrepen. [ton CO₂-equivalent per inwoner; RIVM; CBS; PBL]

Particuliere zonne-energie

Het opgesteld vermogen van zonnestroominstallaties in watt per woning aan het einde van het referentiejaar. Het betreft het vermogen van installaties van zonnepanelen bij woningen gedeeld door het totaal aantal woningen, dus woningen met of zonder zonnepanelen. [watt per woning; CBS]

Wonen

Stedelijk hitte-eilandeffect

Gemiddelde verschil in luchttemperatuur tussen de stedelijke en omliggende landelijke gebieden. In de nacht is het effect het sterkst, wat ervoor zorgt dat de temperatuur niet daalt, waardoor gevoelige mensen gezondheidsklachten kunnen ervaren. [°C; Atlas van Natuurlijk Kapitaal].

Bodemdaling

Gemiddelde voorspelde daling van de ondergrond tussen de jaren 2020 en 2050, op basis van een mild klimaatscenario. [meter; Geologische Dienst Nederland (onderdeel van TNO)].

Overstromingsdiepte

Gemiddelde overstromingsdiepte bij een overstroming met een zeer kleine kans (de kans dat een gebied ongeveer 1 keer in de 10.000 jaar overstroomt), op basis van het huidige klimaatscenario. [meter; Klimaateffectatlas]

Geluidsoverlast

Hoeveelheid geluid van verschillende bronnen bij elkaar opgeteld. Het gaat om het gemiddelde geluidsniveau per jaar van wegverkeer, treinverkeer, vliegtuigen, industrie en windturbines. Ongewenst geluid kan hinder en gezondheidsklachten veroorzaken. [db; Atlas van Natuurlijk Kapitaal].

Lichtemissie

De hoeveelheid licht die 's nachts in Nederland van bovenaf te zien is. [10^{-10} watt per cm^2 per steradiaal; Atlas van Natuurlijk Kapitaal].

Tevredenheid met woonomgeving

Het percentage particuliere huishoudens dat zeer tevreden of tevreden is met de huidige woonomgeving. De woonomgeving is de omgeving en de buurt waarin een huishouden woont. Particulier huishouden: één of meer personen die samen een woonruimte bewonen en zichzelf, dus niet-bedrijfsmatig, voorzien in de dagelijkse levensbehoeften. [% van de particuliere huishoudens dat (zeer) tevreden is; CBS]. Voor de vergelijking met Europa is gebruik gemaakt van de indicator 'Tevredenheid met de woning'. [gemiddelde waarde op schaal 1-10; EQLS]

Economie

Materiële welvaart

Bruto binnenlands product (bbp) per inwoner

Het bruto binnenlands product (bbp) is een maat voor de omvang van de economie. [euro per inwoner, constante prijzen 2021 (MRA) en 2015 (Europa); CBS; Eurostat]

Mediaan inkomen

Het mediaan gestandaardiseerd besteedbaar inkomen per huishouden, in euro. Bij de berekening wordt gecorrigeerd voor verschillen in grootte

en samenstelling van huishoudens. De mediaan is het middelste getal wanneer alle inkomens van laag naar hoog worden gesorteerd. [euro per huishouden, gecorrigeerd voor inflatie, constante prijzen 2024 (MRA) en 2022 (Europa); CBS; Eurostat]

Problematische schulden

Het percentage huishoudens met geregistreerde problematische schulden op 1 januari van het betreffende jaar. De populatie bestaat uit alle particuliere huishoudens in Nederland die op 1 januari van het peiljaar stonden ingeschreven in de BRP. Met behulp van verschillende registraties is afgeleid welke huishoudens te maken hebben met geregistreerde problematische schulden. De informatie over schulden verschilt per registratie. Daarom is per registratie bepaald wanneer er sprake is van een geregistreerde problematische schuldsituatie. [% van de huishoudens met geregistreerde problematische schulden op 1 januari; CBS]

Economisch en menselijk kapitaal

Gemiddelde schuld

Het gemiddelde van de schulden van particuliere huishoudens, in prijzen 2024. De schulden betreffen de hypotheekschuld van de eigen woning, studieschulden en overige schulden zoals voor consumptieve doeleinden, de financieringen van aandelen, obligaties of rechten op periodieke uitkeringen, schulden voor de financiering van de tweede woning of ander onroerend goed. Stand per 1 januari, er is gecorrigeerd met de prijsontwikkeling in het voorgaande jaar. [euro per huishouden; CBS; Eurostat]

Mediaan vermogen

Het saldo van bezittingen en schulden van huishoudens, gecorrigeerd voor inflatie, in prijzen 2024. Bezittingen worden gevormd door bank- en spaartegoeden, effecten, de eigen woning, overig onroerend goed, ondernemingsvermogen, aanmerkelijk belang en de overige bezittingen. De schulden omvatten onder meer schulden ten behoeve van een eigen woning en consumptief krediet. Stand per 1 januari, er is gecorrigeerd met de prijsontwikkeling in het voorgaande jaar. [euro per huishouden; CBS]

Afstand tot basisschool

De gemiddelde afstand van alle inwoners in een gebied tot de dichtstbijzijnde basisschool, berekend over de weg. Het basisonderwijs omvat alleen de basisscholen zoals bekend bij de Dienst Uitvoering

Onderwijs (DUO). Het speciaal basisonderwijs en de speciale scholen zijn niet meegenomen. [kilometer; CBS]

Bevolking met startkwalificatie

Percentage van de bevolking van 15 t/m 74 jaar met een diploma op mbo 2-, 3- of 4-, havo-, vwo-, hbo- of wo-niveau. [% van de bevolking van 15-74 jaar; CBS]

Hbo/wo-opgeleide bevolking

Percentage van de beroepsbevolking met hoger beroepsonderwijs (hbo) of wetenschappelijk onderwijs (wo) als hoogst genoten opleidingsniveau (of vergelijkbaar voor Europa). Het onderwijs op hbo- en wo- niveau bouwt voort op voortgezet onderwijs (havo en vwo) en mbo-opleidingen, en voorziet deelnemers van beroepsgerichte of wetenschappelijke kennis, vaardigheden en competenties (conform de Standaard Onderwijsindeling SOI). Dit betreft hbo (bachelor en master), wo (bachelor en master) en doctor [% van de beroepsbevolking; CBS; Eurostat].

Arbeid en vrije tijd

Afstand tot ov

De gemiddelde afstand van alle inwoners in een gebied tot de dichtstbijzijnde OV-halte, berekend over het fietsnetwerk van 2023. Het gaat om de volgende typen openbaar vervoer: trein, tram, bus, metro en ferry. De peildatum is 1 januari van het betreffende jaar. [kilometer; CBS]

Nettoarbeidsparticipatie

Het aandeel van de werkzame beroepsbevolking 15 t/m 74 jaar in de bevolking van dezelfde leeftijdsgroep (beroeps- en niet-beroepsbevolking). [% van de bevolking van 15 t/m 74 jaar; CBS; Eurostat]

Werkloosheid

De werkloze beroepsbevolking als percentage van de (werkzame en werkloze) beroepsbevolking. Personen van 15 t/m 74 jaar zonder betaald werk, die recent naar werk hebben gezocht en daarvoor direct beschikbaar zijn. [% van de beroepsbevolking; CBS; Eurostat]

Arbeidsduur per week

Het totale aantal uren dat werknemers en zelfstandigen werkelijk hebben gewerkt. Niet-gewerkte uren door verlof of ziekte tellen dus niet mee. De gewerkte uren van werknemers zijn berekend door de betaalde uren

(de overeengekomen uren plus de betaalde overuren) te vermeerderen met onbetaalde overuren en te verminderen met feitelijk niet gewerkte uren die betaald worden, zoals ziekteverzuim, zwangerschaps- en bevallingsverlof, stakingen, weerverlet, ouderschapsverlof, kort verzuim. De gewerkte uren van zelfstandigen zijn rechtstreeks bepaald. [aantal feitelijk gewerkte uren per werkende per week; CBS; Eurostat].

Sociaal

Samenleving en veiligheid

Tevredenheid met vrije tijd

Deel van de mensen van 18 jaar of ouder dat een score van 7 tot en met 10 geeft als antwoord op de vraag 'Kunt u op een schaal van 1 tot en met 10 aangeven in welke mate u tevreden bent met de hoeveelheid vrije tijd die u heeft. Een 1 staat voor volledig ontevreden en 10 voor volledig tevreden?'. Een score van 7 tot en met 10 wordt geclassificeerd als tevreden. [% van de bevolking van 18 jaar of ouder dat tevreden is met de hoeveelheid vrije tijd; CBS StatLine (landelijk); Sociale samenhang en Welzijn, maatwerk kds (regionaal), CBS] De indicator voor Europa meet de tevredenheid met de hoeveelheid tijd die mensen van 16 jaar en ouder hebben om dingen te doen die ze leuk vinden. [gemiddelde waarde op schaal 1-10; Eurostat].

Vrijwilligerswerk

Percentage van de bevolking van 15 jaar en ouder dat in de afgelopen 12 maanden vrijwilligerswerk heeft verricht voor organisaties of verenigingen. Het kan daarbij gaan om bestuurlijk werk of andere activiteiten. [% van de bevolking van 15 jaar en ouder dat in de afgelopen 12 maanden vrijwilligerswerk verrichtte; CBS]

Afstand tot café e.d.

De gemiddelde afstand van alle inwoners in een gebied tot het dichtstbijzijnde café, koffiehuis, coffeeshop, discotheek, seks/nachtclub en partycentrum, berekend over de weg. [kilometer; CBS]

Tevredenheid met sociaal leven

Deel van de bevolking van Nederland van 18 jaar of ouder dat een score van 7 tot en met 10 geeft als antwoord op de vraag 'Kunt u op een schaal

van 1 tot en met 10 aangeven in welke mate u tevreden bent met uw sociale leven? Een 1 staat voor volledig ontevreden en 10 voor volledig tevreden? Een score van 7 tot en met 10 wordt geclassificeerd als (zeer) tevreden. [% van de bevolking van 18 jaar of ouder dat (zeer) tevreden is; CBS StatLine (landelijk); Sociale samenhang en Welzijn, maatwerk kds (regionaal), CBS]

Aantal ondervonden delicten

Aantal ondervonden delicten, exclusief ondervonden cybercrime delicten, voor personen van 15 jaar en ouder. [aantal ondervonden delicten per 100 inwoners; CBS]

Vaak onveilig voelen in de buurt

Percentage van de bevolking van 15 jaar en ouder dat zich vaak onveilig voelt in de eigen buurt. [% van de bevolking van 15 jaar en ouder; CBS]

Sociaal kapitaal

Sociale cohesie

De sociale cohesie geeft een schaalscore van 0 tot 10. Hoe hoger de score op deze schaal, hoe meer de inwoners tevreden zijn over de sociale aspecten van hun woonbuurt. [schaalscore (0-10); CBS]

Vertrouwen in andere mensen

Aandeel personen van 15 jaar en ouder dat het eens is met stelling dat de meeste mensen over het algemeen te vertrouwen zijn. Ook wel gegeneraliseerd vertrouwen genoemd. [% van de bevolking van 15 jaar en ouder dat vindt dat meeste mensen te vertrouwen zijn; CBS; ESS]

Vertrouwen in instituties

Percentage mensen van 15 jaar en ouder dat veel of tamelijk veel vertrouwen heeft in drie instituties (Tweede kamer, politie, en rechters). De indicator betreft het gemiddelde van de drie scores. [% van de bevolking van 15 jaar en ouder dat heel veel of tamelijk veel vertrouwen heeft in Tweede Kamer, politie en rechters; CBS; ESS]

Gezondheid

Levensverwachting

Levensverwachting in jaren voor de bevolking bij geboorte. Gemiddelde waarde over periode 2020-2023. [aantal jaren dat iemand naar verwachting zal leven (bij geboorte); RIVM]. Voor de vergelijking met Europa is gebruik gemaakt van de indicator 'Gezonde levensverwachting mannen', gemeten als het aantal geschatte jaren dat een man bij geboorte in een gezonde conditie zal leven. Een gezonde conditie wordt omschreven als het afwezig zijn van beperkingen in het functioneren. [jaren bij geboorte; Eurostat]

Overgewicht

Percentage personen van 18 jaar en ouder met een BMI van 25,0 kg/m² en hoger. Cijfers over lichaamsgewicht zijn gebaseerd op zelf gerapporteerde waarden. De Body Mass Index (BMI) is een maat voor overgewicht, berekend als het quotiënt van het gewicht in kilogram en het kwadraat van de lengte in meters (kg/m²). [% van de bevolking van 18 jaar of ouder met overgewicht; CBS, RIVM; Eurostat]

Ernstig ziekten

Percentage personen van 18 jaar en ouder met één of meer langdurige ziekten of aandoeningen. Langdurig is (naar verwachting) 6 maanden of langer. [% van de bevolking van 18 jaar of ouder; CBS, RIVM, GGD'en]

Ervaren gezondheid

Percentage personen van 18 jaar en ouder met antwoordcategorie 'goed' of 'zeer goed' naar de vraag algemene gezondheidstoestand. [% van de bevolking van 18 jaar en ouder dat eigen gezondheid (zeer) goed vindt; CBS, RIVM, GGD'en; Eurostat]

Bijlage 5 Woon-werkverkeer en verhuizingen

Deze bijlage bevat een drietal tabellen met detailinformatie over woon-werkverkeer en een tabel met informatie over verhuizingen. Voor het samenstellen van de tabellen met cijfers over het woon-werkverkeer zijn drie databronnen gecombineerd: de omvang van de werkzame beroepsbevolking, het aantal werkzame personen en cijfers over de omvang van pendelstromen tussen de woonlocatie en werklocatie van werkzame personen.

Tabel B5.1 Woon-werkbalans van MRA naar deelregio, 2024

	Amsterdam	Amstelland- Meerlanden	Zaanstreek- Waterland	Gooi en Vechtstreek	Almere- Lelystad	Zuid- Kennemerland	IJmond	MRA in deelregio's*	MRA totaal*
aantal werkzame personen x 1.000									
Werkzame personen	776	312	145	125	131	111	92	1.692	1.692
Woont in eigen regio	371	92	94	64	83	58	56	818	1.238
Inkomende pendel	405	221	51	61	48	53	36	875	454
Waarvan MRA	210	111	22	21	12	32	13	421	-
Waarvan buiten MRA	195	110	30	40	36	20	23	454	454
Werkzame beroepsbevolking	551	210	189	130	172	128	110	1.490	1.490
Werkt in eigen regio	371	92	94	64	83	58	56	818	1.238
Uitgaande pendel	180	118	95	66	89	70	54	672	252
Waarvan MRA	97	80	73	28	54	51	38	421	-
Waarvan buiten MRA	83	38	23	37	35	19	17	252	252
Inkomende - uitgaande pendel (woon-werkbalans)	225	102	-44	-5	-41	-17	-18	202	202
aandeel werkzame personen in %									
Woont en werkt in eigen regio	48	29	65	52	63	52	61	48	73
Woont elders in de MRA	27	35	15	17	9	29	15	25	-
Woont buiten MRA	25	35	21	32	28	18	25	27	27

* De laatste twee kolommen beschrijven de forensenstromen op een hoger aggregatieniveau. De kolom 'MRA totaal' geeft het aantal en aandeel mensen dat woont en werkt in de MRA. Ruim 1 miljoen mensen wonen en werken in de MRA (73%). Dit hoge percentage onderstreept dat de MRA een geïntegreerd woon-werkgebied is. In de kolom 'MRA in deelregio's' komt de woon-werkdynamiek binnen de MRA tot uiting. 818 duizend mensen (48%) wonen en werken in dezelfde deelregio van de MRA. Voor deze mensen blijft het woon-werk verkeer binnen de eigen deelregio. Daarnaast werken 421 duizend mensen in een andere deelregio van de MRA dan zij wonen (25%). Deze mensen verplaatsen zich dus tussen deelregio's binnen de MRA.
Bron: CBS (bewerking SEO Economisch Onderzoek)

Tabel B5.2 **Woon-werkverkeer binnen de MRA en met Overig Nederland, 2024**

<i>Werkt in*</i>	<i>Woont in*</i>	Amsterdam	Amstelland-Meerlanden	Zaanstreek-Waterland	Gooi en Vechtstreek	Almere-Lelystad	Zuid-Kennemerland	IJmond	Totaal MRA	Overig Nederland en buitenland	Totaal werkzame personen
aantal werkzame personen x 1.000											
Amsterdam	371	65	53	19	33	27	13	581	195	776	
Amstelland-Meerlanden	60	92	11	5	11	17	7	202	110	312	
Zaanstreek-Waterland	12	1	94	0	1	1	5	115	30	145	
Gooi en Vechtstreek	10	1	0	64	9	0	0	85	40	125	
Almere-Lelystad	6	1	1	4	83	0	0	95	36	131	
Zuid-Kennemerland	8	10	3	0	0	58	12	91	20	111	
IJmond	2	1	5	0	0	5	56	69	23	92	
Totaal MRA	468	172	166	93	137	109	93	1.238	454	1.692	
Overig Nederland en buitenland	83	38	23	37	35	19	17	252			
Totaal werkzame beroepsbevolking	551	210	189	130	172	128	110	1.490			

* Rijttotaal is het aantal arbeidsplaatsen in de werkregio. Kolomtotaal is de werkzame beroepsbevolking naar woonregio.
Bron: CBS (bewerking SEO Economisch Onderzoek)

Tabel B5.3 **Woon-werkverkeer binnen de MRA en met overige delen van Nederland, 2024**

<i>Werkt in*</i>	<i>Woont in*</i>	Amsterdam	Amstelland-Meerlanden	Zaanstreek-Waterland	Gooi en Vechtstreek	Almere-Lelystad	Zuid-Kennemerland	IJmond	Totaal MRA	Utrecht, Overig Flevoland	Zuid-Holland	Holland boven Amsterdam	Oost-Nederland	Zuid-Nederland	Noord-Nederland	Buitenland	Totaal werkzame personen	Waarvan MRA	Waarvan extern MRA
aantal werkzame personen x 1.000																			
Amsterdam	371	65	53	19	33	27	13			49	57	23	20	19	9	18	776	581	195
Amstelland-Meerlanden	60	92	11	5	11	17	7			19	50	8	9	7	4	13	312	202	110
Zaanstreek-Waterland	12	1	94	0	1	1	5			2	3	14	1	1	1	9	145	115	30
Gooi en Vechtstreek	10	1	0	64	9	0	0			23	4	0	5	2	1	4	125	85	40
Almere-Lelystad	6	1	1	4	83	0	0			14	3	1	8	1	3	5	131	95	36
Zuid-Kennemerland	8	10	3	0	0	58	12			2	8	3	1	1	1	5	111	91	20
IJmond	2	1	5	0	0	5	56			1	3	11	1	0	1	6	92	69	23
Totaal MRA										109	128	60	45	32	20	60	1.692	1.238	454
Utrecht, Overig Flevoland	31	11	5	26	19	4	2		97										
Zuid-Holland	30	19	4	4	5	10	4		75										
Holland boven Amsterdam	4	0	7	0	0	1	7		19										
Oost-Nederland	7	2	1	3	7	1	1		21										
Zuid-Nederland	8	3	1	2	2	1	1		16										
Noord-Nederland	2	0	0	0	1	0	0		4										
Buitenland	2	4	4	3	1	2	3		19										
Totaal werkzame beroepsbevolking	551	210	189	130	172	128	110		1.490										
Waarvan MRA	468	172	166	93	137	109	93		1.238										
Waarvan extern MRA	83	38	23	37	35	19	17		252										

* Rijttotaal is het aantal arbeidsplaatsen in de werkregio. Kolomtotaal is de werkzame beroepsbevolking naar woonregio.
Holland boven Amsterdam: Regio Alkmaar en Kop van Noord-Holland
Noord-Nederland: Groningen, Friesland en Drenthe
Oost-Nederland: Overijssel en Gelderland
Zuid-Nederland: Zeeland, Noord-Brabant en Limburg
Bron: CBS (bewerking SEO Economisch Onderzoek)

Tabel B5.4 Verhuizingen binnen de MRA en naar of vanuit overige delen van Nederland, 2024

Regio van vertrek*	Regio van vestiging*								Totaal MRA								Totaal verhuisde personen		
	Amsterdam	Amstelland-Meerlanden	Zaanstreek-Waterland	Gooi en Vechtstreek	Almere-Lelystad	Zuid-Kennemerland	IJmond		Utrecht, Overig Flevoland	Zuid-Holland	Holland boven Amsterdam	Oost-Nederland	Zuid-Nederland	Noord-Nederland		Waarvan intern MRA	Waarvan extern MRA		
aantal verhuisde personen x 1.000																			
Amsterdam	90	11	6	3	4	4	1		6	8	2	4	3	1	144	119	24		
Amstelland-Meerlanden	7	17	1	0	1	1	0		1	3	1	1	1	1	36	28	8		
Zaanstreek-Waterland	3	1	17	0	0	0	1		1	1	2	1	0	0	27	22	5		
Gooi en Vechtstreek	2	0	0	13	1	0	0		2	1	0	1	1	0	22	16	6		
Almere-Lelystad	2	1	0	1	18	0	0		2	1	0	2	1	1	28	22	7		
Zuid-Kennemerland	2	1	0	0	0	13	2		1	2	1	1	0	0	24	19	4		
IJmond	1	0	0	0	0	1	9		0	1	1	0	0	0	15	12	3		
Totaal MRA									13	16	6	9	7	4	295	239	56		
Utrecht, Overig Flevoland	5	1	0	2	2	0	0	11											
Zuid-Holland	7	2	1	1	1	1	1	14											
Holland boven Amsterdam	2	0	1	0	0	0	1	5											
Oost-Nederland	3	1	0	1	1	0	0	7											
Zuid-Nederland	4	1	1	1	1	1	0	9											
Noord-Nederland	2	1	0	0	1	0	0	5											
Totaal verhuisde personen	130	37	29	23	30	24	16	289											
Waarvan intern MRA	107	31	25	18	24	21	13	239											
Waarvan extern MRA	23	6	4	5	6	4	3	50											

* Rijttotaal is het aantal personen dat verhuisd is vanuit de regio. Kolomtotaal is het aantal personen dat verhuisd is naar de regio.

Holland boven Amsterdam: Regio Alkmaar en Kop van Noord-Holland

Oost-Nederland: Overijssel en Gelderland

Zuid-Nederland: Zeeland, Noord-Brabant en Limburg

Noord-Nederland: Groningen, Friesland en Drenthe

Bron: CBS (bewerking SEO Economisch Onderzoek)

Bijlage 6 Referenties

Statistische bronnen

- CBS, Arbeidsrekeningen
- CBS, Banen van werknemers en afstand woon-werk; woon- en werkregio's
- CBS, Bestand hoogste opleidingen
- CBS, Bevolkingsstatistiek
- CBS, Enquête beroepsbevolking
- CBS, Monitor Brede Welvaart en Sustainable Development Goals
- CBS, Nationale rekeningen
- CBS, Regionale Monitor Brede Welvaart
- CBS, Regionale rekeningen (macro-economische kerncijfers, productie-proces, economische groei)
- CBS, Zelfstandigen, inkomen en vermogen, regio
- CPB, Ramingen Nederlandse economie
- Europese Commissie, ramingen Europese economie
- Eurostat
- Gemeente Amsterdam, Onderzoek en Statistiek (O&S)
- ING Economisch Bureau, ramingen Nederlandse economie en sectoren
- LISA, Werkgelegenheids- en vestigingenregister
- OECD
- RVO, Regionale klimaatmonitor

Algemeen geraadpleegde bronnen

- Gemeente Amsterdam. Economische Verkenningen Metropoolregio Amsterdam 2011, 2012, 2014, 2015, 2016, 2017, 2018, 2019, 2020, 2021, 2023, 2024, 2025. Amsterdam.
- Acemoglu, D. en S. Johnson (2023). Power en progress. Our thousand-year struggle over technology and prosperity. New York: PublicAffairs.
- Aghion, P. en P. Howitt (1992). A model of growth through creative destruction. Econometrica, 60, 323-351.
- Aghion, P., C. Antonin en S. Bunel (2021). The power of creative destruction. Economic upheaval and the wealth of nations. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- De Groot, H.L.F. (2023). Brede welvaart voor de Metropoolregio Amsterdam. Een analytisch kader voor fundamentele afruilen en keuzes. Gemeente Amsterdam, MRA Beleidsdossier 2023/1.

- Draghi, M. (2024). The future of European competitiveness – Part A. A competitiveness strategy for Europe. Brussel: European Commission.
- Gordon, R.J. (2016). The rise and fall of American Growth. Princeton: Princeton University Press.
- Letta, E. (2024). Much more than a market – Speed, Security, Solidarity. Empowering the Single Market to deliver a sustainable future and prosperity for all EU Citizens. Brussel: Europese Commissie.
- Putters, K. (2019). Veenbrand. Smeulende kwesties in de welvarende samenleving. Amsterdam: Prometheus.
- Rodrik, D. (2025). Shared Prosperity in a Fractured World: A New Economics for the Middle Class, the Global Poor, and Our Climate. Princeton: Princeton University Press.
- Schnabel, P. (2018). Met mij gaat het goed, met ons gaat het slecht. Het gevoel van Nederland. Amsterdam: Prometheus.
- Schumpeter, J.A. (1934). The theory of economic development. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- SER (2022). Hoe wonen werkt. Een sociaal-economische verkenning. Verkenning 22/09. Den Haag: Sociaal-Economische Raad.
- Tjeenk-Willink, H. (2018). Groter denken, kleiner doen. Amsterdam: Prometheus.
- Van Zanden, J.L. (2026). Maatschappelijk kapitaal: Een nieuwe economische geschiedenis van Nederland. 1980-2020. Amsterdam: Prometheus.
- Wennink, P. (2025). De route naar toekomstige welvaart: Een sterk Nederland in een relevant Europa. Veldhoven: Rapport Wennink.

Hoofdstuk 1. De MRA in vogelvlucht

- CBS (2026). De Nederlandse economie in 2025. Den Haag: Centraal Bureau voor de Statistiek.

- CBS (2026). Minder vacatures, meer werklozen. Den Haag: Centraal Bureau voor de Statistiek.
- CLO (2026). Stikstof- en fosfaatbalans voor landbouwgrond, 1990-2024 (indicator 0093, versie 26, 14 april 2026). Den Haag: Compendium voor de Leefomgeving.
- CPB (2025). The economic effects of import tariffs. Den Haag: Centraal Planbureau.
- CPB (2026a). Centraal Economisch Plan 2026. Den Haag: Centraal Planbureau.
- CPB (2026b). Veerkracht door vernieuwing. Beschouwing bij het Centraal Economisch Plan 2026. Den Haag: Centraal Planbureau.
- CPB (2026c). Concept Macro Economische Verkenning 2027. Den Haag: Centraal Planbureau.
- Den Nijs, S. en M. Thissen (2024). Duurder gas drukt de concurrentiepositie van de Nederlandse industrie. Economisch Statistische Berichten, 109(4837S), 24-29.
- DNB (2026). Oorlog in het Midden-Oosten: Impact op de Nederlandse economie. Amsterdam: De Nederlandsche Bank.
- Europese Commissie (2026). Regional innovation scoreboard 2025. Brussel: European Commission.
- Europese Commissie (2026). Innovation in the EU: technological and creative performances in numbers across urban and rural regions. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- EZK (2025). Kamerbrief ‘Investeren in een weerbare en toekomstbestendige economie: het 3%-R&D-actieplan. Den Haag: Ministerie van Economische Zaken en Klimaat.
- EZK (2026). De tweede productiviteitsagenda. Den Haag: Ministerie van Economische Zaken en Klimaat.

- HCSS (2024). Chaos, orde en machtspositie: HCSS Strategische Monitor 2025. Den Haag: The Hague Centre for Strategic Studies.
- HCSS (2025). Kritieke grondstoffen in Noord-Holland en Flevoland – Op weg naar veerkrachtige toeleveringsketens. Den Haag: The Hague Centre for Strategic Studies.
- ING (2026). Ramingen Nederlandse sectoren. Amsterdam: ING Economisch Bureau.
- PBL (2026). Tussen globalisering en autonomie. Strategische autonomie vraagt beleid gericht op regionaaleconomische en bedrijfstakspecifieke veranderingen. Den Haag: Planbureau voor de Leefomgeving.
- Sampson, D., B. Los, M. Thissen en X. Ye (2025). Vooral industriële regio's in Europa kwetsbaar voor Amerikaanse heffingen. Economisch Statistische Berichten, 110(4852), 538-541.
- TNO (2025a). Nederlandse R&D-uitgaven: naar 3% van het bbp in 2030. Handelingsperspectief voor het Ministerie van Economische Zaken. Den Haag: TNO rapport 2025 R12384.
- TNO (2025b). Top 50 meest R&D intensieve bedrijven van Nederland. Den Haag: TNO, VNO-NCW en TW.nl.
- TNO (2026). Strategische economische belangen provincie Noord-Holland. Den Haag: TNO rapport 2026-16423.
- Van Bree, T., J. Vierhout en G. Geuskens (2025). Arbeidsproductiviteit vitaal voor verdienvermogen – Oplossingen voor achterblijvende groei. Den Haag: TNO Vector White paper.
- WKR (2026). Kiezen of verliezen. Den Haag: Wetenschappelijke Klimaatraad.

Hoofdstuk 2. Bevolking en arbeidsmarkt

- DNB (2022). Arbeidsmarktkrapte het nieuwe normaal. Amsterdam: De Nederlandsche Bank.
- Gemeente Amsterdam, Onderzoek en Statistiek (2026). Wonen in de Metropoolregio Amsterdam 2025: Woningvoorraad en bewoning. Amsterdam: Metropoolregio Amsterdam.

- Het Parool (2024). Amsterdam springt bij: stadsloket West tijdelijke inschrijfplek voor ruim 11.000 asielzoekers en statushouders. Amsterdam: Het Parool (24 oktober 2024).
- ILO en OECD (2018). Global Skills Trends, Training Needs and Lifelong Learning Strategies for the Future of Work. Genève/Parijs: International Labour Organization en Organisation for Economic Co-operation and Development.
- OECD (z.d.). Part-time employment rate. Parijs: Organisation for Economic Co-operation and Development.
- SER (2023). Leven Lang Ontwikkelen: Structurele verankering in de samenleving. Den Haag: Sociaal-Economische Raad.
- Staatscommissie Demografische Ontwikkelingen 2050 (2024). Gematigde groei – Rapport van de Staatscommissie Demografische Ontwikkelingen 2050, Den Haag: Staatscommissie.

Hoofdstuk 3. Structuur en concurrentiekracht

- Baumol, W. (1967). Macroeconomics of unbalanced growth: The anatomy of urban crisis. American Economic Review, 57, 415-426.
- De Groot, H.L.F. (2000). Growth, unemployment and deindustrialization. Cheltenham: Edward Elgar.
- CPB (2025). Proces van creatieve destructie verzwakt in Nederland. Den Haag: Centraal Planbureau.
- Europese Commissie (2023). Regional Innovation Scoreboard 2023. Brussel: Europese Commissie.
- SER (2025). Samenwerken voor arbeidsproductiviteitsgroei. Briefadvies 25/04. Den Haag: Sociaal-Economische Raad.

Hoofdstuk 4. Deelregio's van de MRA in vogelvlucht

- CBS (2024a). Methodedocument Monitor Energiearmoede 2019-2022. Den Haag: Centraal Bureau voor de Statistiek.
- CBS (2024b). Inkomensongelijkheid in Nederland ruim onder het EU-gemiddelde. Den Haag: Centraal Bureau voor de Statistiek.

- CBS (2026). De regionale economie 2025. Den Haag: Centraal Bureau voor de Statistiek.
- CPB (2025). Productivity trends and policies in the Netherlands. Den Haag: Centraal Planbureau.
- De Groot, H.L.F., G. Marlet, C.N. Teulings en W. Vermeulen (2010): Stad en land. Den Haag: Centraal Planbureau.
- De Vries, S. (2025). Economisch succes hangt sterk samen met familieachtergrond. Economisch Statistische Berichten, 110(4849), 425-426.
- De Vries, S. (2026): Shaping the next generation: How family and policy influence human capital formation. Amsterdam: Vrije Universiteit Amsterdam.
- MVA (2025). Kwartaalcijfers Q1 2025. Amsterdam: Makelaarsvereniging Amsterdam.
- NVM (2025). Uitpondgolf zet door: koopstarters profiteren, huurders in de knel. Nieuwegein: Nederlandse Vereniging van Makelaars.
- Schoon, M. (2026). Waarom jij geen huis kunt betalen. Amsterdam: Uitgeverij Pluim.

Hoofdstuk 5. Kerncijfers per deelregio

- CBS (2026a). De regionale economie 2025. Den Haag: Centraal Bureau voor de Statistiek.
- CBS (2026b). Economie groeit in 2025 in alle provincies. Den Haag: Centraal Bureau voor de Statistiek.
- Economic Board Flevoland (2026). Flevoland Monitor 2026.
- Provincie Noord-Holland (2025). Monitor Detailhandel Noord-Holland 2024-2025.
- Provincie Noord-Holland (2025). Monitor Plabeka 2024-2025

Bijlage 7 Verantwoording

Het bestuurlijke Platform Economie van de Metropoolregio Amsterdam heeft gevraagd zorg te dragen voor de totstandkoming van de Economische Verkenningen Metropoolregio Amsterdam 2026. De publicatie is tot stand gekomen met een financiële bijdrage uit het Regionaal Budget.

Vervolgens is een stuurgroep gevormd bestaande uit Martijn van Vliet (voorzitter, tevens hoofdeconoom Gemeente Amsterdam Economische Zaken), Linda Koeman (projectleider), Martin Bekker †, Edwin Oskam (MRA Bureau) en Michel van Wijk (Provincie Noord-Holland). Daarnaast is een brede klankbordgroep gevormd bestaande uit ambtelijke vertegenwoordigers van de MRA en enkele ondernemingen.

Samenstelling klankbordgroep

Martijn van Vliet (voorzitter)	Gemeente Amsterdam Economische Zaken en Cultuur
Linda Koeman	Projectleider MRA
Martin Bekker †	MRA Bureau
Edwin Oskam	MRA Bureau
Floris Minderman	Gemeente Almere
Ineke van Tooren	Gemeente Amstelveen
Idske de Jong	Gemeente Amsterdam Onderzoek en Statistiek
Richard Hoving	Gemeente Haarlem
Koos Langeveld	Gemeente Haarlemmermeer
Marleen van Dalen	Gemeente Hilversum
Robert-Jan Moorman	Gemeente Lelystad
Maarten Dijk	Gemeente Purmerend
Thijmen Rofekamp	Gemeente Velsen
Jan Nijman	Gemeente Zaanstad
Michel van Wijk	Provincie Noord-Holland
Jorn Berends	Provincie Flevoland
Gaston Tchang	Haven Amsterdam
Rico Luman	ING Economisch Bureau

Martin Bekker overleed geheel onverwacht in mei 2026. Vanaf de editie van 2015 was Martin zeer nauw betrokken bij de totstandkoming van de Economische Verkenningen, in eerste instantie vanuit de Stadsregio Amsterdam en later vanuit het MRA Bureau. Op zijn geheel eigen wijze leverde Martin zeer waardevolle bijdragen. Soms met gespeeld onnozele vragen, soms breed reflecterend vanuit de toestand in de wereld, maar altijd vlijmscherp en met oog voor de actualiteit in de regio. En altijd bijdragend aan een prettige sfeer. Hij was een verbinder in en voor de regio en een promotor voor het belang van economie en op feiten gebaseerde beleidsadvisering. We gedenken hem met grote waardering en dankbaarheid voor zijn enorme betrokkenheid bij de Economische Verkenningen.

Colofon

De Economische Verkenningen Metropoolregio Amsterdam 2026 (EVMRA) is een uitgave van de Metropoolregio Amsterdam in opdracht van Platform Economie Metropoolregio Amsterdam.

De EVMRA is gemaakt door SEO Economisch Onderzoek, TNO en Vrije Universiteit Amsterdam.

Auteurs

Thijmen van Bree, TNO (hoofdstuk 1, 4 en 5), Henri L.F. de Groot, Vrije Universiteit Amsterdam (samenvatting en hoofdstuk 1, 4 en 5), Arjan Heyma, SEO (hoofdstuk 2, 3 en 4), Roel Nagy, TNO (hoofdstuk 5), Sacha den Nijs, TNO (hoofdstuk 1 en 4), Yashvant Premchand, TNO en Vrije Universiteit Amsterdam (hoofdstuk 1, 4 en 5), Rindert Ruit, SEO (hoofdstuk 2 en 4) en Marilou Vlaanderen, SEO (hoofdstuk 3).

Productie

Coördinatie	Linda Koeman
Vormgeving	Lassooy Design
Drukwerk	Koninklijke Van der Most

Foto's

Edwin van Eis (kaft).

Ambrogio Lorenzetti, De Gevolgen van het Goede Bestuur in de Stad en op het Platteland (1338–1339). Fresco in het Palazzo Pubblico, Siena. Foto: Wikimedia Commons / Publiek Domein (voorwoord).

Johannes Abeling, Bas Beentjes, Edwin van Eis, Tom Feenstra, Dennis Groot, Alphons Nieuwenhuis, Anne Reinke en Michiel Wijnbergh.

Aanvullende informatie over de Economische Verkenningen MRA en de gebruikte data zijn te vinden op: www.metropoolregioamsterdam.nl/evmra

Copyright© 2026 Metropoolregio Amsterdam Alle rechten voorbehouden. Het is geoorloofd gegevens uit deze Economische Verkenningen MRA te gebruiken in andere publicaties, mits daarbij de bron duidelijk en nauwkeurig wordt vermeld.

www.metropoolregioamsterdam.nl/evmra